

*Ośrodek Pomocy Społecznej
Dzielnicy Praga - Południe m.st. Warszawy*

*ul. Wiatraczna 11, 04-366 Warszawa, tel. 22 277-33-00, 277-33-01
sekretariat@ops-pragapoludnie.pl, www.ops-pragapoludnie.pl*

DIAGNOZA LOKALNYCH
POTRZEB W OBSZARZE
PRZECIWDZIAŁANIA
PRZEMOCY W RODZINIE
W REJONIE DZIELNICY
PRAGA - POŁUDNIE M. ST.
WARSZAWY

RAPORT Z BADAŃ
PRZEPROWADZONYCH
W 2020 ROKU

DIAGNOZA ZREALIZOWANA ZOSTAŁA NA ZLECENIE OŚRODKA
POMOCY SPOŁECZNEJ DZIELNICY PRAGA POŁUDNIE PRZEZ
CENTRUM PROFILAKTYKI I REEDUKACJI ATELIER

Ośrodek Pomocy Społecznej
Dzielnicy Praga - Południe m.st. Warszawy

ul. Wiatraczna 11, 04-366 Warszawa, tel. 22 277-33-00, 277-33-01
sekretariat@ops-pragapoludnie.pl, www.ops-pragapoludnie.pl

Południowo Praski System
Przeciwdziałania
Przemocy w Rodzinie

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE.....	5
METODOLOGIA BADAŃ WŁASNYCH.....	7
CELE I OGÓLNE ZAŁOŻENIA BADANIA.....	7
PROBLEMATYKA BADANIA.....	8
WYBÓR METOD I TECHNIK BADAWCZYCH.....	10
DOBÓR PRÓBY.....	13
NARZĘDZIA BADAWCZE.....	14
ETYKA PROWADZONYCH BADAŃ.....	14
CHARAKTERYSTYKA DZIELNICY PRAGA-POŁUDNIE.....	16
POŁOŻENIE.....	16
SYTUACJA DEMOGRAFICZNA.....	17
RYNEK PRACY.....	19
INFRASTRUKTURA SPORTOWA, REKREACYJNA I KULTURALNA.....	19
EDUKACJA I WYCHOWANIE.....	22
ORGANIZACJE POZARZĄDOWE.....	26
ZASOBY W ZAKRESIE ROZWIĄZYWANIA PROBLEMU PRZEMOCY W RODZINIE.....	28
SZACUNKOWA SKALA PROBLEMU PRZEMOCY W RODZINIE.....	32
ANALIZA WYNIKÓW BADANIA PRZEPROWADZONEGO WŚRÓD DOROSŁYCH MIESZKAŃCÓW.....	37
STRUKTURA BADANEJ PRÓBY.....	37
PROBLEM PRZEMOCY W RODZINIE.....	40
DZIAŁANIA PROFILAKTYCZNE.....	56
ANALIZA WYNIKÓW BADANIA PRZEPROWADZONEGO WŚRÓD OSÓB STARSZYCH.....	61
STRUKTURA BADANEJ PRÓBY.....	61
PROBLEM PRZEMOCY W RODZINIE.....	63
DZIAŁANIA PROFILAKTYCZNE.....	77
ANALIZA WYNIKÓW BADANIA PRZEPROWADZONEGO WŚRÓD UCZNIÓW.....	81
STRUKTURA BADANEJ PRÓBY.....	81
PROBLEM PRZEMOCY W RODZINIE.....	82

DZIAŁANIA PROFILAKTYCZNE	90
ANALIZA WYNIKÓW BADANIA PRZEPROWADZONEGO WŚRÓD PRACOWNIKÓW INSTYTUCJONALNYCH.....	93
PROBLEM PRZEMOCY W RODZINIE	93
PROFILAKTYKA I INTERWENCJA.....	122
WYPALENIE ZAWODOWE	167
ANALIZA SWOT.....	187
WNIOSKI I PODSUMOWANIE WYNIKÓW BADAŃ.....	191
DOROŚLI MIESZKAŃCY.....	192
OSOBY STARSZE	199
UCZNIOWIE	203
PRACOWNICY INSTYTUCJONALNI.....	206
REKOMENDOWANE DZIAŁANIA PROFILAKTYCZNE	216
BIBLIOGRAFIA.....	223
SPIS TABEL, WYKRESÓW I RYSUNKÓW	224
SPIS TABEL.....	224
SPIS WYKRESÓW	225
SPIS RYSUNKÓW	229

W P R O W A D Z E N I E

Żyjemy w erze globalizacji. Ma ona dla nas pozytywne jak i negatywne skutki. Według Doroty Czajkowskiej - Majewskiej globalizacja jest „*wehikułem postępu, poprawy warunków życia i zdrowia ludzkości*”¹. Panujące przekonanie, o tym, że dzięki globalizacji nastąpiła poprawa warunków życiowych wielu społeczeństw jest pozytywnym faktem, aczkolwiek trzeba mieć na uwadze to, że istnieją też negatywne konsekwencje globalizacyjne takie jak: zwiększenie ubóstwa, nasilanie się bezrobocia, bezdomności oraz wszelkie różnice między narodami bogatymi i biednymi. W rezultacie w społeczeństwie polskim powyższe problemy społeczne są coraz bardziej widoczne.

Jerzy Kwaśniewski przez problem społeczny rozumie takie zachowania ludzkie i zjawiska społeczne, które ze względu na swój charakter, skutki czy intensywność występowania postrzegane są i odczuwane przez członków danej społeczności jako istotne dolegliwości w życiu zbiorowym, domagające się rozwiązania. O problemie społecznym mówimy wówczas, gdy dane zjawisko spełnia kilka kryteriów:

- dotyczy wielu osób w społeczności,
- ma charakter powtarzający się, a nie jednorazowy,
- jest postrzegane i odczuwane przez członków danej społeczności jako istotne dolegliwości w życiu zbiorowym,
- domaga się rozwiązania,
- można mu zaradzić poprzez zbiorowe działanie ².

Jacek Wódz zauważa, że należy odróżnić problemy społeczne od patologii społecznej. Patologia wiąże się z widocznym łamaniem ładu społecznego, a także często jest zawiniona przez osoby nią objęte, natomiast problem społeczny jest zjawiskiem, które nie jest bezpośrednio zawinione przez osoby nim dotknięte. Problemy społeczne „(...) *następują często na skutek samego funkcjonowania systemu społecznego, albo pewnych społecznych zjawisk zewnętrznych i nie są celowym łamaniem ładu społecznego*”³.

¹ Czajkowska- Majewska D., *Człowiek globalny*, s. 99.

² Kwaśniewski J., *Rola diagnozy w rozwiązywaniu problemów społecznych*, s. 7.

³ Wódz J., *Socjologia dla prawników i politologów*, s. 172.

Do problemów społecznych, które w ostatnich dekadach dają najwyraźniej znać o sobie w polskiej rzeczywistości należy zaliczyć: alkoholizm, narkomanię, nikotynizm, ubóstwo, bezrobocie, przemoc, hazard, bezradność opiekuńczo-wychowawczą oraz wykluczenie społeczne. Każdy z tych problemów wymaga odmiennego podejścia i działań specjalistów.

Punktem wyjścia wszelkiej interwencji socjalnej jest diagnoza, będąca niezbędnym elementem poprawnie zaplanowanego procesu zmian. Pomaga ona zidentyfikować negatywne, nieakceptowane zjawiska, a także niezaspokojone potrzeby i oczekiwania mieszkańców.

Termin „diagnoza społeczna” używany jest w szerokim i węższym znaczeniu. W szerokim znaczeniu diagnozą społeczną są społeczne badania, w których zbiera się dane szczegółowe, porządkuje je i interpretuje w celu udzielenia odpowiedzi na pytania: „*Jak jest? Co to jest? Dlaczego tak jest?*”. Celem takiej diagnozy jest poznanie problemów, a przedmiotem są różne zjawiska społeczne. O diagnozie społecznej w węższym znaczeniu mówimy, gdy badania dotyczą rozpoznawania zdarzeń i sytuacji społecznych ze względu na ich dotkliwość i potrzebę zmian. Zgodnie z tą definicją, przedmiotem badania są zdarzenia i sytuacje społecznie dotkliwe, celem – zmiana społeczna, efektem zaś – przede wszystkim wnioski i zalecenia dla praktyki⁴. Diagnozę społeczną przeprowadza się w celu:

- identyfikacji przyczyn wywołujących sytuacje problemowe,
- identyfikacji wzajemnych związków pomiędzy problemami i kwestiami społecznymi,
- identyfikacji skali problemów społecznych w danym układzie administracyjnym,
- identyfikacji regionalnych, lokalnych uwarunkowań problemów społecznych,
- analizy podejmowanych działań zmierzających do rozwiązania sytuacji problemowej lub jej złagodzenia,
- analizy proponowanych rozwiązań przez politykę społeczną regionu.

⁴ Szatur – Jaworska B., *Diagnoza i diagnozowanie w polityce społecznej*, s. 109.

Rzetelnie przeprowadzona diagnoza jest fundamentem do planowania różnych programów rozwiązywania problemów społecznych. Wiedza, którą dostarcza nam diagnoza pozwala na odpowiednią alokację zasobów w polecane programy. Dlatego jakość wykonanej diagnozy jest znacząca dla tworzenia właściwych i adekwatnych działań w społeczeństwie. Można wyróżnić kilka typów diagnozy społecznej, które zostały przedstawione poniżej.

Rysunek 1. Typy diagnozy społecznej

DIAGNOZA KLASYFIKACYJNA

- Przyporządkowuje obserwowane zjawiska i cechy szerszym klasom społecznym, odpowiada na pytanie: z jakiego typu problemem mamy do czynienia.

DIAGNOZA GENETYCZNA

- Poszukuje przyczyn danego stanu rzeczy.

DIAGNOZA ZNACZENIA

- Określa wpływ badanych zjawisk na funkcjonowanie całego systemu.

DIAGNOZA FAZY

- Służy ustaleniu etapu badanego procesu oraz określeniu jego dynamiki.

DIAGNOZA PROGNOSTYCZNA

- Służy przewidywaniu dalszych zmian badanego stanu rzeczy.

Źródło: Szatur-Jaworska B., *Diagnoza i diagnozowanie w polityce społecznej*

METODOLOGIA BADAŃ WŁASNYCH

CELE I OGÓLNE ZAŁOŻENIA BADANIA

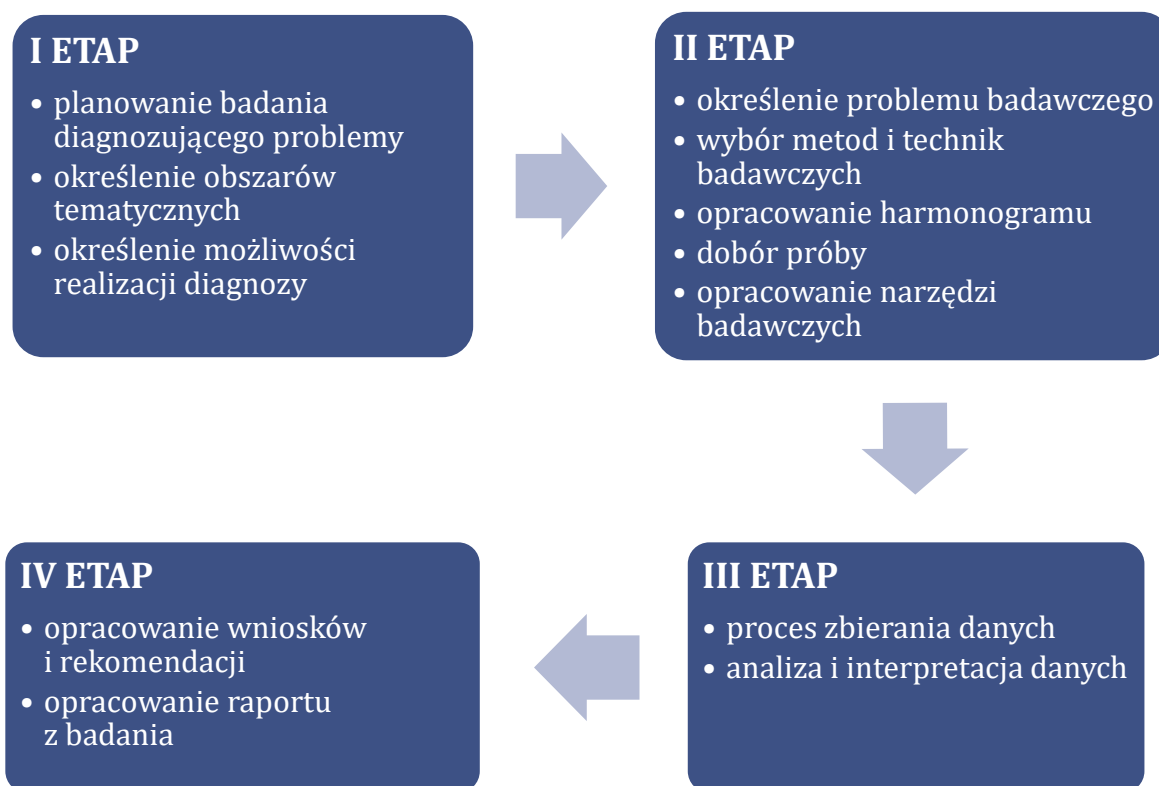
Niniejsza diagnoza ma na celu ukazanie skali problemu przemocy w rodzinie występującego na terenie dzielnicy Praga-Południe m.st. Warszawy oraz problemów i potrzeb w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Zakres działań badawczych odnosił się do:

- zidentyfikowania problemów występujących wśród dzieci, młodzieży, dorosłych mieszkańców Dzielnicy oraz pracowników lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie,

- zidentyfikowania przyczyn lub czynników wywołujących sytuacje problemowe,
- określenia skali oraz zakresu występujących problemów,
- pokazania rozwiązań mających na celu wyjaśnienie sytuacji problemowej lub złagodzenie jej skutków.

Przeprowadzone badanie diagnozujące problemy społeczne składało się z kilku etapów, które zostały przedstawione poniżej.

Rysunek 2. Harmonogram tworzenia Diagnozy

PROBLEMATYKA BADAŃ

Zakres prac badawczych odnosił się do zidentyfikowania problemu przemocy w rodzinie występującego wśród mieszkańców dzielnicy Praga-Południe oraz potrzeb w zakresie przeciwdziałania temu zjawisku. Przemoc jest to intencjonalne działanie lub zaniechanie działania jednej osoby wobec drugiej, które wykorzystując przewagę sił narusza prawa i dobra osobiste jednostki, powodując cierpienia i szkody. Może przybierać różne formy. Wyróżnia się przemoc fizyczną, psychiczną, ekonomiczną,

seksualną i zaniedbanie. Skutki przemocy są dla osób jej doświadczających długotrwałe i istotnie wpływają na ich codzienne funkcjonowanie. Realizowane na przestrzeni lat badania i prowadzone statystyki pokazują, że problem ten dotyka rocznie dziesiątki tysięcy osób. Warto przy tym pamiętać, że jest to bardzo wrażliwy temat i ludzie nierzadko boją się lub wstydzą przyznać, że dotyczy ich bezpośrednio. Jak wynika z danych statystycznych odnoszących się do przemocy w rodzinie gromadzonych przez policję, w 2019 roku ogólna liczba osób doświadczających przemocy kształtowała się na poziomie 88 032. O skali problemu przemocy świadczą również badania przeprowadzone w 2014 roku na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w ramach projektu „Diagnoza i porównanie skali zjawiska przemocy w rodzinie oraz ocena efektywności działań podejmowanych na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie”. Wynika z nich, że co trzeci respondent zna osobiście w swoim otoczeniu/sąsiedztwie takie rodziny, o których słyszał lub wie, że dochodzi w nich do różnych form przemocy wobec kobiet. Przypadki przemocy wobec mężczyzn zna natomiast co piąty ankietowany. Z deklaracji osób biorących udział w badaniu wynika, że odsetek osób doświadczających przemocy w ciągu całego swojego życia kształtował się na poziomie 24,7%. Przemoc w rodzinie stanowi jeden z poważniejszych problemów współczesnych państw na całym świecie. Przeciwdziałanie temu zjawisku powinno zajmować więc priorytetowe miejsce wśród zadań realizowanych zarówno na szczeblu krajowym, jak i lokalnym.

Wyniki badań ogólnopolskich dotyczące krzywdzenia dzieci są niepokojące: siedmiu na dziesięciu nastolatków w wieku 11-17 lat doświadczyło w swoim życiu przynajmniej jednej z siedmiu kategorii krzywdzenia, przemocy ze strony bliskich dorosłych doświadczyło 41%, a świadkami przemocy domowej było 15% badanych uczniów. Doświadczenie przemocy w rodzinie niesie za sobą poważne konsekwencje zarówno w okresie dorastania, jak i w dorosłym życiu. Mając na uwadze szeroko dostępną wiedzę o następstwach stosowania przemocy wobec dzieci, szczególnie niepokojące jest to, że część społeczeństwa nadal próbuje stosowanie kar cielesnych w procesie wychowania. Z Raportu Rzecznika Praw Dziecka z 2017 roku wynika, że połowa Polaków uważa (52%), iż są sytuacje kiedy dziecko należy ukarać kłapsem, a zdecydowani przeciwnicy takich zachowań stanowią jedynie co piątą społeczeństwa

(21%). Konsekwencje doświadczania przemocy mogą być tragiczne w skutkach. Do następstw tego należy nie tylko poczucie osamotnienia, czy też obniżenie samooceny, ale także depresja i myśli samobójcze. Biorąc pod uwagę powyższe informacje nie podlega wątpliwości, że diagnoza skali problemu przemocy powinna być prowadzona systematycznie, aby wiedzieć, jak poważny jest to problem, czy wprowadzane rozwiązania profilaktyczne i pomocowe są skuteczne, i wreszcie, aby zaplanować odpowiednie oraz skuteczne działania w zakresie przeciwdziałania przemocy.

WYBÓR METOD I TECHNIK BADAWCZYCH

Istotą badania było zidentyfikowanie skali przemocy w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe, postaw i opinii mieszkańców względem tego problemu, a także zdiagnozowanie lokalnych potrzeb w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie. W tym celu zdecydowano się na przeprowadzenie komplementarnych badań, zrealizowanych wśród czterech grup społecznych: dorosłych mieszkańców, osób starszych, uczniów ze szkół znajdujących się na terenie Dzielnicy oraz pracowników wszystkich podmiotów lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Każda grupa respondentów wniosła coś nowego względem badanych zagadnień i pozwoliła na ich lepszą diagnozę oraz głębsze zrozumienie.

Przez metodę badawczą rozumie się na ogół system założeń i reguł pozwalających na takie uporządkowanie praktycznej lub teoretycznej działalności, aby można było osiągnąć cel, do którego się świadomie zmierza⁵. Wyróżnia się metody ilościowe i jakościowe. Zarówno jedne, jak i drugie są użyteczne w prowadzeniu badań socjologicznych. Wszystko zależy od tego jakich danych potrzebujemy. Badacze jakościowi szukają odpowiedzi na pytania „jak?”, „dlaczego?”, skupiając się na pojedynczych jednostkach lub małych grupach. Badania te mają na celu zrozumienie głębszych przyczyn zachowań ludzi. Z racji tego, że obejmują niewielką liczbę badanych, wyników nie można uogólniać do całej populacji. Metody badań ilościowych posługują się głównie liczbami i odpowiadają na pytania “ile?” i “jak często?”. Ten typ badań

⁵ Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, s. 60.

przeprowadzany jest na większą skalę, niż w metodach jakościowych, a jego wyniki można przekładać na populację⁶.

Badanie wśród dorosłych mieszkańców dzielnicy Praga-Południe, seniorów oraz uczniów zostało przeprowadzone zgodnie z metodą ilościową. Dorośli mieszkańcy i uczniowie przebadani zostali za pomocą techniki CAWI (*Computer Assisted Web Interviews*). Technika ta polega na przeprowadzeniu ankiety, która jest dostępna online. Pozwala ona na anonimowość, dzięki czemu osoby biorące udział w badaniu czują się swobodnie. Przed przystąpieniem do ankietowania uczniów, za każdym razem uzyskiwano zgodę dyrekcji placówki szkolnej na przeprowadzenie badania, udzielano informacji o całkowitej anonimowości oraz o zasadach wypełniania kwestionariuszy, by zminimalizować ryzyko występowania braków danych. Osoby starsze zamieszkujące Dzielnicę zostały przebadane za pomocą techniki PAPI (*Paper And Pen Personal Interview*). Wykorzystana technika badawcza opierała się na bezpośrednim komunikowaniu się ankietera z respondentami, przy wykorzystaniu ustrukturyzowanego narzędzia badawczego, jakim był kwestionariusz ankiety.

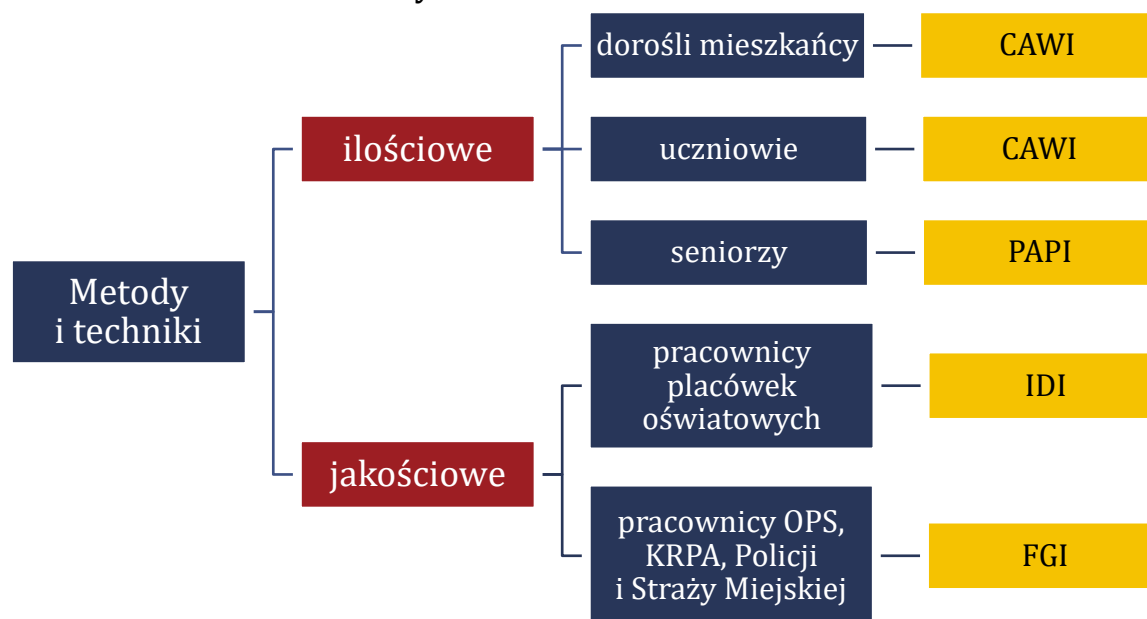
W przypadku badań pracowników lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie zastosowano metodę jakościową. W tym celu z pracownikami placówek oświatowych znajdujących się na terenie Dzielnicy (pedagodzy, psychologzy, nauczyciele) przeprowadzono wywiady indywidualne pogłębione (IDI), natomiast z pracownikami Ośrodka Pomocy Społecznej, Policji, Straży Miejskiej oraz Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych - zogniskowane wywiady grupowe (FGI). Pogłębione wywiady indywidualne (IDI) są jedną z podstawowych technik badań jakościowych. Polegają na rozmowie w "cztery oczy" badacza z respondentem. Ich celem jest uzyskanie szczegółowych opinii i informacji od konkretnych osób, spełniających określone przez badacza kryteria doboru próby. Tą technikę wykorzystuje się również w celu wyjaśnienia natury badanego zjawiska, dotarcia do istoty rzeczy, otrzymania informacji, których trudno byłoby uzyskać innymi metodami. Zogniskowany wywiad grupowy jest to dyskusja prowadzona przez specjalnie przeszkolonego moderatora na podstawie przewodnika do dyskusji, który wcześniej zostaje przedstawiony Zleceniodawcy do akceptacji. Focus Group Interview jest bardzo cennym badaniem,

⁶Przewłocka J., *CAWI- specyfika, wykorzystanie, perspektywa rozwoju*, s. 97.

dostarczającym informacji odnośnie subiektywnych ocen oraz percepcji badanych osób i pozwalającym na pogłębienie interpretacji uzyskanych podczas badań ilościowych wyników. Prowadzący dyskusję zachęca uczestników do aktywności, ukierunkowuje konwersację na właściwe tory, a także stwarza podczas grupy dyskusyjnej atmosferę normalnej rozmowy, dlatego informacje, jakich udzielają respondenci są pogłębione. Zaletą wywiadów grupowych jest ponadto wykorzystanie potencjału procesów grupowych, gdyż uczestnicy oddziałując na siebie, wykazują wyższą aktywność i kreatywność.

W badaniach zastosowano triangulację technik badawczych. Triangulacja pozwala na uzyskanie bardziej wiarygodnych i pogłębionych wniosków. Pojęcie to zostało po raz pierwszy zdefiniowane przez Normana Denzina. Definiuje ją jako połączenie metodologii w badaniu jakiegoś zjawiska. Wyróżnia dwa rodzaje triangulacji metod badawczych: triangulację wewnątrzmetodyczną oraz triangulację międzymetodyczną. Triangulacja wewnątrzmetodyczna polega na korzystaniu z wielu technik w ramach jednej metody, a międzymetodyczna korzysta z wielu technik różnych metod badawczych⁷. Koncepcja badania uwzględniła zapewnienie trafności i rzetelności planowanych działań. Wiązała się z tym przede wszystkim triangulacja źródeł danych, polegająca na pozyskaniu informacji z różnych środowisk.

Rysunek 3. Zastosowane metody i techniki badawcze

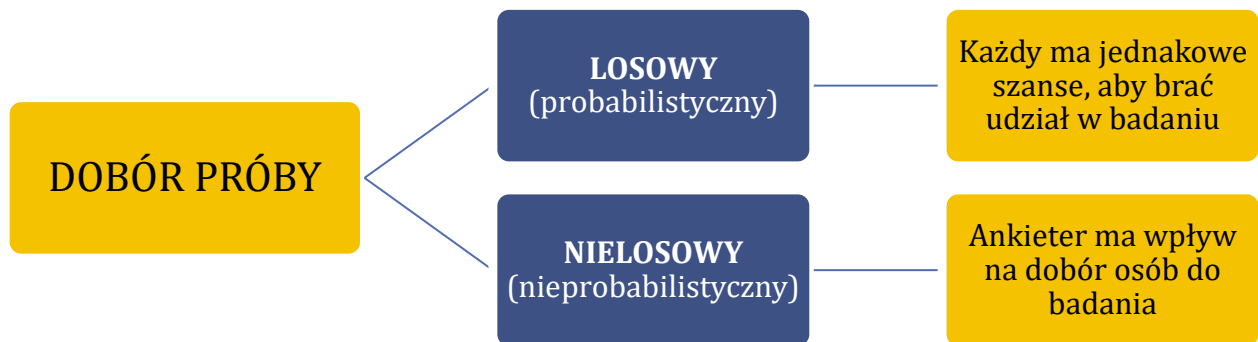

⁷ Denzin N., *Wprowadzenia. Dziedzina i praktyka badań jakościowych*, s. 291-301.

DOBÓR PRÓBY

Najczęściej badana przez nas zbiorowość jest zbyt liczna, aby zbadać jej wszystkich członków, dlatego wybiera się jej reprezentację. Występują dwa typy doboru próby: losowy i nielosowy. Podejmując decyzję o wyborze doboru próby, powinniśmy kierować się tym, jaki jest cel naszych badań. Wykorzystany w diagnozie losowy dobór próby umożliwił pogłębienie badanych zjawisk związanych bezpośrednio z zagrożeniami społecznymi na terenie dzielnicy Praga-Południe oraz uzyskanie informacji i opinii z różnych środowisk.

Rysunek 4. Rodzaje doboru próby badawczej

Badania wśród wszystkich grup zostały przeprowadzane we wrześniu oraz październiku 2020 roku i wzięły w nich udział łącznie 1 454 osoby. Poniżej przedstawiono szczegółową strukturę próby badawczej.

Rysunek 5. Struktura próby badawczej

NARZĘDZIA BADAWCZE

Badacze, którzy zajmują się tworzeniem narzędzi badawczych rozróżniają dwa typy kwestionariusza:

- kwestionariusz ankiety, czyli gotowy formularz z pytaniami skierowanymi do respondentów; to właśnie ten typ kwestionariusza wykorzystywany jest przez naszą firmę w prowadzonych badaniach,
- kwestionariusz wywiadu składa się ze schematu pytań zadawanych przez ankietera, który wcześniej ma zaplanowaną ich formę i kolejność.

Kwestionariusz ankiety użyty do zebrania danych miał podobną konstrukcję niezależnie od badanej grupy. Składał się z pytań zamkniętych jednego lub wielokrotnego wyboru. Ze względu na specyfikę poszczególnych grup dokonano spersonalizowania pytań, dostosowując ich charakter do profilu respondenta. Kwestionariusz wywiadu natomiast to zestawienie logicznie ułożonych i odpowiednio sformułowanych pytań, na które odpowiada respondent w trakcie realizowanego wywiadu osobistego.

Wyniki przedstawione w raporcie mają charakter procentowy. Ewentualne dysproporcje związane są z zaokrągleniem do liczb całkowitych (maksymalnie +/- 3%).

ETYKA PROWADZONYCH BADAŃ

Podczas prowadzenia badań społecznych wyróżnia się kilka podstawowych reguł, jakimi powinien kierować się badacz, aby nasze badania były prowadzone w sposób etyczny. Wśród nich wymienia się między innymi:

- świadomą zgodę respondenta, który ma pełną wiedzę, co do charakteru swojego uczestnictwa w badaniu,
- unikanie wprowadzania w błąd respondentów,
- zagwarantowanie badanym poufności oraz uszanowania ich prywatności,
- niedopuszczenie do sytuacji celowych pominięć i manipulacji w trakcie zbierania i analizy danych,

- podmiotowe traktowanie badanych osób,
- nieszkodzenie w żaden sposób badanym,
- jasne i precyzyjne informowanie badanych o korzyściach i obciążeniach⁸.

Badane przez nas osoby wypełniały ankietę samodzielnie, co ma niebagatelną rolę w badaniu postaw i opinii względem delikatnych kwestii. Za każdym razem przed przystąpieniem do badania, uczestnicy zostawali informowani o pełnej anonimowości badania, został wyjaśniony cel oraz instrukcja wypełniania arkusza ankiety, co sprawia, że nasz badania prowadzone są w sposób etyczny.

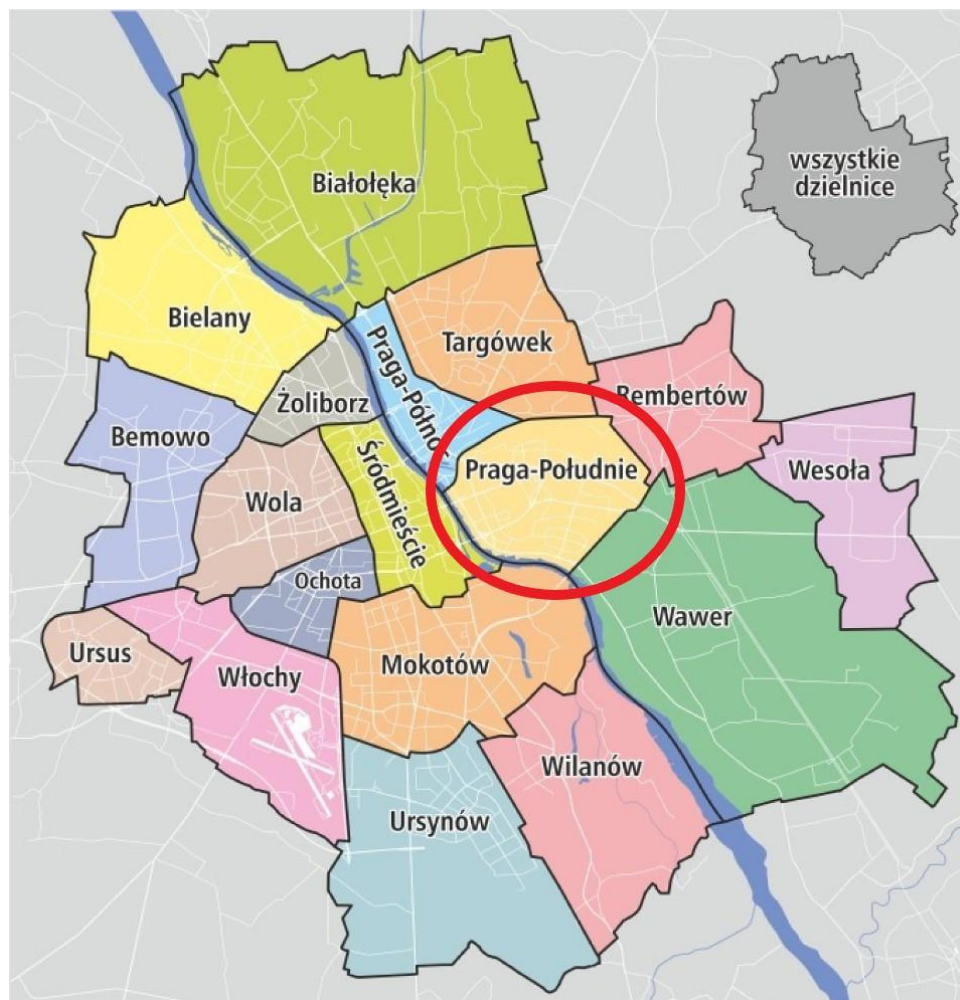
⁸ Babbie E., *Badania społeczne w praktyce*, s. 515-519.

CHARAKTERYSTYKA DZIELNICY PRAGA-POŁUDNIE

POŁOŻENIE

Dzielnica Praga-Południe położona jest w prawobrzeżnej części Miasta. Jest jedną z 18 jednostek pomocniczych m.st. Warszawy, a swoją powierzchnią obejmuje 22,4 km² co stanowi 4% powierzchni całego Miasta. Graniczy z następującymi dzielnicami: Targówek, Rembertów, Wawer, Mokotów, Śródmieście oraz Praga-Północ. W skład Dzielnicy wchodzi 8 osiedli: Goćław, Grochów-Centrum, Grochów-Kinowa, Grochów-Południowy, Grochów-Północny, Kamionek, Przyczółek Grochowski oraz Saska Kępa.

Rysunek 6. Położenie dzielnicy Praga-Południe na mapie miasta Warszawy

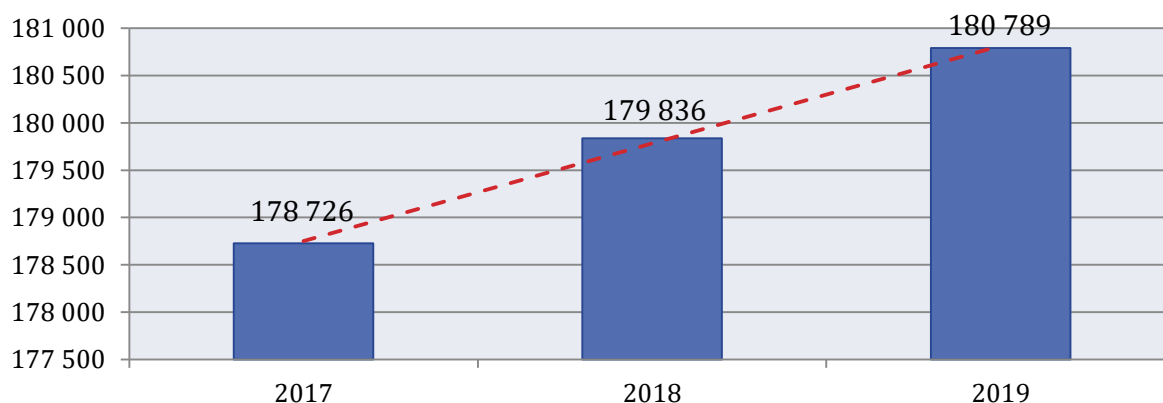
Źródło: UM Warszawa

SYTUACJA DEMOGRAFICZNA

Dzielnicę Praga-Południe zamieszkuje 180 789 osób (stan na 31.12.2019 roku). Na przestrzeni ostatnich lat liczba mieszkańców systematycznie się zwiększała – w stosunku do 2017 roku nastąpił wzrost o 1%. Gęstość zaludnienia w Dzielnicy kształtuje się na poziomie 8 078 osób/km². W ostatnich latach gęstość zaludnienia również wzrosła – w 2017 roku wynosiła bowiem 7 986 osób/km². Dzielnicę Praga-Południe zamieszkuje zdecydowanie więcej kobiet niż mężczyzn (98 791 kobiet i 81 998 mężczyzn), a współczynnik feminizacji wynosi 120, co oznacza, że na każdych 100 mężczyzn przypada 120 kobiet.

Wykres 1. Liczba mieszkańców dzielnicy Praga-Południe w latach 2017-2019

Źródło: <https://bdl.stat.gov.pl/>

Przyrost naturalny, czyli różnica między liczbą urodzeń żywych, a liczbą zgonów jest w dzielnicy Praga-Południe dodatni i wynosi 44 (stan na koniec 2019 roku), co odpowiada przyrostowi naturalnemu 0,24 na 1000 mieszkańców. Na przestrzeni ostatnich trzech lat ujemny przyrost naturalny odnotowany został dwukrotnie - w 2017 i 2018 roku. Na terenie całej Warszawy przyrost naturalny w ostatnich latach był zawsze dodatni. W 2019 roku kształtował się na poziomie 1,28 na 1000 mieszkańców, a więc był nieco wyższy niż w dzielnicy Praga-Południe.

Tabela 1. Przyrost naturalny w dzielnicy Praga-Południe na przestrzeni lat 2017-2019

L.P.	wyszczególnienie	2017	2018	2019
1	urodzenia żywe	2 112	2 035	2 161
2	zgony	2 116	2 054	2 117
3	przyrost naturalny	-4	-19	44

Źródło: <https://bdl.stat.gov.pl/>

Struktura ludności w dzielnicy Praga-Południe według ekonomicznych grup wieku (stan na koniec 2019 roku) przedstawia się następująco:

- 16,7% mieszkańców jest w wieku przedprodukcyjnym - do 19 roku życia;
- 56,7% mieszkańców jest w wieku produkcyjnym – dla kobiet jest to między 20-59 rokiem życia, a dla mężczyzn między 20-64;
- 26,6% mieszkańców jest w wieku poprodukcyjnym (kobiety – 60 lat i więcej, mężczyźni - 65 lat i więcej).

Poniższa tabela przedstawia ekonomiczne grupy wieku w Dzielnicy. Na przestrzeni lat 2017-2019 dostrzegalny jest stopniowy wzrost udziału osób w wieku poprodukcyjnym i przedprodukcyjny oraz spadek mieszkańców w wieku produkcyjnym w ogólnej liczbie ludności. W całej Warszawie odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym jest nieco większy niż w Dzielnicy, natomiast osób w wieku poprodukcyjnym mniejszy (w Warszawie jest to 18,3% w wieku przedprodukcyjnym, 57,3% w wieku produkcyjnym oraz 24,4% w wieku poprodukcyjnym).

Tabela 2. Udział ludności według ekonomicznych grup wieku w ogólnej liczbie ludności w latach 2017-2019

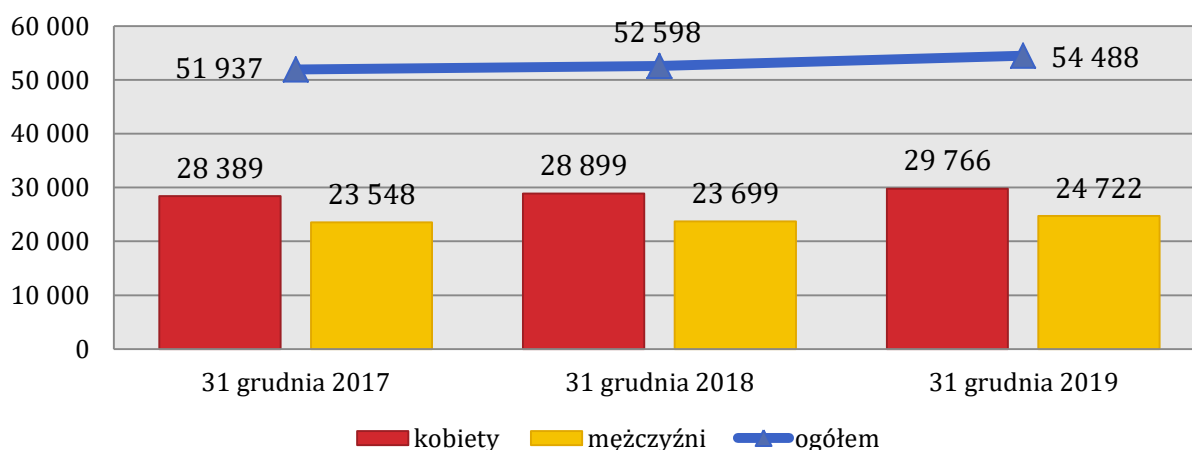
L.P.	wyszczególnienie	2017	2018	2019
1	wiek przedprodukcyjny	16,0%	16,3%	16,7%
2	wiek produkcyjny	58,0%	57,4%	56,7%
3	wiek poprodukcyjny	26,0%	26,4%	26,6%

Źródło: <https://bdl.stat.gov.pl/>

RYNEK PRACY

Jak wynika z danych Głównego Urzędu statystycznego, statystyczny bezrobotny mieszkaniec Warszawy pochodzi z dzielnicy Praga-Południe (w 2019 roku mieszkańcy Pragi-Południe stanowili 13% ogólnej liczby zarejestrowanych w Urzędzie Pracy mieszkańców Warszawy). Według stanu na koniec 2019 roku w dzielnicy Praga-Południe pracowało 54 488 osób, a wśród osób pracujących więcej było kobiet (29 766 kobiet). Na 1000 mieszkańców w Dzielnicy pracowało 301 osób, co jest wartością nieco mniejszą niż w całej Warszawie, gdzie pod koniec 2019 roku kształtowała się ona na poziomie 548 osób.

Wykres 2. Liczba osób pracujących w dzielnicy Praga-Południe z podziałem na płeć na przestrzeni lat 2017–2019

Źródło: <https://bdl.stat.gov.pl/>

INFRASTRUKTURA SPORTOWA, REKREACYJNA I KULTURALNA

Działalność kulturalną na terenie dzielnicy Praga-Południe prowadzi między innymi Centrum Promocji Kultury Praga-Południe, które jest samorządową instytucją kultury finansowaną z budżetu m. st. Warszawy. Na terenie Dzielnicy znajdują się jego następujące filie:

- Klub Kultury Seniora,
- Klub Kultury Goców,

- Punkt Informacji Kulturalnej "Akwarium",
- Doświadczalna Pracownia Litografii im. Pabla Picassa.

Centrum oferuje szereg różnorodnych imprez kulturalnych, zajęć oraz warsztatów dla osób w każdym wieku: dzieci, młodzieży, rodziców i osób starszych. Organizuje koncerty, spotkania autorskie, promocje książek i płyt, inscenizacje historyczne, spektakle teatralne, kabarety, wieczory poezji, imprezy rocznicowe i okazjonalne, wykłady i prelekcje, spotkania z ciekawymi postaciami świata kultury, nauki i polityki, programy edukacyjno-kulturalne dla dzieci w formie zabawy, teatrzyków, wernisaże, plenery malarskie i Uniwersytet Trzeciego Wieku. Oprócz tego w Centrum Promocji Kultury można brać udział w zajęciach, warsztatach artystycznych i konsultacjach prowadzonych przez uznanych w swych dziedzinach artystów. Uwieńczeniem etapu takich warsztatów są prezentacje przygotowanych programów na scenie CPK (w przypadku zajęć wokalnych, teatralnych, czy też tanecznych), a wernisaże prac lub kiermasze prac uczestników zajęć plastycznych. Na ponad 2 tysiącach metrów powierzchni znajdują się m.in.: sala widowiskowa, kawiarnia, sala klubowa, sala taneczna, sala prób, sala komputerowa, galeria oraz 3 pracownie plastyczne.

Samorządową instytucją kultury znajdującą się w rejonie dzielnicy Praga-Południe jest również PROM Kultury Saska Kępa. W ramach jej działalności miesięcznie odbywa się około 40 wydarzeń kulturalnych, między innymi: Cały ten Jazz! MEET! i LIVE!, Muzyczna Scena OFF, Teresa Drozda przypomina..., Nieturyści, czyli spotkania z tymi, którzy podróżują po swojemu, Rejsy po literaturze i nie tylko..., Teatr Kępa, Mały Teatr Kępa, Smyki na Kępie, Kino Kępa, Galeria PROM.

Promocją i upowszechnianiem czytelnictwa, popularyzacją literatury, udzielaniem informacji oraz profesjonalną pomocą użytkownikom w poszukiwaniu wiadomości zajmuje się Biblioteka Publiczna im. Zygmunta Jana Rumla. Jest ona samodzielną jednostką organizacyjną działającą w formie samorządowej instytucji kultury i poprzez prowadzenie 25 filii i oddziałów, tworzy sieć w zakresie usług bibliotecznych, informacyjnych i kulturalnych dla mieszkańców Pragi-Południe. Misją Biblioteki jest wspieranie edukacji kulturalnej i społecznej mieszkańców na wszystkich poziomach wiedzy, poprzez efektywne zaspokajanie potrzeb i oczekiwań informacyjnych aktualnych i potencjalnych użytkowników placówek bibliotecznych,

z uwzględnieniem optymalnego wykorzystania bogatych zbiorów pochodzących z bieżącej produkcji wydawniczej, dostosowanych do wymagań wiekowo, kulturowo i socjalnie zróżnicowanych grup społecznych. Dla Biblioteki równie ważne jest także promowanie kultury oraz tradycji regionu i kraju, która stanowi o poziomie świadomości mieszkańców i ich identyfikacji z małą ojczyzną i Polską.

W zakresie kultury i sztuki na terenie dzielnicy Praga-Południe działalność prowadzą również:

- Centralna Biblioteka Wojskowa,
- Kino Cinema City,
- Neon Muzeum,
- Studio Teatralne KOŁO,
- Studium Teatralne,
- Scena Lubelska 30/32,
- Sinfonia Varsovia,
- Teatr Powszechny im. Zygmunta Hübnera w Warszawie.

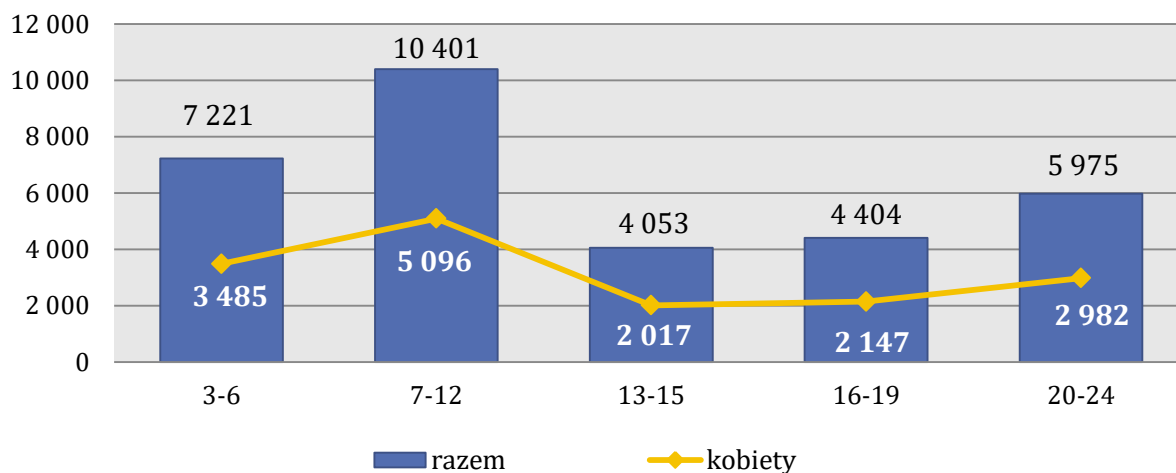
Dzielnica Praga-Południe charakteryzuje się dużą powierzchnią terenów zielonych, do których należą m. in. Park Skaryszewski i rezerwat Olszynka Grochowska. Popularyzacją rekreacji, organizacją zajęć, zawodów i imprez sportowo-rekreacyjnych zajmuje się Ośrodek Sportu i Rekreacji. Ośrodek tworzy ponadto bazę dla rozwoju sportu i wypoczynku. Na infrastrukturę sportowo-rekreacyjną w Dzielnicy składają się następujące obiekty:

- hala „Siennicka”,
- pływalnia „Wodnik”,
- hala „Saska”,
- pływalnia „Szuwarek”,
- stadion „Podskarbińska”,
- kompleks boisk sportowych „ORLIK”,
- place zabaw,
- siłownie.

EDUKACJA I WYCHOWANIE

W wieku potencjalnej nauki (3-24 lata) w 2019 roku było 32 054 mieszkańców dzielnicy Praga-Południe. Rozpatrując kwestię ludności z podziałem na poszczególne edukacyjne grupy wiekowe możemy zauważyć, że najwięcej osób miało w przedmiotowym roku 7-12 lat (10 401 osób). Na drugim miejscu pod tym względem znalazły się osoby mające 3-6 lat (7 221 osób), natomiast na trzecim mające 20-24 lat (5 975 osób). Ludność Dzielnicy według edukacyjnych grup wieku z podziałem na płeć w 2019 roku prezentuje poniższy wykres. Współczynnik skolaryzacji netto (relacja liczby osób uczących się na danym poziomie kształcenia do liczby ludności w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania) w szkołach podstawowych w 2018 roku kształtował się na poziomie 91,76% i w porównaniu do roku 2017 zmniejszył się o 0,44 pp.

Wykres 3. Ludność dzielnicy Praga-Południe według edukacyjnych grup wieku z podziałem na płeć w 2019 roku

Źródło: <https://bdl.stat.gov.pl/>

Na terenie dzielnicy Praga-Południe znajduje się 37 przedszkoli, 18 szkół podstawowych, 7 liceów ogólnokształcących oraz 6 zespołów szkół zawodowych. Poniższa tabela zawiera wykaz placówek oświatowych zlokalizowanych na terenie Dzielnicy z podziałem na poszczególne kategorie.

Tabela 3. Placówki oświatowe znajdujące się na terenie dzielnicy Praga-Południe

L.P.	rodzaj	nazwa
1	Przedszkola	Przedszkole nr 46 „W Krainie Baśni”
2		Przedszkole nr 48 „Zielony Groszek”
3		Przedszkole nr 51 „Misia Czarodzieja”
4		Przedszkole nr 54
5		Przedszkole nr 57 „Grochowiacek”
6		Przedszkole nr 73 „Bajeczka”
7		Przedszkole nr 89 „Niezapominajka”
8		Przedszkole nr 143 „Mali Odkrywcy”
9		Przedszkole nr 153 „Słoneczne Przedszkole”
10		Przedszkole nr 162 „Saski Zakątek”
11		Przedszkole nr 166
12		Przedszkole nr 177 „Bajkowe Przedszkole”
13		Przedszkole nr 178 „Kolorowa Kraina”
14		Przedszkole nr 179 „Pozytywka”
15		Przedszkole nr 180
16		Przedszkole z Oddziałami Integracyjnymi nr 198 „Bajeczne Przedszkole”
17		Przedszkole nr 211 im. Kubusia Puchatka
18		Przedszkole nr 218 „Iskra”
19		Przedszkole nr 220
20		Przedszkole nr 227 „Wesołe Nutki
21		Przedszkole nr 230 „Kolorowy Zakątek”
22		Przedszkole nr 235 „Tęczowe Przedszkole”
23		Przedszkole Specjalne nr 249 dla Dzieci z Upośledzeniem Umysłowym w Stopniu Umiarkowanym i Znacznym
24		Przedszkole nr 250 „Akwarelka”
25		Przedszkole z Oddziałami Integracyjnymi nr 291 im. prof. dr med. Zofii Falkowskiej
26		Przedszkole nr 292
27		Przedszkole nr 295 „Kraina Bajek”
28		Przedszkole nr 296 „Bajkowy Parasol”
29		Przedszkole nr 331 „U Słonia Szczęściarza”
30		Przedszkole nr 370

31		Przedszkole nr 380 „Promyk Goławia”
32		Przedszkole nr 384 „Tajemniczy Ogród”
33		Przedszkole nr 392 „Wróbelka Elemelka”
34		Przedszkole nr 397 „Ziarenko”
35		Przedszkole nr 407
36		Przedszkole nr 411 „Akademia Króla Stasia”
37		Przedszkole nr 425
38		Szkoła Podstawowa nr 60 im. Powstania Listopadowego
39		Szkoła Podstawowa nr 72 im. Przyjaciół Grochowa
40		Szkoła Podstawowa nr 120 z Oddziałami Integracyjnymi im. Pułków Piechoty „Dzieci Warszawy”
41		Szkoła Podstawowa Integracyjna nr 135 im. Marii Kownackiej
42		Szkoła Podstawowa nr 141 im. mjr Henryka Sucharskiego
43		Szkoła Podstawowa nr 143 im. Stefana Starzyńskiego
44		Szkoła Podstawowa nr 163 im. Batalionu „Zośka”
45		Szkoła Podstawowa nr 168 im. Czesława Niemena
46		Szkoła Podstawowa nr 185 im. UNICEF
47	Szkoły Podstawowe	Szkoła Podstawowa Nr 215 im. Piotra Wysockiego
48		Szkoła Podstawowa Nr 246 im. 1 Warszawskiej Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki
49		Szkoła Podstawowa Nr 255 im. Cypriana Kamila Norwida
50		Szkoła Podstawowa nr 279 im. Batalionów Armii Krajowej „Gustaw” i „Harnaś”
51		Szkoła Podstawowa nr 312 im. Ewy Szelburg - Zarembiny
52		Szkoła Podstawowa nr 373 im. Ignacego Jana Paderewskiego
53		Szkoła Podstawowa nr 374 im. gen. Piotra Szembeka
54		Szkoła Podstawowa nr 375 im. Orłąt Lwowskich
55		Szkoła Podstawowa nr 397 im. Bohaterów Olszynki Grochowskiej
56		Licea Ogólno- kształcące
57	XIX Liceum Ogólnokształcące im. Powstańców Warszawy	
58	XXIII Liceum Ogólnokształcące im. Marii Skłodowskiej-Curie	
59	XXXV Liceum Ogólnokształcące z Oddziałami Dwujęzycznymi im. Bolesława Prusa	
60	XLVII Liceum Ogólnokształcące im. Stanisława Wyspiańskiego	
61	LXXII Liceum Ogólnokształcące im. gen. Jakuba Jasińskiego	

62		XCIX Liceum Ogólnokształcące z Oddziałami Dwujęzycznymi im. Zbigniewa Herberta
63	Zespoły Szkół Zawodowych	Zespół Szkół nr 5 im. Stefana Kisielewskiego
64		Zespół Szkół nr 12 im. Olimpijczyków Polskich
65		Zespół Szkół nr 21
66		Zespół Szkół Łączności
67		Zespół Szkół Spożywczo-Gastronomicznych
68		Zespół Szkół Gastronomiczno-Hotelarskich

Źródło: <https://www.pragapld.waw.pl/>

Oprócz wyżej wymienionych placówek, w dzielnicy Praga-Południe znajduje się Centrum Kształcenia Zawodowego nr 1 oraz Centrum Kształcenia Ustawicznego nr 5 (Liceum Ogólnokształcące, Szkoła Podstawowa i Szkoła Policealna dla dorosłych).

Do publicznych placówek oświatowo-wychowawczych w Dzielnicy należy także Międzyszkolny Ośrodek Sportowy Nr 2. Zadaniem Ośrodka jest kształtowanie osobowości, ujawnianie oraz rozwijanie uzdolnień, zainteresowań i umiejętności sportowych. Organem nadzorującym pracę Ośrodka jest Biuro Edukacji Miasta st. Warszawy. Ośrodek prowadzi szkolenia sportowe w sekcjach wioślarskiej, żeglarskiej i windsurfingu.

W skład bazy oświatowo-wychowawczej na terenie Dzielnicy wchodzi również cztery Ogniska Pracy Pozaszkolnej – jednostki budżetowe, w których prowadzone są dla uczestników bezpłatne zajęcia. Ogniska tworzą ofertę zajęć i imprez dostosowaną do potrzeb środowiska lokalnego i skierowaną głównie do dzieci oraz młodzieży szkolnej.

Specjalistyczne wsparcie psychologiczno-pedagogiczne mieszkańcy mogą uzyskać w dwóch zlokalizowanych na terenie Dzielnicy Poradniach Psychologiczno-Pedagogicznych. Rodzice i nauczyciele, którzy potrzebują wsparcia lub porady otrzymają je również w Dzielnicowym Zespole ds. Integracji. Do jego zadań należy: pomoc rodzicom w wyborze jak najlepszej formy kształcenia dla dziecka z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego w szkole lub placówce oświatowej, upowszechnianie wiedzy dotyczącej przepisów prawa oświatowego i zagadnień związanych problematyką integracji wśród dyrektorów placówek edukacyjnych na terenie Dzielnicy, koordynowanie działań psychologów i pedagogów szkolnych z Poradniami

Psychologiczno-Pedagogicznymi oraz stworzenie systemu pomocy dziecku z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego i jego rodzinie na terenie Dzielnicy.

ORGANIZACJE POZARZĄDOWE

Na terenie Warszawy funkcjonuje kilkaset organizacji pozarządowych. Prężnie działające organizacje stanowią istotne wsparcie w zakresie zapobiegania i rozwiązywania problemów społecznych mieszkańców. W ramach działań z zakresu pomocy społecznej Ośrodek Pomocy Społecznej Dzielnicy Praga-Południe m. st. Warszawy nawiązuje współpracę z organizacjami pozarządowymi prowadzącymi działalność na terenie Dzielnicy. Wśród wyróżniających się działań podjętych we współpracy z nimi w 2019 roku wymienić można:

- długofalową współpracę z Fundacją „Dajemy Dzieciom Siłę”, która odbywa się poprzez organizację warsztatów i szkoleń dla mieszkańców Dzielnicy oraz pracowników OPS, a także konsultacji psychologicznych dla dzieci,
- współpracę z Fundacją „Zwalcz Nudę”, w ramach realizacji działań zmierzających do nawiązania relacji między dziećmi i rodzicami poprzez wykorzystywanie kreatywnych metod wspólnego spędzenia wolnego czasu,
- współpracę z Towarzystwem Przyjaciół Dzieci, które prowadzi Ognisko wychowawcze dla dzieci z rodzin z problemami opiekuńczo-wychowawczymi na rzecz mieszkańców Dzielnicy przy wykorzystaniu zasobów lokalowych OPS,
- współpracę z Centrum Aktywności Lokalnej w zakresie aktywizacji społecznej mieszkańców Dzielnicy.

Na terenie dzielnicy Praga-Południe funkcjonuje łącznie 28 organizacji pozarządowych, których działalność skupia się na pomocy społecznej, przeciwdziałaniu problemom uzależnień, czy też przemocy w rodzinie oraz ochronie i promocji zdrowia. Ich wykaz wraz z obszarem działania przedstawiony został w tabeli poniżej.

Tabela 4. Wykaz organizacji pozarządowych działających na terenie dzielnicy Praga-Południe m.st. Warszawy

L.P.	nazwa	obszar działania
1	CARITAS Diecezji Warszawsko-Praskiej	działania na rzecz osób niepełnosprawnych, ochrona i promocja zdrowia, pomoc społeczna, problemy uzależnień, przeciwdziałanie przemocy, bezrobociu i bezdomności
2	Centrum Praw Ojca i Dziecka	pomoc społeczna, przeciwdziałanie przemocy
3	Fundacja „Dajemy Dzieciom Siłę”	pomoc społeczna, przeciwdziałanie przemocy
4	Fundacja „United Way Polska”	pomoc społeczna, oświata
5	Fundacja Pomocy Rodzinie – Gwiazdeczka	oświata, kultura i sztuka, ochrona i promocja zdrowia, pomoc społeczna, przeciwdziałanie przemocy
6	Fundacja św. Jana Jerozolimskiego	oświata, ochrona i promocja zdrowia, pomoc społeczna
7	Grochowski Uniwersytet Trzeciego Wieku	edukacja, kultura, ochrona i promocja zdrowia, pomoc społeczna, sport
8	Ognisko Towarzystwa Krzewienia Kultury Fizycznej „Olszynka Grochowska”	sport
9	Stowarzyszenie Wspólne Podwórko	pomoc społeczna, oświata, ochrona i promocja zdrowia, problemy uzależnień, przeciwdziałanie przemocy
10	Katolicka Fundacja Pomocy Osobom Uzależnionym i Dzieciom KARAN	oświata, ochrona i promocja zdrowia, pomoc społeczna, problemy uzależnień, przeciwdziałanie przemocy
11	Stowarzyszenie Monar Markot Noclegownia dla Osób Bezdomnych i Najuboższych	problemy uzależnień, bezdomność, wykluczenie społeczne
12	Stowarzyszenie Penitencjarne „Patronat”	pomoc społeczna, problemy uzależnień, pomoc osobom skazanym i ich rodzinom
13	Stowarzyszenie SPOZA	oświata, kultura i sztuka, ochrona i promocja zdrowia, pomoc społeczna, przeciwdziałanie przemocy

14	Stowarzyszenie ATD CZWARTY ŚWIAT	oświata, kultura i sztuka, prawa człowieka
15	„Przywrócić dzieciństwo” Towarzystwo Przyjaciół Dzieci Ulicy im. Kazimierza Lisieckiego „Dziadka”	edukacja, wychowanie
16	Towarzystwo Przyjaciół Dzieci Ognisko Praga Południe	oświata, kultura i sztuka, problemy uzależnień, przeciwdziałanie przemocy, sport
17	Warszawskie Towarzystwo Pomocy Lekarskiej i Opieki nad Psychicznie i Nerwowo Chorymi	terapia psychospołeczna i aktywizacja osób chorych psychicznie
18	Warszawsko-Praskie Stowarzyszenie Osób Niepełnosprawnych	działalność na rzecz osób niepełnosprawnych
19	Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych	historia, pamięć narodowa, pomoc społeczna, wychowanie patriotyczne
20	Związek Sybiraków, Koło Praga-Południe	pomoc społeczna dla członków związku, pamięć historyczna
21	Stowarzyszenie Psychologów Chrześcijańskich	edukacja, ochrona i promocja zdrowia, pomoc społeczna, przeciwdziałanie przemocy, problemy uzależnień, problemy psychiczne
22	Fundacja „Zwalcz Nudę”	ochrona i promocja zdrowia, pomoc społeczna, edukacja, wychowanie, kultura i sztuka

Źródło: Sprawozdanie z działań Ośrodka Pomocy Społecznej Dzielnicy Praga-Południe m. st. Warszawy rok 2019

ZASOBY W ZAKRESIE ROZWIĄZYWANIA PROBLEMU PRZEMOCY W RODZINIE

Działaniami mającymi na celu przeciwdziałanie przemocy w rodzinie w dzielnicy Praga-Południe zajmuje się między innymi Zespół Interdyscyplinary ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie powołany Zarządzeniem Prezydenta m.st. Warszawy nr 1662/2011 z dnia 25 października 2011 r., w którym określony jest skład osobowy Zespołu oraz rodzaj instytucji reprezentowanych przez poszczególne osoby.

Zgodnie z zapisami ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (tj. Dz.U. z 2020 r. poz. 218 z późn. zm.):

1. Zespół interdyscyplinarny realizuje działania określone w gminnym programie przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie.
2. Zadaniem zespołu interdyscyplinarnego jest integrowanie i koordynowanie działań podmiotów, o których mowa w art. 9a ust. 3 i 5, oraz specjalistów w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w szczególności przez:
  - 1) diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie;
  - 2) podejmowanie działań w środowisku zagrożonym przemocą w rodzinie mających na celu przeciwdziałanie temu zjawisku;
  - 3) inicjowanie interwencji w środowisku dotkniętym przemocą w rodzinie;
  - 4) rozpowszechnianie informacji o instytucjach, osobach i możliwościach udzielenia pomocy w środowisku lokalnym;
  - 5) inicjowanie działań w stosunku do osób stosujących przemoc w rodzinie.

Dane na temat zasobów instytucjonalnych umożliwiających zapobieganie i rozwiązywanie problemu przemocy w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe wraz z obszarami ich działania przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 5. Dane na temat zasobów instytucjonalnych umożliwiających zapobieganie i rozwiązywanie problemu przemocy w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe wraz z obszarami ich działania

L.P.	nazwa instytucji	obszar działania
1	Ośrodek Pomocy Społecznej	<ul style="list-style-type: none"> – Wczesna diagnoza, – poradnictwo, – promocja i realizacja procedury „Niebieskie Karty”, – udzielanie wsparcia finansowego i rzeczowego, – wydawanie ulotek edukacyjno-informacyjnych, – organizowanie pomocy psychologicznej dla osób znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej, – prowadzenie lokalnych kampanii edukacyjnych, – udział w ogólnopolskich kampaniach społecznych związanych z profilaktyką przemocy i uzależnień.

2	Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Dzielnicowy Zespół Realizacji Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych	<ul style="list-style-type: none"> – Realizacja działań wynikających z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi oraz ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii.
3	Placówki oświatowe	<ul style="list-style-type: none"> – Wczesna diagnoza, – realizacja procedury „Niebieskie Karty”, – realizacja projektów profilaktycznych podejmujących problematykę przemocy, – udział w kampaniach edukacyjno-informacyjnych.
4	Policja	<ul style="list-style-type: none"> – Realizacja procedury „Niebieskie Karty”, – podejmowanie interwencji w przypadku naruszenia przepisów ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, – monitorowanie sytuacji rodziny z problemem przemocy.
5	Służba zdrowia	<ul style="list-style-type: none"> – Wczesna diagnoza, – przekazywanie informacji na temat różnych form pomocy, – realizacja procedury „Niebieskie Karty”.
6	Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i grupy robocze	<ul style="list-style-type: none"> – Diagnozowanie problemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, – podejmowanie działań w środowisku zagrożonym przemocą w rodzinie mających na celu przeciwdziałanie temu zjawisku, – inicjowanie interwencji w środowiskach dotkniętych przemocą w rodzinie, – rozpowszechnianie informacji o instytucjach, osobach i możliwościach udzielenia pomocy w środowisku lokalnym, – inicjowanie działań w stosunku do osób stosujących przemoc, – opracowanie i realizacja planu pomocy w indywidualnych przypadkach wystąpienia

przemocy w rodzinie,

- monitorowanie sytuacji rodzin, w których dochodzi do przemocy oraz rodzin zagrożonych wystąpieniem przemocy,
- dokumentowanie działań podejmowanych wobec rodzin, w których dochodzi do przemocy oraz efektów tych działań.

Można wyróżnić również podmioty będące pomocne w rozwiązywaniu problemów dotyczących przemocy w rodzinie, w tym w zakresie prowadzenia działalności profilaktycznej, takie jak:

- instytucje kultury, sportu i rekreacji,
- Poradnie Psychologiczno-Pedagogiczne,
- Specjalistyczna Diecezjalna Poradnia Rodzinna,
- instytucje kościelne,
- placówki wsparcia dziennego,
- Punkt Informacyjno-Konsultacyjny,
- Prokuratura Rejonowa Warszawa Praga-Południe,
- Sąd Rejonowy dla Warszawy Pragi-Południe,
- lokalne organizacje pozarządowe (m. in. Fundacja „Pomoc Kobiетom i Dzieciom”, Stowarzyszenie Pomocy i Interwencji Społecznej prowadzący Ośrodek dla Ofiar Przemocy w Rodzinie, Fundacja „Dzieci Niczyje”).

W siedzibie Ośrodka Pomocy Społecznej przy ul. Paca 42 (wejście C) odbywają się spotkania konsultacyjne kierowane w szczególności do:

- dzieci będących osobami doznającymi przemocy domowej, bądź jej świadkami,
- młodzieży (od 13 roku życia) zarówno doznającej przemocy, jak i jej stosującej, a także będącej świadkami przemocy w rodzinie,
- osób dorosłych doznających przemocy w rodzinie,
- osób dorosłych stosujących przemoc jako narzędzie wpływu,
- par pozostających w konflikcie.

Aby skorzystać ze spotkania z konsultantem bądź psychologiem nie trzeba skierowania. Można zadzwonić, bądź przyjść i zapisać się na spotkanie. Podczas konsultacji indywidualnych można omówić trudne sytuacje, czy też sposoby radzenia w trudnej sytuacji.

Dla mieszkańców Dzielnicy udzielana jest również bezpłatna pomoc prawna w następujących punktach:

- Punkt Nieodpłatnej Pomocy Prawnej przy ul. Walecznych 59,
- Punkt Nieodpłatnej Pomocy Prawnej przy ul. Paca 42.

Pomoc rodzinom z dziećmi świadczona jest w Ośrodku Pomocy Społecznej poprzez pracę asystenta rodziny oraz innych specjalistów takich jak: psycholog dziecięcy, logopeda i pedagog. Dla rodzin organizowane są również grupy wsparcia: wzmacnianie kompetencji rodzica, grupa wsparcia z elementami edukacyjnymi dla ojców wychowujących dzieci „Być ojcem, takie to męskie”, grupa dla kobiet doświadczających przemocy.

Mieszkańcy dzielnicy Praga-Południe, którzy doświadczają przemocy w rodzinie, pomoc uzyskają także w następujących podmiotach zlokalizowanych na terenie Warszawy:

- Warszawski Ośrodek Interwencji Kryzysowej (WOIK),
- Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie,
- Ośrodek Wsparcia dla Kobiet z Małoletnimi Dziećmi i Kobiet w Cięży,
- specjalistyczne poradnie rodzinne.

SZACUNKOWA SKALA PROBLEMU PRZEMOCY W RODZINIE

Przemoc w rodzinie jest problemem złożonym i ma wiele definicji. Powszechnie przemoc traktowana jest jako akt godzący w osobistą wolność jednostki prowadzący do jej fizycznej, a także psychicznej szkody. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie definiuje przemoc w rodzinie jako „jednorazowe lub powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, w szczególności narażające te osoby na

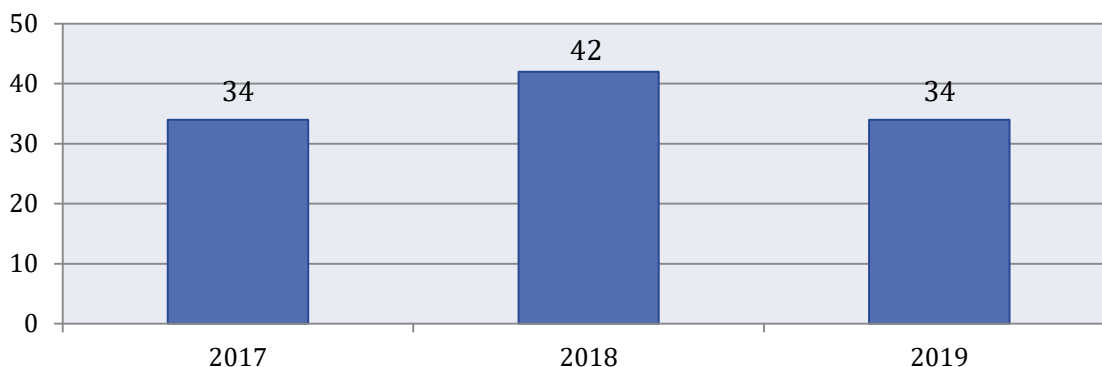

niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne osób dotkniętych przemocą”. Często przemocą w rodzinie określa się „zamierzone i wykorzystujące przewagę sił działanie przeciw członkowi rodziny, naruszające prawa i dobra osobiste, powodujące cierpienie i szkody”.

Pierwszą analizowaną kwestią jest liczba rodzin korzystających z pomocy i wsparcia Ośrodka Pomocy Społecznej Dzielnicy Praga-Południe m. st. Warszawy z powodu przemocy w rodzinie. Na przestrzeni ostatnich trzech lat widoczne są wahania liczby rodzin, które otrzymały taką pomoc z omawianego powodu - w 2017 roku były to 34 rodziny, w 2018 roku ich liczba wzrosła do 42 rodzin, a następnie w 2019 roku spadła i ponownie kształtowała się na poziomie 34 rodzin.

Wykres 4. Liczba rodzin korzystających z pomocy i wsparcia Ośrodka Pomocy Społecznej z powodu przemocy w rodzinie w latach 2017-2019

Źródło: Ocena Zasobów Pomocy Społecznej za 2017, 2018 i 2019 rok

Poniższa tabela przedstawia dane statystyczne dotyczące działań Zespołu Interdyscyplinarnego ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Grup Roboczych w latach 2017-2019. W 2019 roku liczba spotkań podzespołów Zespołu Interdyscyplinarnego wyniosła 33, czyli nieco więcej niż w roku ubiegłym oraz podobnie jak dwa lata wcześniej. Liczba powołanych Grup Roboczych w 2019 roku kształtowała się na poziomie 138 co oznacza, że w stosunku do lat poprzednich przyjęła najwyższą wartość. Na przestrzeni lat 2017-2019 dostrzegalna jest wzrostowa tendencja w zakresie liczby powołanych Grup Roboczych przed okresem sprawozdawczym, a kontynuujących pracę. Liczba spotkań Grup Roboczych w porównaniu do poprzednich

lat również uległa znacznemu zwiększeniu (w stosunku do 2018 roku o 40%, natomiast w porównaniu do 2017 roku o 21%).

Tabela 6. Dane statystyczne dotyczące działań Zespołu Interdyscyplinarnego ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Grup Roboczych w latach 2017-2019

L.P.	wyszczególnienie	2017	2018	2019
1	liczba spotkań podzespołów Zespołu Interdyscyplinarnego	34	30	33
2	liczba powołanych Grup Roboczych w okresie sprawozdawczym	98	83	138
3	liczba powołanych Grup Roboczych przed okresem sprawozdawczym	51	62	68
4	liczba spotkań Grup Roboczych	287	249	348

Źródło: Sprawozdania merytoryczne z działalności Zespołu Interdyscyplinarnego ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za 2017, 2018 i 2019 rok

W 2019 roku sporządzono 406 formularzy „Niebieska Karta – A” wszczynających procedurę, 255 formularzy „Niebieska Karta – C” oraz 179 formularzy „Niebieska Karta – D”, zakończono natomiast 324 sprawy w ramach procedury, a kontynuowano z poprzednich okresów 221 procedur. Dynamika zmian w zakresie procedury „Niebieskie Karty” jest następująca: w stosunku do 2017 roku wzrosła liczba sporządzonych formularzy „Niebieska Karta – A” (o 11%), formularzy „Niebieska Karta – C” (o 347%) oraz formularzy „Niebieska Karta – D” (o 156%), spadła natomiast liczba zakończonych procedur „Niebieskie Karty” (o 20%).

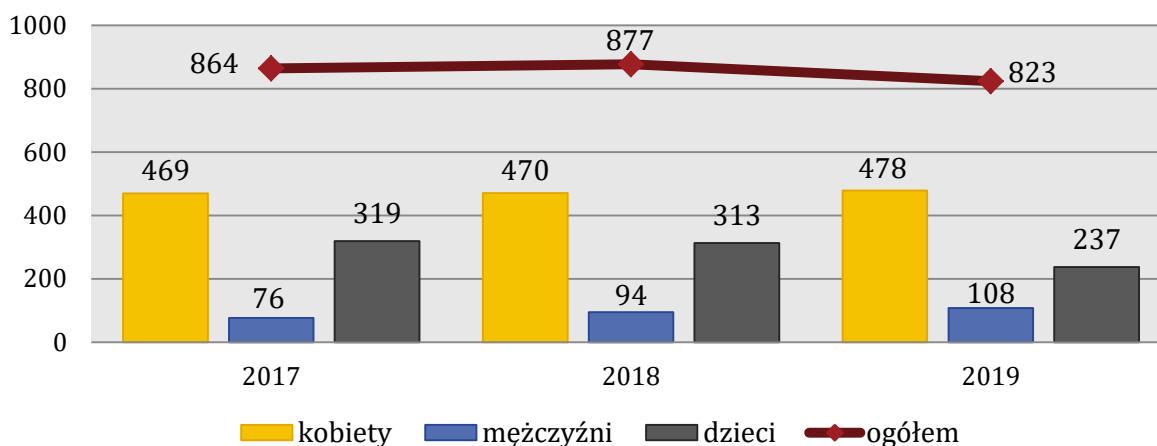
Tabela 7. Dane statystyczne dotyczące procedury „Niebieskie Karty” w latach 2017-2019

wyszczególnienie	2017	2018	2019
liczba sporządzonych formularzy „Niebieska Karta – A” wszczynających procedurę	367	439	406
liczba procedur „Niebieskie Karty” kontynuowanych z poprzednich okresów	221	185	221
liczba sporządzonych formularzy „Niebieska Karta – C”	57	51	255
liczba sporządzonych formularzy „Niebieska Karta – D”	70	76	179
liczba zakończonych procedur „Niebieskie Karty”	403	403	324

Źródło: Sprawozdanie z realizacji procedury „Niebieskie Karty” w 2017, 2018 i 2019 roku

W 2019 roku odnotowano 823 osoby doznające przemocy w rodzinie wskazane w ramach procedury „Niebieskie Karty”. Ich liczba była nieco mniejsza niż w 2017 i 2018 roku, różnica nie jest jednak znaczna. Wśród osób dotkniętych przemocą w rodzinie, podobnie jak wynika ze statystyk ogólnopolskich, zdecydowaną większość stanowiły kobiety (w 2019 roku - 58%, w 2018 roku - 53%, a w 2017 roku - 54%). Prezentowane dane wskazują na to, że udział mężczyzn w ogólnej liczbie wszystkich osób doświadczających przemocy wskazanych w ramach procedury z roku na rok wzrasta, spada natomiast udział dzieci dotkniętych tym problemem.

Wykres 5. Liczba osób doznających przemocy w rodzinie wskazanych w ramach procedury „Niebieskie Karty” w latach 2017-2019

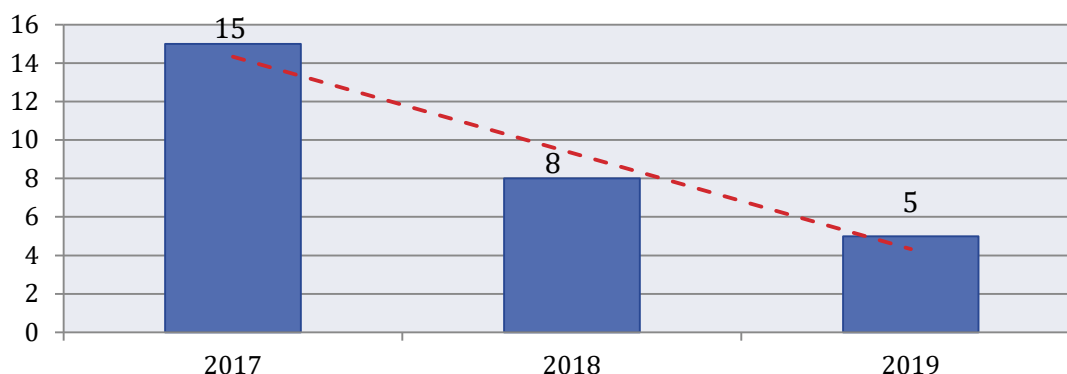

Źródło: Sprawozdania merytoryczne z działalności Zespołu Interdyscyplinarnego ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za 2017, 2018 i 2019 rok

Kolejną analizowaną kwestią jest liczba zawiadomień o powzięciu podejrzenia o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu z użyciem przemocy w rodzinie w latach 2017-2019. Jak wynika z danych źródłowych, w 2019 roku dokonano 5 zawiadomień, w 2018 roku 8, natomiast w 2017 roku - 15. Oznacza to tendencję spadkową w zakresie liczby zawiadomień na przestrzeni lat 2017-2019, co obrazuje naniesiona linia trendu.

Wykres 6. Dane statystyczne dotyczące liczby zawiadomień o powzięciu podejrzenia o popełnieniu ściganego z urzędu przestępstwa z użyciem przemocy w rodzinie w latach 2017-2019

Źródło: Sprawozdanie z realizacji procedury „Niebieskie Karty” w 2017, 2018 i 2019 roku

W 2019 roku na podstawie art. 12a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie odebrano 6 dzieci w sytuacji bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie łącznie z 3 rodzin. W roku ubiegłym liczba odebranych dzieci była taka sama.

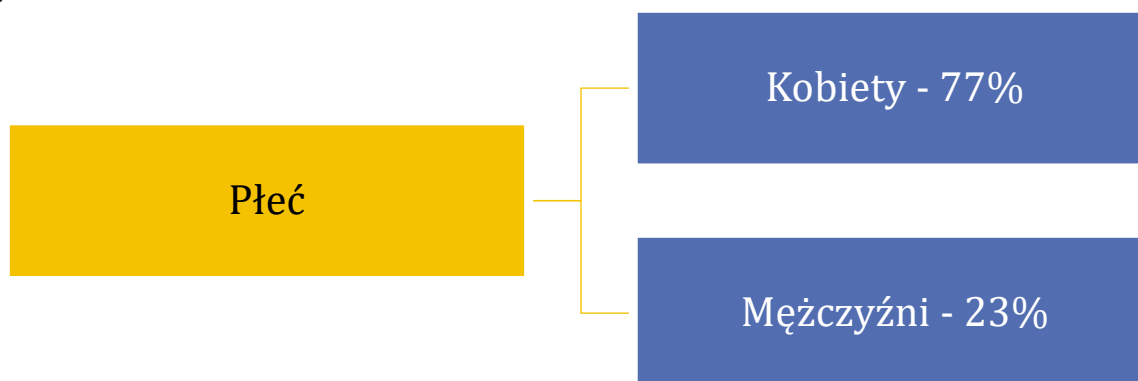
ANALIZA WYNIKÓW BADANIA PRZEPROWADZONEGO WŚRÓD DOROSŁYCH MIESZKAŃCÓW

W niniejszym rozdziale przedstawione zostały wyniki badań przeprowadzonych wśród dorosłych mieszkańców dzielnicy Praga-Południe dotyczących przemocy w rodzinie. Na podstawie odpowiedzi ankietowanych podjęto próbę oszacowania skali tego problemu na terenie Dzielnicy. Zaprezentowana została ponadto opinia respondentów na temat przemocy w rodzinie oraz podejmowanych w Dzielnicy działań profilaktycznych.

STRUKTURA BADANEJ PRÓBY

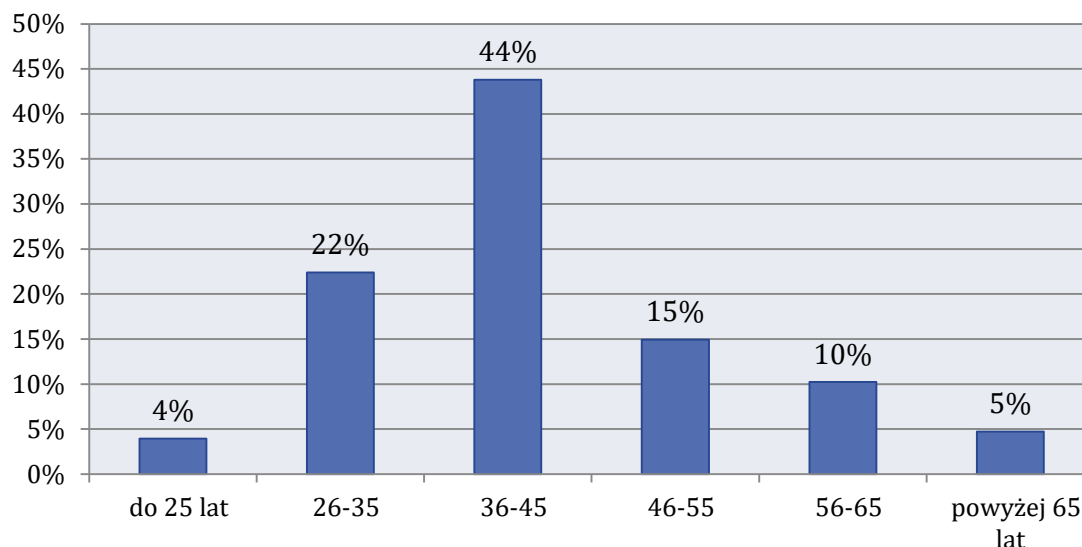
W badaniu diagnozującym problem przemocy w rodzinie, wzięło udział 509 dorosłych mieszkańców dzielnicy Praga-Południe m. st. Warszawy. Struktura badanej próby pod względem płci prezentuje się następująco: ponad połowę wszystkich respondentów stanowią kobiety (77%), natomiast 23% badanej społeczności to mężczyźni.

Rysunek 7. Płeć:

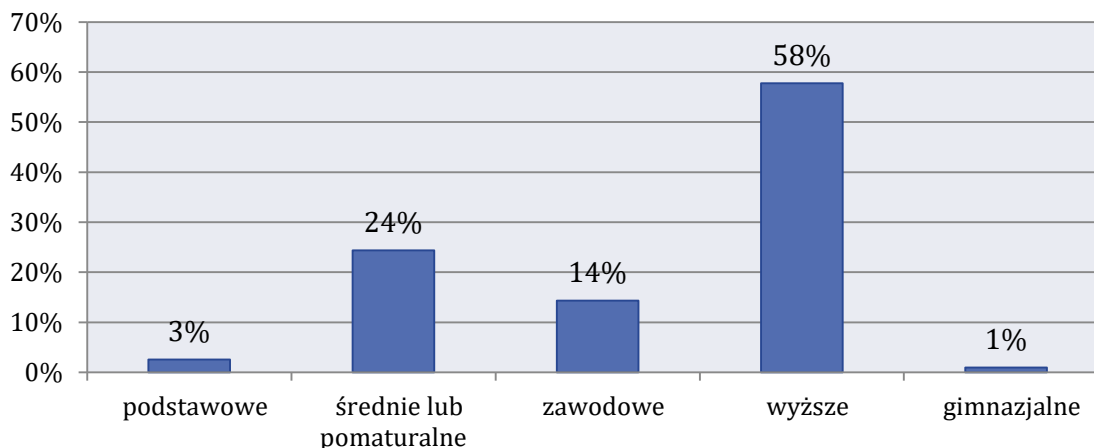
Analiza struktury badanej grupy pokazuje, iż respondenci są mocno zróżnicowani pod względem wieku. Najliczniejszą grupę stanowią ankietowani mający 36-45 lat (44%), 26-35 lat (22%) oraz 46-55 lat (15%). Wśród osób biorących udział w badaniu są również mieszkańcy mający do 25 lat (4%), 56-65 lat (10%) oraz powyżej 65 lat (5%).

Wykres 7. Wiek

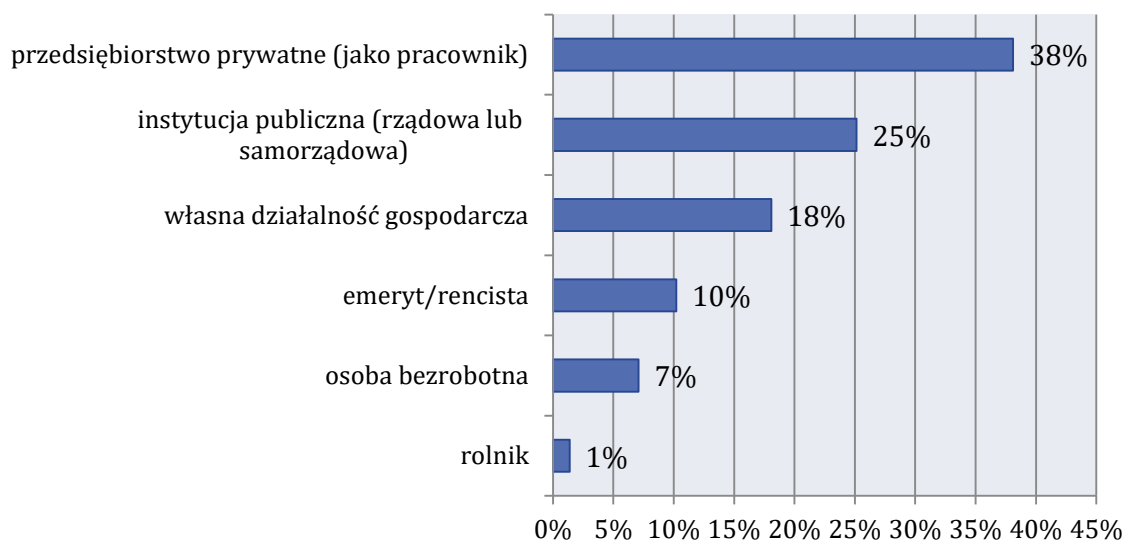
Na poniższym wykresie zaprezentowane zostało wykształcenie respondentów. Największy udział w badaniu mieli dorośli mieszkańcy legitymujący się wykształceniem wyższym (58%). 24% kwestionariuszy ankiet wypełnili badani z wykształceniem średnim lub pomaturalnym, 14% z wykształceniem zawodowym, 3% - podstawowym, natomiast 1% ankietowanych zakończyło swoją edukację na poziomie gimnazjum.

Wykres 8. Wykształcenie

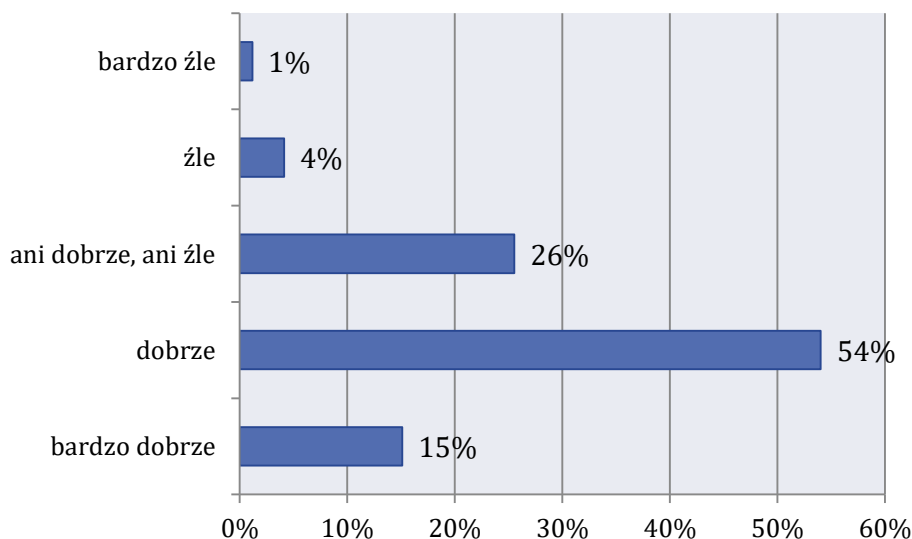
W badaniu diagnozującym problem przemocy w rodzinie występujący na terenie dzielnicy Praga-Południe wzięły udział zarówno osoby zatrudnione w przedsiębiorstwie prywatnym (38%), instytucji publicznej (25%), prowadzące własną działalność gospodarczą (18%), będące na emeryturze/rencie (10%), bezrobotne (7%) oraz zatrudnione w rolnictwie (1%).

Wykres 9. Miejsce zatrudnienia

Analiza sytuacji materialnej badanej grupy pokazuje, że większość mieszkańców jest z niej zadowolonych - 54% ocenia ją dobrze, a 15% bardzo dobrze. 26% określiło swoją sytuację materialną jako ani dobrą, ani złą, 4% jako złą i tylko 1% ankietowanych stwierdził, że jest ona bardzo zła.

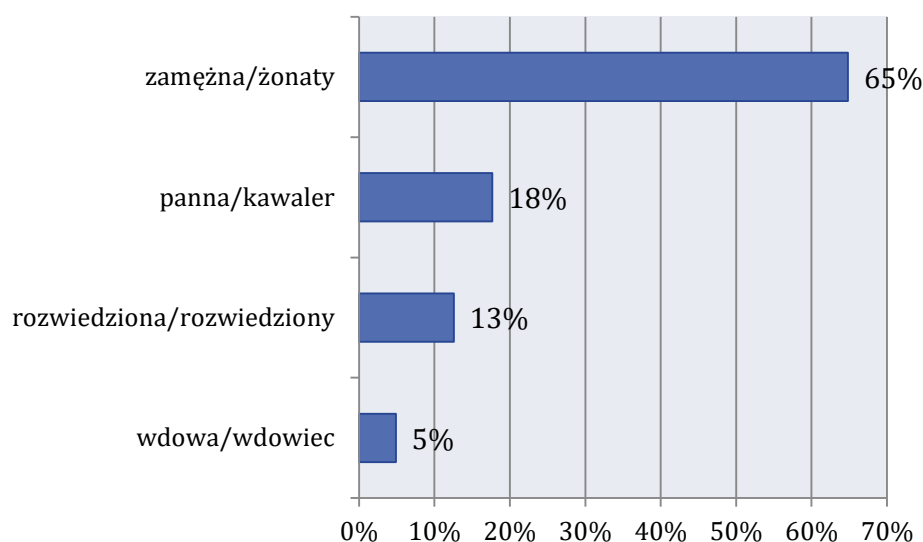
Wykres 10. Jak ocenia Pan/i swoją sytuację materialną?

Stan cywilny osób biorących udział w badaniu przedstawia się następująco: większość dorosłych mieszkańców jest zamężnych/żonatych (65%), 18% badanych to panny/kawalerowie, 13% stanowią osoby rozwiedzione, natomiast 5% - wdowy/wdowcy.

Wykres 11. Stan cywilny:

PROBLEM PRZEMOCY W RODZINIE

Dalsza część raportu stanowi próbę oszacowania skali problemu przemocy w rodzinie występującego wśród mieszkańców dzielnicy Praga-Południe oraz przedstawia ich opinię na temat tego zjawiska.

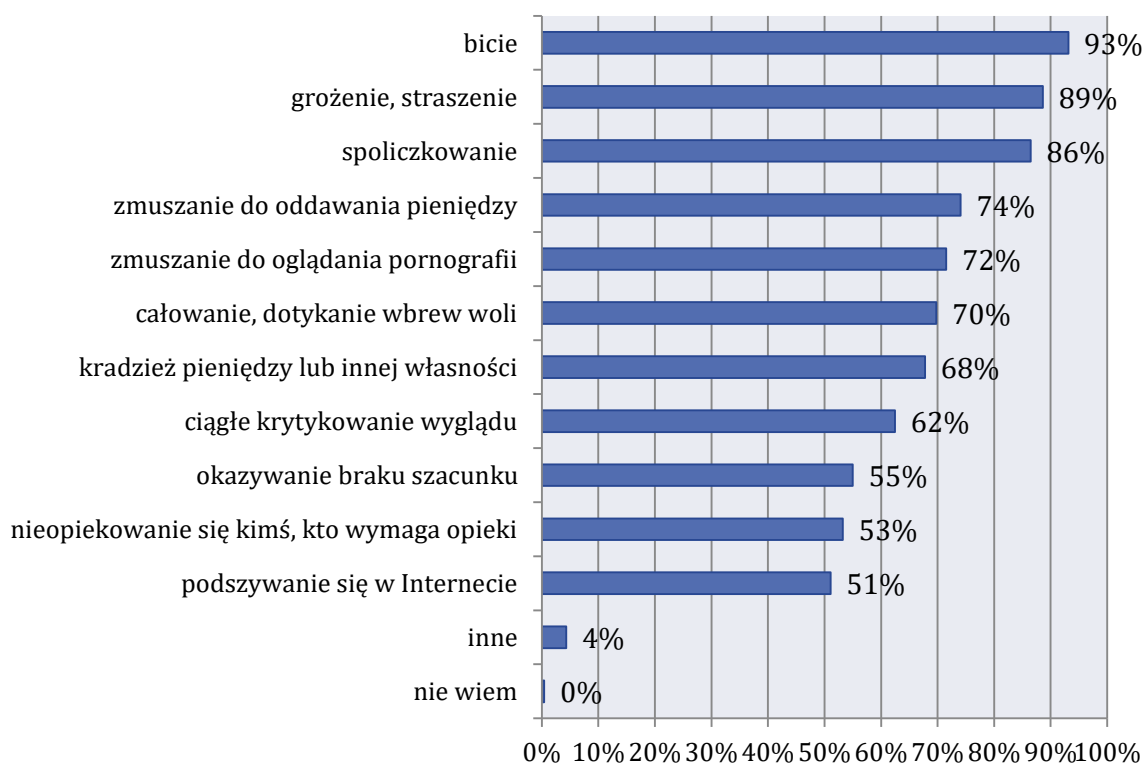
W pierwszym pytaniu respondentów poproszono o określenie, które z poniższych sytuacji są według nich aktami przemocy. Wśród najczęściej zaznaczanych odpowiedzi znalazło się bicie (93%), grożenie, straszenie (89%) oraz spoliczkowanie (86%). Nieco mniej badanych jako formę przemocy uznaje zmuszanie do oddawania pieniędzy (74%), zmuszanie do oglądania pornografii (72%), całowanie, dotykanie wbrew woli (70%), kradzież pieniędzy lub innej własności (68%) oraz ciągłe krytykowanie wyglądu (62%). Dla najmniejszej części mieszkańców Dzielnicy przemoc to okazywanie braku szacunku (55%), nieopiekowanie się kimś, kto wymaga opieki (53%), a także podszywanie się w Internecie (51%). W odpowiedzi „inne” wielu badanych wpisywało również takie formy przemocy jak: „szturchanie, ośmieszanie,

opowiadanie o życiu osobistym na zewnątrz np. podczas wizyty u lekarza”, „wyzywanie od k...”, „częste krzyki zamiast rozmów”, „brak opieki nad dzieckiem, osobą, która jej wymaga, niewłaściwa opieka, zaniedbywanie, niestosowanie terapii, zaleceń lekarza w stosunku do swoich dzieci/podopiecznych”, „karanie milczeniem, ignorowanie, obwinianie, brak zainteresowania członkiem rodziny oraz odcinanie środków finansowych”, „niealimentacja, niezaspakajanie potrzeb rodziny”, „kary, zbyt wysokie oczekiwania np. rodziców wobec dzieci, porównywanie dzieci”, „naruszanie prywatności, umniejszanie wartości, ignorowanie potrzeb”, „przemoc słowna, naśmiewanie się z kogoś, brak akceptacji ze strony środowiska”, „krzyk i przemoc słowna, zmuszanie do jedzenia, pójścia gdzieś wbrew czyjejś woli, zmuszanie do czegośkolwiek”, „wulgaryzmy, szarpanie, popychanie, obojętność, zaniedbanie w strefie psychicznej, brak zapewnienia poczucia bezpieczeństwa”, „szantaż emocjonalny lub ekonomiczny, przemoc słowna - przeklinanie, wyzywanie, nagrywanie rozmów lub filmików bez poinformowania lub zgody drugiej strony, budzenie w nocy, epatowanie golizną, wchodzenie do pokoju bez pukania”, „krytykowanie jako takie, nie tylko wyglądu, zachowanie kontrolujące”, „wmawianie choroby psychicznej, izolowanie od bliskich, manipulacja, nagrywanie, podglądanie”, „poniżanie, krzyk, przemoc ekonomiczna, wyśmiewanie, nieodzywanie się”, „manipulowanie, krytyka także na innych polach niż wygląd, uporczywe milczenie, szantaż, obrażanie członków rodziny drugiej osoby, wszystko to co sprawia, że w relacji z osobą przemocową czujemy się winni, przestraszeni, bezbronni, zamknięci w pułapkę”.

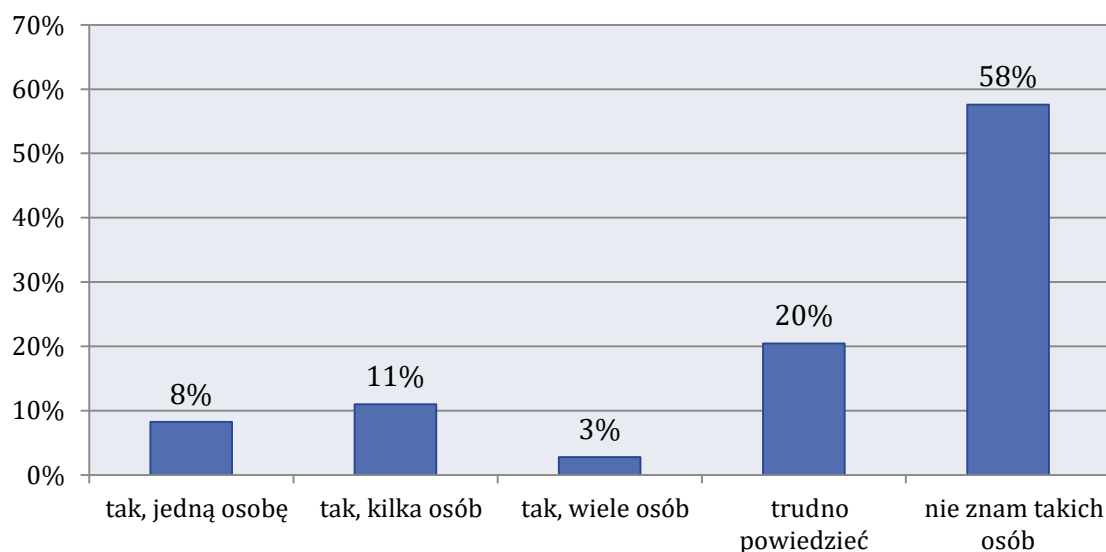
Wykres 12. Które z wymienionych poniżej sytuacji są Pana/i zdaniem aktem przemocy?

*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

Kolejne pytanie zadane respondentom miało na celu określenie odsetka mieszkańców deklarujących znajomość na terenie Dzielnicy osób, doświadczających przemocy w swoim domu. Na znajomość kogoś zmagającego się z tym problemem wskazało 22%, a więc średnio co piąta osoba. 8% badanych przyznało, że zna jedną osobę, 11% - kilka osób, natomiast 3% - wiele osób. Część ankietowanych zaznaczyło odpowiedź „trudno powiedzieć” (20%).

Wykres 13. Czy zna Pan/i w swoim otoczeniu (dzielnicy Praga-Południe), kogoś kto jest osobą doświadczającą przemocy w swoim domu?

*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

Na kolejne pytania odpowiadali tylko ci dorośli mieszkańcy, którzy zadeklarowali znajomość kogoś doświadczającego przemocy w swoim domu.

112 osób

Respondenci, którzy zadeklarowali znajomość kogoś dotkniętego problemem przemocy w swoim domu zostali poproszeni o określenie, kim jest ta osoba. Połowa badanych stwierdziła, że jest ona dzieckiem (57 osób, tj. 51%), 72% wskazało na osobę dorosłą mającą 18-60 lat (80 osób), natomiast 18% na osobę starszą mającą powyżej 60 lat (20 osób).

Tabela 8. Kim jest osoba, która doświadcza przemocy w swoim domu?

Odpowiedź	%	Liczba odp.
dzieckiem	51%	57
osobą dorosłą mającą 18-60 lat	72%	80
osobą starszą (powyżej 60 r.ż.)	18%	20

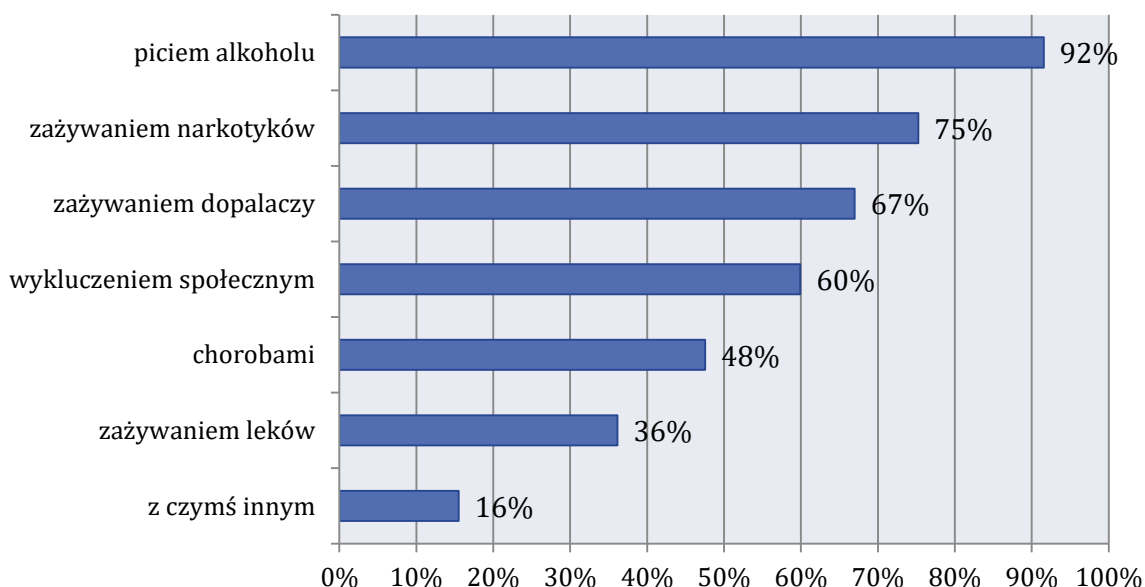
*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

Na kolejne pytania odpowiadali wszyscy dorośli mieszkańcy.

509 osób

Na pytanie o to, z czym związany jest problem przemocy domowej większość mieszkańców wskazało picie alkoholu (92%). W opinii znacznej części ankietowanych przemoc ma związek również z zażywaniem narkotyków (75%), dopalaczy (67%) oraz wykluczeniem społecznym (60%). Najmniej odpowiedzi padło na choroby (48%) i zażywanie leków (36%).

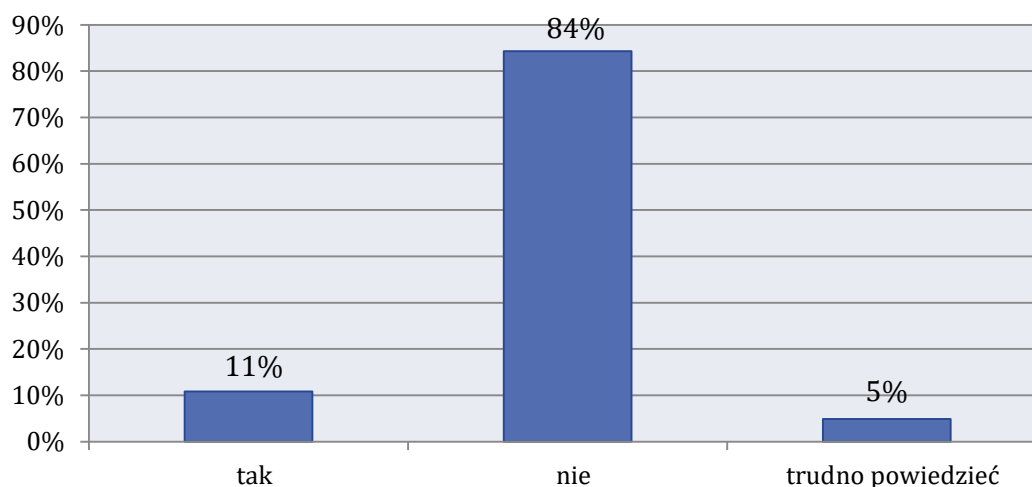
Wykres 14. Z czym Pana/i zdaniem związany jest problem przemocy domowej?

*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

W dalszej kolejności respondenci zostali poproszeni o odpowiedź na pytanie, czy w czasie ostatnich 12 miesięcy zdarzyło się im doświadczyć przemocy w swoim domu (ze strony członka rodziny). Twierdzącej odpowiedzi udzielił średnio co dziesiąty ankietowany, tj. 11%. Część mieszkańców miało trudność w określeniu, czy taka sytuacja miała w ich przypadku miejsce, co może wynikać z niewiedzy na temat form przemocy.

Wykres 15. Czy w czasie ostatnich 12 miesięcy zdarzyło się Panu/i doświadczyć przemocy w swoim domu (ze strony członka Pana/i rodziny)?

Na kolejne pytania odpowiadali tylko ci dorośli mieszkańcy, którzy zadeklarowali doświadczenie przemocy lub mieli trudność w określeniu, czy jej doznali.

80 osób

Poniższa tabela przedstawia rozkład odpowiedzi respondentów odnośnie częstotliwości doświadczenia przemocy w okresie ostatnich 12 miesięcy poprzedzających badanie. Jak wynika z zebranego materiału badawczego, w przypadku większości badanych miało to miejsce 2-10 razy (28 osób, tj. 36%), 12% wskazało na więcej niż 30 razy (9 osób), 9% na 1 raz (7 osób), również 9% na 11-20 razy (7 osób), natomiast 3% respondentów doznało jej 21-30 razy (2 osoby). Znaczna część mieszkańców miała trudność w określeniu częstotliwości doświadczenia przemocy w swoim domu (24 osoby, tj. 31%).

Tabela 9. Jak często, w okresie ostatnich 12 miesięcy zdarzyło się Panu/i doświadczyć przemocy?

Odpowiedź	%	Liczba odp.
1 raz	9%	7
2-10 razy	36%	28
11-20 razy	9%	7
21-30 razy	3%	2
więcej niż 30 razy	12%	9
trudno powiedzieć	31%	24

Respondenci, którzy doznali przemocy zostali poproszeni również o określenie jej rodzaju. Z deklaracji ankietowanych wynika, że mieszkańcy dzielnicy Praga-Południe najczęściej doświadczyli przemocy psychicznej (69 osób, tj. 88%). Na drugim miejscu pod tym względem znalazła się przemoc ekonomiczna (25 osób, tj. 32%), natomiast na trzecim – fizyczna (22 osoby, tj. 28%). Co piąta osoba, która doznała przemocy w swoim domu określiła, iż było to zaniedbanie (17 osób, tj. 22%), z kolei 6 osób wskazało na przemoc seksualną (8%).

Tabela 10. Jakiego rodzaju przemocy Pan/i doznał/a w ciągu ostatnich 12 miesięcy?

Odpowiedź	%	Liczba odp.
przemoc psychiczna	88%	69
przemoc ekonomiczna	32%	25
przemoc fizyczna	28%	22
zaniedbanie	22%	17
przemoc seksualna	8%	6
nie wiem	6%	5

*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

Spytaliśmy respondentów również o to, kto stosował wobec nich przemoc. Analiza materiału badawczego wykazała, że najwięcej osób doznało przemocy ze strony męża lub żony (39 osób, tj. 51%). W dalszej kolejności badani wskazywali na: partnera/partnerkę (20 osób, tj. 26%), dziecko/dzieci (12 osób, tj. 16%), tatę (8 osób, tj. 10%), inne osoby takie jak teść, mąż z którym respondentka jest w trakcie rozwodu

i były mąż (8 osób, tj. 10%), mamę (5 osób, tj. 6%), brata (4 osoby, tj. 5%) oraz siostrę (1 osoba, tj. 1%). Żadna odpowiedź nie padła na dziadków.

Tabela 11. Kto stosował wobec Pana/i przemoc?

Odpowiedź	%	Liczba odp.
mąż/żona	51%	39
partner/partnerka	26%	20
dziecko/dzieci	16%	12
tata	10%	8
inne osoby	10%	8
mama	6%	5
brat	5%	4
siostra	1%	1
dziadkowie	0%	0

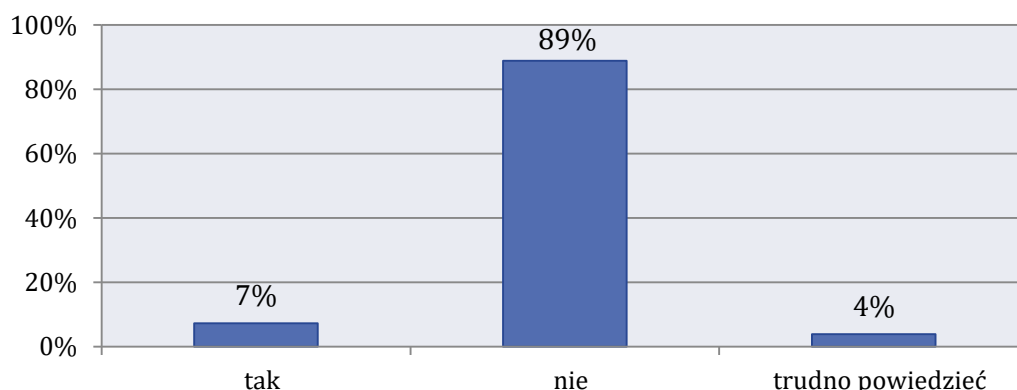
*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

Na poniższe pytanie odpowiadali wszyscy dorośli mieszkańcy.

509 osób

Zebrane w procesie badawczym dane pokazują, iż do stosowania przemocy przyznała się nieco mniejsza część badanych niż w przypadku doznawania przemocy – na pytanie *czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy doszło do sytuacji, gdzie zastosował/a Pan/i zachowania przemocowe wobec drugiej osoby*, twierdzącej odpowiedzi udzieliło 7% ankietowanych.

Wykres 16. Czy w czasie ostatnich 12 miesięcy doszło do sytuacji gdzie zastosował/a Pan/i przemoc wobec członka swojej rodziny?

Na kolejne pytania odpowiadali tylko ci dorośli mieszkańcy, którzy zadeklarowali zastosowanie przemocy lub mieli trudność w określeniu czy ją stosowali.

57 osób

Interesowało nas również jak często w ciągu ostatnich 12 miesięcy doszło do sytuacji, gdzie to respondenci zastosowali przemoc wobec członka swojej rodziny. Wśród najczęściej udzielanych odpowiedzi znalazło się 2-10 razy (26 osób, tj. 48%). Znaczna część respondentów nie potrafiła sprecyzować częstotliwości takiego zachowania (15 osób, tj. 28%).

Tabela 12. Jak często w ciągu ostatnich 12 miesięcy doszło do sytuacji gdzie zastosował/a Pan/i przemoc wobec członka swojej rodziny?

Odpowiedź	%	Liczba odp.
1 raz	17%	9
2-10 razy	48%	26
11-20 razy	4%	2
21-30 razy	0%	0
więcej niż 30 razy	4%	2
trudno powiedzieć	28%	15

*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

W dalszej kolejności poprosiliśmy badanych mieszkańców o określenie, jakiego rodzaju przemoc zastosowali. Respondenci najczęściej przyznawali się do stosowania przemocy psychicznej (28 osób, tj. 54%) oraz fizycznej (21 osób, tj. 40%). Nieco mniej odpowiedzi padło na zaniedbanie (8 osób, tj. 15%), przemoc ekonomiczną (2 osoby, tj. 4%) oraz przemoc seksualną (1 osoba, tj. 2%). 6 ankietowanych zaznaczyło odpowiedź „nie wiem” (12%).

Tabela 13. Jakiego rodzaju przemoc Pan/i zastosował/a w ciągu ostatnich 12 miesięcy?

Odpowiedź	%	Liczba odp.
przemoc psychiczna	54%	28
przemoc fizyczna	40%	21
zaniedbanie	15%	8
nie wiem	12%	6
przemoc ekonomiczna	4%	2
przemoc seksualna	2%	1

*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

Z udzielonych odpowiedzi wynika, że respondenci najczęściej stosowali przemoc wobec dziecka/dzieci (29 osób, tj. 56%). W dalszej kolejności pod względem częstotliwości wskazań dorośli mieszkańcy deklarowali stosowanie przemocy wobec męża/żony (22 osoby, tj. 42%), partnera/partnerki (9 osób, tj. 17%), rodziców (2 osoby, tj. 4%) oraz innych osób (1 osoba, tj. 2%).

Tabela 14. W stosunku do kogo zastosował/a Pan/i zachowanie przemocowe?

Odpowiedź	%	Liczba odp.
dziecko/dzieci	56%	29
mąż/żona	42%	22
partner/partnerka	17%	9
rodzice	4%	2
inne osoby	2%	1
rodzeństwo	0%	0
dziadkowie	0%	0

*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

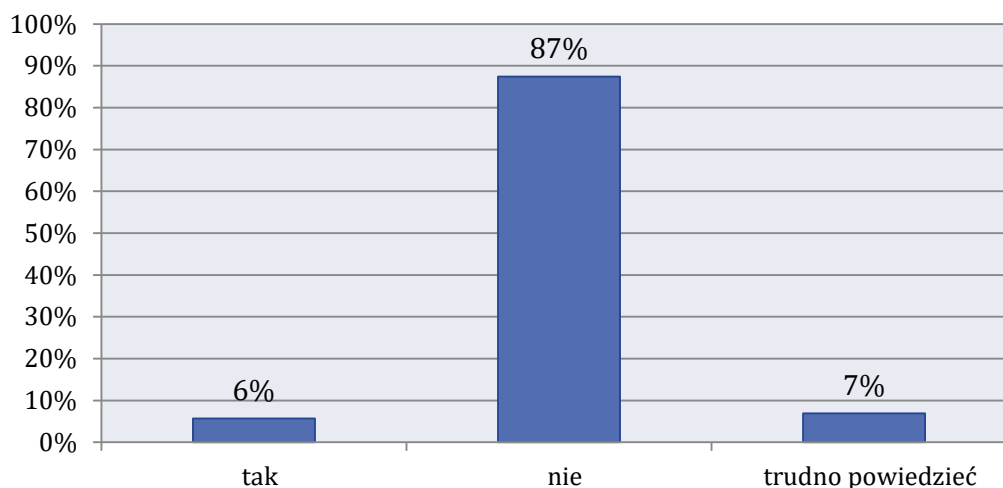

Na poniższe pytanie odpowiadali wszyscy dorośli mieszkańcy.

509 osób

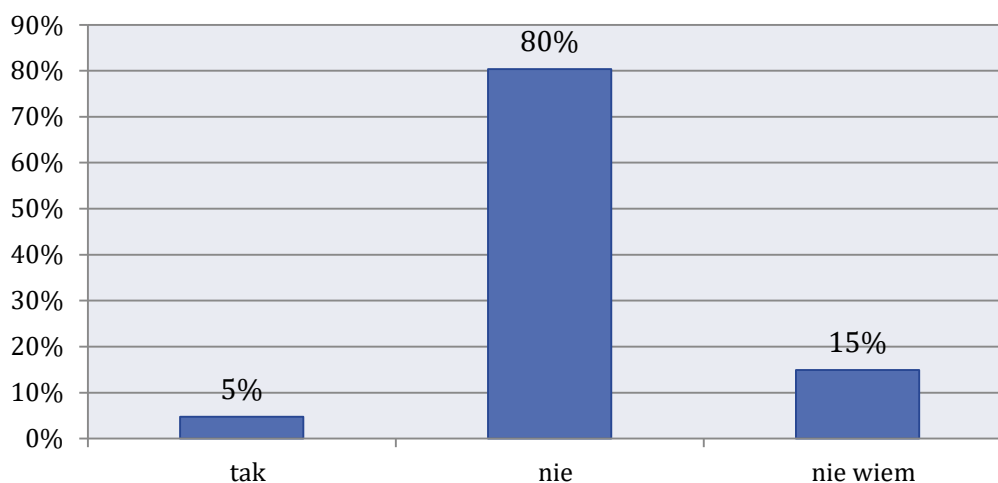
Odpowiedzi respondentów na następane pytanie pokazują aktualną skalę przemocy występującej wśród rodzin zamieszkujących dzielnicę Praga-Południe. Zebrany materiał badawczy wykazał, że przemoc domowa dotyczy 6% dorosłych mieszkańców biorących udział w badaniu. 7% ankietowanych miało trudność w jednoznacznym określeniu, czy w ich rodzinie występuje ten problem.

Wykres 17. Czy Pana/i domu występuje problem przemocy?

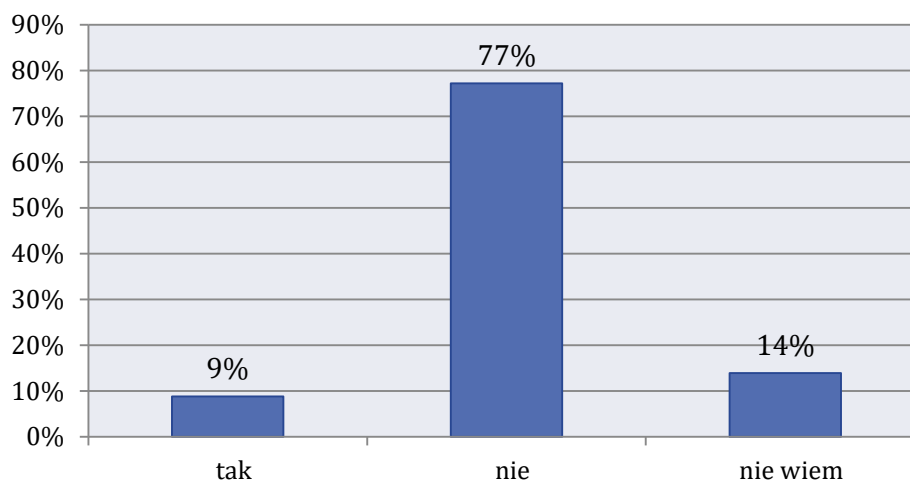
Mieszkańcy zostali zapytani również o to, czy ich zdaniem kary fizyczne stosowane wobec dzieci (przysłowiowy „klaps”), są dobrą metodą wychowawczą. Zdaniem większości ankietowanych nie jest to dobra metoda (80%), 5% mieszkańców uważa stosowanie przemocy jako dobry środek wychowawczy, natomiast 15% nie umiało odpowiedzieć na to pytanie, co może wynikać z niewiedzy na temat konsekwencji bycia ofiarą przemocy w okresie dzieciństwa.

Wykres 18. Czy Pana/i zdaniem stosowanie kar fizycznych w stosunku do dzieci (przysłowiowy „klaps”) jest dobrą metodą wychowawczą?

Następne pytanie zadane respondentom miało na celu zbadanie ich opinii względem stosowania przemocy. Na pytanie o to, czy istnieją okoliczności usprawiedliwiające stosowanie przemocy, twierdzącej odpowiedzi udzieliło 9% badanych. Brak wiedzy w tym zakresie zadeklarowało z kolei 14%.

Wykres 19. Czy Pana/i zdaniem istnieją okoliczności usprawiedliwiające stosowanie przemocy?

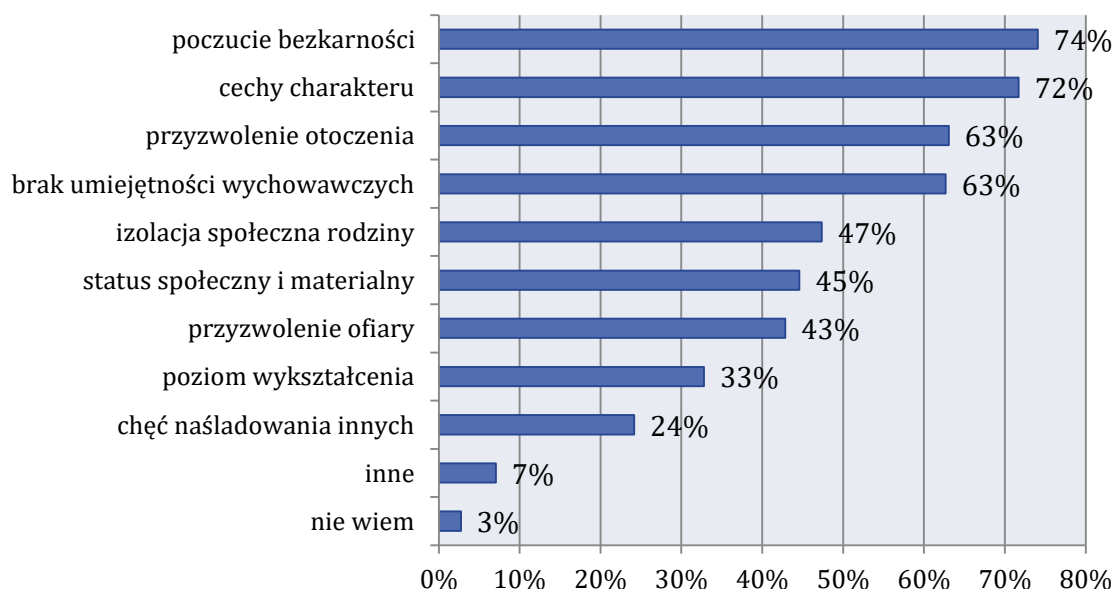

Kolejna z analizowanych kwestii dotyczy czynników mogących mieć wpływ na postępowanie osób stosujących przemoc w rodzinie. W tym przypadku opinia mieszkańców jest następująca: najczęściej badanych upatruje postępowanie sprawców w poczuciu bezkarności (74%) oraz cechach charakteru (72%), znaczna część odpowiedzi padła również na przyzwolenie otoczenia oraz brak umiejętności wychowawczych (63%), izolację społeczną rodziny (47%), status społeczny i materialny

(45%) oraz przyzwolenie ofiary (43%). Tylko 33% badanych wskazało natomiast na poziom wykształcenia (33%) oraz chęć naśladowania innych (24%).

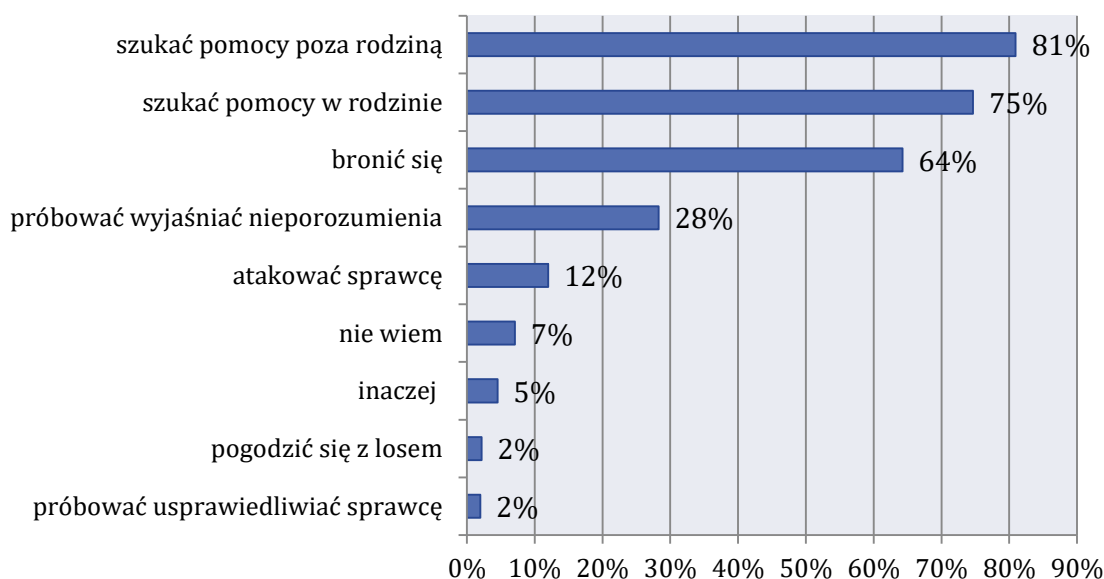
Wykres 20. Jakże Pani/Pana zdaniem czynniki mogą mieć wpływ na postępowanie osób stosujących przemoc w rodzinie?

*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

W kwestionariuszu ankiety pojawiło się również pytanie o to, jak powinna zachowywać się osoba doznająca przemocy w rodzinie. Jak widać na załączonym wykresie, w opinii przeważającej części respondentów powinna ona szukać pomocy poza rodziną (81%), szukać pomocy w rodzinie (75%) lub bronić się (64%). Średnio co czwarty mieszkaniec Dzielnicy uważa, że osoba doznająca przemocy powinna wyjaśniać nieporozumienia (28%), natomiast według 12% - atakować sprawcę. Tylko 2% wskazało na konieczność pogodzenia się z losem oraz usprawiedliwienie sprawcy.

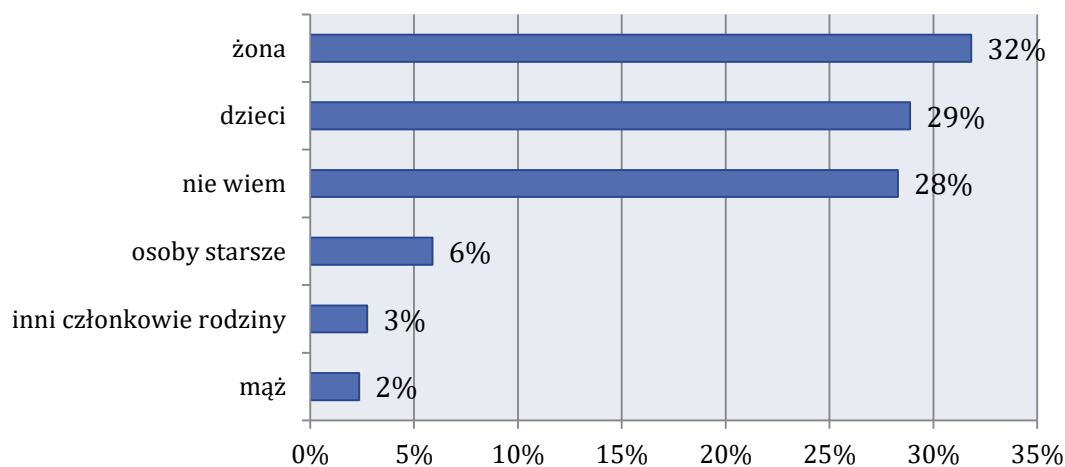
Wykres 21. Jak Pana/i zdaniem powinna zachowywać się osoba doznająca przemocy w rodzinie?

*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

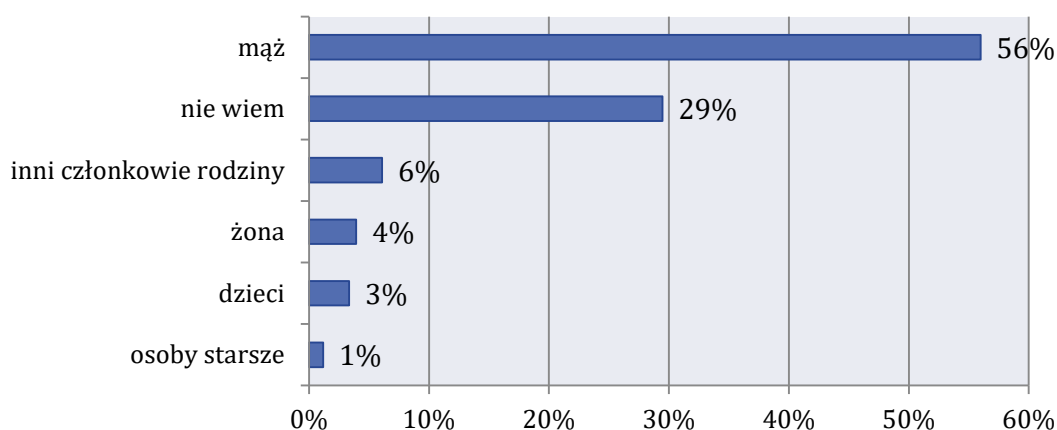
Opinia dorosłych mieszkańców na temat osób najczęściej doznających przemocy w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe jest następująca: 32% stwierdziło, że przemocy najczęściej doznaje żona, niewiele mniejsza część badanych bo 29% wskazała na dzieci, według 6% najczęściej przemocy doznają osoby starsze, w opinii 3% inni członkowie rodziny, z kolei według 2% - mąż. 28% respondentów stwierdziło, że nie ma na ten temat wiedzy.

Wykres 22. Kto wg Pani/Pana wiedzy jest najczęściej osobą doznającą przemocy w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe?

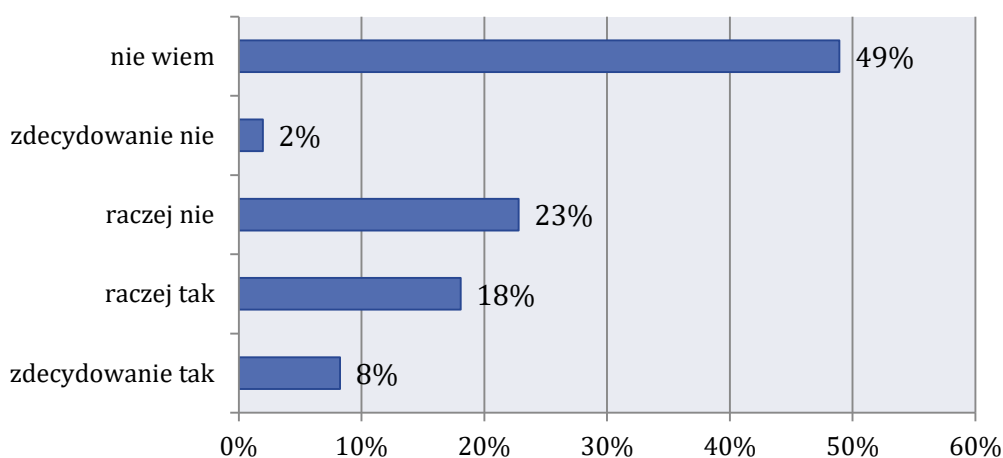
Osobą najczęściej stosującą przemoc w rodzinie według większości ankietowanych jest mąż – wskazało na niego aż 56% badanych. 6% stwierdziło, że to inni członkowie rodziny najczęściej stosują przemoc, 4% wskazało na żonę, 3% na dzieci, z kolei 1% na osoby starsze. Podobnie jak w poprzednim pytaniu tak i teraz, średnio co czwarty badany nie wyraził swojej opinii w tym zakresie (29%).

Wykres 23. Kto wg Pani/Pana wiedzy jest najczęściej osobą stosującą przemoc w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe?

W celu pogłębionej analizy określono również opinię respondentów odnośnie natężenia problemu przemocy w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe. Jak wynika z zebranego materiału badawczego, większość osób nie umiała określić swojego stanowiska w tym zakresie (49%), natomiast średnio co czwarty ankietowany stwierdził, że problem jest znaczny (8% - zdecydowanie tak, 18% - raczej tak).

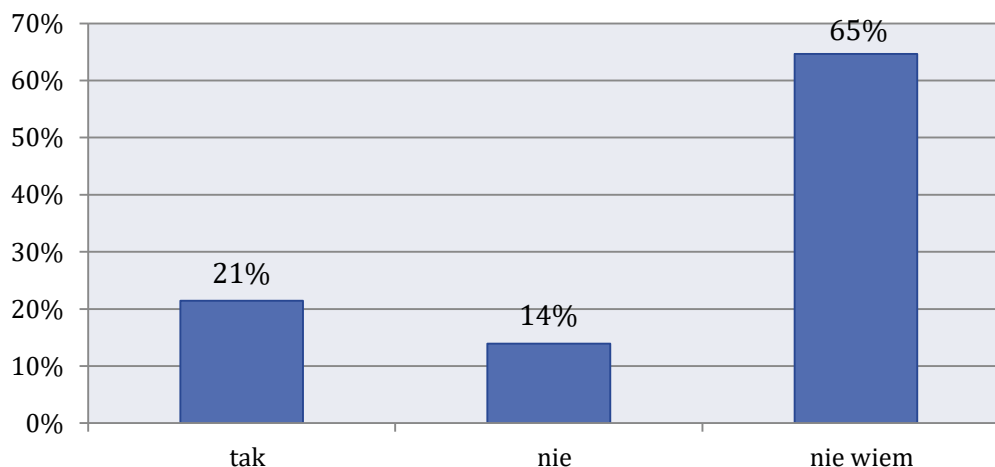
Wykres 24. Czy postrzega Pani/Pan przemoc w rodzinie jako znaczny problem występujący na terenie dzielnicy Praga-Południe?

Na pytanie, czy istnieje ryzyko nasilenia się problemu przemocy w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe, 21% respondentów udzieliło twierdzącej odpowiedzi. Większość badanych zaznaczyło jednak odpowiedź „nie wiem” (65%).

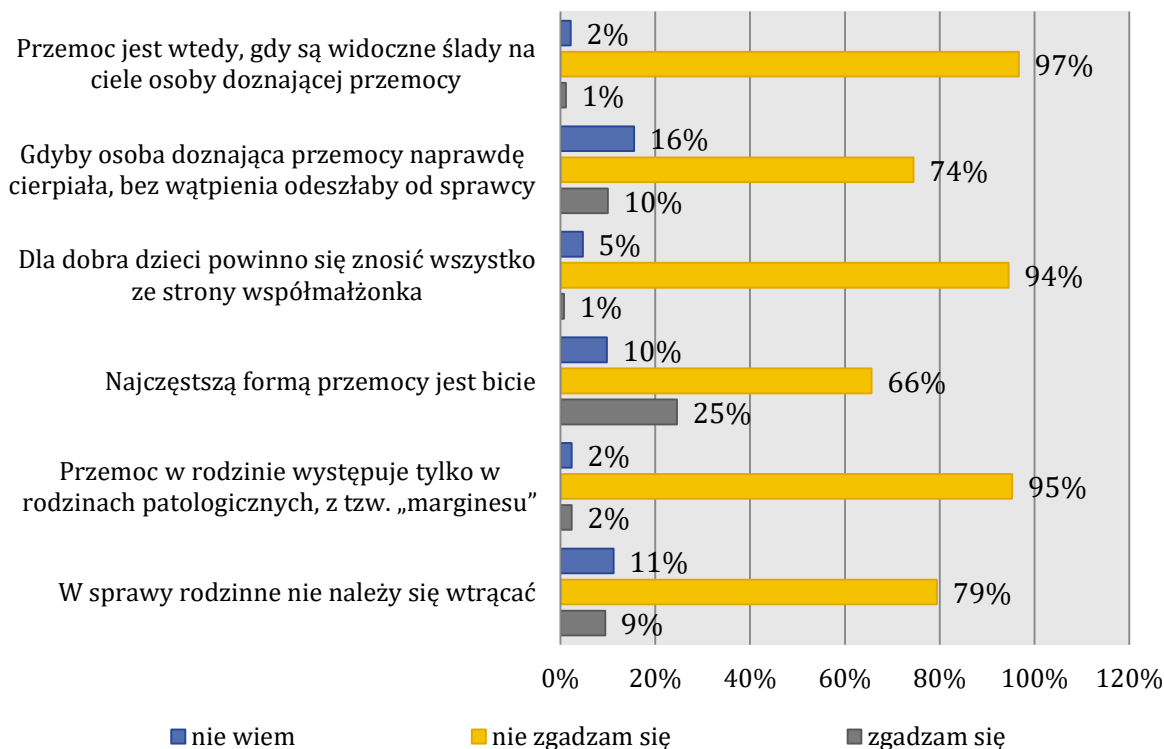
Wykres 25. Czy Pani/Pana zdaniem istnieje ryzyko nasilenia się problemu przemocy w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe?

Dorośli mieszkańcy dzielnicy Praga-Południe mieli ocenić również, czy zgadzają się z pewnymi stwierdzeniami dotyczącymi przemocy w rodzinie, będącymi jednocześnie mitami dającymi fałszywy jej obraz. Poniżej przedstawione zostały odpowiedzi respondentów:

- przemoc jest wtedy, gdy są widoczne ślady na ciele osoby jej doznającej według 1%, a 2% stwierdziło, że nie ma na ten temat wiedzy;
- gdyby osoba doznająca przemocy naprawdę cierpiała odeszłaby od sprawcy w opinii 10%, z kolei odpowiedź „nie wiem” zaznaczyło 16% ankietowanych;
- z odpowiedzi 1% wynika, że dla dobra dzieci powinno się znosić wszystko ze strony współmałżonka, z kolei 5% stwierdziło, że nie ma na ten temat wiedzy;
- najczęstszą formą przemocy jest bicie zdaniem 25%, a 10% zadeklarowało brak wiedzy w tym zakresie;
- według 2% przemoc w rodzinie występuje tylko w rodzinach patologicznych z tzw. „marginesu”, z kolei 2% zaznaczyło odpowiedź „nie wiem”;
- w sprawy rodzinne nie należy się wtrącać w opinii 9%, natomiast 11% stwierdziło, że nie ma na ten temat wiedzy.

Wykres 26. Proszę ocenić, czy zgadza się Pan/i z poniższymi stwierdzeniami.

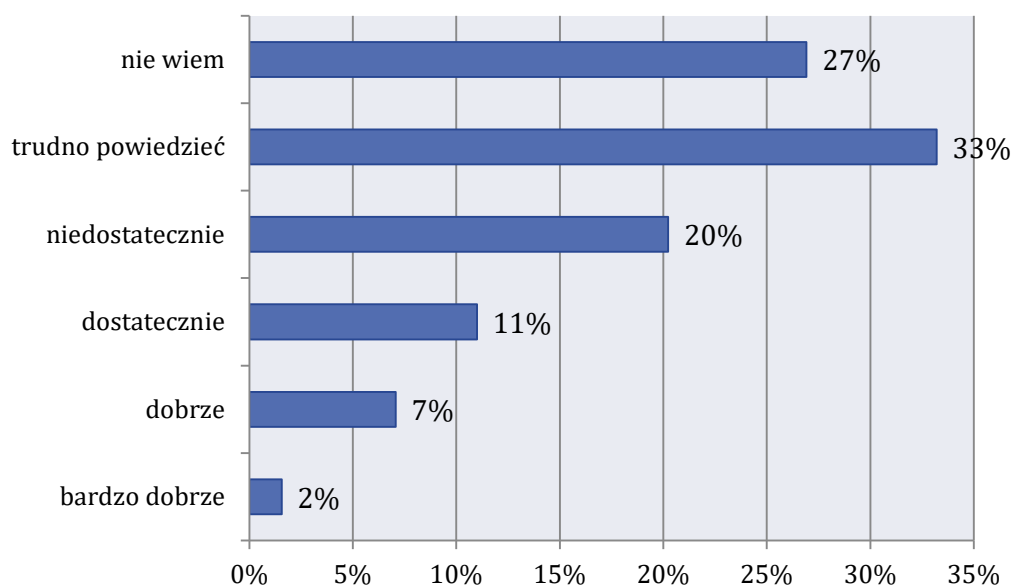

DZIAŁANIA PROFILAKTYCZNE

W pierwszym pytaniu bloku tematycznego dotyczącego działań profilaktycznych, dorośli mieszkańcy zostali poproszeni o ocenę stopnia zaangażowania władz lokalnych, związanych z rozwiązywaniem problemów społecznych mieszkańców. Jak wynika z udzielonych odpowiedzi, większość respondentów zadeklarowało brak wiedzy w tym zakresie (27%) lub miało trudność w określeniu tego (33%). Osoby, które podjęły się oceny stopnia zaangażowania władz lokalnych w większości stwierdziły, że jest ono niedostateczne (20%). 7% ocenia je dobrze i tylko 2% bardzo dobrze.

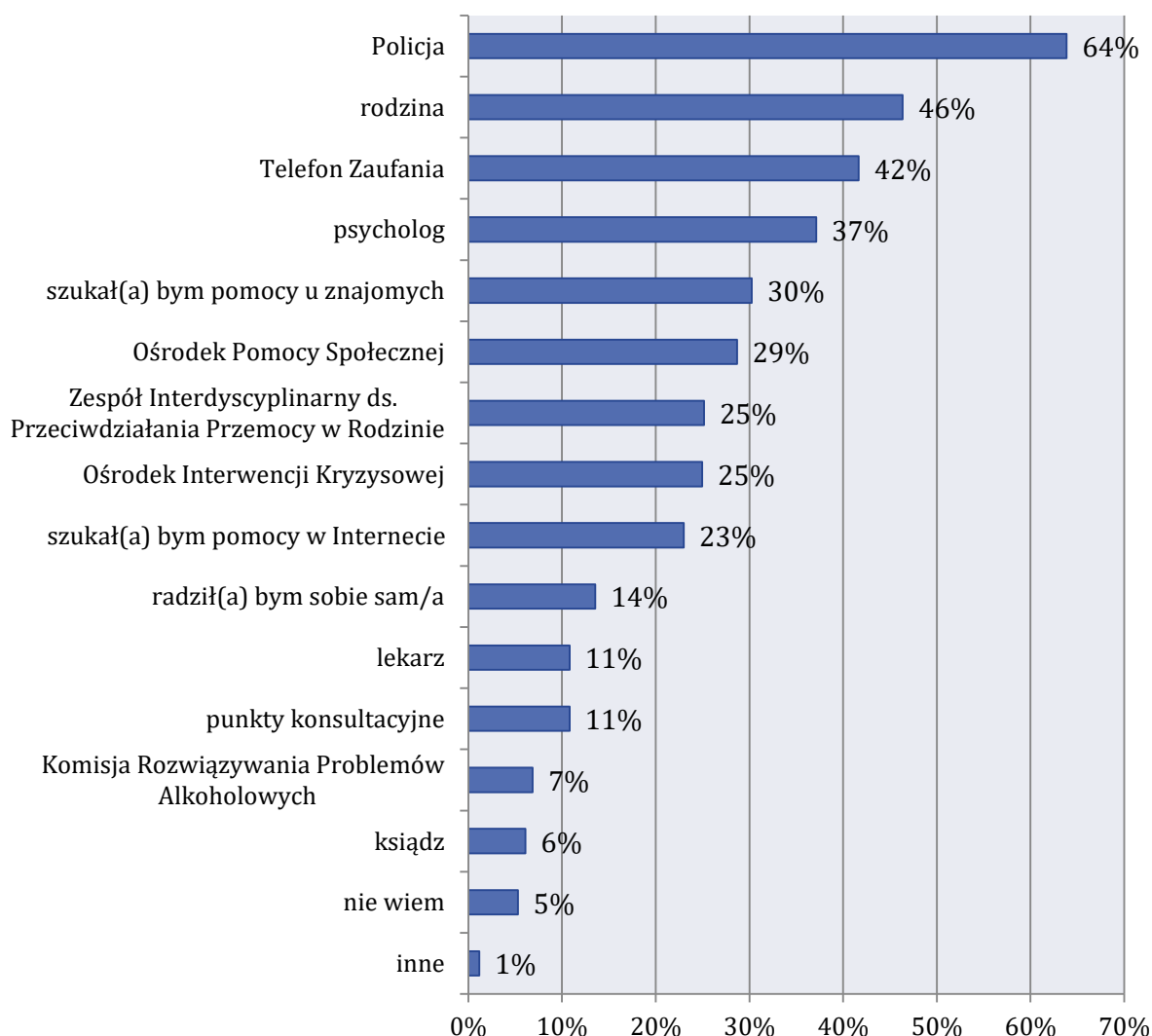

Wykres 27. Jak ocenia Pan/i stopień zaangażowania władz lokalnych, związanych z rozwiązywaniem problemów społecznych mieszkańców?

Interesowało nas również do kogo mieszkańcy dzielnicy Praga-Południe zwróciliby się o pomoc w przypadku doświadczenia problemu przemocy w rodzinie. Najwięcej odpowiedzi padło na Policję (64%) oraz rodzinę (46%), natomiast najmniej na księdza (6%), Komisję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (7%), punkty konsultacyjne oraz lekarza (11%). Średnio co trzeci badany zwróciłby się do psychologa (37%), a co czwarty do znajomych (30%), Ośrodka Pomocy Społecznej (29%), Zespołu Interdyscyplinarnego, Ośrodka Interwencji Kryzysowej (25%) lub szukałby pomocy w Internecie (23%). 5% dorosłych mieszkańców stwierdziło, że nie wie gdzie szukać pomocy w razie doświadczenia takich problemów. W odpowiedzi „inne” pojawiły się następujące wpisy respondentów: „szukałabym pomocy w szkole lub przedszkolu mojego dziecka - wychowawca, psycholog, pedagog”, „Niebieska linia”, „zależy od przemocy - jeśli fizyczna to Policja, jeśli werbalna – psycholog”.

Wykres 28. Do kogo zwrócił(a)by się Pan/i o pomoc w razie problemu przemocy w rodzinie?

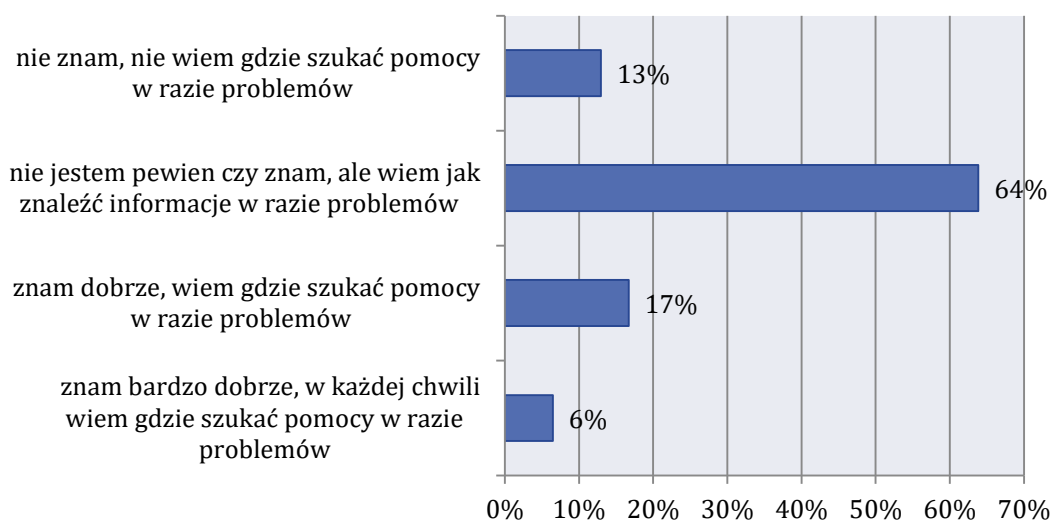

*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

Niezwykle istotną kwestią jest również znajomość danych kontaktowych do instytucji pomocowych, gdzie można się zgłosić w razie problemów. Jak wynika z odpowiedzi, stosunkowo niewielu badanych całkowicie nie zna i nie wie gdzie szukać pomocy (13%). Większość osób nie jest pewnych co do ich znajomości, jednak w razie problemów wie jak znaleźć przydatne informacje (64%). Dobrą i bardzo dobrą znajomość danych kontaktowych do instytucji pomocowych zadeklarowało łącznie 23% ankietowanych.

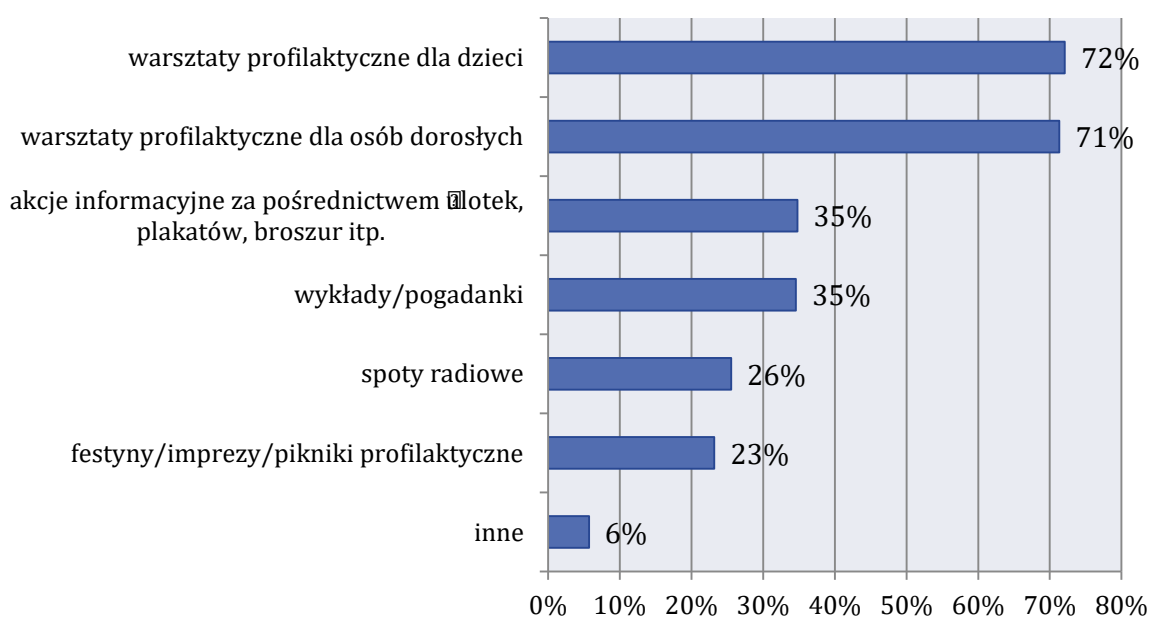
Wykres 29. Czy zna Pan/i dane kontaktowe do instytucji pomocowych, gdzie można się zgłosić w razie problemów?

Ostatnie pytanie zadane dorosłym mieszkańcom dzielnicy Praga-Południe miało na celu zebranie ich opinii względem różnych form działań profilaktycznych. Dla większości respondentów najlepsze efekty jeśli chodzi o zapobieganie przemocy w rodzinie przyniosą warsztaty profilaktyczne dla dzieci (72%) oraz dla osób dorosłych (71%). Tylko 35% badanych dostrzega skuteczność akcji informacyjnych za pośrednictwem ulotek, plakatów, broszur itp. oraz wykładów/pogadarek (35%), z kolei najmniej odpowiedzi padło na spoty radiowe (26%) oraz festyny/imprezy/pikniki profilaktyczne (23%). W odpowiedzi „inne” część respondentów wskazało na inne skuteczne według nich działania takie jak: psychoedukacja dla rodziców, warsztaty dla rodziców, system pomocy dla osób z problemem oraz eksmisja, grupy wsparcia dla ojców i matek, informacje o wyższych karach dla sprawców przemocy w rodzinie, akcje informacyjne nagłaśniane przez telewizję, warsztaty z komunikacji bez przemocy dla dorosłych, grupy wsparcia dla dorosłych, zaszczepianie właściwych wzorców od dziecka, leczenie osób stosujących przemoc, uświadamianie dzieciom i dorosłym o tym, czym jest przemoc w rodzinie i gdzie szukać pomocy, spoty telewizyjne, organizacja terapii dla rodziców, dla małżeństw, par, edukacja o prawach człowieka, równouprawnieniu i konieczności uzyskania niezależności finansowej kobiet, edukacja szkolna, zmiana polityki społecznej w zakresie pomocy, zmiana prawa i zaostrezenie kar w zakresie przemocy fizycznej oraz psychicznej, wsparcie i szkolenie służb/

pracowników ośrodków walczących z przemocą, system prawny wspierający ofiary, edukacja w szkołach podstawowych dla dzieci i rodziców, dobrze zorganizowany proces szkoleniowy czyli diagnoza problemu, szkolenie i ewaluacja programu, spoty telewizyjne, prowadzenie edukacji za pośrednictwem mediów/Internetu, np. Tik Tok, Facebook, edukacja w szkole o przemocy domowej, jakie są symptomy, jak sobie radzić, gdzie szukać pomocy.

Wykres 30. Poniżej wymieniono różne formy działań profilaktycznych. Które z nich według Pana/i przyniosą najlepsze efekty jeśli chodzi o zapobieganie przemocy w rodzinie?

*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

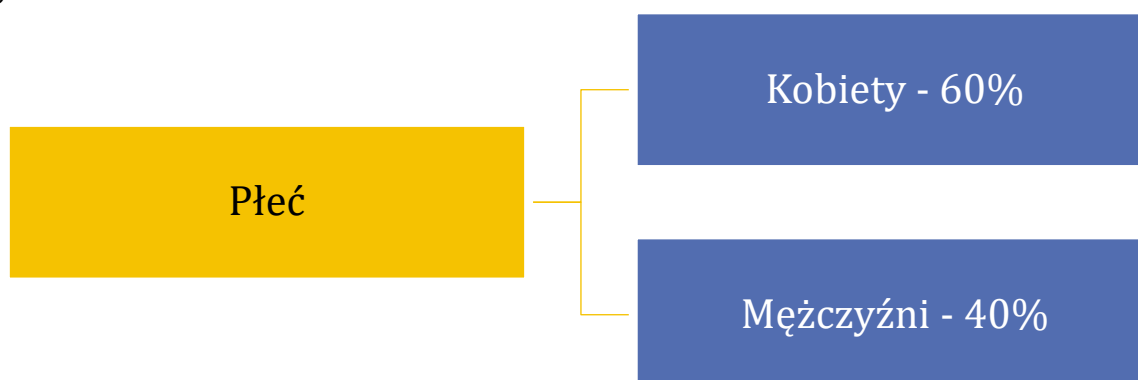
ANALIZA WYNIKÓW BADANIA PRZEPROWADZONEGO WŚRÓD OSÓB STARSZYCH

W niniejszym rozdziale przedstawiona została skala problemu przemocy w rodzinie występująca wśród osób starszych zamieszkujących dzielnicę Praga-Południe m. st. Warszawy. Zaprezentowana została ponadto opinia respondentów na temat przemocy oraz działań profilaktycznych podejmowanych w Dzielnicy.

STRUKTURA BADANEJ PRÓBY

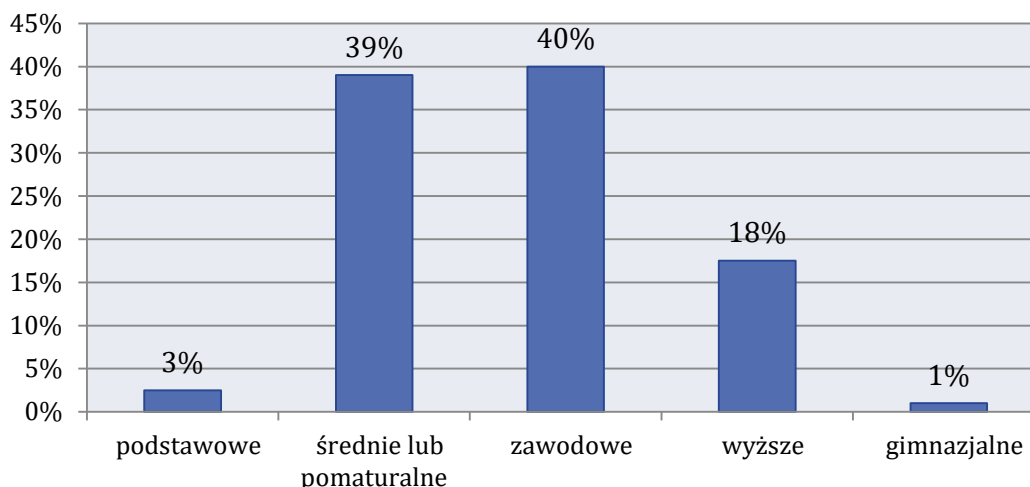
Kwestionariusze ankiet wypełniło 200 mieszkańców dzielnicy Praga-Południe mających powyżej 60 lat. Pod względem płci w badaniu dominują kobiety – stanowiły one 60% ogółu.

Rysunek 8. Płeć:

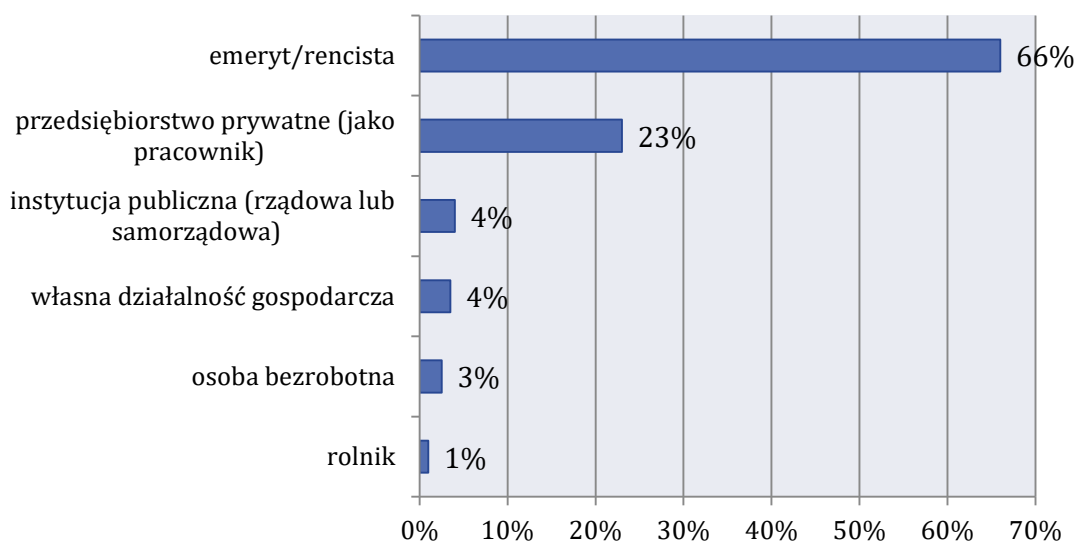
Strukturę wykształcenia respondentów przedstawia poniższy wykres. Z prezentowanych danych wynika, że wśród seniorów największą liczbę kwestionariuszy wypełniły osoby legitymujące się wykształceniem średnim lub pomaturalnym (39%) oraz zawodowym (40%). Znaczna część badanych zadeklarowała również posiadanie wykształcenia wyższego (18%) i tylko 3% zakończyło swoją edukację na szkole podstawowej, a 1% na gimnazjum.

Wykres 31. Wykształcenie

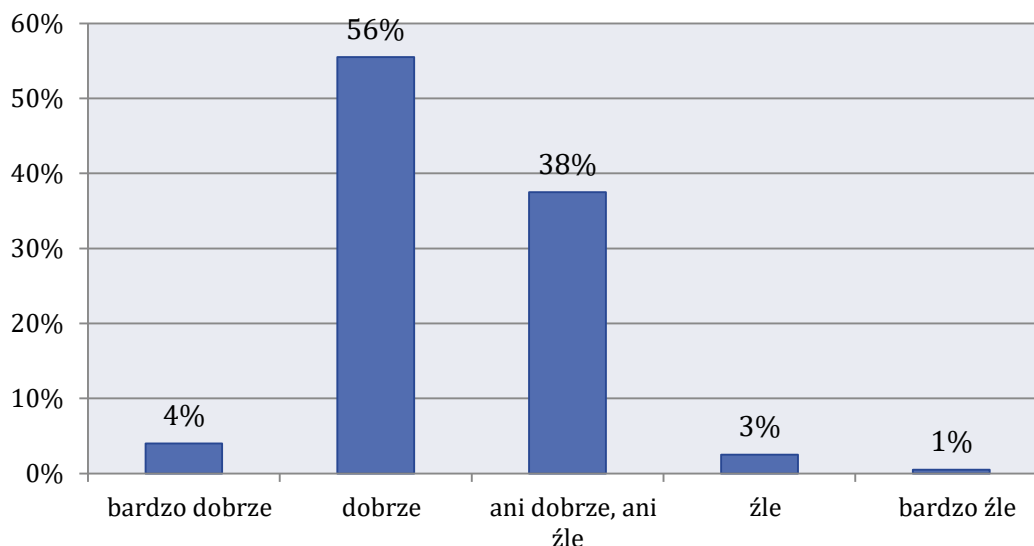
Większość badanych jest emerytem lub rencistą (66%). Wśród ankietowanych byli również tacy, którzy wciąż pracują - najczęściej w przedsiębiorstwie prywatnym (23%). 4% respondentów zatrudnionych jest w instytucji publicznej lub prowadzi własną działalność gospodarczą, 3% to osoby bezrobotne, natomiast 1% pracuje w rolnictwie.

Wykres 32. Miejsce zatrudnienia

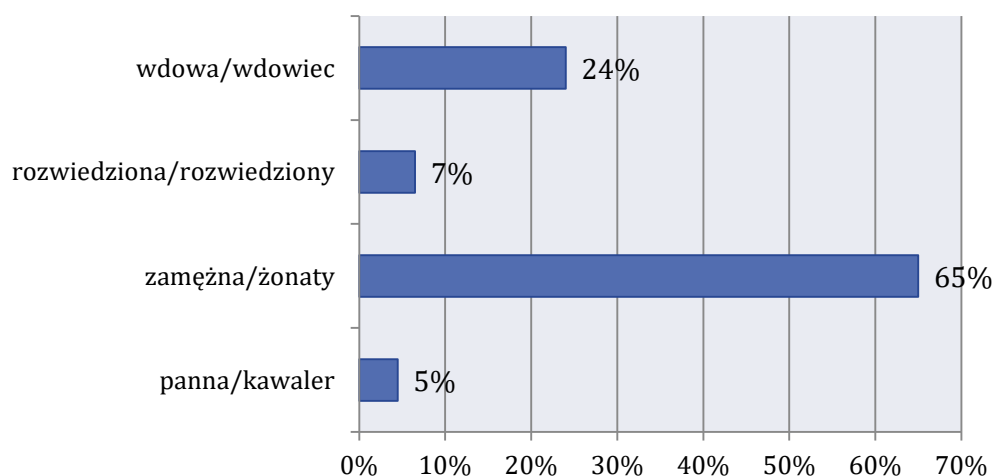
W dalszej kolejności analizie poddana została sytuacja materialna osób starszych zamieszkujących dzielnicę Praga-Południe. Jak wynika z badań, większość osób jest z niej zadowolonych i ocenia ją dobrze (56%) lub bardzo dobrze (4%). Dla 38% respondentów nie jest ona ani dobra ani zła, 3% ocenia ją źle, natomiast 1% bardzo źle.

Wykres 33. Jak ocenia Pan/i swoją sytuację materialną?

Większość respondentów swój stan cywilny określiło na zamężny/żonaty (65%). Co czwarty badany zadeklarował bycie wdowcem/wdową (24%), 7% stanowią osoby rozwiedzione, natomiast 5% - panny/kawalerowie.

Wykres 34. Stan cywilny:

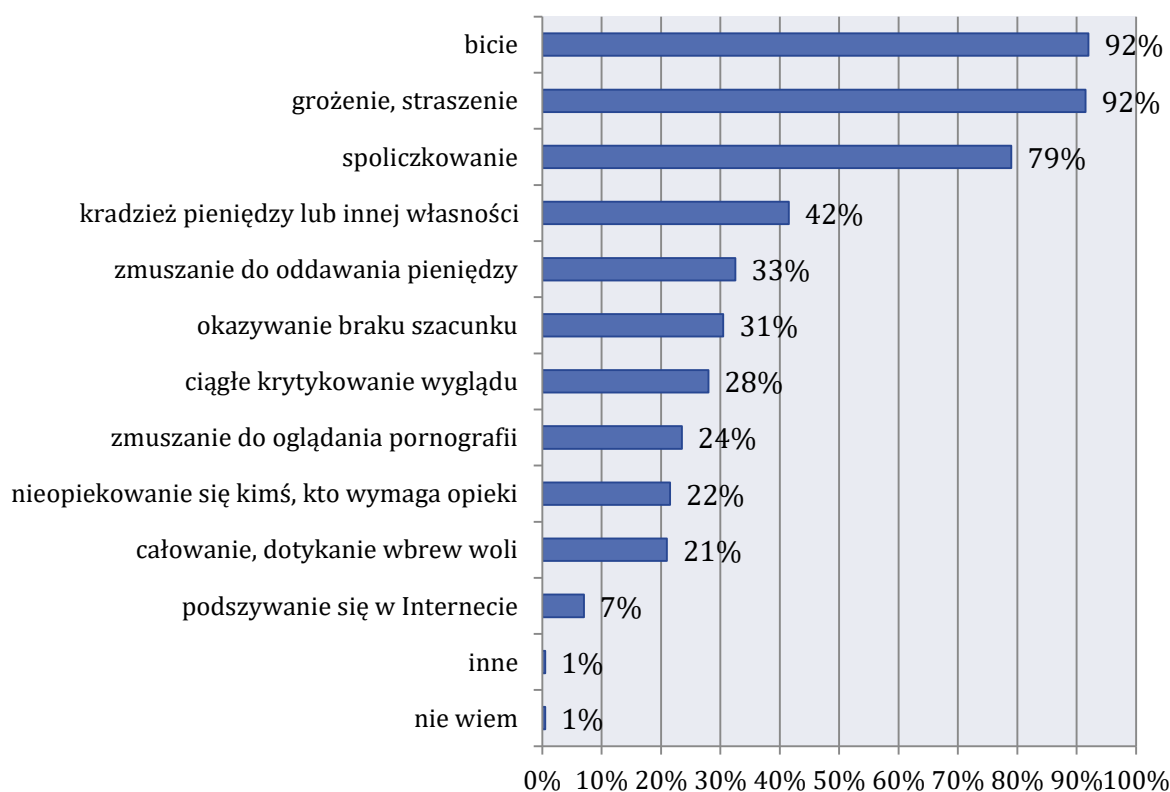
PROBLEM PRZEMOCY W RODZINIE

Dalsza część raportu stanowi próbę oszacowania skali problemu przemocy w rodzinie występującego wśród starszych mieszkańców dzielnicy Praga-Południe oraz przedstawia ich opinię na temat tego zjawiska.

Pierwsze pytanie zadane respondentom, a dotyczące zjawiska przemocy miało na celu zweryfikowanie ich wiedzy, czy też opinii odnośnie rodzajów przemocy. Jak widać na załączonym wykresie, dla większości badanych przemoc jest to bicie (92%), grożenie/straszenie (92%) oraz spoliczkowanie (79%). Zdecydowanie rzadziej seniorzy wskazywali na kradzież pieniędzy lub innej własności (42%), zmuszanie do oddawania pieniędzy (33%), okazywanie braku szacunku (31%), ciągłe krytykowanie wyglądu (28%), zmuszanie do oglądania pornografii (24%), nieopiekowanie się kimś kto wymaga opieki (22%), całowanie, dotykanie wbrew woli (21%) oraz podszywanie się w Internecie (7%).

Wykres 35. Które z wymienionych poniżej sytuacji są Pana/i zdaniem aktem przemocy?

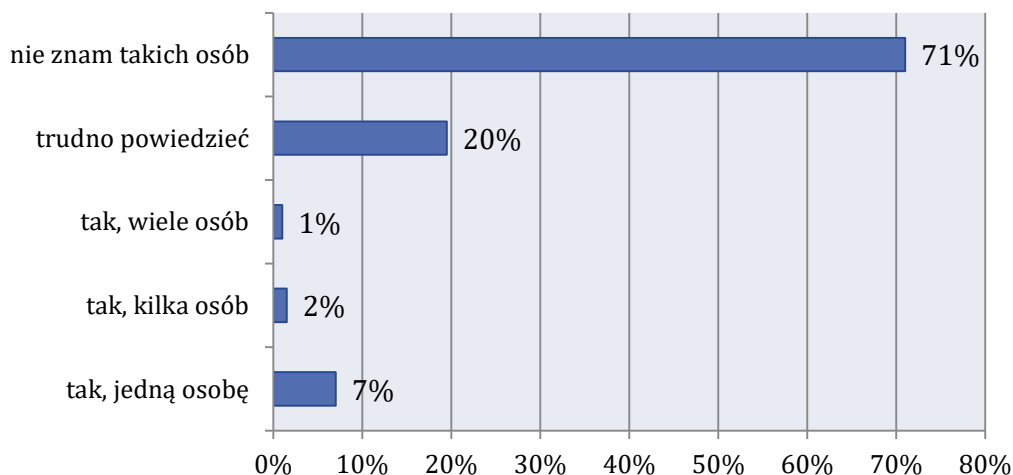

*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

Znajomość w swoim otoczeniu (dzielnicy Praga-Południe) kogoś kto jest osobą doświadczającą przemocy w swoim domu zadeklarowało łącznie 10% seniorów, w tym 7% zna jedną osobę dotkniętą tym problemem, 2% kilka osób, natomiast 1% wiele osób. Obraz jaki wyłania się z badania to również znaczny odsetek badanych mających trudność w określeniu tego, czy zna taką osobę (20%).

Wykres 36. Czy zna Pan/i w swoim otoczeniu (dzielnicy Praga-Południe), kogoś kto jest osobą doświadczającą przemocy w swoim domu?

*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

Na kolejne pytania odpowiadały tylko te osoby, które zadeklarowały znajomość kogoś doświadczającego przemocy w swoim domu.

19 osób

Na pytanie kim jest osoba doświadczająca przemocy w swoim domu, większość osób starszych wskazało osobę dorosłą mającą 18-60 lat (11 osób, tj. 61%). Niemal połowa, a więc również znaczny odsetek, zna doznające przemocy dziecko (8 osób, tj. 44%), natomiast co trzeci respondent – osobę starszą (6 osób, tj. 33%).

Tabela 15. Kim jest osoba, która doświadcza przemocy w swoim domu?

Odpowiedź	%	Liczba odp.
dzieckiem	44%	8
osobą dorosłą mającą 18-60 lat	61%	11
osobą starszą (powyżej 60 r.ż.)	33%	6

*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

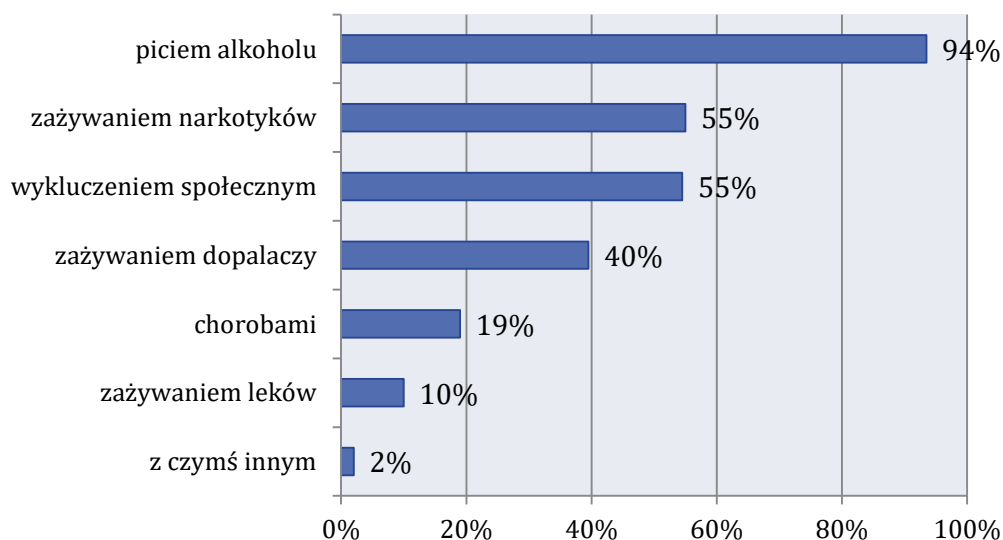

Na kolejne pytania odpowiadali wszyscy starsi mieszkańcy.

200 osób

Opinia seniorów na temat przyczyn przemocy domowej jest następująca: prawie wszyscy dostrzegają związek pomiędzy tym problemem, a piciem alkoholu (94%), połowa ankietowanych wskazała również na zażywanie narkotyków i wykluczenie społeczne (55%), 40% uważa, że przemoc ma związek z zażywaniem dopalaczy, w opinii 19% z chorobami, natomiast według 10% z zażywaniem leków.

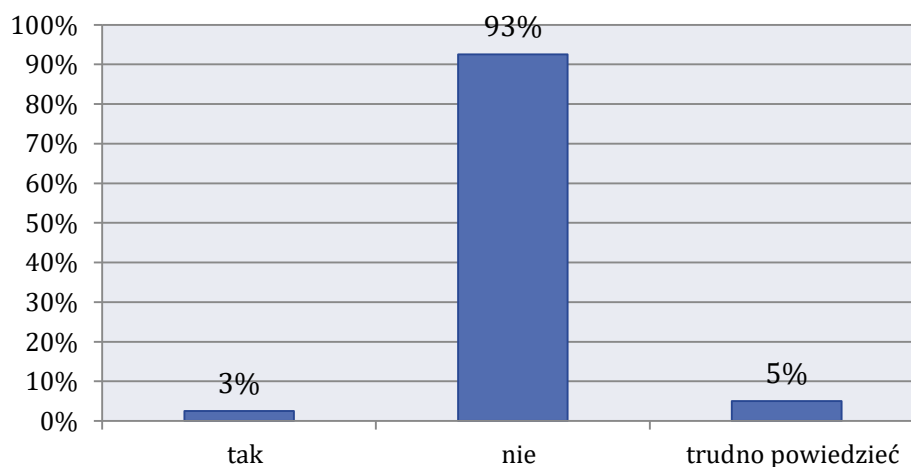
Wykres 37. Z czym Pana/i zdaniem związany jest problem przemocy domowej?

*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

W celu oszacowania skali problemu przemocy w rodzinie występującego wśród starszych mieszkańców dzielnicy Praga-Południe respondentom zadano pytanie, czy w czasie ostatnich 12 miesięcy zdarzyło im doświadczyć przemocy w swoim domu (ze strony członka rodziny). Jak wynika z zebranego materiału problem ten dotknął w tym okresie 3% ankietowanych.

Wykres 38. Czy w czasie ostatnich 12 miesięcy zdarzyło się Panu/i doświadczyć przemocy w swoim domu (ze strony członka Pana/i rodziny)?

Na kolejne pytania odpowiadały tylko te osoby, które zadeklarowały doświadczenie przemocy lub miały trudność w określeniu, czy jej doznały.

15 osób

Większość respondentów miało trudność w określeniu częstotliwości doświadczenia w okresie ostatnich 12 miesięcy przemocy (9 osób, tj. 60%). Wśród najczęściej wskazywanych odpowiedzi znalazło się 2-10 razy (4 osoby, tj. 27%). Pojedyncze odpowiedzi padły również na 1 raz (7%) oraz 11-20 razy (7%).

Tabela 16. Jak często, w okresie ostatnich 12 miesięcy zdarzyło się Panu/i doświadczyć przemocy?

Odpowiedź	%	Liczba odp.
1 raz	7%	1
2-10 razy	27%	4
11-20 razy	7%	1
21-30 razy	0%	0
więcej niż 30 razy	0%	0
trudno powiedzieć	60%	9

Wśród seniorów deklarujących doświadczenie przemocy nie ma osób, które doznały przemocy seksualnej, czy też ekonomicznej. Najczęściej wskazywanym jej rodzajem okazała się przemoc psychiczna (9 osób, tj. 60%). Trzykrotnie mniej badanych doznało zaniedbania (3 osoby, tj. 20%), natomiast przemoc ekonomiczna dotknęła 1 osobę (7%).

Tabela 17. Jakiego rodzaju przemocy Pan/i doznał/a w ciągu ostatnich 12 miesięcy?

Odpowiedź	%	Liczba odp.
przemoc psychiczna	60%	9
zaniedbanie	20%	3
nie wiem	13%	2
przemoc ekonomiczna	7%	1
przemoc fizyczna	0%	0
przemoc seksualna	0%	0

*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

Osobami najczęściej stosującymi przemoc wobec osób starszych biorących udział w badaniu były partner/partnerka (5 osób, tj. 33%), dziecko/dzieci (5 osób, tj. 33%) oraz mąż/żona (4 osoby, tj. 27%). Pojedyncze odpowiedzi padły również na inne osoby (7%) oraz brata (7%).

Tabela 18. Kto stosował wobec Pana/i przemoc?

Odpowiedź	%	Liczba odp.
partner/partnerka	33%	5
dziecko/dzieci	33%	5
mąż/żona	27%	4
inne osoby	7%	1
brat	7%	1
mama	0%	0
tata	0%	0
siostra	0%	0

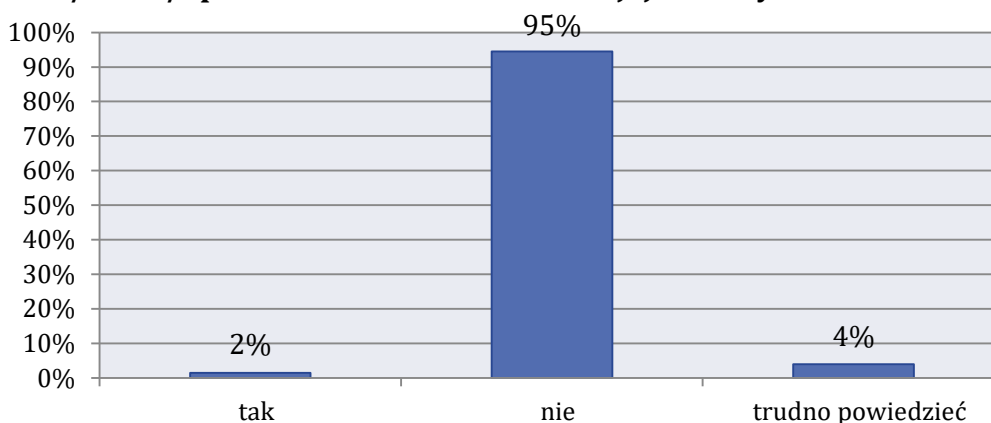
*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

Na poniższe pytanie odpowiadali wszyscy starsi mieszkańcy.

200 osób

Osoby starsze zostały również poproszone o określenie, czy w czasie ostatnich 12 miesięcy doszło do sytuacji, w której to oni zastosowali przemoc wobec członka swojej rodziny. Jak widać na załączonym wykresie, tylko 2% badanych przyznało się do takiego zachowania. 4% wskazało na odpowiedź „trudno powiedzieć”.

Wykres 39. Czy w czasie ostatnich 12 miesięcy doszło do sytuacji gdzie zastosował/a Pan/i przemoc wobec członka swojej rodziny?

Na kolejne pytania odpowiadały tylko te osoby, które zadeklarowały zastosowanie przemocy lub miały trudność w określeniu, czy ją stosowały.

11 osób

Osoby starsze zamieszkujące dzielnicę Praga-Południe w znacznej części miały problem z określeniem częstotliwości stosowania przemocy wobec członka swojej rodziny (5 osób, tj. 45%). 4 badanych przyznało, że taka sytuacja miała miejsce 1 raz (36%), natomiast 2 osoby wskazały na 2-10 razy (18%).

Tabela 19. Jak często w ciągu ostatnich 12 miesięcy doszło do sytuacji gdzie zastosował/a Pan/i przemoc wobec członka swojej rodziny?

Odpowiedź	%	Liczba odp.
1 raz	36%	4
2-10 razy	18%	2
11-20 razy	0%	0
21-30 razy	0%	0
więcej niż 30 razy	0%	0
trudno powiedzieć	45%	5

*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

Na pytanie o rodzaj zastosowanej przemocy, 4 odpowiedzi padły na przemoc psychiczną (36%), 3 na przemoc fizyczną (27%), natomiast pojedyncze na przemoc seksualną oraz zaniedbanie (9%). 2 respondentów zazaczyło odpowiedź „nie wiem” (18%).

Tabela 20. Jakiego rodzaju przemoc Pan/i zastosował/a w ciągu ostatnich 12 miesięcy?

Odpowiedź	%	Liczba odp.
przemoc psychiczna	36%	4
przemoc fizyczna	27%	3
nie wiem	18%	2
przemoc seksualna	9%	1
zaniedbanie	9%	1
przemoc ekonomiczna	0%	0

*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

Interesowało nas również w stosunku do kogo respondenci stosowali przemoc. Najczęściej wskazywaną odpowiedzią okazał się mąż/żona oraz dziecko/dzieci (3 osoby, tj. 27%). Wybór respondentów nieco rzadziej padał na partnera/partnerkę (2 osoby, tj. 18%), rodziców, rodzeństwo oraz inne osoby (1 osoba, tj. 9%).

Tabela 21. W stosunku do kogo zastosował/a Pan/i zachowanie przemocowe?

Odpowiedź	%	Liczba odp.
mąż/żona	27%	3
dziecko/dzieci	27%	3
partner/partnerka	18%	2
rodzice	9%	1
rodzeństwo	9%	1
inne osoby	9%	1

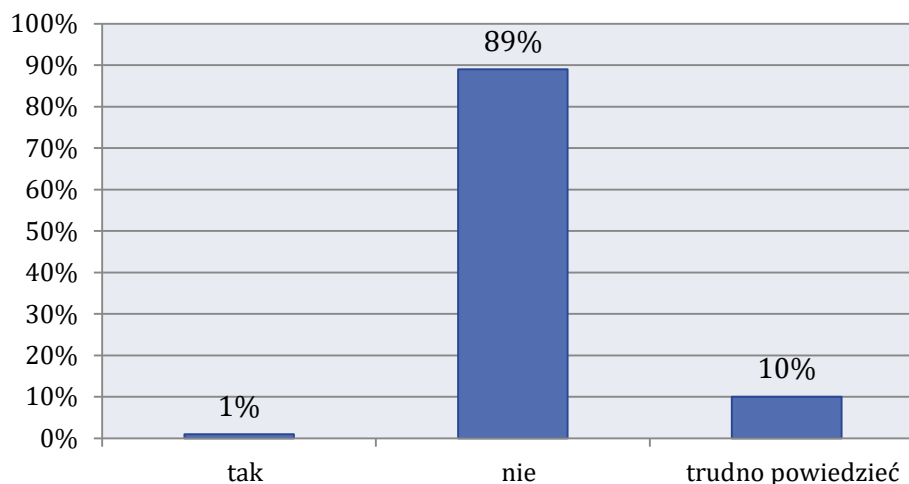
*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

Na poniższe pytanie odpowiadali wszyscy starsi mieszkańcy.

200 osób

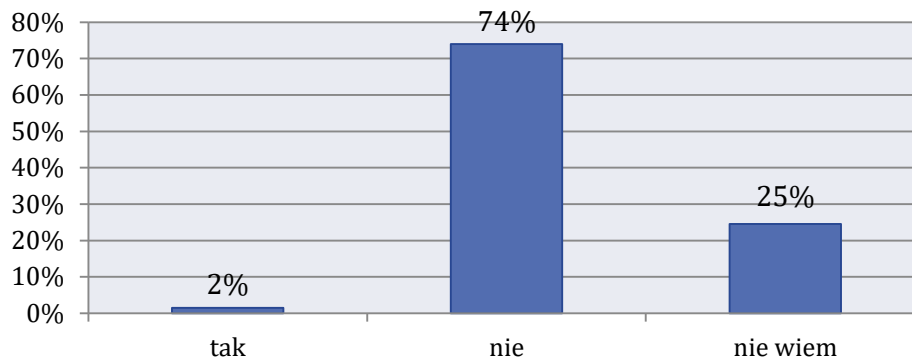
Obraz jaki wyłania się z badania to nieznaczny odsetek osób starszych deklarujących występowanie w ich domu przemocy. Problem ten dotyczy bezpośrednio 1% respondentów. Co dziesiąty ankietowany zaznaczył z kolei odpowiedź „trudno powiedzieć”.

Wykres 40. Czy Pana/i domu występuje problem przemocy?

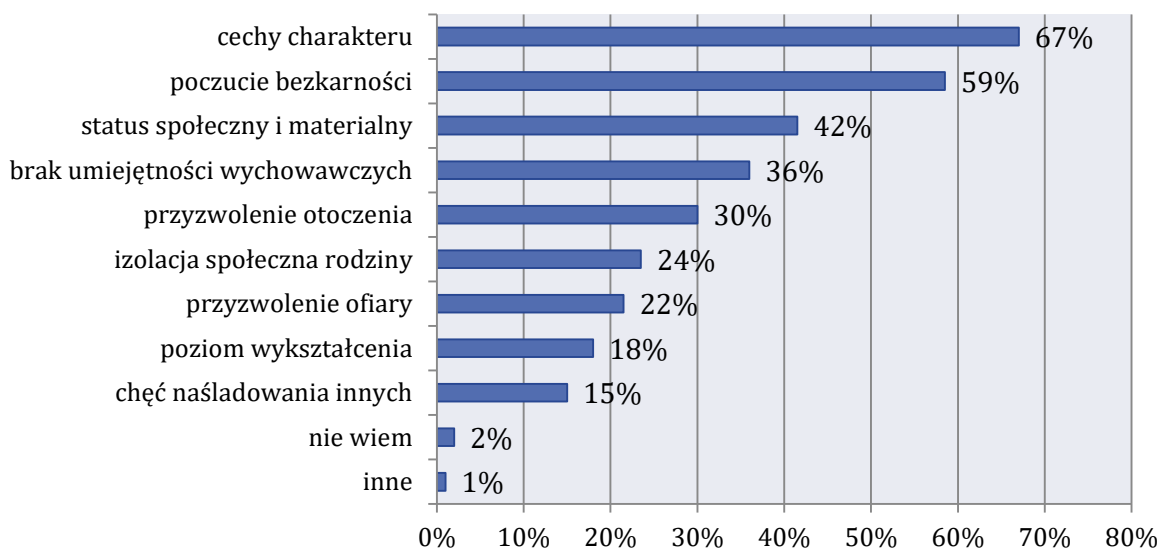
Kolejne pytanie zadane respondentom miało na celu zweryfikowanie ich opinii względem przemocy. Badani seniorzy w zdecydowanej większości negowali jakoby istniały okoliczności usprawiedliwiające stosowanie przemocy (74%), jest jednak znaczna grupa osób, która nie ma na ten temat wiedzy (25%).

Wykres 41. Czy Pana/i zdaniem istnieją okoliczności usprawiedliwiające stosowanie przemocy?

Postępowanie osób stosujących przemoc w rodzinie większość respondentów wiąże z cechami charakteru tychże osób (67%) oraz poczuciem bezkarności (59%). W dalszej kolejności odpowiedzi osób starszych padły kolejno według liczby wskazań na: status społeczny i materialny (42%), brak umiejętności wychowawczych (36%), przyzwolenie otoczenia (30%), izolację społeczną rodziny (24%), przyzwolenie ofiary (22%), poziom wykształcenia (18%) oraz chęć naśladowania innych (15%).

Wykres 42. Jakie Pani/Pana zdaniem czynniki mogą mieć wpływ na postępowanie osób stosujących przemoc w rodzinie?

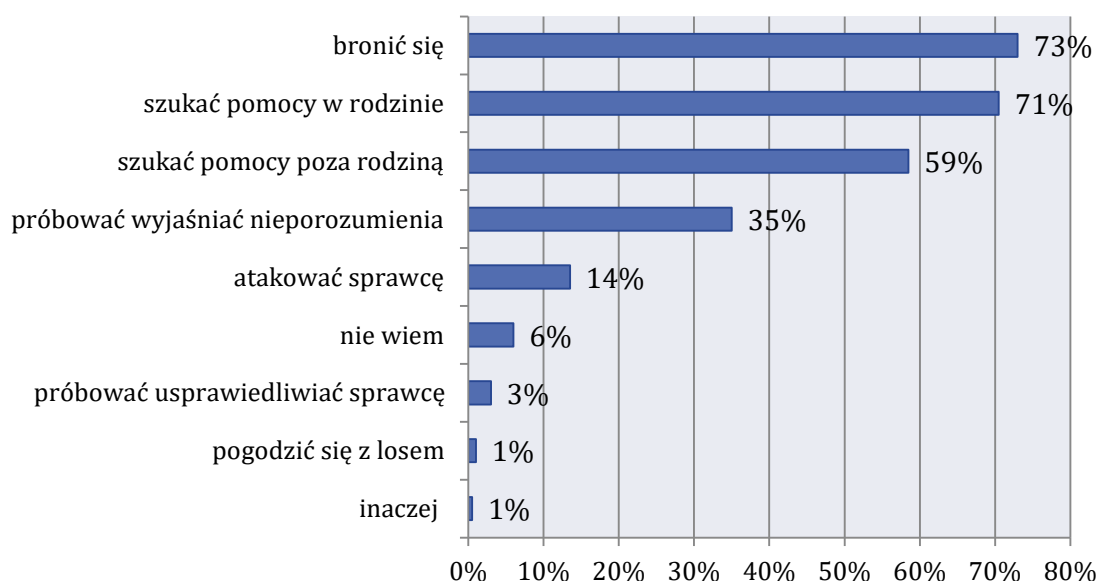

*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

Opinia osób starszych na temat zachowania się osoby doznającej przemocy w rodzinie jest dosyć jednoznaczna – dla większości respondentów taka osoba powinna się bronić (73%), szukać pomocy w rodzinie (71%) oraz poza rodziną (59%). Co trzeci respondent wskazał na wyjaśnianie nieporozumień (35%), a 14% na atakowanie sprawcy. Najmniej odpowiedzi padło na usprawiedliwianie sprawcy (3%) oraz pogodzenie się z losem (1%).

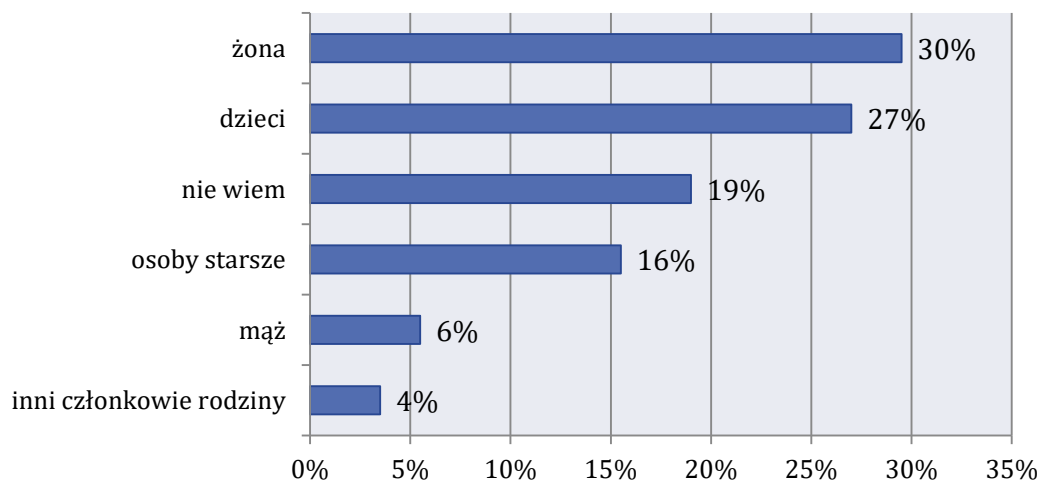
Wykres 43. Jak Pana/i zdaniem powinna zachowywać się osoba doznająca przemocy w rodzinie?

*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

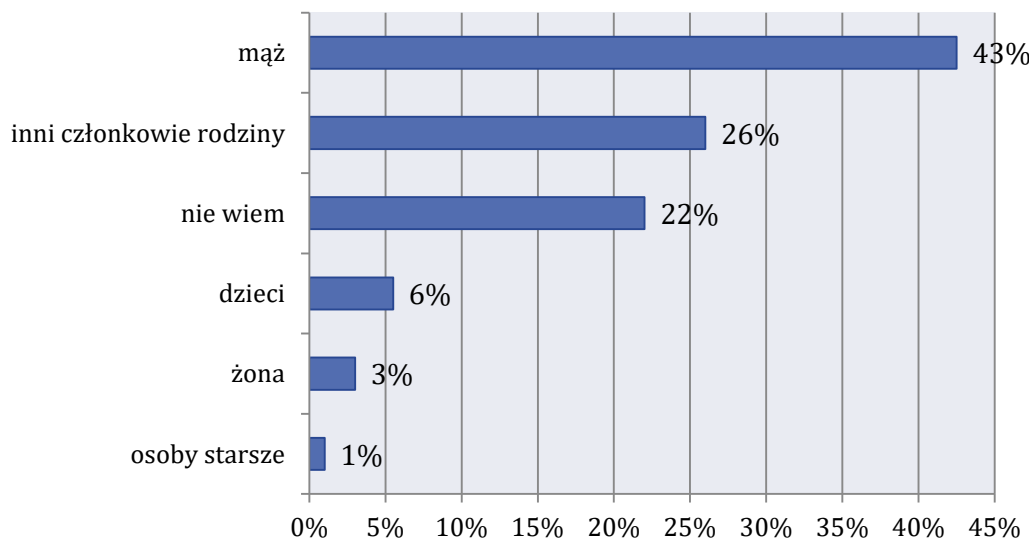
Spytaliśmy osoby starsze również o to, kto według ich wiedzy najczęściej doznaje przemocy w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe. W opinii znacznej części badanych jest to żona (30%) oraz dzieci (27%). Co szósta osoba wskazała również na osoby starsze (16%), 6% na męża, z kolei 4% na innych członków rodziny.

Wykres 44. Kto wg Pani/Pana wiedzy jest najczęściej osobą doznającą przemocy w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe?

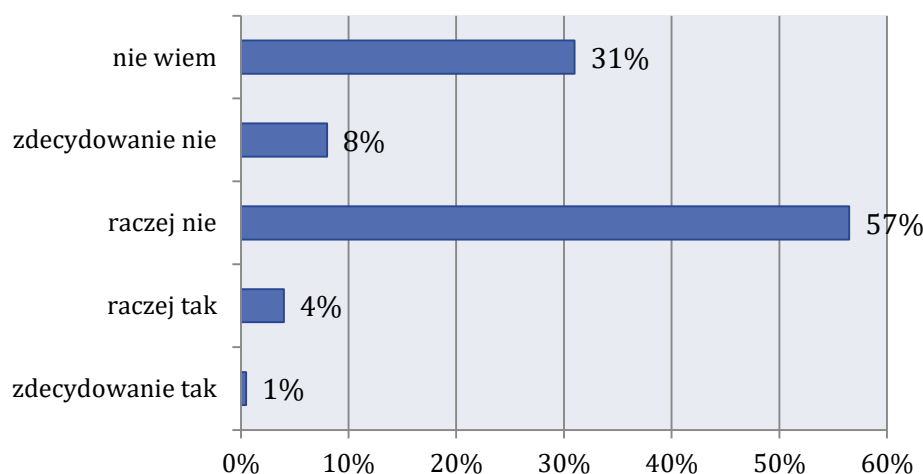
Osobą najczęściej stosującą przemoc w rodzinie, według większości ankietowanych jest mąż – wskazało na niego 43% badanych. 26% stwierdziło, że to inni członkowie rodziny najczęściej stosują przemoc, 6% odpowiedzi padło na dzieci, 3% na żonę, z kolei 1% na osoby starsze.

Wykres 45. Kto wg Pani/Pana wiedzy jest najczęściej osobą stosującą przemoc w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe?

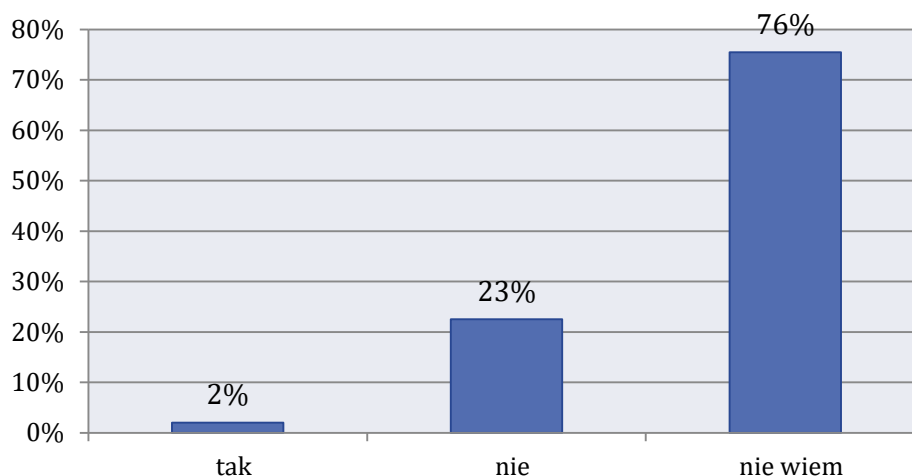
Osoby starsze z dzielnicy Praga-Południe w większości oceniają natężenie przemocy w rodzinie jako nieznaczne (8% - zdecydowanie nie, 57% - raczej nie). Wśród ankietowanych tylko 5% postrzega ten problem jako znaczny. Niemal co trzeci respondent zadeklarował brak wiedzy na ten temat (31%).

Wykres 46. Czy postrzega Pani/Pan przemoc w rodzinie jako znaczny problem występujący na terenie dzielnicy Praga-Południe?

Respondenci raczej nie byli skłonni do stwierdzania, iż istnieje ryzyko nasilenia się problemu przemocy w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe. Taką opinię ma zaledwie 2% badanych. Większość ankietowanych deklarowało brak wiedzy w tym zakresie (76%).

Wykres 47. Czy Pani/Pana zdaniem istnieje ryzyko nasilenia się problemu przemocy w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe?

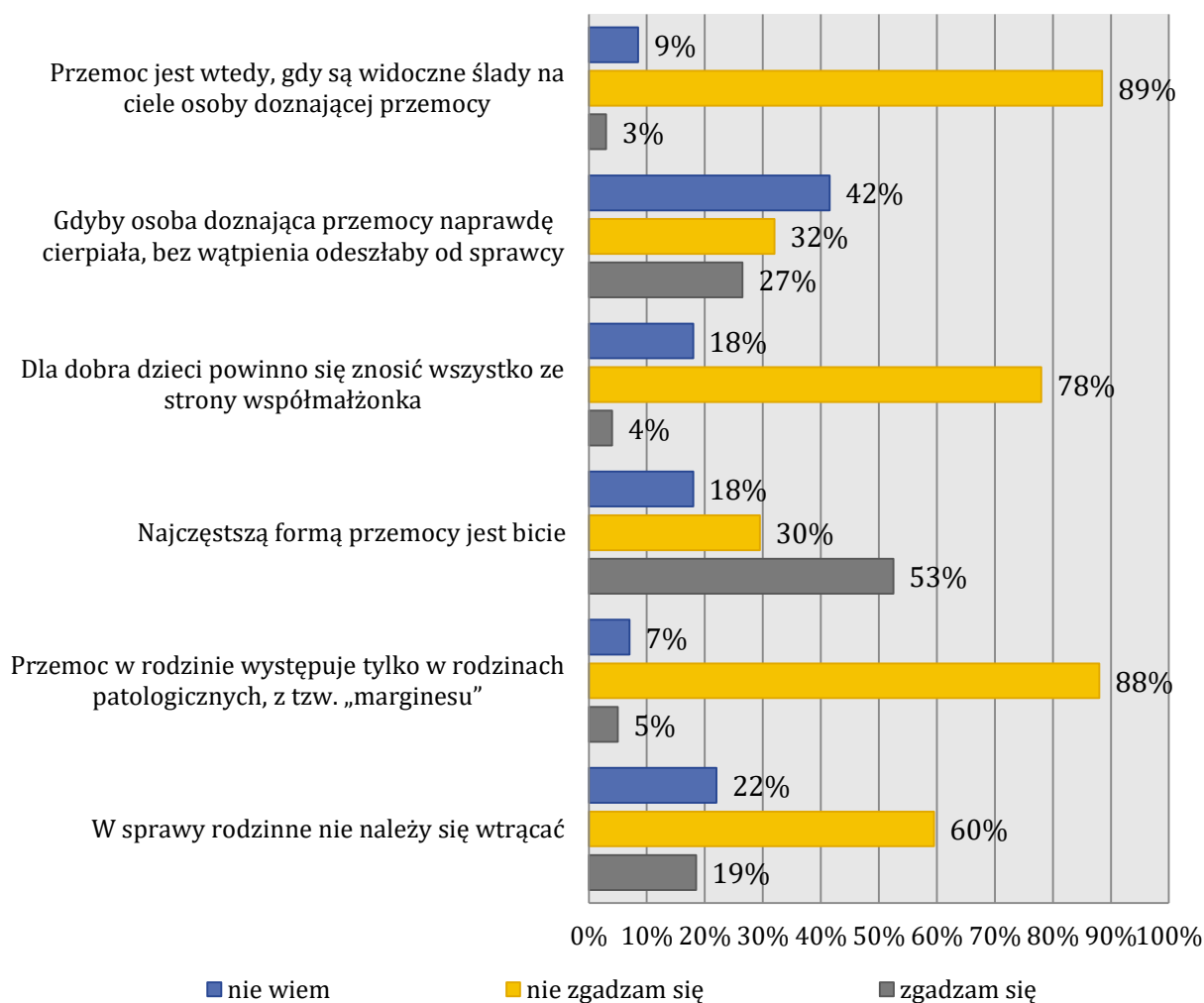

Kolejną analizowaną kwestią jest pogląd osób starszych odnośnie pewnych stwierdzeń dotyczących przemocy w rodzinie. Ich opinia prezentuje się następująco:

- przemoc jest wtedy, gdy są widoczne ślady na ciele osoby jej doznającej według 3%, a 9% stwierdziło, że nie ma na ten temat wiedzy;

- gdyby osoba doznająca przemocy naprawdę cierpiała odeszłaby od sprawcy w opinii 27%, z kolei odpowiedź „nie wiem” zaznaczyło 42% ankietowanych;
- z odpowiedzi 4% wynika, że dla dobra dzieci powinno znosić się wszystko ze strony współmałżonka, z kolei 18% stwierdziło, że nie ma na ten temat wiedzy;
- najczęstszą formą przemocy jest bicie zdaniem 53%, a 18% zadeklarowało brak wiedzy w tym zakresie;
- według 5% przemoc w rodzinie występuje tylko w rodzinach patologicznych z tzw. „marginesu”, z kolei 7% zaznaczyło odpowiedź „nie wiem”;
- w sprawy rodzinne nie należy się wtrącać w opinii 19%, natomiast 22% stwierdziło, że nie ma na ten temat wiedzy.

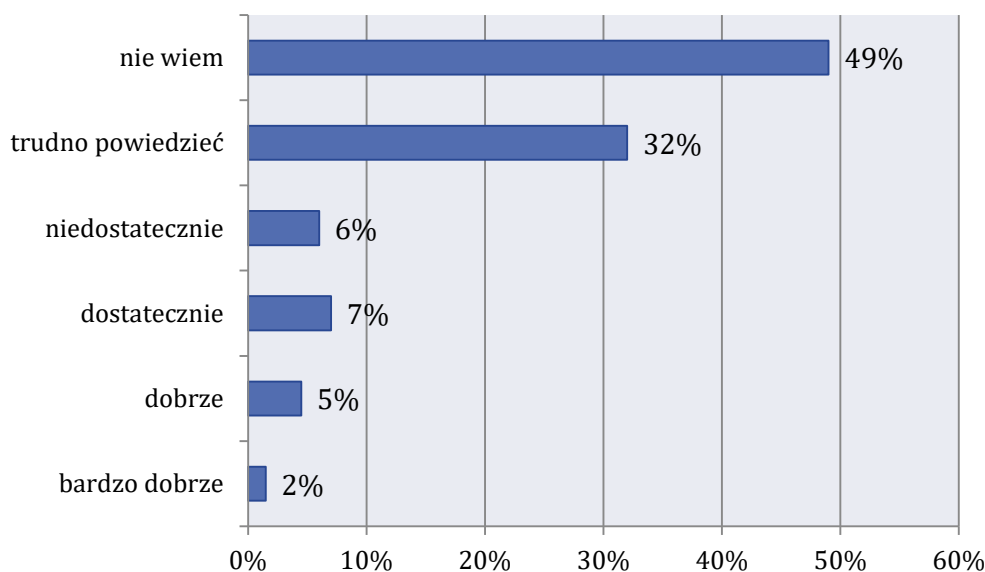
Wykres 48. Proszę ocenić, czy zgadza się Pan/i z poniższymi stwierdzeniami.

DZIAŁANIA PROFILAKTYCZNE

Kolejny blok tematyczny dotyczy podejmowanych w dzielnicy Praga-Południe działań profilaktycznych i opinii respondentów na ich temat. W pierwszej kolejności interesowało nas, jak osoby starsze postrzegają stopień zaangażowania władz lokalnych związanych z rozwiązywaniem problemów społecznych mieszkańców. Jak wynika z udzielonych odpowiedzi, większość ankietowanych nie potrafiło wyrazić swojej opinii na ten temat. Zdania pozostałych respondentów są z kolei podzielone. Według 6% osób starszych zaangażowanie jest niedostateczne, w opinii 7% dostateczne, dla 5% dobre, z kolei dla 2% bardzo dobre.

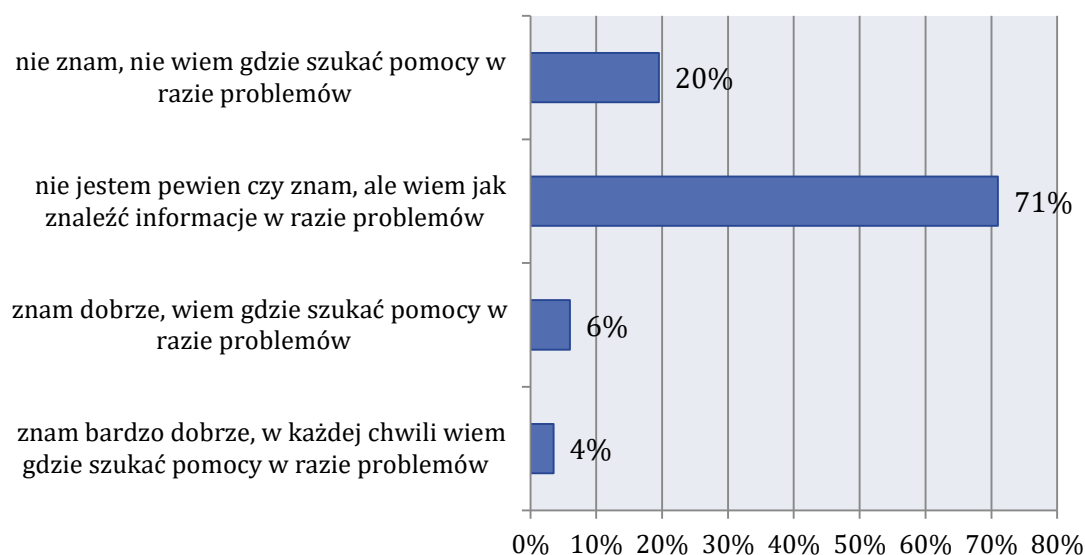
Wykres 49. Jak ocenia Pan/i stopień zaangażowania władz lokalnych, związanych z rozwiązywaniem problemów społecznych mieszkańców?

Interesowało nas również, czy osoby starsze znają dane kontaktowe do instytucji pomocowych, do których mogą się zgłosić w razie doświadczenia problemów. Jak wynika z udzielonych odpowiedzi, całkowity brak wiedzy na ten temat zadeklarował średnio co piąty respondent (20%). Większość badanych nie jest pewnych, czy zna takie miejsca jednak wie, jak znaleźć potrzebne informacje (71%).

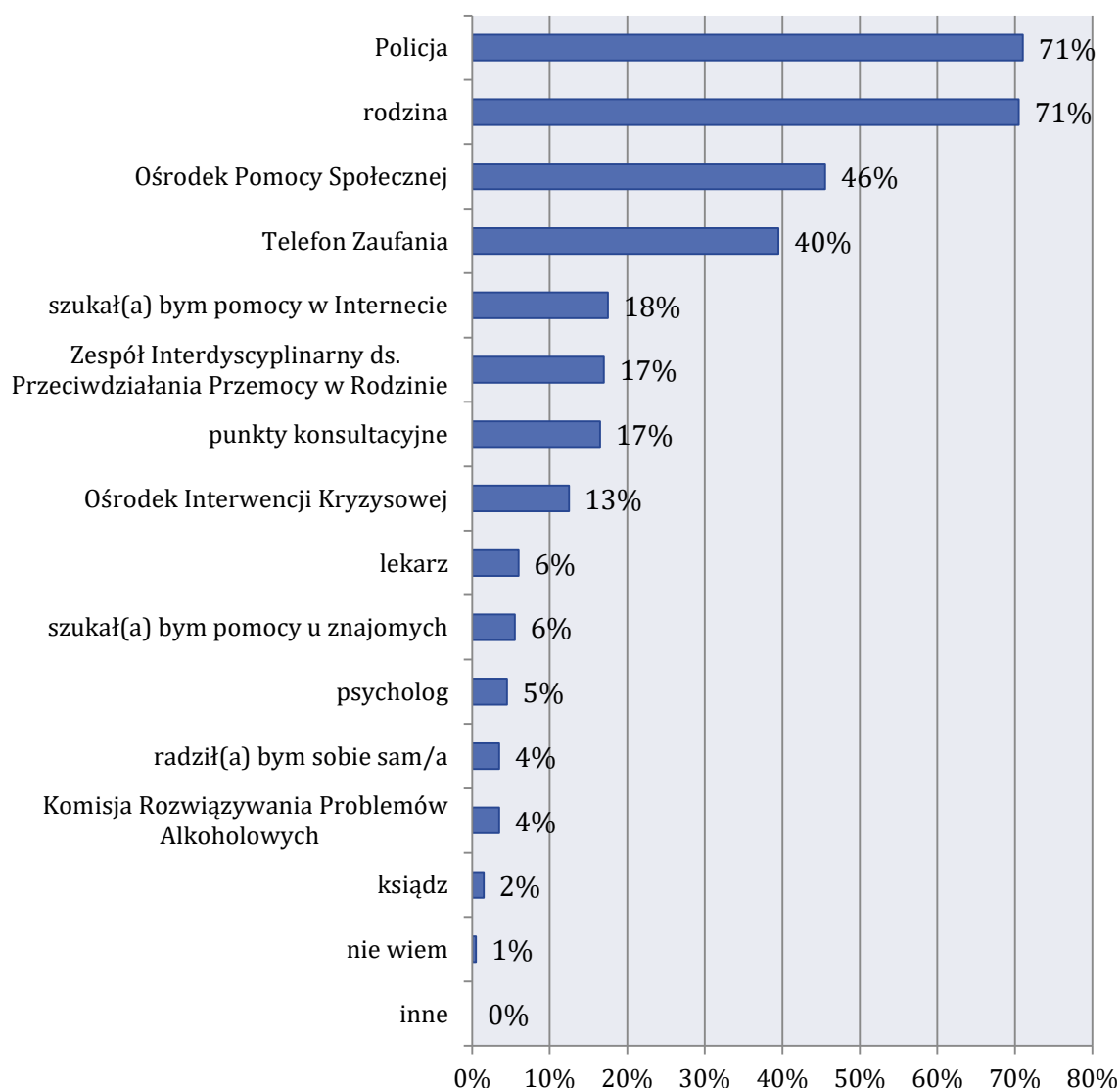

Wykres 50. Czy zna Pan/i dane kontaktowe do instytucji pomocowych, gdzie można się zgłosić w razie problemów?

W przypadku doświadczenia problemu przemocy w rodzinie, większość osób starszych zwróciłyby się o pomoc do Policji oraz rodziny (71%). Znaczną część wskazań stanowi również Ośrodek Pomocy Społecznej (46%) oraz Telefon Zaufania (40%). Najmniej odpowiedzi padło natomiast na lekarza (6%), szukanie pomocy wśród znajomych (6%), psychologa (5%), Komisję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (4%) oraz księdza (2%).

Wykres 51. Do kogo zwrócił(a)by się Pan/i o pomoc w razie problemu przemocy w rodzinie?

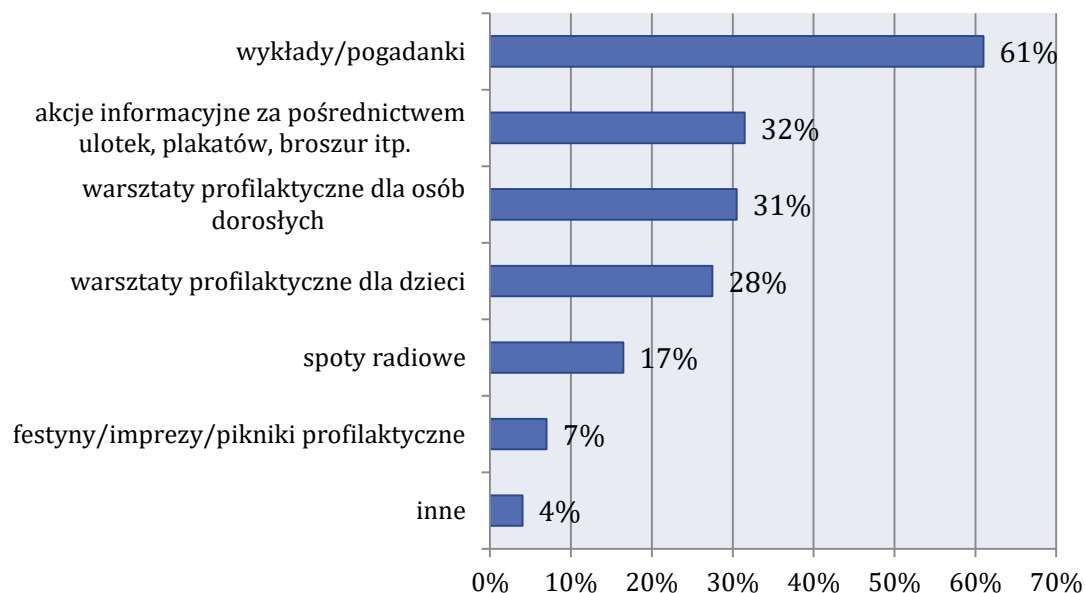

*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

Dla większości osób starszych zamieszkujących dzielnicę Praga-Południe najlepsze efekty przyniosłyby takie działania profilaktyczne jak wykłady i pogadanki (61%). Na drugim miejscu pod względem ilości wskazań znalazły się akcje informacyjne za pośrednictwem ulotek, plakatów, broszur itp. (32%) oraz warsztaty profilaktyczne dla osób dorosłych (31%), natomiast na trzecim warsztaty profilaktyczne dla dzieci (28%). Najmniej seniorów dostrzega skuteczność spotów radiowych (17%) oraz festynów/impres/pikników profilaktycznych (7%).

Wykres 52. Poniżej wymieniono różne formy działań profilaktycznych. Które z nich według Pana/i przyniosą najlepsze efekty jeśli chodzi o zapobieganie przemocy w rodzinie?

*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

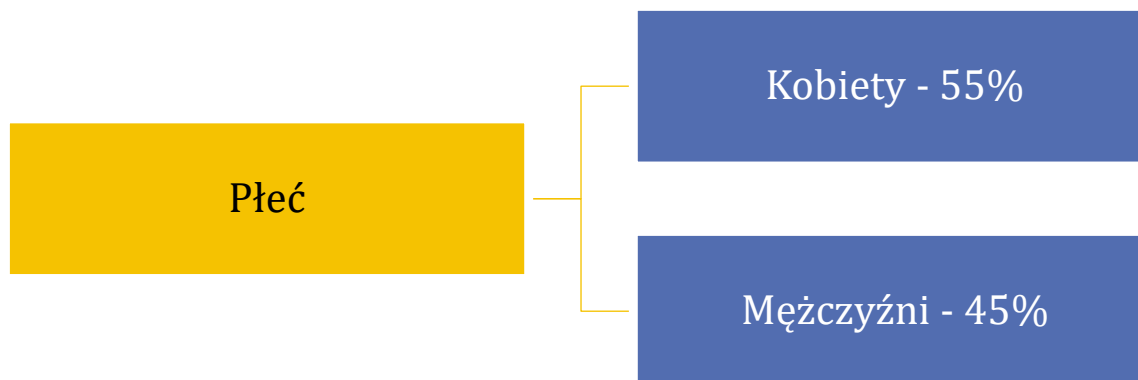
ANALIZA WYNIKÓW BADANIA PRZEPROWADZONEGO WŚRÓD UCZNIÓW

W niniejszym rozdziale przedstawiony został problem przemocy w rodzinie z perspektywy dzieci i młodzieży ze szkół podstawowych i ponadpodstawowych znajdujących się na terenie dzielnicy Praga-Południe m. st. Warszawy. Pytania zawarte w kwestionariuszu ankiety, oprócz zbadania opinii respondentów na temat przemocy w rodzinie i profilaktyki, miały na celu również oszacowanie natężenia tego problemu, występującego wśród młodych mieszkańców.

STRUKTURA BADANEJ PRÓBY

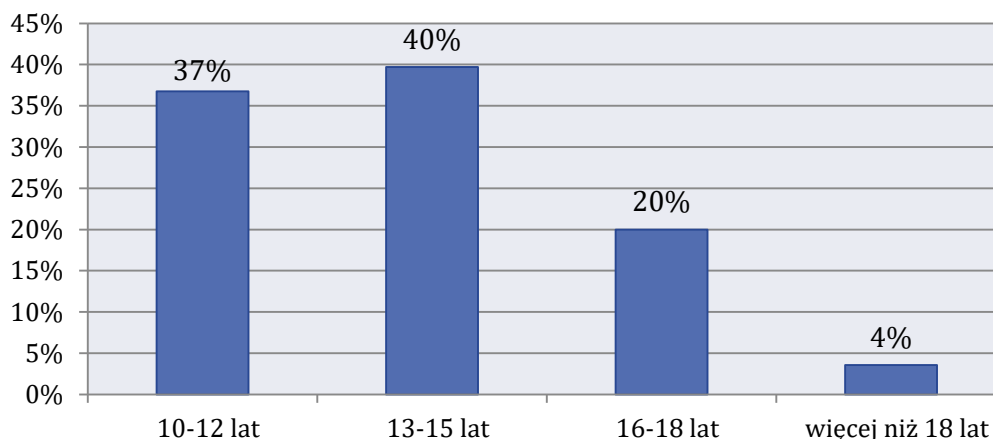
Kwestionariusze ankiet wypełniło 705 uczniów. Rozpatrując strukturę badanej próby ze względu na płeć możemy zauważyć, że kobiety stanowiły 55% badanej społeczności, natomiast mężczyźni – 45%.

Rysunek 9. Płeć:

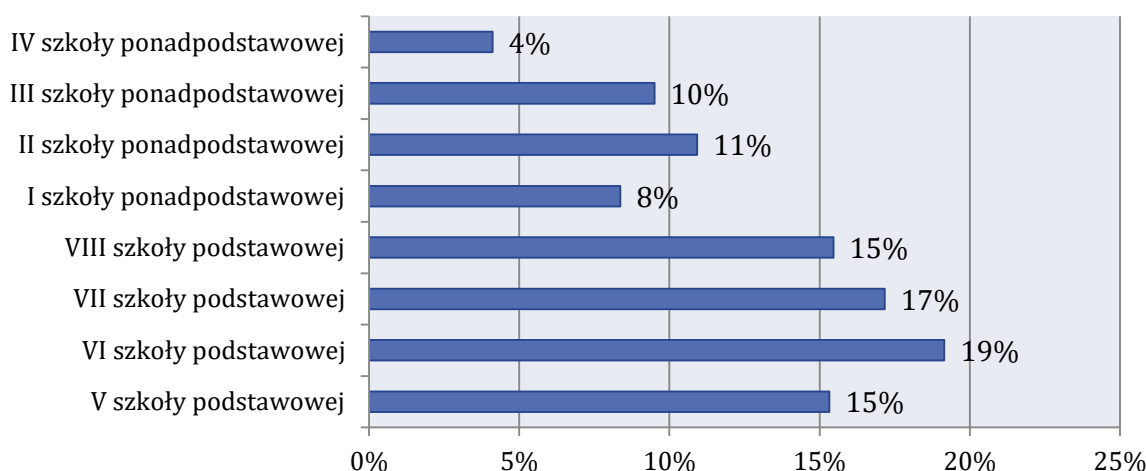
Struktura wieku badanej społeczności prezentuje się następująco: 37% uczniów biorących udział w badaniu ma 10-12 lat, 40% określiło swój wiek na 13-15 lat, 20% ankietowanych ma 16-18 lat, natomiast 4% więcej niż 18 lat.

Wykres 53. Wiek:

Struktura badanej społeczności pod względem klas prezentuje się na zróżnicowanym poziomie. Najwięcej kwestionariuszy ankiet wypełnili uczniowie z VI (19%), VII (17%), VIII (15%) oraz V klasy szkoły podstawowej (15%). Nieco mniejszy udział w badaniu mieli respondenci z I (8%), II (11%), III (10%) i IV klasy szkoły ponadpodstawowej (4%).

Wykres 54. Klasa:

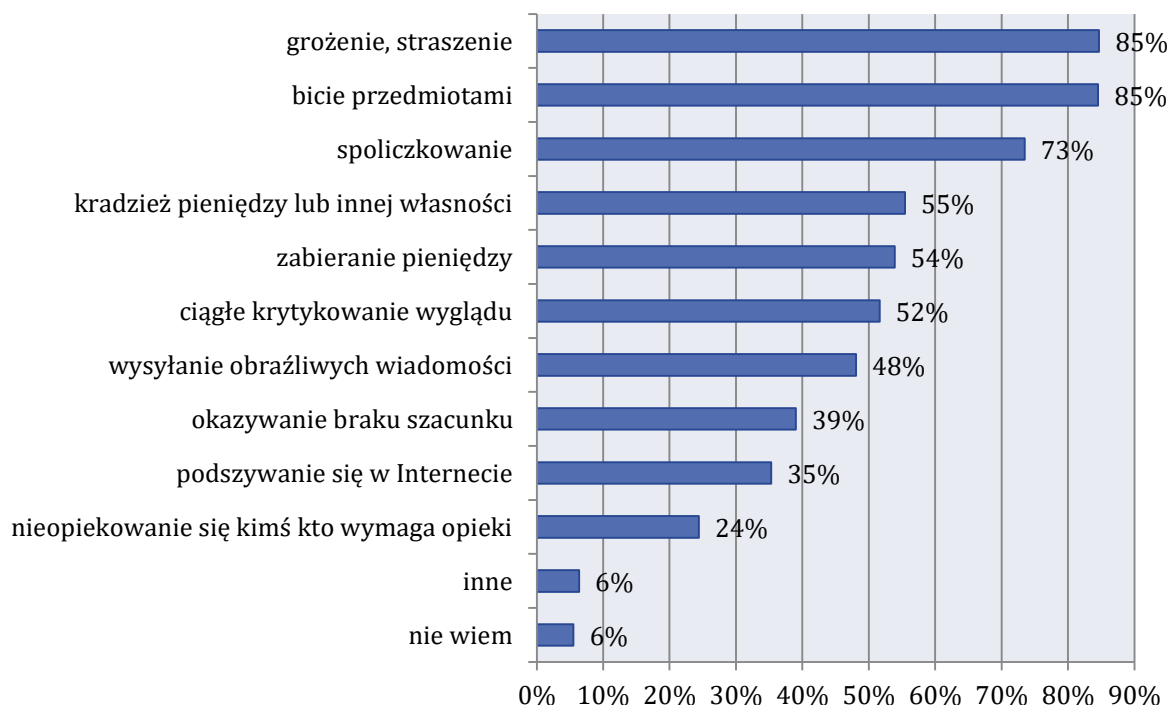
PROBLEM PRZEMOCY W RODZINIE

W pierwszym pytaniu skierowanym do dzieci i młodzieży z dzielnicy Praga-Południe dotyczącym problemu przemocy spytaliśmy respondentów, które z wymienionych sytuacji są według nich aktami przemocy. Miało to na celu zweryfikowanie wiedzy badanych na temat form tego zjawiska. Zebrany materiał

badawczy wykazał, że najczęściej ankietowanych jako akt przemocy uznaje groźenie/straszenie (85%) oraz bicie przedmiotami (85%). W dalszej kolejności respondenci wskazywali na spoliczkowanie (73%), kradzież pieniędzy lub innej własności (55%), zabieranie pieniędzy (54%), ciągłe krytykowanie wyglądu (52%), wysyłanie obraźliwych wiadomości (48%), okazywanie braku szacunku (39%) oraz podszywanie się w Internecie (35%). Najmniejsza część badanych uważa, że przemocą jest również nieopiekowanie się kimś, kto wymaga opieki (24%). Brak wiedzy w zakresie form przemocy zadeklarowało 6% uczniów. W odpowiedzi „inne” uczniowie podawali, że przemocą jest dla nich również pobicie, porównywanie z rodzeństwem, narzekanie że "to twoja wina", wyzwiska typu "ty szczeniaku, ty niewdzięczny gówniarzu!", wypominanie że "to mój dom i dopóki tu mieszkasz musisz robić to w sposób jaki ja chcę!", wyizolowanie/wykluczenie z grupy, ciągłe obrażanie, zabieranie cudzych przedmiotów, znęcanie się psychiczne, ignorowanie, poniżanie, podduszanie, wyzwiska, bycie niemiłym, hejtowanie, wulgaryzmy.

Wykres 55. Które z wymienionych poniżej sytuacji są Twoim zdaniem aktem przemocy?

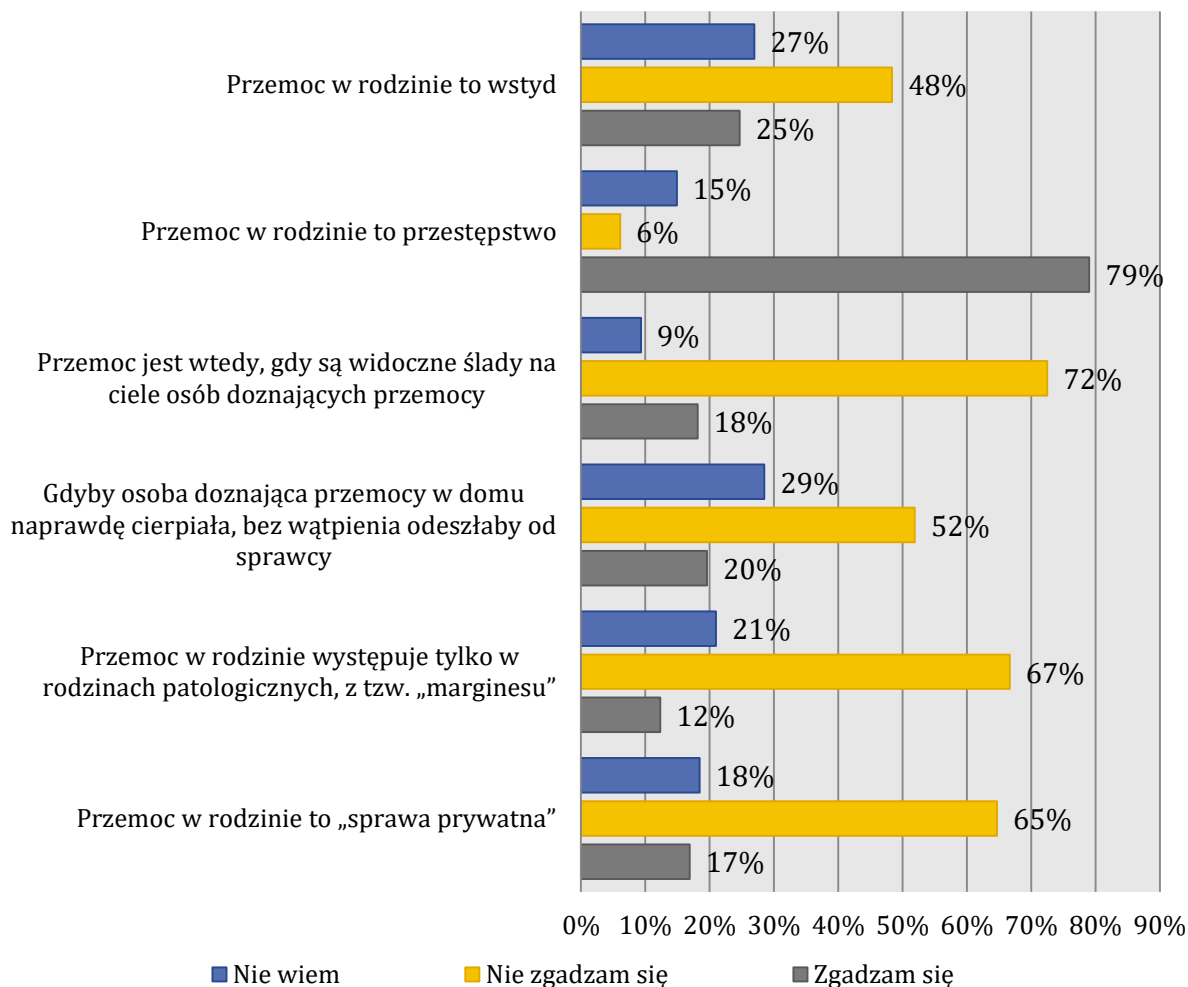
*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

W dalszej kolejności uczniowie zostali poproszeni o określenie, czy zgadzają się z wybranymi stwierdzeniami na temat przemocy w rodzinie. Stwierdzenia te funkcjonują często jako mity, czy też stereotypy. Opinia uczniów odnośnie nich jest następująca:

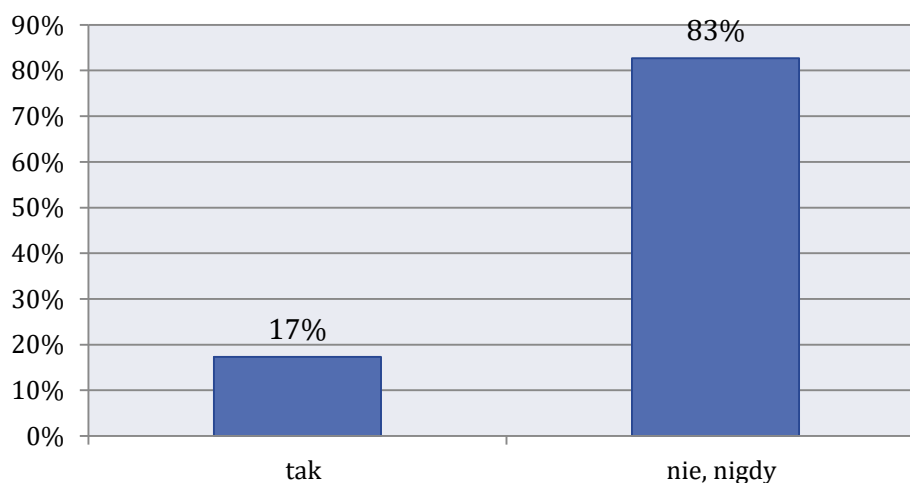
- dla 25% respondentów przemoc w rodzinie to wstyd, z kolei 27% przyznało, że nie ma odnośnie tego stwierdzenia wiedzy;
- 79% badanych zgadza się ze stwierdzeniem, że przemoc to przestępstwo, z kolei 15% wskazało na odpowiedź „nie wiem”;
- według 18% uczniów o przemocy mówimy wtedy, gdy są widoczne ślady na ciele osoby jej doznającej, natomiast 9% stwierdziło, że nie ma na ten temat wiedzy;
- 20% badanych jest zdania, że gdyby osoba doznająca przemocy naprawdę cierpiała, odeszłaby od sprawcy, z kolei 29% zaznaczyło odpowiedź „nie wiem”;
- w opinii 12% respondentów przemoc występuje tylko w rodzinach patologicznych, z tzw. marginesu, a 21% zadeklarowało brak wiedzy w tym zakresie;
- przemoc w rodzinie to sprawa prywatna, w którą nie należy się wtrącać dla 17% badanych, a 18% zadeklarowało brak wiedzy w tym zakresie.

Wykres 56. Oceń, czy zgadzasz się z poniższymi stwierdzeniami.

Kolejne pytanie zadane respondentom, miało na celu oszacowanie skali problemu przemocy w rodzinie wśród dzieci i młodzieży z dzielnicy Praga-Południe. Uczniów spytano o to, czy kiedykolwiek w życiu zdarzyło im się doświadczyć przemocy ze strony członka swojej rodziny. Twierdząco odpowiedział średnio co szósty ankietowany, tj. 17%.

Wykres 57. Czy kiedykolwiek zdarzyło Ci się doświadczyć przemocy w swoim domu ze strony członka Twojej rodziny?

Na kolejne pytania odpowiadali tylko ci uczniowie, którzy doświadczyli przemocy ze strony członka swojej rodziny.

122 osoby

Spośród uczniów, którzy odpowiedzieli twierdząco na poprzednie pytanie, większość doświadczyła przemocy ze taty (62 osoby, tj. 55%). Na drugim miejscu pod względem liczby wskazań znalazło się rodzeństwo (48 osób, tj. 42%), natomiast na trzecim mama (43 osoby, tj. 38%). Na inne osoby takie jak uczniowie, obcy ludzie, ciocia, koledzy, „stary”, kolega, ojczym i wujek padło 14% odpowiedzi (16 osób), na dziadka 8% (9 osób), z kolei na babcię 6% (7 osób).

Tabela 22. Kto stosował wobec Ciebie przemoc?

Odpowiedź	%	Liczba odp.
tata	55%	62
rodzeństwo	42%	48
mama	38%	43
inne osoby	14%	16
dziadek	8%	9
babcia	6%	7

*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

Poniższa tabela przedstawia odpowiedzi uczniów na pytanie o rodzaje doświadczanej przemocy. Możemy zauważyć, że przemocy psychicznej doznało 71% badanych, tj. 80 osób. Znaczna część respondentów zadeklarowała również doznanie przemocy fizycznej (65 osób, tj. 58%). Najbardziej ankieterowani wskazywali na przemoc seksualną (15 osób, tj. 13%) oraz zaniedbanie (23 osoby, tj. 21%).

Tabela 23. Jakiego rodzaju przemocy doznałeś/aś?

Odpowiedź	%	Liczba odp.
ktoś cię przezywał, groził ci, upokarzał, straszył, wyśmiewał itp.	71%	80
ktoś cię bił, kopał, szarpał, dusił, popychał, spoliczkował itp.	58%	65
ktoś dotykał cię w miejsca, w które sobie tego nie życzyłeś/aś, ktoś mówił o twoim ciele w sposób który cię zawstydział itp.)	13%	15
nie miałeś/aś zapewnionej opieki kiedy byłeś/aś chory/a, wsparcia i pomocy od rodziców/opiekunów kiedy miałeś/aś problemy, dostawałeś/aś zbyt mało jedzenia dlatego przez dłuższy czas byłeś/aś głodny/a itp.	21%	23

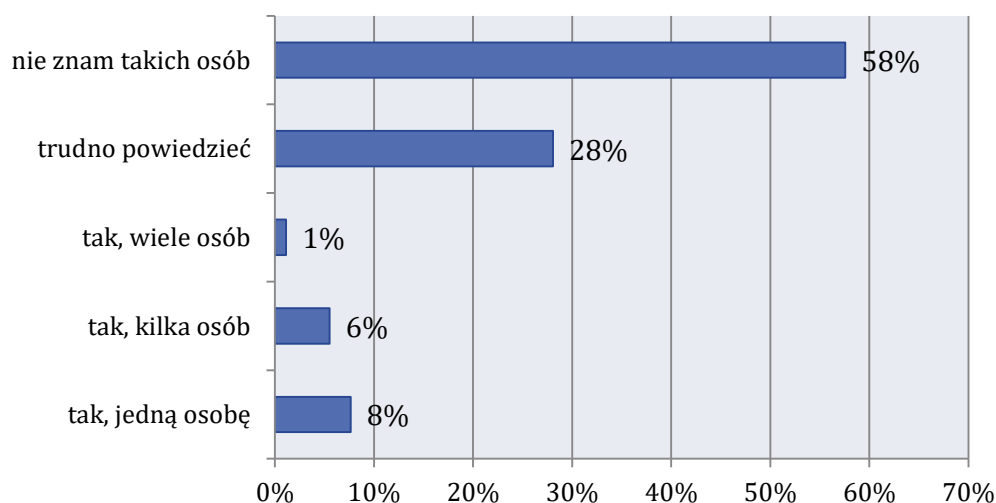
*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

Na kolejne pytania odpowiadali wszyscy uczniowie.

705 osób

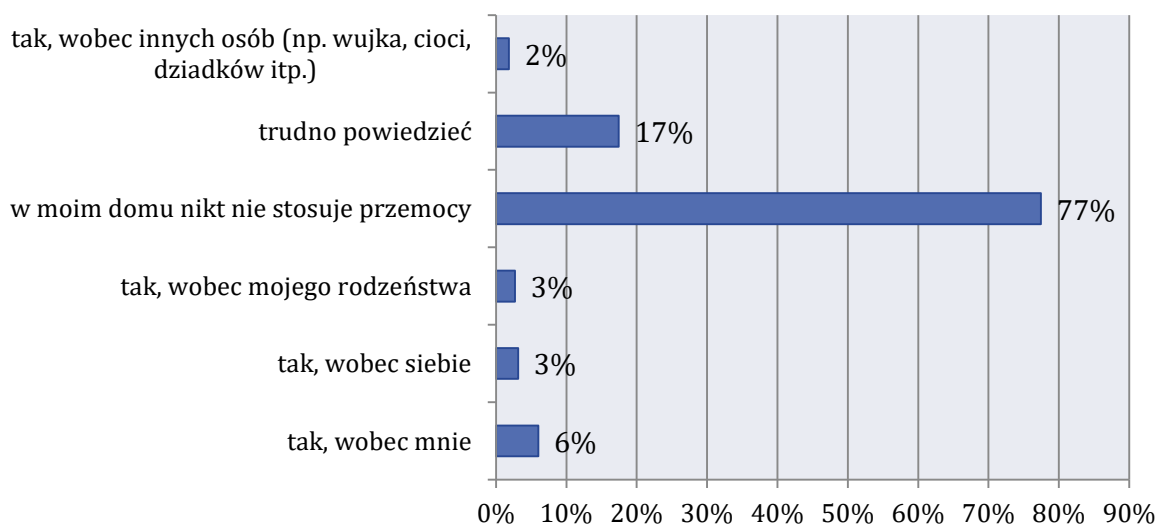
Kolejne pytanie zadane uczniom również miało na celu oszacowanie skali przemocy w rodzinie występującej na terenie dzielnicy Praga-Południe. Poprosiliśmy badanych o określenie, czy znają kogoś w swoim otoczeniu, kto jest ofiarą przemocy w swoim domu. Twierdzącej odpowiedzi udzieliło 15% ankieterowanych, w tym 8% zadeklarowało znajomość jednej osoby, 6% kilku osób, a 1% wielu osób.

Wykres 58. Czy znasz kogoś w swojej szkole, kto wie, że doświadcza przemocy w swoim domu (ze strony mamy, taty lub innych członków rodziny)?

Z uzyskanych w procesie badawczym odpowiedzi wynika, że problem przemocy występuje w 6% domów uczniów. 6% wskazało na stosowanie przemocy wobec nich samych, 3% na to, że osobami jej doświadczającymi jest ich rodzeństwo, również 3% przyznało, że członkowie rodziny stosują przemoc wobec siebie i 2%, że stosują przemoc wobec innych osób takich jak wujek, ciocia, dziadkowie itp. Jednocześnie możemy zauważyć, że aż 17% uczniów miało trudność w określeniu tego, czy w ich domu występuje przemoc, czy też nie.

Wykres 59. Czy w Twoim domu członkowie rodziny stosują przemoc?

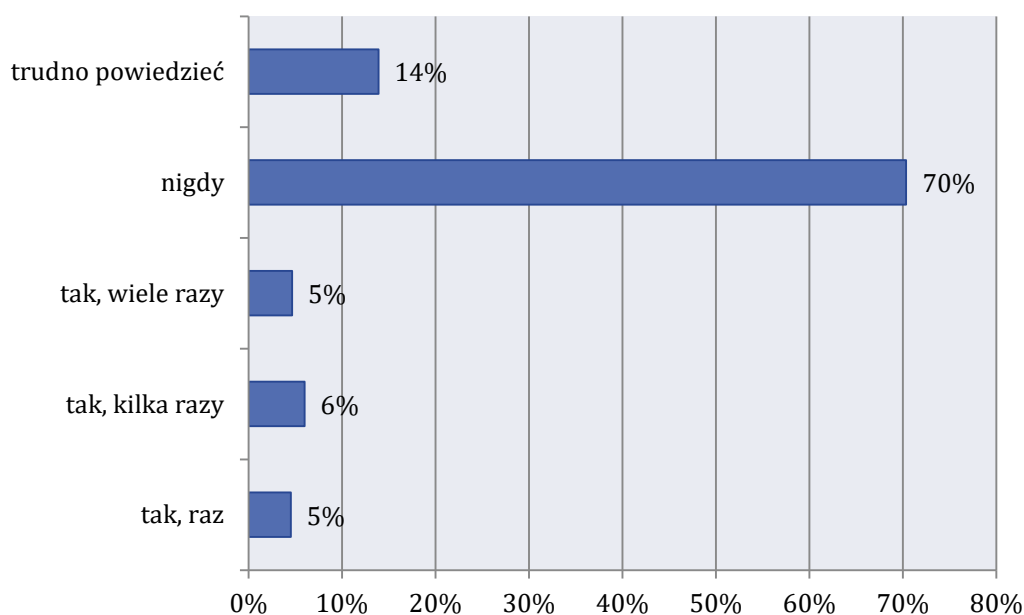
*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

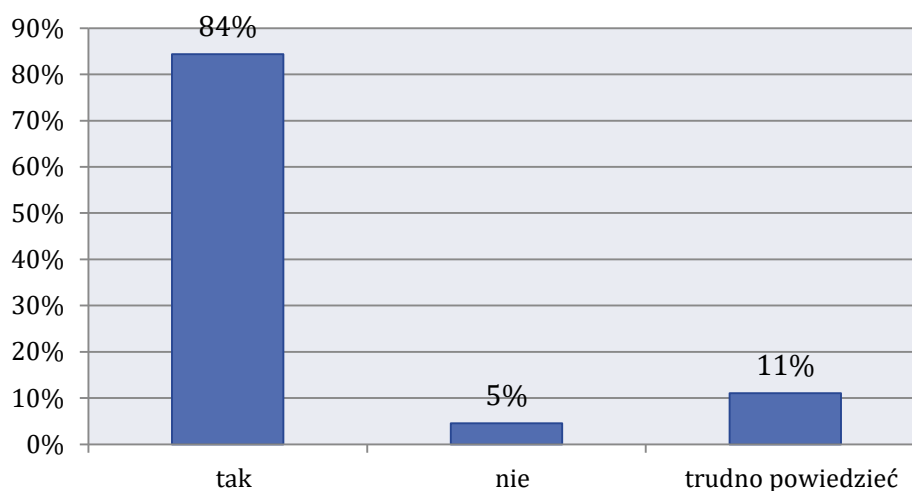
W celu dogłębnej analizy problemu przemocy w rodzinie uczniów spytano również o to, czy byli kiedykolwiek świadkiem przemocy w swoim domu. Jak widać na załączonym wykresie, twierdzącej odpowiedzi udzieliło 16% badanych, przy czym 5% było tego świadkiem raz, 6% kilka razy, a 5% wiele razy.

Wykres 60. Czy byłeś/aś kiedykolwiek świadkiem przemocy w swoim domu?

Interesowało nas również poczucie bezpieczeństwa w swoim domu uczniów biorących udział w badaniu. Zebrany materiał badawczy wykazał, że brak poczucia bezpieczeństwa dotyczy 5% respondentów. Średnio co dziesiąty badanych miał trudność w sprecyzowaniu tego (11%).

Wykres 61. Czy czujesz się bezpiecznie w swoim domu?

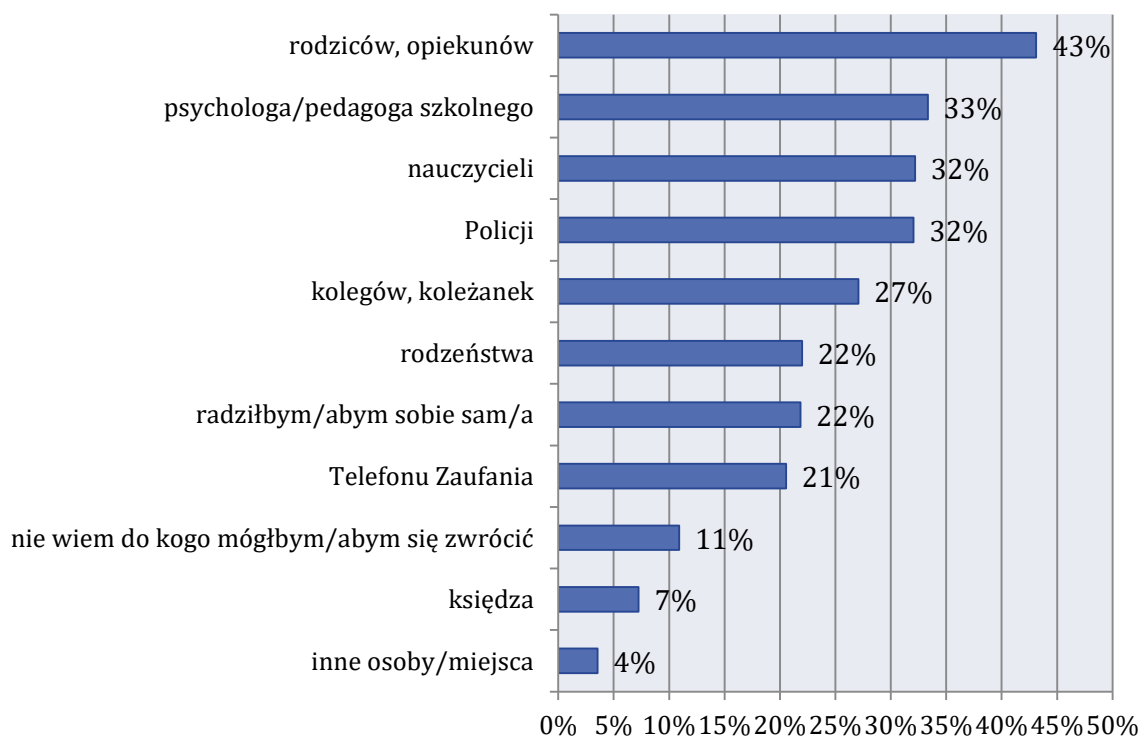

DZIAŁANIA PROFILAKTYCZNE

Kolejny blok pytań dotyczył działalności profilaktycznej podejmowanej na terenie dzielnicy Praga-Południe. Jedno z ostatnich pytań zawartych w kwestionariuszu ankiety miało na celu zweryfikowanie, czy uczniowie wiedzą gdzie udać się pomoc w przypadku doświadczenia problemu przemocy. Zebrany materiał badawczy wykazał, że 11% respondentów takiej świadomości nie ma. Większość badanych zwróciłoby się po pomoc do rodziców/opiekunów (43%), psychologa/pedagoga szkolnego (33%), nauczycieli oraz Policji (32%), natomiast najmniej osób szukałoby wsparcia u księdza (7%), rodzeństwa (22%) oraz dzwoniłoby pod Telefon Zaufania (21%).

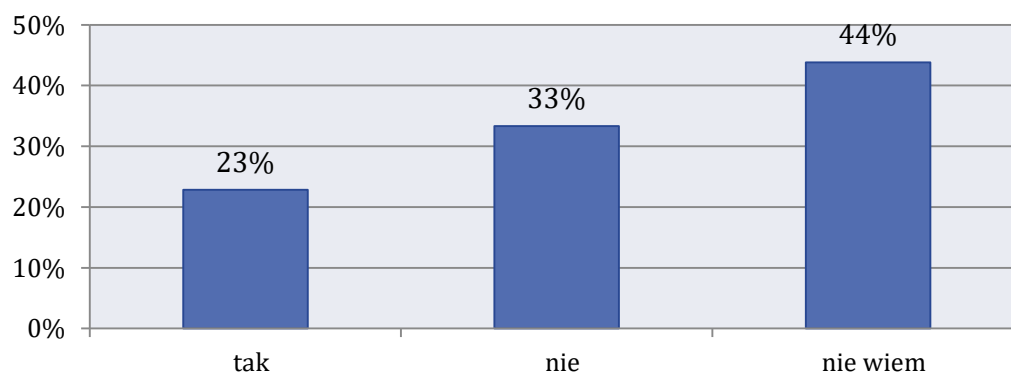
Wykres 62. Do kogo zwrócił(a)byś się o pomoc, gdybyś doświadczył/a przemocy w swoim domu?

*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

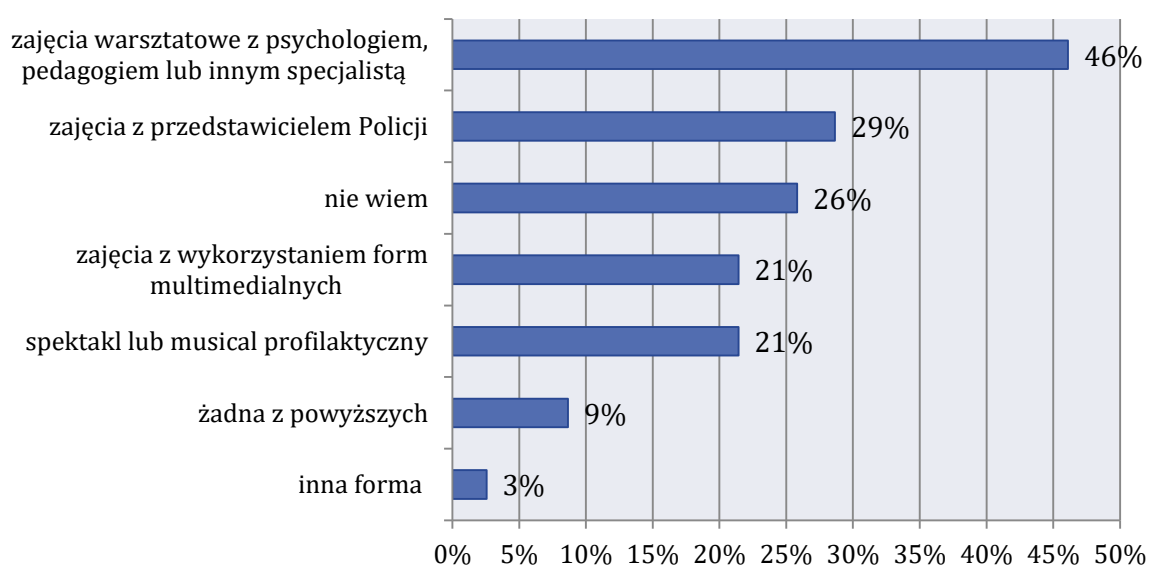
Kolejną analizowaną kwestią jest organizacja zajęć/warsztatów dotyczących przemocy w rodzinie w szkołach respondentów. Jak wynika z deklaracji respondentów odbywały się one u 23% badanych. Znaczna część uczniów zaznaczyła odpowiedź „nie wiem” (44%).

Wykres 63. Czy w Twojej szkole organizowane są zajęcia/warsztaty na temat przemocy w rodzinie?

W dalszej części raportu zaprezentowane zostały odpowiedzi uczniów na pytania dotyczące podejmowanych w szkole działań profilaktycznych. Interesowało nas, jaka forma tego typu zajęć jest dla ankieterowanych najciekawsza/najefektywniejsza. W tej kwestii wyniki kształtują się następująco: 46% uznaje za najciekawsze/najefektywniejsze zajęcia warsztatowe z psychologiem, pedagogiem lub innym specjalistą, 29% zajęcia z przedstawicielem Policji, 21% zajęcia z wykorzystaniem form multimedialnych i kolejne 21% spektakle lub musicale profilaktyczne. Średnio co czwarty respondent wskazał na odpowiedź „nie wiem”, natomiast 9% stwierdziło, że żadna z wymienionych form nie byłaby dla niego ciekawa/efektywna.

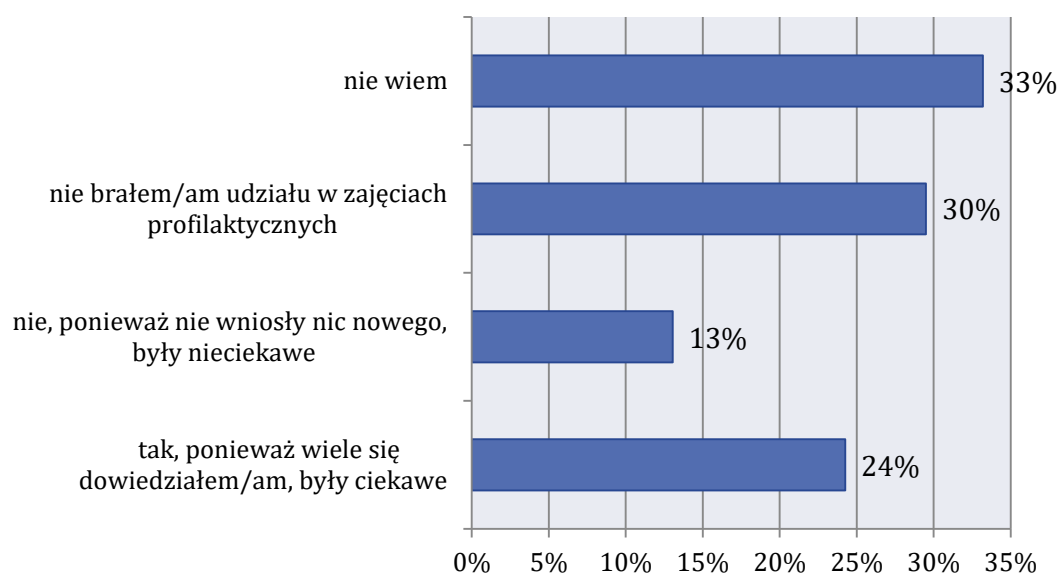
Wykres 64. Jaka forma zajęć profilaktycznych jest wg Ciebie najciekawsza/najefektywniejsza?

*Pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%

Ostatnie pytanie zadane respondentom również dotyczyło zajęć profilaktycznych organizowanych w szkołach i miało na celu zweryfikowanie opinii młodych ludzi na ich temat. Zdaniem 24% uczniów prowadzone zajęcia profilaktyczne spełniają swoje zadanie, ponieważ badani wiele się dowiedzieli i były one ciekawe, 30% respondentów nie brało udziału takich zajęciach, a blisko co ósmy uczeń uważa, że nie wniosły one nic nowego i były nieciekawe (13%).

Wykres 65. Czy Twoim zdaniem prowadzone zajęcia profilaktyczne spełniają swoje zadanie?

ANALIZA WYNIKÓW BADANIA PRZEPROWADZONEGO WŚRÓD PRACOWNIKÓW INSTYTUCJONALNYCH

Kolejna część Diagnozy przedstawia analizę przeprowadzonego za pomocą indywidualnych wywiadów grupowych (IDI) oraz zogniskowanego wywiadu grupowego (FGI) badania jakościowego wśród pracowników lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Badania te miały na celu oszacowanie skali przemocy w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe, określenie problemów i potrzeb w zakresie rozwiązywania tego problemu, a także zweryfikowanie natężenia wypalenia zawodowego wśród osób, które zawodowo zajmują się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie. W zogniskowanym wywiadzie grupowym wzięli udział pracownicy Ośrodka Pomocy Społecznej (12 osób), pracownicy Policji i Straży Miejskiej (9 osób) oraz pracownicy Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych Dzielnicy Praga-Południe (9 osób). Indywidualne wywiady grupowe zostały natomiast zastosowane w przypadku pracowników placówek oświatowych znajdujących się na terenie Dzielnicy – psychologów i pedagogów szkolnych (10 osób).

PROBLEM PRZEMOCY W RODZINIE

SKALA PRZEMOCY W RODZINIE

Pierwszy blok pytań skierowanych do pracowników instytucjonalnych dotyczył skali przemocy w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe. Osoby biorące udział w badaniu zostały poproszone o ocenę stopnia natężenia tego problemu. Większość pracowników placówek oświatowych miało trudność w ocenie skali przemocy w rodzinie w obszarze całej Dzielnicy, wypowiedzieli się natomiast odnośnie sytuacji w szkołach, w których pracują. Przeprowadzone badanie pokazuje, że zdanie pedagogów i psychologów odnośnie skali tego zjawiska jest podzielone. Część badanych uważa, że natężenie nie jest duże, część stwierdziła, że jest to problem ukryty, z kolei zdaniem pozostałych nie jest on znaczny. Przedstawione poniżej odpowiedzi

respondentów prezentują pogląd, jakoby wśród uczniów ze szkół, w których pracują, problem przemocy w rodzinie nie był duży.

Zdarza się jak najbardziej, ale globalnie jaka jest skala ciężko ocenić. W samym środowisku szkolnym, tutaj w placówce raczej nie, nie występuje. Jakies incydenty się zdarzają, jak to w szkole masowej, ale generalnie nie jest to szkoła przemocowa.

Wydaje mi się, że nie jest duża liczba uczniów, aczkolwiek mamy takie położenie specyficzne, bo leżymy tutaj między tzw. Pekinem, a Saską i jakby to są takie skrajności. Widzimy, że na tym osiedlu konkretnie Pekin, takie problemy się pojawiają, a jeżeli chodzi o to osiedle nowe, tam nie ma takiej jawnej przemocy(...).

Procentowo to trudno powiedzieć, bo tych uczniów jest około 700 w szkole, ale myślę, że jeśli chodzi o problem taki przemocowy, gdzie coś się działo, gdzie było zgłoszenie, to to jest około 7/8 uczniów więc bardzo mało. Na całą szkołę.

Myślę, że z 10% na pewno. Nie wszystko to są Niebieskie Karty.

Na pytanie o to, jak dużej części rodzin dotyczy problem przemocy, respondenci stosunkowo często podawali dane dotyczące procedury „Niebieskie Karty”. Spośród tych pracowników placówek oświatowych, którzy nie postrzegają przemocy w rodzinie jako znacznego problemu, większość stwierdzała, że procedura „Niebieskie Karty” prowadzona jest tylko w kilku rodzinach.

Na ten moment, myślę że w około trzech.

Ja to mogę ocenić na przykład poprzez Niebieskie Karty założone i szczerze mówiąc nie ma ich dużo. Przynajmniej tutaj w szkole lub z informacji od dzieci i też w tej szkole tak naprawdę mamy założone 2 karty, więc można powiedzieć, że nie jest to duży problem. Tak mi się wydaje, na skalę całej szkoły.

(...) jeżeli chodzi o naszą szkołę, to nie ma dużo przemocy w rodzinie. No w naszej szkole założone są dwie Niebieskie Karty, ale te Niebieskie Karty są związane z przemocą w rodzinie między rodzicami. Nie rodziców w stosunku do dziecka, tylko rodziców

wzajemnie do siebie. I te 2 Niebieskie Karty są. Jest kilka rodzin pod obserwacją, 1 rodzina jest zgłoszona do Ośrodka Pomocy Społecznej, gdzie dzieje się coś złego na pewno, natomiast no tak ogólnie, to jako nauczyciel to zdarzyło mi się 2 razy spotkać z jakąś przemocą, taką fizyczną w stosunku do dziecka rodziców. Ale to były takie jednorazowe przypadki, gdzie dziecko po prostu opowiedziało o tym.

W ubiegłym roku szkolnym założyłam 4 Niebieskie Karty. Nie ma roku, w którym nie trafiłyby się Niebieskie Karty. Są dwie, trzy, w ubiegłym roku cztery. Natomiast w granicach dziesięciu to jest zaniedbanie i takie monitorowanie rodzin, w których jest przemoc, ale założenie Niebieskiej Karty nic by nie dało. Te rodziny idą na współpracę z nami i są monitorowane. Więc procentowo tak jak mówię, u nas jest tego niedużo.

Z tego co wiem to niewielu. Na pewno zdarzają się takie rodziny, zdarzają się też takie, w których mamy podejrzenie, że taka przemoc występuje, ale cały czas jesteśmy w kwestii dociekania, już zakładamy po prostu Niebieskie Karty, gdy mamy takie podejrzenie, ale nie jest to duża liczba. Naprawdę takie Niebieskie Karty to jest u nas raz na trzy miesiące, czy tam raz na cztery, więc to nie jest jakaś tam liczba niesamowita.

Nie wszyscy respondenci byli skłonni przyznać, że problem przemoc w rodzinie występuje wśród uczniów z Dzielnicy na niewielkim poziomie. Stwierdzali oni, że dotyczy połowy, ponad połowy lub większości rodzin. Z problemem tym w swojej pracy badani ci spotykają się bardzo często. Część pracowników placówek oświatowych oceniło poziom natężenia przemocy w rodzinie po zachowaniu uczniów. Ich zdaniem pojawiająca się wśród dzieci i młodzieży agresja, może być skutkiem doświadczania przemocy w domu.

Myślę że ponad 70% uczniów. Bardzo duże ilości i bardzo często spotykamy się w pracy. Często jest tak, że kiedy jest uczeń agresywny, często używa przemocy wobec drugiego rówieśnika, to potem się okazuje, że rzeczywiście źródłem jego przemocy, jego agresji była przemoc w domu różnego rodzaju. Mówię o takiej przemocy fizycznej po psychicznej, która jest gorsza do zdiagnozowania i do, że tak powiem, zbadania.

Praktycznie rzecz biorąc codziennie się z tym spotykamy. Ponieważ pracujemy w środowisku takim mocno dysfunkcyjnym, pokoleniowym, gdzie dużo rodzin jest patchworkowych, dużo rodzin żyje w konkubinacie, dużo rodzin ma współmałżonków w aresztach albo w zakładach i korzysta dużo z pomocy społecznej. No więc w tych rodzinach. A jeszcze bardzo dużo jest pod nadzorem kuratorskim, więc wiadomo dlaczego tak się dzieje, jak się dzieje.

Tak w wielu rodzinach, bardzo dużo takich rodzin.

Od tego roku jeszcze nie było takich oznak, nie było też informacji. Ja osobiście nie dostałem informacji, żeby była jakaś przemoc stosowana. Jeżeli mogę procentowo określić, myślę, że po zachowaniu uczniów i ich takiej wewnętrznej agresji i sposobie zachowania wnioskuje, że około 60% tych dzieci u nas w placówce (MOS) doświadczyło przemocy ze strony osób bliskich.

Mniej więcej połowa.

Jedna z osób, dzięki własnym obserwacjom jako mieszkańca jednego z osiedli, wypowiedziała się także na temat natężenia przemocy w rodzinach na terenie dzielnicy Praga-Południe. W opinii tej osoby problem przemocy nie jest mały, ale występuje głównie wśród osób dorosłych.

Mieszkam na Pradze-Południe więc wydaje mi się, że ta skala no nie jest taka mała przemocy w rodzinie. No bo mam sąsiadów, znam sporo ludzi tutaj, mieszkam akurat tu na Goławiu, no i czasami słyszy się o różnych przypadkach takich przemocowych. Znaczący może nie w stosunku do dzieci, ale ogólnie kobiet do mężczyzn, mężczyzn do kobiet. Trudno mi powiedzieć jak dużo jest tych przypadków, ale na pewno one są.

Wśród respondentów byli również tacy, którzy nie oceniają przemocy w rodzinie ani jako problemu o dużym natężeniu, ani o nieznacznym. Jeden z pracowników szkoły stwierdził, że problem ten występuje, natomiast nie jest powszechny.

Wolę mówić raczej nie o całej dzielnicy, bo nie mam aż takiego zakresu działania, wolę mówić o mojej szkole. Raczej nie jest to bardzo powszechny problem, aczkolwiek pojawiający się. Nie chcę powiedzieć regularnie, bo to nie jest norma, że dzieci doświadczają przemocy, ale zdarza się na tyle często, że trzeba się z tym liczyć. Często może być taka trudność wśród rodzin. Powiedzmy, że jak mam 700 uczniów, to dotyczy to 30. Tak podejrzewam, ale to jest bardzo orientacyjna liczba.

Część badanych nie potrafiła określić natężenia przemocy w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe stwierdzając, że jest to problem ukryty, którego nie da się oszacować i dogłębnie zdiagnozować. Ponadto w opinii dwóch pracowników, o przemocy często nie mówi się głośno oraz uznaje za temat tabu, w związku z czym jego skala może być znacznie większa, niż jest to widoczne po ujawnionych przypadkach.

Ja myślę, że w dużej mierze jest to problem niestety ukryty. To co my wiemy, to jest czubek góry lodowej, no a w większości sytuacji to się dzieje w środowisku domowym i my nie jesteśmy w stanie tego stwierdzić. To co jest nam wiadome, to jest tylko znikomy procent.

Myślę, że problem jest raczej powszechny, natomiast nie jest o tym mówione głośno. Myślę, że jest to raczej temat taki trochę tabu, o którym młodzież nie chce otwarcie mówić, wstydzi się podejrzewam. Natomiast zauważona jest skala agresji wśród młodych osób, głównie fizyczna jak i słowna, dlatego też podejrzewam, że jest to wyniesione ze środowiska rodzinnego, domowego. Niestety też jako odbiorcy tej przemocy.

Jeden z respondentów przyznał, że nie jest w stanie określić natężenia problemu przemocy w rodzinie wśród uczniów z jego szkoły, stwierdził natomiast, że pojedyncze takie przypadki pojawiają się w każdej z klas.

Nie potrafię tego określić. Myślę, że tak w każdej klasie można by było znaleźć takiego ucznia z rodziny, w której występuje problem przemocy.

Pracownicy Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych byli zgodni co do tego, że problem przemocy w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe nie występuje w większym natężeniu, niż w innych dzielnicach Warszawy. Stwierdzili również, że w porównaniu z innymi problemami społecznymi, przemoc domowa plasuje się nieco niżej.

Liczba rodzin doświadczających tego problemu, jest porównywalna z innymi dzielnicami. W 70% przypadków wniosków do nas wpływających spotykamy się z takim problemem.

W porównaniu do innych problemów społecznych takich jak np. uzależnienia, bezdomność, bezrobocie, itp. nie jest to znaczący problem, lecz ważny z punktu widzenia życia rodziny.

Pracownicy Straży Miejskiej zauważyli natomiast, że skala problemu przemocy domowej różni się w zależności od rejonu. Tam gdzie znajdują się nowsze budynki mieszkalne, natężenie jest mniejsze. Część respondentów zatrudnianych w Straży Miejskiej przyznała, że problem przemocy jest znaczny.

Tu jest kilka rejonów, ja bym to podzielił. Wiadomo są budynki mieszkalne nowsze i starsze, i pewnie po tej stronie nowszej Gosław i Saska Kępa to jest mniejsza skala, natomiast tutaj gdzie jest to środowisko takie jakie jest, no to ten problem jest. Jeżdżąc, chodząc, czy słuchając, wiadomo, że ta skala problemu jest duża - czasami większa, czasami mniejsza. Praga jest takim specyficznym terenem.

Często można się spotkać z problemem przemocy w dzielnicy. Przemoc w rodzinie jest znaczącym problemem.

W pracy doświadczam dużej ilości problemów występujących wśród rodzin.

Pozostali badani nie byli skłonni oceniać przemocy domowej jako znacznego problemu. Stwierdzali, że jest on umiarkowany lub słyszeli o zaledwie kilku takich przypadkach wśród dzieci z placówek, w których prowadzili zajęcia.

Wie Pani co, jeżeli cokolwiek no to ewentualnie od pedagogów, takie pojedyncze przypadki, jeśli coś się wydarzy w klasie. My prowadzimy zajęcia, a z rozmowy wynika, że coś tam się ewentualnie może zdarzyć, czy dziecko ma jakieś nefajne zachowanie, które wiadomo, że to są jakieś wzorce, które wynosi z domu.

Jest to problem, który występuje, ale w stopniu umiarkowanym. Nie można wprost powiedzieć, czy występuje częściej, niż inne sytuacje patologiczne.

Pracownicy Ośrodka Pomocy Społecznej Dzielnicy Praga-Południe ocenili natężenie przemocy w rodzinie jednoznacznie – jest to według nich problem kształtujący się na znacznym poziomie. Ponadto w ich opinii skala może być większa, niż wynika to z ujawnionych przypadków. Szacunki jednego z uczestników badania wskazują na to, że problem ten może dotyczyć aż 30% mieszkańców Dzielnicy.

Sądzę po procedurach, że jest to duży odsetek problemu w tej dzielnicy, pod kątem procedury „Niebieskie Karty” prowadzonych i ujawnionych zjawisk przemocy. Bo na pewno są takie gdzie występują, ale nigdzie nie są widoczne.

Myślę, że około 30% mieszkańców.

Jeden z respondentów przyznał, że uzależnienia są w porównaniu do przemocy większym problemem. Trzeba mieć na uwadze jednak to, że uzależnienie przynajmniej jednego z członków rodziny niesie za sobą również przemoc psychiczną.

Myślę, że uzależnienia to będzie chyba więcej, natomiast rzeczywiście no często jest połączona przemoc z alkoholem i innymi środkami psychoaktywnymi, które sprzyjają jakby występowaniu przemocy w rodzinie.

DYNAMIKA ZMIAN PROBLEMU PRZEMOCY W RODZINIE

Uczestnicy wywiadów zostali zapytani również o zmianę natężenia przemocy w rodzinie na przestrzeni ostatnich lat – czy problem maleje zwiększa się, czy też utrzymuje na podobnym poziomie. W tej kwestii zdania respondentów były podzielone,

jednakże spośród wszystkich badanych, na spadek skali tego problemu wskazała tylko jedna osoba – pracownik placówki oświatowej.

Wydaje mi się, że maleje. Wydaje mi się, że też rodzice czują, że jakkolwiek są obserwowani. Szkoła jednak docieka i podejrzewam, że to też ma znaczenie.

Wśród osób badanych stosunkowo często pojawiała się opinia jakoby przemoc w rodzinie kształtowała się na przestrzeni ostatnich lat na podobnym poziomie – nie dostrzegają oni ani spadku, ani wzrostu natężenia tego problemu.

Nie wiem do czego się tutaj odnieść, ale jeśli chodzi o Niebieskie Karty i spotkania ZI to mniej więcej na tym samym poziomie, może przez kilka lat było więcej jak wchodziła procedura Niebieskie Karty. Na początku było więcej teraz jest chyba mniej.

Myślę, że to jest raczej na stałym poziomie. Szczególnie tutaj, jak słucham o różnych przypadkach na terenie dzielnicy.

Ja bym powiedziała, że utrzymuje się na podobnym poziomie. Nie ma jakiegoś gwałtownego wzrostu, natomiast też nie wiem, żeby jakoś to się zmieniało. Te sprawy cały czas są i jakby człowiek ciągle z tym obcuje, ciągle są takie sytuacje, wydarzenia.

Jeden z respondentów odniósł się również do sytuacji związanej pandemią Covid-19. Według niego w ostatnich latach problem przemocy domowej utrzymywał się na stałym poziomie, jednak w czasie kiedy rodziny zamknięte były w domach i odbywały kwarantannę, przemoc była nasiloną.

Na przestrzeni ostatnich lat wydaje mi się, że mniej więcej jest na tym samym poziomie. Chociaż na przykład dochodziły mnie słuchy, że w czasie covidu, wtedy kiedy rodziny zostały zamknięte w domu, ta przemoc była większa. Ktoś opowiadał, że tu u sąsiadów się dzieje, że ci się kłóca, ci się rozwodzą... Natomiast jeżeli chodzi o szkołę, to nawet pytałam się tak z ciekawości pod koniec czerwca kiedy szkoły były zamknięte koleżanek psychologek, czy one mają jakieś zgłoszenia, czy coś się dzieje, i no powiedziały, że nie. Że jakby albo to do nich nie dociera, albo po prostu no jest w miarę spokojnie. Częściej miały jakieś tam zgłoszenia, że dziecko się wycofuje, że dziecko ma jakieś problemy

związane z zamknięciem w domu i odcięciem od relacji koleżeńskich, niż z przemocą w rodzinie. Więc wydaje mi się, że to nie rośnie, aczkolwiek słuchy dochodzą różne, że podczas tej naszej kwarantanny było gorzej.

Pracownicy Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych jednogłośnie stwierdzili również, że przemoc domowa w ostatnich latach utrzymuje się na stałym poziomie. Określili oni to na podstawie danych dotyczących procedury „Niebieskie Karty”.

Jest to stała liczba około 400 NK.

Podobną opinię mieli również pracownicy Straży Miejskiej i Policji – ich zdaniem przemoc w rodzinie nie jest problemem, który w ciągu ostatnich lat nasila się. Ponadto, jedna z osób badanych zauważyła pozytywną tendencję jeśli chodzi o traktowanie i nastawienie do Strażników Miejskich. W obecnej chwili jest ono dużo lepsze, niż miało to miejsce kiedyś.

Więcej takich przypadków nie ma, ja bym raczej była skłonna odwrotnie, że jak przyszłam pracować to ogólnie, ja mogę powiedzieć z własnego podwórka, że traktowanie nas strażników kiedy zaczynałam pracę było dużo gorsze, niż w tej chwili. Albo to jest wypracowane przez lata i te dzieci się przyzwyczyły, albo nie wiem.

Jeden z pracowników Ośrodka Pomocy Społecznej stwierdził, że nie dostrzega wzrostu skali przemocy w rodzinie, ale natężenie tego problemu w stosunku do innych dzielnic Warszawy jest bardzo duże. Respondent ten przyznał, że Praga-Południe plasuje się na drugim miejscu pod względem liczby prowadzonych procedur „Niebieskie Karty”.

Trudno nam mówić o radykalnym wzroście. Nasza dzielnica ma taką specyfikę, że tych procedur jest bardzo dużo. W skali Warszawy jesteśmy chyba na drugim miejscu jeżeli chodzi o procedury. To są naprawdę bardzo duże liczby, bo średnio rocznie to jest około 600 procedur, gdzie w następnej kolejności dzielnice, to już jest 200. To jest bardzo duża różnica i to też odczuwamy tutaj.

Część respondentów miała odmienne zdanie na temat dynamiki zmian natężenia przemocy w rodzinie w dzielnicy Praga-Południe – w ich opinii problem ten wzrasta. Dla jednej z osób ma to związek z zatraceniem rodzinnych wartości.

Wzrasta. Według mnie wzrasta. Kiedyś mniej było dzieci z problemami i wcale nie ma się nijak do tego, że teraz więcej dzieci jest diagnozowanych, natomiast myślę, że gdzieś rodziny zatraciły wartości typowo rodzinne. Mniej rodzin kultywuje te wartości i dzieci właściwie chowane są... Nie wychowywane są, tylko przechowywane.

Inni uczestnicy badań oprócz zwiększenia skali przemocy domowej, dostrzegają również wzrost przemocy rówieśniczej oraz wpływ uzależnień na przemoc w rodzinie. Jeden z pracowników Ośrodka Pomocy Społecznej zauważył nasilenie się tego problemu podczas pandemii koronawirusa w związku z przebywaniem rodzin w swoich domach dużych ilości czasu.

Myślę, że się zwiększa ta liczba, bo statystyki jasno o tym mówią i też to co ja zauważyłam jest więcej przemocy ujawnionej ze szkół, takiej rówieśniczej, gdzieś tutaj tych zgłoszeń mamy więcej.

Powiem tak, wydaje mi się wzrasta, tak jak koleżanka powiedziała, że statystyki za tym stoją. Wręcz zgadzam się z drugą koleżanką, że używki też wpływają często na tą przemoc w rodzinie. W czasie koronawirusa też w rodzinach asystenckich, które mamy pod opieką, to w też wzrosło w czasie gdy mniej wychodziliśmy w teren. Wzrasta jak najbardziej. Może nie są to olbrzymie liczby, ale wzrostowo są.

Według relacji dwóch respondentów nie można jednoznacznie określić zmiany natężenia przemocy w rodzinie na przestrzeni ostatnich lat. Dla nich jest to zjawisko przede wszystkim coraz bardziej nagłaśniane. Badani uważają, że więcej osób decyduje się na ujawnienie doświadczenia przemocy, wzrasta świadomość tego problemu, a także wiedza odnośnie możliwości uzyskania pomocy.

Trudno nazwać narasta, nie narasta. Ja bym powiedział, że na przestrzeni lat obserwujemy większą odwagę do mówienia, że doświadczam przemocy. Mówią to dzieci i mówią to również członkowie rodzin. Jeszcze lata temu wstecz przemoc była i jak różne badania, które robiliśmy w dzielnicy pokazywały, że było to akceptowane. W pewnym katalogu metod wychowawczych bicie, przemoc, czy dyscyplinowanie nie było przemocą. Natomiast praca wychowawcza prowadzona w szkole, świadomość różnego rodzaju, programy telewizyjne, Internet mówią cały czas o szacunku dla osoby i doświadczyłem w tej szkole 2 przypadki dzieciaków, które powiedziały - więcej tego w domu nie wytrzymam. A raczej dowiadaliśmy się o przemoc z jakiś objawów, zaniedbań, dochodziło się do zdiagnozowania. A już trafiają się przypadki dzieci, jeżeli mówi to dziecko z klasy 4, no to to jest ta świadomość. Diagnozowalność jest dużo większa w chwili obecnej. Ale przemoc jest, wcale nie maleje. Była i jest.

Myślę, że problem jednak jest coraz bardziej nagłaśniany, coraz więcej jest linii wsparcia jak i również ośrodków oferujących pomoc w zakresie przemocy w rodzinie. Jednak stopniowo to spada, natomiast jeżeli chodzi o młodzież odbiorców i obserwatorów tej przemocy myślę, że następuje zmiana w ekspresji i radzeniu sobie z tą agresją. Kiedyś było to demonstrowane w sposób również agresji w stosunku do innych uczniów lub jako przejaw wandalizmu na ulicach. A teraz słyszę, że bardziej jest to tłumione w tych nastolatkach, czego efekty widzę w takich zachowaniach trochę samookaleczenia, bardziej skierowane na siebie. Jest coraz większy monitoring, są komórki, nagrywa się różne rzeczy, więc bycie przyłapanym na demonstracyjnych aktach agresji, w kierunku innych osób lub mienia publicznego to jednak ich stopuje, żeby ekspresję tą swoją wyładować i bardziej to jest ukierunkowane w siebie i to tłumione jest później. Są wybuchy agresji nagle, taka furia, mania.

Dwóch uczestników badania zapytanych o zmianę natężenia przemocy domowej w dzielnicy Praga-Południe stwierdziło, że nie ma wystarczającej wiedzy, aby to ocenić. Jedna osoba przyznała, że problem jest zapewne większy niż wskazuje na to ich wiedza, natomiast drugi badany stwierdził, że pracuje zbyt krótko by to oszacować.

Myszę, że ciężko to ocenić czy wzrasta, nie wiem. Ciężko jest to określić. Trzeba mieć świadomość, że nie wszystko do nas dochodzi, nie wiemy jak do końca to w tych domach wygląda. Nie wiem.

Tak jak wspomniałem, ja pracuję dopiero drugi rok tutaj. Chyba nie jestem w stanie udzielić miarodajnej odpowiedzi, bo na razie mam dane z jednego roku. Mogę powiedzieć z innych miejsc, w których pracowałem, to były placówki wsparcia dziennego, to tam problem był dużo bardziej rozwinięty, aczkolwiek tam pracowałem z rodzinami dysfunkcyjnymi.

RODZAJE PRZEMOCY W RODZINIE

Uczestnicy badania byli pytani również o rodzaje przemocy, jakie najczęściej występują w rodzinach na terenie dzielnicy Praga-Południe. Wśród wymienianych jej form stosunkowo często pojawiała się przemoc psychiczna. Jeden z respondentów stwierdził ponadto, że przemoc psychiczna występuje częściej w rejonie, w którym on aktualnie pracuje. W innej części Dzielnicy powszechniejsza jest według niego przemoc fizyczna.

Znam prawie wszystkie szkoły na Pradze-Południe i podzieliłabym przemoc jako cechę charakterystyczną dla tych rejonów i te rejony różnią się między sobą. Teraz gdzie tu pracuję dochodzi do przemocy, ale to jest w głównej mierze przemoc emocjonalna. W innym rejonie dzielnicy mieliśmy bardziej przemoc fizyczną, natomiast nasze środowisko „gustuje” w przemocy emocjonalnej i zaniedbaniu.

Myszę, że psychiczna. Zdarza się przemoc fizyczna, natomiast jest to w większości przemoc psychiczna. Z mojego punktu widzenia oczywiście.

Myszę, że taka właśnie przemoc no psychiczna, bo fizycznej jakby w stosunku do dzieci... Znaczący jeden przypadek był taki, że tata zbił swoje dziecko za jakieś tam przewinienia i oczywiście była przeprowadzana rozmowa z ojcem, z mamą, z psychologiem szkolnym.

No tata nie zdawał sobie sprawy, że tego nie może robić. Stwierdził, że puściły mu nerwy. I więcej jakby przypadków no to trudno mi powiedzieć, bo nie jest to zgłoszone.

Psychicznej, bo przemoc fizyczna to jest też społecznie postrzegana jako coś złego, natomiast przemoc psychiczna jest rozumiana bardzo różnie, w zależności od perspektywy danej osoby i dużo łatwiej wykorzystać przemoc psychiczną bez świadomości co to jest przemoc. Więc myślę, że przemoc psychiczna w znacznie szerszym zakresie występuje, niż fizyczna. Szerszym niż powiedziałem wcześniej, o tych 30 rodzinach. Podejrzewam, że jest to dużo większy problem i co jest coś nad czym też trzeba pracować. Zwłaszcza, że język którego używamy, jest mocno powiązany z ocenami, sądami i chcąc nie chcąc często jest przemocowy.

Wśród części respondentów panuje pogląd, iż przemoc psychiczna występuje częściej, ale wynika przede wszystkim z trwającego procesu rozwodowego, kiedy to rodzice walczą między sobą, manipulują sobą nawzajem i wciągają dziecko we wzajemne rozrachunki. Jak mówią badani, w takich rodzinach dziecko doznaje przemocy psychicznej.

Na pewno więcej jest takiej przemocy psychicznej. Jest wiele rodzin, które walczą ze sobą. Dziecko jest jakby przedmiotem ich jakiś rozrachunków partnerskim, no i wtedy te dzieci są, na pewno wobec nich jest stosowana taka przemoc psychiczna.

Coraz częściej mamy tak, że mamy tylko zaznaczenie, idąc po formularzu procedury, że występuje jednak zdecydowanie więcej tej psychicznej. Coraz częściej nam się zdarza, że z przemocą fizyczną nie było styczności, natomiast tej psychicznej jest całkiem sporo. Zwłaszcza tam, gdzie są okołorozwodowe sytuacje.

(...) ale jest taka zawoalowana typu brak czasu, psychiczna, rozwody. Tu bardziej ta przemoc nie wynika z biedy, a tam może wręcz przeciwnie. Tam są zupełnie inne problemy, ale też jest w jakimś stopniu przemoc może nie fizyczna, ale ta gorsza psychiczna.

(...) ale też psychiczna, taka walka pomiędzy rodzicami o dziecko. Są po rozwodzie, jakieś takie przekabacanie na swoją stronę to też jest przemoc. Takiej przemocy jak sobie wyobrażamy, że ktoś przychodzi posiniaczony, to nie obserwujemy.

Z relacji jednego z respondentów wynika, że przemoc psychiczna jest często ukryta i na pierwszy rzut oka niewidoczna w rodzinach dobrze sytuowanych, w których toczy się sprawa rozwodowa. Osoba ta stwierdziła, że takich rodzin jest na terenie Dzielnicy najwięcej.

Zwłaszcza, że ona nie jest czasem wprost. Myślę sobie o tych konfliktach okołorozwodowych, że czasem działania, które pozornie nie nazwiemy przemocą, wciąganie przez jedną czy drugą stronę, czy czasem obie strony w manipulacje wobec drugiego rodzica, to jest takie ukryte często w rodzinach dobrze sytuowanych, które mamy tutaj najczęściej w tej dzielnicy, gdzie są takie enklawy rodzin dobrze sytuowanych i taka przemoc występuje, gdzie no nie widać tego na początku, że to jest przemoc, natomiast w momencie diagnozy sytuacji rodziny okazuje się jest i to bardzo mocno obciążająca wobec dziecka.

Inną przyczynę przemocy psychicznej pojawiającej się wśród rodzin podała jedna z pracowniczek placówki oświatowej. Zauważyła ona, że problem ten dotyczy również dzieci wracających z emigracji, a następnie zamieszkujących u swoich dziadków, którzy są z tej sytuacji niezadowoleni, a w konsekwencji czego dochodzi do przemocy emocjonalnej.

Mamy takie przypadki na przykład, że mama wróciła zza granicy, sama z dzieckiem na przykład, mieszka u swoich rodziców. Jakby to jest taka przemoc psychiczna tak naprawdę, no bo założmy ci dziadkowie tego dziecka. Nie chcą tego dziecka i tej mamy w domu, więc mamy takie przypadki. Takich dzieci, które wróciły z emigracji.

Jedna z uczestniczek badania zauważa ponadto, że są rodziny, w których przemoc psychiczna wynika nie tylko z agresji słownej, ale także pozostawiania dzieci samych sobie, swego rodzaju zaniedbania emocjonalnego. W rodzinach tych rodzice nie spędzają czasu wolnego ze swoimi dziećmi, wyjeżdżają sami na wakacje, nie interesują się

wynikami w nauce, czy zachowaniem swojego dziecka. Dzieci te są w opinii respondentki bardzo samotne.

Ale bardzo dużo jest takich rodzin, gdzie ta przemoc jest strikte psychiczna, czyli upokarzanie, trochę pozostawianie dzieciaków samym sobie, że zostają same sobie, natomiast jeżeli się z czegoś tam nie wywiązują to oczywiście jest duża agresja słowna. Co bardzo w te dzieci uderza. Bardzo. W tej swojej samotności dostają dodatkowo komunikat „jesteś do niczego”. Tych rodziców w większości po prostu nie ma, nawet jak są fizycznie, nie ma ich emocjonalnie. Dzieciaki są bardzo samotne. To w ogóle jest nagminne, że dzieciaki opowiadają, że rodzice wyjeżdżają na wakacje bez nich. Mama gdzieś tam, tata gdzieś tam, a dziecko zostaje samo albo jest wywożone do cioci, babci. Nawet ten czas, gdzie mógłby spędzić z rodzicami jak wakacje, urlop, no jest samo. Odłożone na inną półkę. I dzieci często zachowują się mniej grzecznie, niewłaściwie, rozrabiają w szkole, łamią zasady i to żeby ten rodzic dostrzegł jego istnienie. I nawet tutaj padały w gabinecie takie słowa, pamiętam jednego z chłopców, który bardzo dużo ryzykownych zachowań podejmował, był na takiej drodze do niedostosowania społecznego, i w którejś rozmowie z rodzicem sam wykrzyczał „mogłabyś mnie mamę kontrolować, chociaż raz na jakiś czas zobaczyć co jest w tym dzienniku napisane”. To jest, wydaje mi się taka choroba dzisiejszych czasów, bardzo duża samotność dzieciaków. Bardzo.

Dla jednego z uczestników badania, to przemoc fizyczna częściej występuje w danych statystycznych, ale w rzeczywistości to forma psychiczna jest według niego większa.

To znaczy ja myślę, że to ewaluuje i od 11 lat to tak prawdę mówiąc, wydaje mi się, że ta przemoc jest coraz bardziej wyrafinowana. I oczywiście występuje przemoc fizyczna i jej jest statystycznie najwięcej, natomiast jak prowadzimy działania, rozmawiamy z tymi osobami, jak najbardziej stwierdzają, że ta przemoc taka emocjonalna jest większa.

Oprócz przemocy psychicznej często występującej w opinii większości respondentów, w wypowiedziach badanych pojawia się także przemoc ekonomiczna, kiedy to jeden z rodziców wykorzystuje zarobki do podporządkowania sobie całej rodziny.

Jest to taka przemoc psychiczna, ale też ekonomiczna. Często są to takie sytuacje, kiedy właśnie jeden z rodziców, który jest bardziej, że tak powiem majętny, więcej łoży na rodzinę, też wykorzystuje to, żeby podporządkować sobie całą rodzinę i psychicznie na niej się wyżywać. Bardzo dużo jest właśnie takich rodzin, gdzie jest też taka przemoc upokorzenie, wyzywanie dzieci, pojawi się czasami przemoc fizyczna, no jest też spory odsetek rodzin niestety z problemem alkoholowym, co też się zdarza.

U tych wysoko funkcjonujących rodziców, wykształconych, to często jest psychiczna przemoc w domu, tu mieliśmy kilka takich sytuacji, materialna przemoc.

Niektórzy uczestnicy badania zapytani o to, jaki rodzaj przemocy występuje w rodzinach na terenie dzielnicy Praga-Południe, wymieniali zarówno przemoc psychiczną, fizyczną, jak i zaniedbanie. Nie potrafili oni jednoznacznie ocenić, jaka jej forma pojawia się najczęściej. Dla jednego z respondentów często pojawia się uzależnienie od alkoholu i rozbite rodziny, dla innych występuje zarówno zaniedbanie, agresja werbalna, jak i przemoc fizyczna w formie szarpania oraz wrzeszczenia. Poniżej przedstawione zostały wypowiedzi tych respondentów, dla których w rodzinach na Pradze-Południe dochodzi do różnego rodzaju form przemocy.

Słowna, fizyczna. Głównie są to rzeczy związane z uzależnieniem od alkoholu, plus jeszcze rozbite rodziny. Nałóg zazwyczaj ze strony ojca/męża. To są też często rodziny wielodzietne. I ta przemoc różnie, czasami dotyczy jednego dziecka konkretnego, gdzie w jakiś sposób któryś rodziców upatruje ofiarę, w innych przypadkach jest to po kolei do każdego dziecka ta przemoc stosowana.

Myślę, że takie zaniedbanie, opuszczenie psychiczne, niezajmowanie się dziećmi, zaniedbanie, ale też jest przemoc fizyczna. Dostyc często się zdarza. Jakies szarpanie, wrzeszczenie, poszturchiwanie. To dostyc często wśród tych mniejszych dzieci.

Niebieskie Karty były założone tam, gdzie doszło bezpośrednio do rękoczynów. Do takich sadystycznych zachowań i wtedy już nie czekamy. W momencie kiedy dziecko przychodzi, zgłasza, od razu ta Niebieska Karta jest zakładana. Natomiast w tych rodzinach, które są jak gdyby pod taką opieką, to są krzyki, wrzaski, zaniedbywanie, pozostawianie dziecka. Takie mamy kategorie. No i mieliśmy jedną, takie wykorzystywanie dziecka w sensie fizycznym do zarabkowania do pracy, zaniedbanie. To się skończyło umieszczeniem w domu dziecka.

Myślę, że to jest fizyczna, taki model wychowania, czyli bicie, klapsy, jeżeli chodzi o korektę zachowania. Że to jest taki sposób wychowania w domu. No i myślę też, że słowna. Aczkolwiek to chyba w mniejszym stopniu i to chyba bardziej ze strony matek. Jeżeli jest agresja fizyczna, to bardziej ze strony ojca.

Myślę że ta przemoc psychiczna. Fizyczna na pewno też. Zaniedbanie też, jak najbardziej.

Mieszkańcy dzielnicy doświadczają przemocy: fizycznej, psychicznej, ekonomicznej, seksualnej.

Myślę, że każdą przemoc możemy zauważyć. Wchodzimy na zajęcia do dzieci i widać różnice nawet. To nie o to chodzi, że dzieci mają mieć najdroższe rzeczy, ale jeśli dziecko jest niedomyte, niefajnie pachnie to dla mnie już jest informacja że coś jest złego, że jest to zaniechanie, zaniedbanie, a takie przypadki się zdarzały. To możemy widzieć z obserwacji. Wiadomo, że wtedy szkoła reaguje, wysyła kogoś z zewnątrz, daje wgląd w sytuację rodziny. Rozwiązywanie konfliktów na terenie szkoły, jeżeli dziecko rozwiązuje konflikt poprzez przemoc fizyczną, to wiadomo, że dziecko uczy się przez naśladowanie. Przeważnie w klasie jest jedna, dwie, czy trzy osoby, które nagle zaczynają te problemy rozwiązywać w sposób przemocowy. Wiadomo że skądś się tego dziecko nauczyło. Takie sytuacje też możemy obserwować.

Pracownicy Ośrodka Pomocy Społecznej dostrzegają również pewne zmiany jeśli chodzi o rodzaje doznawanej przemocy. Z ich relacji wynika, że na terenie Dzielnicy pojawia się coraz więcej zamożnych rodzin, a co za tym idzie mają one nieco inne problemy. W rodzinach tych nie ma problemów finansowych, aczkolwiek występuje często okrutna przemoc.

I te formy przemocy też są związane ze zmianą klienta w ogóle w ośrodkach, ponieważ coraz lepiej sytuowane osoby mają problemy innego rodzaju. One nie mają problemów finansowych, ale mają różne inne problemy wynikające z funkcjonowania rodziny. No wydaje mi się, że zdecydowany jest wzrost właśnie takich rodzin, gdzie naprawdę przemoc w takich rodzinach potrafi być straszna, bo w tych rodzinach, które są w systemie pomocy społecznej ona nie jest mniejsza czy większa. Jest inna po prostu. Tam są proste mechanizmy działania. Natomiast w tych rodzinach dobrze sytuowanych, które nie potrzebują pomocy innych instytucji, tak sygnalizują, i jest ona taka bardziej okrutna i drapieżna.

W opinii jednej z respondentek problemy finansowe dobrze sytuowanych rodzin są, aczkolwiek przyjmują nieco inny charakter – pojawiają się zadłużenia, czy też walka pomiędzy rodzicami o duże alimenty. Takie rodziny najczęściej nie zgłaszają się do Ośrodka Pomocy Społecznej - udają się natomiast po pomoc prywatnie. Płacą, aby uzyskać to, co pomoże im podczas sprawy rozwodowej.

Tam też się pojawiają problemy finansowe, tylko one są na innym poziomie. One są związane z podziałami majątku, z kredytami, gigantycznymi obciążeniami jeżeli chodzi o długi związane z firmą, bo czasami jest to powiązane. Te rodziny nie potrafią funkcjonować na niższym poziomie i to jest też takie bardzo trudne w ogóle ze znalezieniem, dostosowaniem takiej formy pomocy też dla tych rodzin, żeby też pomóc całemu systemowi rodziny. Czasami terapia uruchamia oczywiście pomoc, ale to trwa bardzo długo, to jest długotrwały proces wyegzekwowanie alimentów nie na poziomie 200 zł, ale mówimy wtedy już o kwotach 2000 zł albo i jeszcze wyżej. Więc na razie wypadają też poza system naszej instytucji.

Często też się zdarza, że z instytucjonalnej pomocy nie chcą skorzystać bo oni są przyzwyczajeni, że idą prywatnie, zapłacą i tam na pewno jest lepiej. Albo pozyska to, na czym mu zależy. Często jest tak, że te osoby wchodzi w różnego rodzaju działania, ale w ramach korzyści własnych. Wystawienia zaświadczenia, pokazania że jednak pracujemy nad zmianą i to się zupełnie nijak ma do rzeczywistości.

Uczestniczący w wywiadzie pracownicy placówek oświatowych zostali poproszeni również o określenie, czy dzieci ze szkół, w których pracują doświadczają częściej przemocy pośredniej, czy bezpośredniej. Jak wynika z wypowiedzi badanych, o większej częstotliwości przemocy pośredniej ma przekonanie liczna część respondentów. Badani, których wypowiedzi zostały przytoczone poniżej, nie dostrzegali wśród swoich wychowanków oznak doznawania przemocy bezpośredniej lub zdarzało się to stosunkowo rzadko.

Pośrednia jest non stop. A bezpośrednia jest rzadko i to jest różnie, albo się podporządkowuje albo przychodzi i mówi - dłużej nie wytrzymam.

Bardziej w formie pośredniej.

Pośredniej. Tak stereotypowo to nie. Nie spotkałam się, żeby ktoś przyszedł posiniaczony.

Jeżeli chodzi o jakieś symptomy, które można zauważyć, to ja osobiście nie widziałem. Na pewno ta pośrednia jest, natomiast bezpośrednia... Musimy mieć świadomość tego, że jeśli to jest starsze dziecko, to ono wie co dzieje się w domu i też chroni rodziców, dlatego takie rzeczy stara się ukrywać. Też nie możemy tego do końca sprawdzić. Natomiast jeżeli chodzi o bezpośrednią przemoc, to symptomów, że do tego dochodzi u dziecka nie miałem okazji widzieć. Bardziej pośrednia. Ale nie jestem w stanie tego ocenić, bo dzieci są świadome co rodzice robią i wiedzą, że jeśli za dużo powiedzą to albo przyjdzie ktoś z policji, jakiegoś urzędu, no i tata na pewno ukara dziecko, że powiedziało za dużo.

O większej skali przemocy bezpośredniej przekonanie ma dwóch respondentów, przy czym jedna z tych osób jest pracownikiem Młodzieżowego Ośrodka Socjoterapii, a więc miejsca, gdzie dzieci z rodzin dysfunkcyjnych jest więcej.

Myślę, że bezpośrednio, bo u nas (MOS) spotykamy dużo dzieci z rozbitych rodzin, z domów dziecka, więc to też jest młodzież bezpośrednio niewyjęta z rodziny, tylko już tam przeszła jakiś etap, więc ciężko jest dotrzeć do pierwotnego stanu, w którym się znaleźni wcześniej.

Myślę, że bezpośrednio.

Zdaniem trzech innych badanych, uczniowie ze szkół, w których pracują doznają zarówno przemocy pośredniej, jak i bezpośrednio. Nie dostrzegają oni jednej tendencji w tym zakresie, ale uważają, że zdarzają się zarówno takie, jak i takie przypadki. Jeden z rozmówców przywołuje również rozwód, jako znaczny problem, który sprawia, że dziecko doznaje pośredniej formy przemocy.

Nie wiem, trudno mi powiedzieć, aż tak się w to nie wgłębiałam. Myślę, że i tak i tak. I pośrednia i bezpośrednia.

Każdy przykład jest absolutnie indywidualny, więc nie chciałbym tego tak uogólniać. Zdarza się raz tak raz tak. Chociaż te przypadki, nad którymi pracujemy, które są takie trudniejsze, to jest ta bezpośrednia przemoc oczywiście, ale bywa to bardzo różnie.

Myślę, że i takiej i takiej. I z taką i z taką mamy do czynienia. Mamy dzieci z takich rodzin gdzie rodzice są albo w trakcie rozwodu albo po rozwodzie i prowadzą ze sobą notoryczną walkę z użyciem na prawdę przemocy i zero szacunku wobec siebie, wyciąganie jakiś takich brudów, a dziecko jest jakby obserwatorem tego i w takim konflikcie lojalnościowym, po której stronie ma stać.

OSOBY NAJCZĘŚCIEJ DOZNAJĄCE I STOSUJĄCE PRZEMOC W RODZINIE

Kolejną analizowaną kwestią jest opinia uczestników badań na temat osób najczęściej doświadczających i stosujących przemoc w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe. O wyrażenie opinii na ten temat poproszeni zostali pracownicy Ośrodka Pomocy Społecznej, Straży Miejskiej, Policji oraz Komisji Rozwiązywania Problemów

Alkoholowych. Osoby wchodzące w skład Komisji stwierdziły, że przemoc jest demokratyczna i dotyka wszystkich.

Przemoc jest demokratyczna i dotyka wszystkich bez względu na wiek i płeć. Dzieci w rodzinach jeśli nawet są świadkami, to przez to stają się osobami doświadczającymi przemocy.

Pracownicy Ośrodka Pomocy Społecznej oraz Straży Miejskiej i Policji byli w kwestii osób najczęściej doznających przemocy w rodzinie jednomyślni – stwierdzali oni, że najczęściej są to kobiety, ale także dzieci.

Myślę, że kobiety. No i oczywiście dzieci, bo dla mnie świadek przemocy to jest również doznający.

Myślę, że najczęstszą osobą są osoby do lat 8. Dzieci.

Najczęściej przemocy doznają osoby dorosłe, głównie żony, oraz dzieci.

Kobiety. Dzieci są świadkami.

Na pytanie o osoby najczęściej doznające przemocy wśród pracowników Ośrodka Pomocy Społecznej znalazły się również głosy mówiące o osobach starszych dotkniętych tym problemem. Zdaniem rozmówców przemoc wobec osób starszych zdarza się coraz częściej i jest wynikiem między innymi nieumiejętności zajmowania się osobami w podeszłym wieku przez członków ich rodziny, brakiem czasu, wiedzy dotyczącej chorób geriatrycznych, ale także cierpliwości. Według nich pojawiają się również przypadki, kiedy to uzależnieni członkowie rodziny korzystają z emerytur osób starszych przeznaczając je na zakup alkoholu.

Mi się wydaje, że rośnie w ogóle odsetek osób, którzy są zależni i moim zdaniem przemoc w tych rodzinach wynika z zależności tych osób starszych i braku przygotowania rodzin do pełnienia takiej funkcji opiekuna. Też myślę, że na to się nakładają różnego rodzaju frustracje, brak czasu, środków i wiedzy dotyczącej chorób geriatrycznych, no bo to jest jak gdyby druga strona wiedzieć, że ktoś nam nie robi celowo na złość, tylko wynika to

ze stanu jego zdrowia. Ale też sporo tych osób starszych doświadcza często przemocy ze strony dorosłych dzieci, które są uzależnione i bardzo często to jest tak zależne, no po prostu taka pewnie przemoc ekonomiczna w tym przypadku jest, bo po prostu korzystają z emerytur, z jakiś tam świadczeń, które powinny być przeznaczone na opiekę właśnie przeznaczają na alkohol.

Też zauważam, że czasami zdarzają się małżeństwa starsze, gdzie no jedno albo obydwoje już są tak zaawansowani w procesie otępiennym, a rodzina gdzieś tego nie wychwytuje albo są niezaopiekowani odpowiednio, że dochodzi do aktu przemocy i dopiero gdzieś ta rodzina się budzi. Jest geriatra, czy psycholog, czy psychiatra, włączona jest farmakologia i wtedy jakby zaczyna to działać i ta opieka gdzieś tam następuje. Ale zdarzają się też przypadki, w których my jako Ośrodek piszemy wnioski do sądu o umieszczenie na przykład w Domu Pomocy Społecznej bez zgody, w drastycznych bardziej przypadkach, gdzie te osoby no nie są w stanie już funkcjonować w środowisku domowym.

Uczestnicy wywiadów zostali również poproszeni o odpowiedź na pytanie, jak często pojawia się przemoc kobiet wobec mężczyzn i czy jest to problem, który na przestrzeni ostatnich lat nasila się, czy też nie. Wśród pracowników Straży Miejskiej pojawiły się głosy mówiące o tym, jakoby omawiany problem się zwiększał. Wzrost liczby kobiet stosujących przemoc po danych dotyczących procedury „Niebieskie Karty” dostrzegł również jeden z pracowników OPS.

Przypadki wobec mężczyzn ze strony kobiet zdarzają się coraz częściej.

Myślę, że w procedurach częściej to występuje, natomiast nie jest to tak, że to jest jakaś reguła. Można powiedzieć, że się zdarza.

Jeden rozmówca zauważył wzrost skali przemocy kobiet wobec mężczyzn podczas spraw rozwodowych. Według niego kobiety często wykorzystują procedurę „Niebieskie Karty” do tego, aby zyskać przewagę w sądzie. Staje się to ostatnimi czasy na tyle powszechne, że zakłamuje rzeczywistość, a co za tym idzie, znacznie utrudnia pracę.

(...) to co da się zauważyć to są sytuacje konfliktów okołorozwodowych, gdzie większa część kobiet wykorzystuje możliwość założenia procedury tej drugiej stronie, właśnie do wykorzystania przed sądem. To są osoby bardzo wyedukowane zazwyczaj, nawet namawiane przez swoich prawników czy przedstawicieli, którzy wręcz proszą o utrzymywanie tego stanu do czasu rozstrzygnięcia przez sąd. I to już się zaczęła robić plaga tak naprawdę, co bardzo utrudnia pracę i też no myślę, że zakłamuje rzeczywistość.

Wśród pracowników Ośrodka Pomocy Społecznej pojawiły się również głosy stwierdzające, że przemoc kobiet wobec mężczyzn nie staje się częstsza, a raczej utrzymuje na stałym poziomie. W opinii jednej z osób widoczny jest natomiast wzrost przemocy kobiet wobec swoich dzieci.

Nie ma jakiegoś radykalnego wzrostu. Raczej zauważalna moim zdaniem jest przemoc matek wobec dzieci, wzrost. I to się obserwuje i jest to już takie na prawdę namacalne. Natomiast jeżeli chodzi o kobiety, wydaje mi się, że u nas to się utrzymuje na w miarę takim stałym poziomie.

Kobiety w opinii jednego z badanych częściej stosują przemoc psychiczną, z kolei mężczyźni przemoc fizyczną.

To znaczy ja mam takie wrażenie, że często to jest tak, że gdzieś tą przemoc fizyczną stosuje mężczyzna, natomiast czasami mam takie wrażenie jak rozpoznajemy środowisko, że kobieta stosuje wobec mężczyzny przemoc emocjonalnej i wtedy gdzieś tam dochodzi do przemocy fizycznej i wtedy no wiadomo, że to jest takie bardziej no namacalne. No i wtedy jest interwencja na policji, ale bardzo często to tak jest, że widać tą przemoc jakby no w związk.

Na pytanie o to, kto najczęściej jest osobą stosującą przemoc w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe pracownicy OPS, Policji oraz Straży Miejskiej byli zgodni – według nich jest to mężczyzna. Rozmówcy proszeni byli także o wyrażenie swojego zdania na temat skali stosowania przemocy przez dzieci wobec swoich rodziców. Dla respondentów zjawisko to raczej nie jest powszechne. Takie sytuacje się zdarzają, są natomiast sporadyczne i wynikają między innymi ze środowiska w jakim

dziecko się wychowuje, problemów wychowawczych związanych z wołaniem dziecka o pomoc, czy też zaniedbaniem emocjonalnym dziecka, które w konsekwencji tego się buntuje.

Ja się nie spotkałam, żeby przemoc stosowało dziecko wobec rodziców. Zależy z jakiego środowiska to dziecko wyjdzie, jeśli zaliczył jakiś poprawczak, no to wtedy odzwierciedla to jak on się zachowuje wobec tej osoby starszej. My jako takiej informacji nie posiadamy.

Myślę, że to sporadyczne, jest odsetek i raczej to są takie dzieci, no młodzież. 16, 17 lat. Gdzieś w tych granicach. Próbuje w tych rodzinach pewne rzeczy ustalić. Zazwyczaj to wynika z tego, że już tam wcześniej były jakieś nieprawidłowości, czy to wychowawcze, to wychodzi uzależnienie u rodzica, że to zachowanie dziecka jest wołaniem o pomoc - zauważcie mnie, pomóżcie.

Albo na przykład odzyskanie praw rodzicielskich. Po jakimś tam czasie, gdzie dziecko w ogóle przebywało poza rodziną i nagle takie dostosowanie się i bunt taki, że do tej pory ciebie nie było, a w tej chwili wymagasz ode mnie.

Jeden z respondentów agresywne zachowania dzieci wobec swoich rodziców wiąże z problemem nadmiernego korzystania z urządzeń elektronicznych oraz z siłowymi metodami wychowawczymi. Według niego wymienione czynniki powodują szereg konfliktów, a w konsekwencji tego pojawiają się zachowania agresywne dzieci.

Albo samo jest ofiarą w ogóle cyberprzemocy. Dzieci czasami, jak przyglądamy się w systemie rodziny, one funkcjonują w ogóle poza systemem tej rodziny, one funkcjonują w Internecie, w telefonie, w grach komputerowych i takie siłowe zwykle metody wychowawcze, bo na tym to polega. Uruchamiają całą machinę takich początkowo konfliktów, a później to eskaluje w zachowania agresywne. No w końcu prowadzi to do przemocy. Też przyglądamy się bardzo temu, jakie zainteresowania ma to dziecko, czy rodzice to modelują, zwracają na to uwagę, czy rozwijają, czy tylko pozostawiają te dzieci same sobie właśnie w tym świecie wirtualnym, który w dużym stopniu wywołuje tego rodzaju problemy w rodzinie.

PRZYCZYNY PRZEMOCY W RODZINIE

Kolejną poruszaną podczas wywiadów kwestią były przyczyny przemocy w rodzinie w opinii respondentów. Na to pytanie z reguły pojawiały się podobne odpowiedzi. Zdecydowana większość rozmówców w swoich wypowiedziach stwierdzała, że przyczyną przemocy w rodzinie są przede wszystkim:

- uzależnienia,
- nieumiejętność radzenia sobie ze stresem, własnymi emocjami, frustracje,
- problemy finansowe i niski status społeczny,
- brak umiejętności wychowawczych i problemy w komunikacji.

Poniżej przedstawione zostały wypowiedzi respondentów, które wskazują na wyżej wymienione przyczyny przemocy w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe.

Nieumiejętność radzenia sobie ze stresem i agresją, problemy uzależnienia.

Na pewno alkohol, niski status społeczny, często też rozbitcie tych rodzin. Przede wszystkim, ja myślę, że numer jeden to jest alkohol. No i braki finansowe.

Myślę przyczyn to jest bardzo dużo, są bardzo różne. Niektóre to są takie wynikające też no właśnie z zubożenia, z niskiego statusu społecznego, niektóre wynikają z uzależnień, z jakiś takich kłopotów emocjonalnych, nieprzepracowanych traum rodziców. Często są konflikty takie rodzinne z pokolenia na pokolenie, zdarzały się Niebieskie Karty, które były zakładane babci, dziadkowi, którzy tak naprawdę w domu używali przemocy wobec całej rodziny, w tym dzieci z naszej szkoły. Przyczyn jest bardzo dużo. Każda sprawa jest trochę inna.

Bieda, brak wykształcenia rodziców, brak świadomości, frustracje z powodu różnych sytuacji życiowych, z którymi sobie nie radzą i nie radzą sobie potem z dziećmi, nadużywanie alkoholu.

No przede wszystkim zaburzony dorosły, który nie potrafi być w roli rodzica.

Przede wszystkim nieumiejętność radzenia sobie z własnymi emocjami. Jak i również niekompetencje rodzicielskie i próba wyperswadowania swoich racji za pomocą siły, a nie

jakiś komunikatów, rozmowy. Nieumiejętność rozmowy i komunikacji po prostu. I jest taki brak już jakiegoś zasobu, który posiada rodzic, no i przemoc fizyczna to jest jedyne co im zostaje. Myślę, że to jest taki schemat wyniesiony od ich rodziców i tak dalej. Alkohol na pewno też, używki to też jest dość zauważalne ponieważ problem alkoholu dalej jest powszechny i to bardzo nawet wśród tzw. dobrych rodzin, kiedy to po prostu pracują w korporacji, ale wracają do domu i jest wino.

Właśnie ta pokoleniówka, mi się wydaje że ludzie nie są nauczeni podstaw komunikacji interpersonalnej, nie umieją ze sobą rozmawiać, w większości na siebie krzyczą, załatwiają sprawy siłowo, a nie w jakiś konstruktywny sposób i tu właśnie bym upatrywała przede wszystkim przyczyny. Nie umieją rozwiązywać problemów. Dużo rodzin kieruje się na warsztaty umiejętności wychowawczych, dużo dzieci kieruje się na trening umiejętności społecznych. Jesteśmy jedynym ostatnio takim miejscem, gdzie czegokolwiek te dzieciaki staramy się nauczyć. Bezrobocie, uzależnienia też.

Na pewno pewna frustracja i nieumiejętność poradzenia sobie ze swoimi problemami. Przeważnie przemoc pojawia się w sytuacji, kiedy coś pójdzie nie po myśli opiekuna/rodzica. I wiąże się z własną niemocą i z własnymi deficytami. Oczywiście jeżeli dziecku coś trudniej wychodzi, ma gorsze wyniki w nauce albo w wyniku różnych doświadczeń rodzinnych, środowiskowych chce to odreagować w sposób niepożądany, to wówczas pojawia się kara od rodziców i niestety ta kara jest albo przemocą psychiczną albo fizyczną. Uważam, że to wszystko pochodzi od deficytów opiekunów/rodziców, którzy nie znają też innych strategii jak radzić sobie z sytuacjami trudnymi. Na pewno różne trudności związane ze statusem ekonomicznym lub zawodowym zwiększają poziom frustracji i nieporadności w pewnych kwestiach, więc w tych środowiskach do przemocy może dochodzić częściej.

Myślę, że często jest to problem z relacjami między partnerami, małżeństwami. To jest na przykład też problem jakiś takich problemów finansowych w domu, jakaś niewydolność wychowawcza, kiedy rodzice sobie nie radzą. Alkoholizm, no i to chyba wszystko. To tak z doświadczenia mówię, że na przykład jedno z rodziców jest uzależnione od alkoholu

no i do tej przemocy dochodzi. Też są właśnie kłótnie rozwody i to jest takie wciąganie w to wszystko też dzieci.

Ja trochę w innym kontekście chyba. Bezradność życiowa, wychowawcza. Oprócz tych uzależnień też myślę, takie problemy w komunikacji prawidłowej. Uzależnienia i brak umiejętności wychowawczych.

Jeden z respondentów jako przyczynę przemocy w rodzinie wskazał również ograniczony dostęp do terapii i specjalistycznej pomocy. Według niego funkcjonujących na terenie Dzielnicy miejsc pomocy jest zbyt mało, a zanim dziecko uzyska konieczne wsparcie, często jest już za późno. Rozmówca stwierdza ponadto, że taka sytuacja nie ma miejsca tylko na terenie Pragi-Południe, ale w całej Polsce.

Kolejny element - brak wsparcia dla takich osób. Jedna dwie placówki które są w Warszawie, telefony odległe, no nie załatwiają sprawy. Po za tym opieka psychiatryczna jest i dla dzieci i dla dorosłych no w stanie szczątkowym u nas w Polsce. Warszawa i tak w stosunku do innych województw ma dobrze, ale jest to po prostu rzecz tragiczna. Dzieciaki nie mają łatwego dostępu do terapii takiej wczesnej, żeby sobie poradziły, bo jeżeli mamy przemoc, to potem mamy brak umiejętności radzenia sobie ze złością i wyrażeniem własnych emocji. Kolejnym efektem będzie wejście w pewną rolę na terenie klasy i zanim dojdziemy jaka jest przyczyna, to trochę czasu minie, a dzieciak już jest odrzucony. Więc to są sprawy bardzo skomplikowane i niestety dostępność do grup terapeutycznych w tym wczesnym okresie jest bardzo mała. Mamy dwie poradnie które obsługują wszystkie szkoły, jest 15 czy tam 17 plus szkoły ponadgimnazjalne. No i mimo wszystko trzeba czekać, no a to tak być nie powinno.

Wśród badanych osób pojawiły się również głosy mówiące o związku przemocy domowej z różnicami kulturowymi. Jeden respondentów dostrzega problemy osób będących w związkach mieszanych - z osobą, która pochodzi z kraju, gdzie przemoc jest czymś normalnym. Drugi rozmówca stwierdził, że kobiety ze wschodu często nie znają panujących w Polsce zasad i mają trudność w przystosowaniu się do nowych warunków.

Różnice kulturowe, ponieważ mamy teraz bardzo dużo małżeństw mieszanych, gdzie w niektórych krajach ta przemoc jest czymś normalnym i ci ludzie nawet nie postrzegają tego jako przemoc, tylko coś co jest wpisane w kulturę i też widzę tutaj duży wzrost takich środowisk.

Jest grono osób, które po prostu nie potrafią sobie ułożyć relacji, mają gdzieś z tym problem, ale też zauważam, akurat mówię tu o bloku wschodnim bo mam sporo rodzin z Ukrainy, którzy no zderzali się z tirem tak naprawdę u nas, bo tam przyjeżdżała policja i klientka mówi, że ma rozwalony nos, a policjant mówi na Ukrainie „dogadajcie się”. Ona była w szoku, że u nas uzyskała jakąkolwiek pomoc. I to są problematyczne rodziny z tego względu, że to są po pierwsze te różnice kulturowe, a po drugie no u nas przemoc, czy znęcanie się jest ścigane z urzędu, natomiast no oni zostali w tamtej mentalności i taką trudność mają z przystosowaniem się do naszych warunków, do naszych przepisów. I tu gdzieś to zauważam. Taka trudność z ujawnieniem też takich rzeczy. 10-15 lat żyła tam w takim, a nie innym systemie.

Jako przyczynę przemocy jeden z respondentów podał również problemy ze zdrowiem psychicznym. Jest to dla niego najczęstsza przyczyna determinująca przemoc w rodzinach na terenie Dzielnicy.

U mnie przeważnie to ja odkrywam, że to są problemy ze zdrowiem psychicznym, które tak szwankują.

Pracownicy Ośrodka Pomocy Społecznej wymieniali również powody przemocy wobec osób starszych, a są to według nich problemy zdrowotne osób w podeszłym wieku i trudności w zapewnieniu im odpowiedniego wsparcia przez członków ich rodziny.

Ale też wśród seniorów różnego rodzaju problemy geriatryczne, które przekładają się na funkcjonowanie i opiekę, takie problemy opiekuńcze nad osobą dorosłą. Bo to są skrajnie inne problemy, niż problemy z dzieckiem. Nagła jakaś choroba, niepełnosprawność, też trudności w zbudowaniu takiej osobie systemu wsparcia, pomocy, czasami nawet nieumiejętność szukania tej pomocy.

Trzech rozmówców jako przyczynę przemocy w rodzinie podało przekazywanie nieodpowiednich wzorców z pokolenia na pokolenie, dorastanie w rodzinach dysfunkcyjnych oraz naśladownictwo niepożądanych wzorów zachowań.

Ja bym powiedziała, że jeszcze wielopokoleniowość. Takie wzrastania wśród tego rodzaju zachowań, brak prawidłowych wzorców.

Jeszcze myślę, że też taki przekaz, że jednak te osoby doświadczające przemocy no zostały tak ukształtowane, bo również jako dzieci doświadczały przemocy fizycznej czy psychicznej. Nawet jeżeli jakiś rodzic nadużywał alkoholu, była przemoc, no to jest w badaniach stwierdzone, że takie osoby również wchodzi w takie związki. Powielają wzorzec.

Powielanie pewnych wzorców zachowań, przez lata tak byłem wychowywany i teraz przekazuje.

Jeden z respondentów dostrzega związek pomiędzy przemocą w rodzinie, a powrotami z emigracji, czy też rozwodami rodziców. Dla tej osoby przemoc w rodzinie pojawia się zarówno w rodzinach biedniejszych, jak i tych bogatszych, przybiera jednak w zależności od statusu społecznego nieco odmienną formę.

Albo powroty z zagranicy, albo rozwód rodziców, albo też po prostu bieda. Też mówię, że mamy tutaj takie specyficzne położenie, bo są takie dwie skrajności i to się naprawdę czuje. Czyli są takie dzieci z biedniejszych rodzin i te z takich bogatszych. I też nie ma takiej zasady, że jak ktoś jest bogatszy to jakoś omija ich ta przemoc. Nie, jest zupełnie inna.

PROFILAKTYKA I INTERWENCJA

PODEJMOWANE W SZKOLE DZIAŁANIA INTERWENCYJNE

Kolejny blok tematyczny poruszany podczas wywiadów z pracownikami instytucji lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie dzielnicy Praga-Południe dotyczył podejmowanych w placówkach oświatowych oraz na terenie całej Dzielnicy działań profilaktycznych i interwencyjnych.

Pracownicy placówek oświatowych zostali poproszeni o określenie czynności podejmowanych w ich szkole w przypadku doświadczenia przemocy przez ucznia. Wśród wymienianych działań najczęściej pojawiała się uruchomienie procedury „Niebieskie Karty”, ale także współpraca z Ośrodkiem Pomocy Społecznej, kuratorami sądowymi, Policją, prowadzenie rozmów z dzieckiem oraz rodzicami i kierowanie rodziców do różnego rodzaju instytucji, w których mogą uzyskać pomoc.

Współpracuje przede wszystkim z Ośrodkiem Pomocy Społecznej, uczestniczymy we wszystkich procedurach Niebieskie Karty, uświadamiamy rodziców, pedagogizacja rodziców apropos wychowania, rozmowy z dziećmi, kierujemy do różnych instytucji, współpracujemy z kuratorami sądowymi, mnóstwo takich działań uświadamiających. No a w drastycznych przypadkach to wnioskujemy o umieszczenia dziecka. Też mamy takie sytuacje, do sądu.

Założenie Niebieskiej Karty, zapraszamy tutaj na rozmowę rodziców, jeżeli mamy taki sygnał od nauczyciela, to po prostu staramy się robić wywiad i udzielić pomocy poprzez skierowanie danej rodziny do OPS. No i pracujemy też z dzieckiem, zapraszamy na spotkania.

Zaopiekowanie na pewno dzieckiem, stworzenie mu poczucia bezpieczeństwa tu w szkole, możliwości odwentylowania się, porozmawiania, otrzymania wsparcia w tej sytuacji, no i bardzo często jest zakładana Niebieska Karta w przypadku kiedy ta przemoc jest no ewidentna albo też w przypadku, kiedy mamy podejrzenie, że rzeczywiście jest ona w tej rodzinie, to zakładamy taką Niebieską Kartę i wtedy we współpracy z innymi organami

możemy działać trochę więcej. Bo szkoła ma małe możliwości jeśli chodzi o ingerencję w rodzinę. Możemy zaprosić tych rodziców, są rozmowy, mediacje, negocjacje, warsztaty, spotkania z psychologiem tutaj z nami, też pokazanie jak sytuacja wygląda oczami dziecka, co to dziecko przeżywa, czy zdają sobie sprawę z tego co robią. Chociaż w dużym przypadku za dużo nie daje, jeżeli sprawą zajmie się i Policja i OPS to ta sprawa jakoś rusza i udaje się cokolwiek działać. Chociaż były też takie sprawy, które się opiewały o sąd rodzinny i też piszemy te opinie, zawiadamiamy sąd, że mamy wątpliwości, prosimy o wgląd w sytuację rodziny i wtedy już działania podejmuje sąd rodzinny.

Rodziny przede wszystkim są zapraszane na rozmowy. Proponuje im się różnego rodzaju rozwiązania na zasadzie terapii, pomocy, warsztatów, zawsze jest to rozmowa z pedagogiem, psychologiem w szkole, czasami wicedyrektorem. To jest też przede wszystkim wskazywanie drogi, co mogą z tym zrobić, czasami jest jakieś podpisywanie kontraktów, kierowanie tych ludzi gdzieś, zgłaszanie też na Policję tutaj w związku z założeniem tych dwóch Niebieskich Kart, ewentualnie zgłaszanie do Ośrodka Pomocy Społecznej.

Oprócz realizacji procedury „Niebieskie Karty” oraz prowadzenia rozmów z dzieckiem i rodzicami, w jednej ze szkół dzieci, których rodziny objęte są procedurą, mają również możliwość skorzystania z darmowych posiłków.

Zakładanie Niebieskiej Karty, staramy też się wzywać rodziców na rozmowę do szkoły, bo często ci uczniowie mają gorsze oceny, albo widzimy, że jest zaniedbane, ubrania nie są do końca świeże, bądź zauważamy, że dziecko nie je, nie ma jedzenia. Szkoła zapewnia darmowe jedzenie dla dziecka z rodziny, która jest objęta Niebieską Kartą. Jeżeli faktycznie widzimy, że coś jest nie tak z dzieckiem, no to staramy się rozmawiać, ale nigdy nie mamy gwarancji, czy to dziecko nam powie co się naprawdę w tym domu dzieje, ciężko się z tymi dziećmi rozmawia. To nie są dzieci otwarte. Na pewno widać, że to są dzieci coraz bardziej dojrzałe, mówią w taki sposób, stosują takie słownictwo i tak modelują te zdania, że można wysnuć wrażenie, że te dzieci są dużo bardziej dojrzałe niż ich rówieśnicy. Zdarza się, że ktoś starszy z rodzeństwa opiekuje się młodszym, czasami niemalże przejmuje rolę matki lub ojca. Pojawiają się niemowlęta i wtedy jak ojciec z matką piją, to ktoś tym dzieckiem

musi się zająć. Obowiązki szkolne odchodzą na drugi plan, dodatkowo często pojawiają się wagary, zdarzały się sytuacje że dziecko wagarowało i przyznało się później, że musiało zajmować się kimś z rodzeństwa, które jest młodsze.

Dla dwóch pracowników placówek oświatowych jednym z podejmowanych działań jest również rozpoznawanie i diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie wśród uczniów. Oprócz tego, tak jak w poprzednich przypadkach, rozmówcy wskazywali na kierowanie rodziców do innych instytucji, proponowanie oferty pomocowej, czy też współpracę z Ośrodkiem Pomocy Społecznej. W wypowiedziach respondentów pojawia się również praca z rodzicem w celu zmiany jego strategii wychowawczej.

Rozpoznanie, zdiagnozowanie, czyli rozmowa z jedną osobą lub dwoma oddzielnie, ustalenie kto jest sprawcą, kto jest współzależny. Rozmowa z dzieckiem i określenie jak gdyby problemów dziecka wynikających z sytuacji przemocowej. A potem następuje moment proponowania oferty i rozpoczyna się bardzo trudny okres, monitorowania, skorzystania z oferty. Tutaj często musimy polecać, bo nieraz przyjdzie, wyłkanie się, poinformowanie dla wielu osób rozwiązuje tą sprawę. To normalne, że osoby współzależne boją się sprawcy. Nie widzą możliwości rozwiązania sytuacji. W przypadkach gdzie dziecko bardzo cierpi, no to Ośrodek Pomocy Społecznej wtedy wkracza, a w innych przypadkach prowadzimy rozmowy i rozmowy.

Największym wyzwaniem jest przede wszystkim znalezienie tego problemu, bo rodziny które stosują tą przemoc, mniej lub bardziej ukrywają ten fakt. Dzieciom nie jest łatwo mówić o tym, że doświadczają przemocy w domu, zwłaszcza, że rodzina to jest ich najbliższe środowisko i najważniejsze dla nich przynajmniej na ogół, więc pierwszą kwestią jest zdiagnozowanie tych problemów. Gdy już się diagnozuje to warto zawsze znaleźć szersze spektrum możliwości, niż tylko w szkole, dlatego kontaktujemy się z Ośrodkiem Pomocy Społecznej lub sądem, żeby kuratora przydzielić, żebyśmy mieli wgląd w sytuację dziecka z wielu stron i żeby można było działać na zmianę. Nie tylko w szkole na dziecku, bo to nie dotyczy tylko dziecka, ale przede wszystkim rodzica. To jest też kolejna kwestia, żeby rozpocząć współpracę z rodzicami i uczyć ich innych strategii działania w sytuacjach trudnych. Ja osobiście jestem wielkim zwolennikiem takiego

narzędzia, które się nazywa Porozumienie Bez Przemocy. Przekazywałem rodzicom jak korzystać z tego narzędzia i okazywało się, że daje to całkiem dobre efekty, całkiem jest to skuteczne. Aczkolwiek to też jest proces, żeby się nauczyć korzystać z tego narzędzia, to trzeba to praktykować, a na to też nie mam stu procentowego wpływu. Ale też szukamy różnych strategii działania, też kiedy jest taka przemoc skrajna, rzeczywiście miałem taką sytuację, że rodzic był bardzo dumny ze swojej przemocy i chętnie o niej mówił, bo to według niego było najlepsze zachowanie, nie widział innego, to tu już współpraca była bardzo ciężka i bardzo mocno opierałem się na współpracy z OPS-em w ramach tej rodziny. Nawet myśleliśmy nad tym, żeby zmienić miejsce pobytu dziecka. Są sytuacje czasami bardzo trudne, ale podstawą jest zmiana strategii wychowawczej. Czasem trzeba było założyć Niebieską Kartę A. Wgląd w sytuację dziecka do sądu też czasem musiał zostać wysłany.

Jeden z pracowników jako główne działanie podejmowane w szkole wymienił sprawdzanie podejrzeń doznawania przemocy przez dziecko, a następnie spotkania i rozmowy z rodzicami.

Każde podejrzenie jest jakby sprawdzane. Nigdy nie ma tak, że jest podejrzenie i my to bagatelizujemy. Zawsze to sprawdzamy, jeżeli mamy już takie konkretne podejrzenie, to spotykamy się zawsze z rodzicami i nie raz są zwoływane te Zespoły Interdyscyplinarne, jeżeli jest założona Niebieska Karta (...)

Kolejny rozmówca zapytany o działania podejmowane w szkole podawał współpracę z Ośrodkiem Pomocy Społecznej, Policją oraz Strażą Miejską.

Jesteśmy w stałym kontakcie z placówkami współpracującymi z nami, czyli Ośrodkiem Pomocy Społecznej, kuratorzy sądowi, Policja, Straż Miejska (...)

PODEJMOWANE NA TERENIE CAŁEJ DZIELNICY PRAGA-POŁUDNIE DZIAŁANIA INTERWENCYJNE I PROFILAKTYCZNE

Respondenci podczas wywiadów wymieniali również podejmowane w ich szkołach działania profilaktyczne dotyczące przemocy w rodzinie. W wypowiedziach badanych pojawiał się szereg różnych działań takich jak psychoedukacja, prowadzenie warsztatów dla uczniów oraz rodziców, konsultacje dla rodziców, a także organizowanie dzieciom i młodzieży alternatywnych form spędzania czasu wolnego. Jedna z osób stwierdziła ponadto, że wielu rodziców nie ma wiedzy odnośnie miejsc, gdzie mogą szukać wsparcia.

Przede wszystkim to jest psychoedukacja, korekta zachowań agresywnych, w każdym przejawie próbujemy od razu działać, i korygować te zachowania, tłumaczyć, promować też takie postawy przez nas samych, jako wychowawców, pedagogów, nauczycieli, takie postawy pożądane po prostu pozbawione agresji i przede wszystkim skupione na komunikowaniu, uczeniu ekspresji emocji w sposób nieagresywny. Prowadzimy też warsztaty. W zeszłym roku były takie warsztaty przed pandemią dla rodziców, można powiedzieć, że połowa skorzystała z tych warsztatów. To też pokazuje jakby skalę zainteresowania i nawiązania jakiejś współpracy z psychologiem lub pedagogiem. Myślę też, że jednak rodzice którzy przysyłają swoje dzieci do MOS-u są już bardziej świadomi niż rodzice w publicznych szkołach, ponieważ już jakaś specyficzna placówka w samej nazwie socjoterapeutyczna, więc myślę, że oni już znają problem, albo słyszeli coś, są bardziej otwarci. W naszej placówce jest też SPK czyli specjalistyczny punkt konsultacji, w którym mieszkańcy Warszawy mogą za darmo skorzystać z 3 konsultacji kogoś z placówki. I korzystają z tego, natomiast nie jest to rozgłoszone tak jak powinno być, ponieważ dalej nie wiedzą gdzie się udać. Nie ma informacji, że mogą z darmowych konsultacji skorzystać, gdzie mogą skorzystać ze w OPS są psychologowie, do których można pójść. Nie wiedzą tego. Kompletnie czują się bezradni. Ja mam przygotowane materiały zawsze jak ktoś oczekuje ode mnie pomocy, przekazuję taką listę, gdzie jest naprawdę chyba z 50 placówek oferujących darmową poradę prawną, czy też psychologiczną. Na prawdę jest tego, tylko nie wiedzą gdzie szukać tych informacji, na jakich stronach, gdzie dzwonić, gdzie się

dowiadują. Jak już dzwonią do szpitali, to są krótko mówiąc spławiani i pozostawieni sami sobie.

(...) z takich profilaktycznych zajęć mamy bardzo szeroką ofertę zajęć, które w czasie wolnym zajmują czas dzieciom, czyli rozwijających ich umiejętności i talenty, jak również takie warsztaty typu socjoterapia, trening umiejętności społecznych. Współpracujemy też z Centrum Inwenum, ze środowiskowymi świetlicami. U nas jest w ogóle czwarty rok z rzędu partnerstwo dla dzieci Pragi-Południe, także staramy się w jakiś sposób ułatwić funkcjonowanie tym dzieciakom.

(...) wiadomo takie psychologiczne, czyli warsztaty profilaktyczne na temat przemocy, zachęcanie uczniów, żeby przychodzili tutaj i się nie bali mówić.

Staramy się zadbać o to, żeby każda klasa miała co najmniej jedną serię warsztatów, w zależności od potrzeb klasy. Bo też oczywiście na początku roku jest robiona diagnoza, żeby zrozumieć jakie są potrzeby, trudności i deficyty, ale też mocne strony danej klasy.

W niektórych szkołach zajęcia profilaktyczne prowadzone są przez różnego rodzaju instytucje takie jak Straż Miejska, czy też organizacje pozarządowe. Jeden z pedagogów szkolnych stwierdził, że w przypadku gdy nauczyciel sygnalizuje jakiś problem w klasie, to on prowadzi zajęcia na wskazany przez nauczyciela temat.

Współpracowaliśmy z fundacją, która nas wspierała, były konsultacje dla rodzin, zajęcia dla dzieci.

Współpracujemy ze Strażą Miejską, różnymi organizacjami. Poszukujemy różnych organizacji i jak najbardziej jesteśmy otwarci, prowadzimy zajęcia. Czy nawet jeśli nauczyciel stwierdzi, że w jakiejś klasie jest jakiś problem, to my możemy wejść, przygotować zajęcia pod kątem danego problemu w klasie, później robimy też jakąś ankietę z tego, czy po prostu mamy takie informacje zwrotne, czy to było przydatne czy nie.

W wypowiedziach respondentów pojawiał się również temat szkoleń kadry pedagogicznej. Rozmówcy odbywali szkolenia w zakresie pracy z rodzicem i dzieckiem w trudnych sytuacjach, procedury „Niebieskie Karty”, a także rodzajów przemocy i rozpoznawania tego problemu wśród uczniów.

Staramy się też wszyscy, nie tylko kadra zespołu pedagogiczno-psychologicznego, ale ogółem kadra pedagogiczna, dokształcać w temacie tego jak pracować z dzieckiem, jak pracować z rodzicem, jak też pracować w zespole pedagogicznym, żeby to było bardziej efektywne, żeby rzeczywiście pomagać tym dzieciakom i młodzieży i wspierać ich w trudnych sytuacjach.

My też jesteśmy jako nauczyciele szkoleni. Ja na przykład byłam na szkoleniu właśnie z procedur Niebieskie Karty w zeszłym roku przed covidem i też mieliśmy jako rada pedagogiczna takie szkolenie właśnie o przemocy. To byli psychologowie ze stowarzyszenia Bliżej Dziecka. Oni też przeprowadzili szkolenia dla wychowawców, dla nauczycieli na temat właśnie przemocy psychicznej fizycznej i seksualnej. W jaki sposób na przykład rozpoznawać taką przemoc u dzieci, jak może się zachowywać dziecko, które doznaje przemocy psychicznej, fizycznej lub seksualnej, żeby na przykład nauczyciel mógł wy badać, bo dzieci niechętnie o tym mówią i czasami jest to trudne do zdiagnozowania w jakikolwiek sposób. Natomiast to szkolenie było dla nas bardzo wartościowe. Bo miałyśmy podane w jaki sposób to dziecko może się zachowywać i co może powodować takie zachowania w klasie. To było takie szkolenie na zasadzie warsztatów.

Na pytanie o działania profilaktyczne podejmowane w szkołach respondentów, stosunkowo często pojawiała się kwestia warsztatów i zajęć prowadzonych dla rodziców. Rozmówcy wypowiadali się jednak negatywnie na temat zaangażowania rodziców. Ich udział w warsztatach jest dla respondentów bardzo ważny z punktu widzenia skuteczności zapobiegania problemowi przemocy, niezwykle trudność sprawia im jednak zaangażowanie rodziców w tego typu przedsięwzięcia. W wypowiedziach respondentów pojawia się również opinia o pojawiających się trudnościach ze współpracą z rodzicami w przypadku problemów ucznia i ewentualnego udania się rodziców z dzieckiem do specjalistów.

Jest też praca z rodzicami. Oczywiście z rodzicami jest o tyle trudniejsza praca, bo musi być też ich inicjatywa, żeby w tą współpracę wejść. Z tym jest problem. W zeszłym roku jak organizacja zewnętrzna prowadziła bardzo ciekawe warsztaty zwiększające kompetencje wychowawcze, to zainteresowanie tymi warsztatami było nikłe. Na szczęście jacyś rodzice przyszli, ale w skali 800 uczniów w szkole, jak jest na warsztacie 4 rodziców to znaczy, że rzeczywiście nie są tym zainteresowani i nie chcą rozwijać tych umiejętności.

Czy rodzice chętnie uczestniczą w spotkaniach? Nie, nie ma chęci, rodzice nie mają czasu. Nie mają czasu na własne dzieci, to nie mają czasu w ogóle przychodzić do szkoły. Czasami jest tak, że dziecko jest trudne, są jakieś sytuacje, interwencje i rodzic nie ma czasu przyjechać, nie ma czasu porozmawiać, czasami nawet odebrać telefonu, żeby usłyszeć, że się coś wydarzyło nie za dobrego. Żeby przyszli na takie spotkanie jeszcze dodatkowo no to jest mega trudne. Ich przychodzi garstka i to przychodzą zazwyczaj tacy rodzice, którzy nie mają takiego problemu. Więc myślę, że z tym boryka się większość szkół, że jednak rodzice no niechętnie. Myślę, że wynika to z tego, że po prostu nie mają czasu, a nie jest to nic takiego priorytetowego, ważnego no bo w ich życiu nie jest dziecko do końca ważne.

Jeśli chodzi o rodziców to pracujemy tylko indywidualnie, bo prowadzenie warsztatów... no one są prowadzone de facto, ale skuteczność tego jest żadna. Na spotkanie z rodzicami, w których grupa liczy 120 rodziców, przyjdzie 17 i to przyjdą ci, którzy robią dla tego dziecka wszystko. No to nie na takim kliencie nam zależy. Więc ja w to nie wierzę aż tak.

Przed wszystkim my bazujemy na nawiązaniu dobrych relacji z rodziną i dzieckiem. Nie na zasadzie straszenia, czy nakazywania czegoś, natomiast mamy świadomość tego, że czym więcej wypracujemy z rodzicem, tym bardziej się to przełoży na dziecko, czyli to w jaki sposób rozmawiamy z rodzicem, traktujemy ich jak partnerów niezależnie od sytuacji wyjątkowej, czy niezależnie od uzależnienia i co sądzimy na ich temat. Staramy się rozmawiać w taki sposób, żeby jak najwięcej ugrać dla dziecka. Często rodziny nie chcą kierować swoich dzieci do poradni psychologiczno-pedagogicznych, nie chcą iść do lekarzy specjalistów typu na przykład psychiatry i te problemy pozostają nierozwiązane. One się później nawarstwiają i dzieciak na jakimś poziomie później powiela błędy rodziców.

Czasami mamy wrażenie, że mierzymy się ze ścianą, odbijamy się od ściany, a czasami jak chociaż jedno dziecko w jakiś sposób nauczy się konstruktywnie rozmawiać, wyrażać swoje emocje to jest dla nas już wielki sukces. Poza tym kontrakty spisujemy jeszcze z rodzicami, spotykamy się na bieżąco, monitorujemy sytuację pod względem frekwencji, pod względem dydaktycznym.

OPINIA NA TEMAT SKUTECZNOŚCI DZIAŁAŃ PODEJMOWANYCH W SZKOLE

Respondenci pytani byli także o to, które według nich działania profilaktyczne, czy też interwencyjne są skuteczne, a które nie. Dla jednego z rozmówców skuteczną jest przede wszystkim procedura „Niebieskie Karty”. Według niego dzięki uruchomieniu procedury rodzice mogą przestraszyć się konsekwencji prawnych i zmienić swoje zachowanie.

Myślę, że ta procedura Niebieskie Karty, interwencja, że rodzic wie, że prawnie coś się dzieje, że w jakiś sposób ta sytuacja rodzinna może się zmienić, mogą być odebrane prawa rodzicielskie. To często pomaga.

Oprócz procedury „Niebieskie Karty” część respondentów wskazywała również na skuteczność działalności Ośrodka Pomocy Społecznej co wynika z tego, że pracownicy Ośrodka mogą udać się do danej rodziny i sprawdzić, jak faktycznie wygląda sytuacja rodzinna danego dziecka. Jedna z osób przyznała, że dostrzega skuteczność procedury „Niebieskie Karty”, jednak na co dzień boi się podejmować decyzję o jej założeniu, z obawy przed pomyłką i złym zdiagnozowaniem sytuacji.

Trudno powiedzieć, dla każdej rodziny może być coś innego. Dla niektórych rodzin samo założenie Niebieskiej Karty jest powodem, żeby się ogarnąć, a dla niektórych nawet odebranie dziecka nic nie zmienia. Ja myślę, że tutaj jest bardziej rola OPS, bo oni chodzą do domu. Kiedyś było tak, że pedagog też chodził, a teraz nie ma już tego w planie pracy pedagoga i raczej nie wychodzi. Czasami chodzimy, ale to jak nie ma kontaktu, dziecko nie chodzi, ale nie badamy warunków życia, jak tam dzieci mieszkają.

Najskuteczniejsze to jest zawsze zgłoszenie do OPS-u, bo wtedy jest konkretne działanie, idzie tam ktoś i sprawdza. Założenie Niebieskiej Karty też, tylko to ma oczywiście drugą stronę, no bo taki uczeń jest już dla nas tak naprawdę spalony, jeśli my tu niesłusznie to założymy, no to jakby w tym momencie nie mamy pola manewru, dlatego te Niebieskie Karty nie są dla nas łatwą sprawą. Zawsze boimy się zakładania tego. Wiem, że są szkoły, w których wbrew podejrzeniom są zakładane Niebieskie Karty. My po prostu mamy pewną obawę, nie chcemy też nikogo skrzywdzić, a z drugiej strony wiemy, że nie zakładając jej, też możemy skrzywdzić. To jest po prostu taki lęk, lęk przed tym skrzywdzeniem kogoś, ale fakt, że ten OPS to jest chyba najskuteczniejsza forma. Po prostu ktoś idzie, widzi, sprawdzi to. Po prostu namacalnie widzi jak to wygląda. A które są najmniej skuteczne? Warsztaty dla uczniów są najmniej skuteczne, jedyne co można mieć nadzieję, że po takich warsztatach uczeń w ogóle dostrzeże, że jest ktoś taki jak psycholog w szkole, bo wiem że czasami nie zdają sobie z tego sprawy, nie wiedzą czym się psycholog zajmuje. Zazwyczaj myślą, że psycholog to jest od takich niegrzecznych dzieci.

Inni respondenci do skutecznych działań zapobiegawczych zaliczają przede wszystkim prowadzenie warsztatów profilaktycznych z uczniami. Dla tych osób kluczowe jest przekazywanie młodym ludziom wiedzy odnośnie możliwości uzyskania pomocy, organizowanie warsztatów zwiększających kompetencje społeczne dzieci i młodzieży, a także uczenie pożądanых zachowań.

Z uczniami musi taka praca być prowadzona, ale ta praca ma na celu wsparcie ich i wyposażenie w wiedzę. Jeżeli w domu dzieje się krzywda i dziecko nie mówi w szkole, to musi znać Telefon Zaufania, musi wiedzieć, że jakby dzwonił na Policję to wystarczy, że powie dwa zdania. Wyposażamy dzieci w takie informacje. Nasz taki kierunek to raczej uczenie ich wołania o pomoc, kiedy ktoś krzyczy, podniósł na ciebie rękę. To jest takie nasze zadanie. To musimy robić.

Jeśli chodzi o działania, to na pewno szerokie spektrum różnych warsztatów zwiększających kompetencje społeczne i profilaktycznych, zarówno w zakresie profilaktyki uzależnień, jak też profilaktyki bazowej, czyli umiejętności społecznych.

Myślę, że też mogłyby być jakieś warsztaty, szkolenia dla dzieci, dla uczniów, żeby one też wiedziały co z tym zrobić. No one niby wiedzą, że jak mają problemy, jest rozreklamowany Telefon Zaufania i tak dalej, wiedzą, że mogą się dzielić jakimiś problemami z wychowawcą, z pedagogiem, z psychologiem, ale może właśnie na zasadzie, znaczy skupić się bardziej na rodzinie. Bo skupiamy się bardzo na przemocy rówieśniczej, bo z tego dzieci mają warsztaty jak kontrolować swoją złość i przemoc taka rówieśnicza, ale też jeżeli chodzi o rodzinę, to myślę, że też byłby dobry pomysł.

(...) korygowanie zachowania wśród młodzieży, jak najczęstsze negowanie takiego zachowania, dawanie do zrozumienia, że to jest złe i niepożądane w społeczeństwie. Będzie to procentowało na przyszłość, a jeżeli chodzi o rodziców, nauczy ich komunikacji z dziećmi, szukania innych rozwiązań niż siła i agresja.

Wśród skutecznych działań zapobiegawczych problemowi przemocy w rodzinie część respondentów wymieniło pracę z rodzicami. Praca ta miałaby odbywać się nie tylko poprzez warsztaty, ale prowadzenie grupy wsparcia, czy też nawiązywanie pozytywnych relacji z rodzicami, dzięki czemu możliwa będzie dobra współpraca na rzecz rozwiązywania problemów dzieci i młodzieży.

Myślę, że spotkania z rodzicami. Ja planuję to wdrożyć, trochę takie spotkania wsparcia, grupa wsparcia dla rodziców. Ale to wszystko się sprowadza do obecnej sytuacji jaka panuje w kraju – pandemii. Ale myślę, że edukowanie wśród rodziców to jest dobry początek (...)

Myślę, że kiedy rodzic do nas przyjdzie, taka szczerza rozmowa, kiedy poczuje poczucie bezpieczeństwa i będzie szczerzy wobec nas i będzie otwarty na tą pomoc. I wtedy jest łatwiej skierować taką rodzinę chociażby do OPS, niż na przykład założyć Niebieską Kartę. To jest wtedy jak gdyby taki mur i koniec pracy z rodzicem. My bardziej staramy się, żeby wyciągnąć tego rodzica, porozmawiać i wskazać jak można postępować inaczej.

Wśród osób uczestniczących w badaniu byli również tacy, którzy nie potrafili wskazać skutecznych działań profilaktycznych i interwencyjnych. Dla jednego z respondentów procedura „Niebieskie Karty” w większości przypadków nie przynosi oczekiwanych rezultatów.

Które są skuteczne? To różnie. Założenie Niebieskiej Karty to szczerze powiem, no może jedna z tych wszystkich przez te wszystkie trzy lata, które zostały założone, to może jedna coś dała. Więc to też nie do końca jest tak, że się uda rzeczywiście gdzieś tą sprawę załatwić.

WIEDZA NA TEMAT MOŻLIWOŚCI UZYSKANIA POMOCY WŚRÓD UCZNIÓW ORAZ DOROSŁYCH MIESZKAŃCÓW

Kolejną kwestią poruszaną podczas wywiadów z pracownikami placówek oświatowych była wiedza uczniów na temat możliwości uzyskania pomocy i wsparcia. Respondenci zostali zapytani o to, czy według nich ich wychowankowie mają świadomość w tym zakresie. Z wypowiedzi wszystkich badanych wynika, że uczniowie mają na ten temat wiedzę, a czerpią ją przede wszystkim z zajęć organizowanych w ich szkołach.

Wydaje mi się, że wiedzą. Myślę, że od nas, z naszych zajęć, od nauczycieli, natomiast problem tkwi gdzie indziej. Nie zawsze chcą się otwierać, nie zawsze mówią o tej przemocy bo się wstydzą. I wtedy trzeba bardzo delikatnie załatwiać wszystkie te sprawy bo też są nieraz takie sytuacje, że dzieci świetnie manipulują, zgłaszają nam taką sytuację, że rodzic je bije, po czym trudno od razu naskoczyć na rodzica, bo nie mamy tej pewności czy tak faktycznie jest. Więc mówię, to jest taka duża sztuka rozeznania się w tym wszystkim.

Myślę, że wiedzą, bo o tym się mówi, i wychowawcy też o tym mówią na godzinach wychowawczych.

Czerpią informację na pewno ze szkoły. Ja tu z pełną odpowiedzialnością mogę powiedzieć, że robimy dużo, żeby wiedzieli. Ale jakby zawsze wiedzą, że jeżeli nam coś powiedzą, to w kwestii przemocy w rodzinie, to nie jest tajemnica. Jakby my nie możemy tego sobie

zachować, tylko musimy coś z tym zrobić i z takimi słowami często się też spotykam, że no powiedziałbym pani, ale boję się, że pani to komuś powie. Też trwa to długo, ta cała diagnoza zanim to dojdzie od rodziców, zanim ten OPS przyjdzie, to dziecko w tej rodzinie żyje i się po prostu boi, więc to jest logiczne.

Wedle ankiet, które wczoraj analizowałem skrzętnie przez pięć godzin – tak. Nie no teraz trochę tak żartobliwie powiedziałem. Generalnie jeżeli chodzi o różne procedury związane ze zgłaszaniem trudności między innymi w kontekście przemocy zarówno rówieśniczej jak i też tej domowej przekazujemy uczniom, mają do nich wgląd i też o tym rozmawiamy. Ja jak mam krótkie pogadanki w klasach, czy jakieś większe warsztaty zawsze zaznaczam, że jest cały szereg osób, którym mogą zgłosić, że coś się złego dzieje i nie jest to z ich strony nic złego, żeby zgłosić o swoich problemach, co zresztą w zeszłym roku szkolnym skutkowało tym, że faktycznie zgłaszali.

Wydaje mi się, że tak. Skąd czerpią informacje? Z godziny wychowawczej na przykład. Nauczyciele mówią. Czasami mamy zajęcia profilaktyczne, to również mówimy gdzie tej pomocy szukać, że mogą do nas przyjść.

Jeden z uczestników badania uważa, że informacje o miejscach, w których można uzyskać pomoc uczniowie czerpią nie tylko z warsztatów i zajęć prowadzonych w szkołach, ale także z mediów i środków masowego przekazu.

Kiedy robi się też zajęcia takie profilaktyczne w klasach na temat też przemocy rówieśniczej, nie tylko tej przemocy w domu, gdzie się zgłosić, to dzieciaki rzeczywiście mają pojęcie. Myślę, że tutaj media też swoje robią. One siedzą w tych mediach społecznościowych, oglądają mnóstwo różnych seriali filmów i myślę, że gdzieś tam to wszystko w głowie mają.

Kilku rozmówców stwierdziło ponadto, że dzieci z chęcią przychodzą do nich i zgłaszają trudne sytuacje. W ich opinii uczniowie mają świadomość tego, że u pedagoga szkolnego, czy psychologa otrzymają pomoc i mogą liczyć na wsparcie. Darzą ich zaufaniem.

Na pewno nie wszyscy, ale rzeczywiście była taka tendencja, że przychodzili do mnie uczniowie, którzy mówili o problemach innych uczniów i prosili o pomoc. Wydaje mi się, że przynajmniej w naszej szkole te informacje co robić w sytuacjach trudnych, są całkiem znane przystępne i przyswojone.

Dzieci przychodzą i mówią - proszę pani, ja zauważyłem, że coś się dzieje z koleżanką. Myślę, że dzieciaki bardzo dużo wiedzą i mają taką potrzebę o tym mówić gdzieś tam w swojej samotności. Rzeczywiście kiedy tu przychodzą o jakiś takich głupotach porozmawiać, potem wychodzą jakieś wielkie rzeczy, że coś się dzieje w danej rodzinie. Dzieciaki wiedzą, że mogą liczyć na naszą pomoc, nasze wsparcie. Wydaje mi się, że dzieciaki mają taką świadomość, gdzieś tam wypracowaliśmy to sobie, że mają do nas zaufanie i wiedzą, że tu jest taki pokój, że można przyjść, pogadać albo czasami posiedzieć po prostu, pomilczeć, kiedy te emocje biorą górę. I że to jest takie przyjazne dla nich miejsce.

Wiedzą też właśnie od pedagoga, od psychologów w szkole, gdzie mogą się zgłosić, z kim porozmawiać. Często też się mówi o tym, że mogą wszystko mówić wychowawcom. Mogą pójść do psychologa, mogą pójść do pedagoga, do jakiejś zaufanej osoby w szkole, jeżeli coś się dzieje takiego niepokojącego. Więc dzieci przychodzą z takimi informacjami.

Pracownicy dwóch placówek oświatowych podali, że w ich szkołach znajdują się miejsca, w których rozwieszono są informacje na temat możliwych miejsc wsparcia i pomocy oraz numery telefonów alarmowych.

Mamy jakieś tam czasami porozwieszane ulotki, gdzie mają się zgłosić, tam są telefony alarmowe. Im młodsze te dzieci, to chętniej mówią o tym, powiedzą wychowawcy w tych młodszych klasach. Nawet obserwują, że drugiemu dziecku się coś tam dzieje. A starsze nie bardzo.

Tak, u nas mamy gabloty, w których są telefony wsparcia, jest informacja gdzie się udać. Jest taka informacja. Zresztą zawsze też podkreślamy, że jak przyjdzie do nas uczeń, to też służymy pomocą, wsparciem i kompleksowym, że tak powiem zapleczem.

Pytanie o znajomość miejsc wsparcia i pomocy wśród mieszkańców Dzielnicy zadane zostało również pracownikom Ośrodka Pomocy Społecznej. Stwierdzili oni, iż mieszkańcy mają świadomość w tej kwestii, co wynika z różnego rodzaju działań podejmowanych w celu rozpowszechnienia tego typu informacji takich jak: udostępnianie informacji na stronie Ośrodka Pomocy Społecznej, Facebooku, przekazywanie ulotek oraz informowanie mieszkańców przez pracowników Ośrodka Pomocy Społecznej i Policji w kontakcie bezpośrednim.

Mają wiedzę, ponieważ w ramach takich działań masowych informujemy mieszkańców, mamy ulotki, rozdajemy też ulotki, uczestniczymy też w różnego rodzaju działaniach organizowanych przez inne jednostki, informujemy o działaniach, które prowadzimy. Też Internet, Facebook, strona Ośrodka Pomocy Społecznej, co kiedy się zaczyna, z czego można skorzystać, do kogo się zgłaszać. Więc myślę, że ta edukacja jest na wysokim poziomie i ktoś kto chce skorzystać, też w kontakcie bezpośrednim, bo informujemy też o działaniach poprzez pracowników.

Policja też informuje od razu podczas interwencji z rodziną, że jest możliwość skorzystania z takich różnych form. Nie do końca wiedzą „od a do z” z czym, natomiast wiedzą, że można tu przyjść do nas.

Jak wynika z relacji pracowników Ośrodka Pomocy Społecznej, świadomość mieszkańców Dzielnicy jest w zakresie możliwych form pomocy coraz większa, co wynika między innymi z zaangażowania i ciężkiej pracy pracowników Ośrodka.

Też coraz więcej odbieramy telefonów, ta świadomość społeczeństwa też jest większa, w ogóle nie tylko w dzielnicy, że pewne zachowania nieprawidłowe po prostu ludzie zgłaszają.

Ja też bym powiedziała, że to jest, tutaj chciałam pochwalić pracowników, bo to jest też ciężka ich praca. Edukowanie środowisk, do których oni trafiają w pierwszej kolejności i tak na prawdę ich wiedza też przekłada się później na pracę z rodziną.

DZIAŁANIA PODEJMOWANE NA TERENIE CAŁEJ DZIELNICY

Pracownicy placówek oświatowych pytani byli również o działania zapobiegawcze problemowi przemocy w rodzinie podejmowane na terenie całej dzielnicy Praga-Południe. Wśród badanych pojawiały się głosy mówiące o prowadzonych warsztatach – wskazało na to dwóch respondentów. Jeden z nich odniósł się do zajęć prowadzonych przez Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną, natomiast drugi do organizowanych przez Straż Miejską. Dla jednej z osób oferta Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej jest niewspółmierna do zapotrzebowania.

Każdy coś daje. Poradnia daje ofertę dla dzieci, dla rodziców, ale oferta jest uboga tak jak powiedziałam, ponieważ liczba pracowników, a liczba szkół do objęcia jest po prostu niewspółmierna do potrzeb, więc tutaj mamy jakąś tam ofertę pomocową warsztatów.

Straż Miejska wchodzi na przykład na zajęcia do dzieci i też jakby prowadzą takie zajęcia profilaktyczne dla dzieci, więc to jest też takie źródło informacji.

Dla znacznej części respondentów do głównych działań podejmowanych na terenie Dzielnicy zaliczyć można funkcjonowanie Ośrodka Pomocy Społecznej. Rozmówcy widzą duże wsparcie tej instytucji i pracujących w nich osób. Pracownicy placówek oświatowych często kierują rodziców do Ośrodka po wsparcie, współpracują z nim w celu rozwiązywania problemów uczniów oraz ich rodzin. W opinii znacznej części badanych współpraca z Ośrodkiem jest bardzo dobra i przynosi wiele pozytywnych efektów. Jeden z respondentów dostrzega niestety niewystarczający kontakt z niektórymi kuratorami sądowymi.

Mamy też wsparcie z OPS. Pracując razem dopracowujemy się do takiego systemu, gdzie znamy się i w niektórych przypadkach możemy działać pozainstytucjonalnie, prawda? Więc taka forma przyświecała, kiedy tworzyliśmy Zespoły Interdyscyplinarne, potem stała się ona bardzo sformalizowana, ale nadal utrzymujemy z pracownikami socjalnymi taką trochę nieformalną, że sobie co jakiś czas sprawdzamy rodziny, dogadujemy się monitorujemy i tak dalej.

Na pewno my kierujemy rodziny do OPS, współpracujemy w ogóle z OPS-em. Mamy różne punkty pomocowe, organizacje, wspólne podwórko, czy ogniska różne, gdzie kierujemy rodziców i dzieci na różne zajęcia, żeby te dzieci spędziły ten czas i również wiemy, że czasami jak rodzic nie chce do nas przyjść, ale może w tym punkcie znajdzie taką osobę, która mu pomoże. Mamy wykaz miejsc, dostajemy go też na maila. Współpracujemy z ośrodkami socjoterapii.

Ja tutaj mówię tak jak ze swojego podwórka, tutaj z Pragi-Południe no to my współpracujemy z OPS i w ramach Niebieskich Kart, ale też w ogóle jeśli chodzi o rodziny z trudnościami materialnymi, gdzie często też pojawiają się czy alkohol, czy przemoc, więc tutaj na prawdę współpraca jest dobra. Chodzimy na takie spotkania do OPS, uczestniczymy w grupach roboczych, więc jakby tutaj na terenie dzielnicy rzeczywiście Ośrodek współpracuje, współgra.

Jeżeli chodzi o moje doświadczenia we współpracy np. z Ośrodkami Pomocy Społecznej jestem zadowolony. Rzeczywiście to jest całkiem intensywna współpraca. Widzę bardzo duże zainteresowanie ze strony pracowników socjalnych i sobie cenię tą współpracę. Mam nadzieję, że tak będzie dalej wyglądała. Wiem, że jest może w mniejszości, ale akurat ja mam same dobre doświadczenia ze współpracy i na pewno będę ją kontynuować. Natomiast jeżeli chodzi o współpracę z kuratorami, to różnie bywa. Sam byłem kuratorem społecznym, więc wiem, że są różne postawy względem tej funkcji. W zeszłym roku jeden pan mnie poraził brakiem refleksyjności swoich działań, który stwierdził, że nie był ani razu u rodziny, bo się boi w tej dzielnicy przemieszczać. Cóż, niestety to jest różnie. Niektórzy działają fantastycznie i są bardzo zaangażowani, a niektórzy nie działają w ogóle.

Część respondentów dostrzega na terenie Dzielnicy również dużą rolę jaką odgrywają organizacje pozarządowe. Zarówno poprzednio jak i teraz w wypowiedziach badanych często pojawia się Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, która w opinii badanych prężnie działa na terenie Dzielnicy.

(...) ale też muszę i podkreślić dużą rolę też spełniają organizacje pozarządowe i na przykład Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę rzeczywiście robi bardzo dobrą robotę i w profilaktyce, ale też i w dostrzeganiu i pomocy potem też dla nas, gdzie te dzieci kierować, też służy nam pomocą w diagnozowaniu różnego rodzaju skutków przemocy i też potem opiece nad tymi dziećmi. Wiadomo, że tutaj w szkole terapia jest niemożliwa, natomiast gdzieś te dzieci potem warto umieścić i monitorować.

Na terenie dzielnicy jest dużo działań, różne ngosy, coraz częściej poza szkołą oferują, chociażby wspólne podwórko, bardzo ciekawy zakres działań wspierających dzieciaki i rodziców oferuje. Mów Do Mnie Grzecznie - taka seria warsztatów. Teraz też będą prowadzić u nas takie warsztaty mediacyjne, które miały być w zeszłym roku szkolnym kontynuowane, ale z wiadomych przyczyn zostało to przełożone. Też otwierają się cały czas nowe miejsca, gdzie można diagnozować dzieci pod kątem psychologicznym i pedagogicznym, więc cały czas ta oferta jest coraz szersza. Wydaje mi się, że to wsparcie rodzice i dzieci mogą otrzymać z bardzo różnych źródeł zarówno tych publicznych jak i bardziej prywatnych lub właśnie stowarzyszeń i fundacji. Kwestia jest tutaj przede wszystkim chęci wejścia we współpracę zwłaszcza, że wiele rodzin ma naturalną awersję do współpracy z psychologiem, czy tym bardziej psychiatrą.

Wśród działań podejmowanych na terenie dzielnicy Praga-Południe jeden z pracowników placówki oświatowej wymienia funkcjonowanie Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej, która organizuje warsztaty dla rodziców wzmacniające kompetencje wychowawcze.

Poradnia też psychologiczno-pedagogiczna tutaj z nami współpracuje i też kierujemy czasami sprawy tam gdzie są terapeuci, gdzie są organizowane warsztaty dla rodziców, takich umiejętności wychowawczych. Czasami się udaje kogoś tam umieścić na takich warsztatach, co też jest na pewno dużą pomocą.

Dla części respondentów podejmowane w dzielnicy Praga-Południe działania nie są wystarczające. Pracownicy szkół, których wypowiedzi przytoczone zostały poniżej mają wiedzę jedynie odnośnie odbywających się co jakiś czas kampanii społecznych, rozpowszechniania ulotek, realizacji działań w ramach procedury „Niebieskie Karty” oraz funkcjonowania Punktu Konsultacyjnego.

Myślę, że są braki. Ja jestem osobą dość młodą, dopiero się wdrażam, wszystko jeszcze przede mną. Myślę, że mało się dzieje, jeżeli chodzi o to, w zasadzie to nie znam konkretnych działań jakie dzielnica podejmuje jeśli chodzi o przeciwdziałanie przemocy. Raz na jakiś czas są jakieś akcje propagandowe, takie kampanie społeczne, ale tak to oprócz tego co Ośrodek robi czyli interwencji, podejmowania działań w ramach Niebieskiej Karty, to chyba nic takiego się nie dzieje.

Uważam, że zdecydowanie za mało jest takich inicjatyw i to bardzo za mało, że tak powiem. Nie ma co ukrywać ze Praga-Południe jest takim troszkę symbolem agresji, alkoholizmu na terenie Warszawy, aczkolwiek to się już zmienia zauważyłem, ponieważ jest dużo nowych bloków, jakaś lepsza komunikacja, więc często te osiedla, które były bardziej komunalne i takie socjalne mieszają się teraz z nowym budownictwem, gdzie wprowadzają się inni ludzie, tacy bardziej, można powiedzieć wykształceni z większymi zasobami społecznymi. Więc to się już trochę miesza. Ale nie ma takich zauważalnych akcji, czy jakiś promocji gdzieś ogłaszanych na dzielnicy. Myślę, że w samym Urzędzie Dzielnicy na pewno są jakieś plakaty lub ulotki, które informują na temat miejsc, do których się można udać, czy jakieś punkty konsultacyjne, ale nie wiedzą o tym ludzie dalej.

Dwóch respondentów stwierdziło, że nie ma świadomości na temat podejmowanych w Dzielnicy działań związanych z zapobieganiem i rozwiązywaniem problemu przemocy w rodzinie, przy czym jedna z tych osób posiada tylko wiedzę odnośnie funkcjonowania Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę.

Na terenie Dzielnicy to ja tak gdyby utknęłam troszeczkę. Przede wszystkim kierujemy rodziców do stowarzyszenia Dajemy Dzieciom Siłę.

Na ten temat nie mam żadnych informacji, nie wiem. Nie powiem pani, bo nie wiem.

Zapytani o podejmowane w Dzielnicy działania, członkowie Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych stwierdzili, że są one różnorodne i wystarczające pod względem zapotrzebowania.

Na terenie dzielnicy podejmowanych jest szereg działań mających na celu ograniczenie zjawiska przemocy. Każdorazowo działania są dedykowane dla sytuacji danej rodziny. Działania interdyscyplinarne i ich mnogość wydaje się być wystarczająca.

Poniżej przedstawione zostały wypowiedzi Strażników Miejskich odnośnie podejmowanych w Dzielnicy działań. W ich opinii jest to przede wszystkim procedura „Niebieskie Karty”, organizowanie spotkań oraz prowadzenie warsztatów profilaktycznych w szkołach.

Zakładanie tzw. Niebieskiej Karty przez policję, na pewno są jakieś spotkania organizowane, takie bardziej w formie mitingów psychologicznych. Teraz to nikt nie organizuje, bo wiadomo, że choroba nas atakuje, ale na pewno są jakieś spotkania, takie z uzależnień, żeby wychodzić z tego, bo wiadomo że jak jest alkohol to jest i przemoc.

No na pewno działalność w szkołach. My współpracujemy ze wszystkimi szkołami na terenie Pragi-Południe i te szkoły od lat wysyłają do nas, my przedstawiamy ofertę, zapotrzebowanie na działania profilaktyczne. Kierują do nas i my umawiamy się bezpośrednio, wchodzimy. Nie było takiej szkoły, która zrezygnowała z tematu uczymy się żyć bez przemocy. Uważają, że to jest bardzo ważny temat. Taki sens jest tych zajęć, my zaczynamy od emocji, mówimy co one robią z człowiekiem, a tak naprawdę do czego mogą doprowadzić dalej.

Kolejną analizowaną kwestią jest opinia pracowników Ośrodka Pomocy Społecznej na temat podejmowanych w Dzielnicy działań profilaktycznych i interwencyjnych związanych z przemocą w rodzinie. Wśród wymienianych działań pojawiła się pomoc psychologiczna, kierowanie do różnego rodzaju placówek pomocowych, praca asystenta rodziny, zawiadamianie do sądu i prokuratury, współpraca z dzielnicowymi oraz wyjaśnianie sytuacji w rodzinie.

Pomoc psychologiczna, kierujemy do różnych placówek pomocowych dla osób, które doznają tej przemocy, ale też stosują tą przemoc. No sięgamy już w takich sytuacjach trudnych po wsparcie asystenta rodziny, po zawiadomienie sądu, prokuratury, jesteśmy w kontakcie z dzielnicowymi. No wszelkich możliwych działań próbujemy, żeby jednak tą sytuację w rodzinie wyjaśnić, uspokoić, rozeznąć i udzielić pomocy adekwatnej do potrzeb tej rodziny, mając na uwadze szczególnie dobro i bezpieczeństwo dzieci, które w tych rodzinach się znajdują.

W działania zapobiegawcze wpisuje się również prowadzenie grup wsparcia. Na terenie Dzielnicy zorganizowana została między innymi grupa wsparcia dla ojców prowadzona przez asystenta rodziny z terapeutą, a w planach znajduje się również uruchomienie grupy wsparcia dla młodzieży.

Prowadzimy grupy wsparcia, grupy takie edukacyjno-motywacyjne.

W tym roku od kilku lat prowadziliśmy taką grupę dla ojców jako profilaktykę. Prowadził ją asystent rodziny z terapeutą, będzie teraz grupa wsparcia dla młodzieży, ale również chcemy, żeby jednocześnie edukować rodziców, żeby dzieci korzystały, młodzież korzystała i jednocześnie ci rodzice też szli do przodu. Ze względu na to, że jeżeli część rodziny jest wyedukowana i zaczyna reagować na coś co się dzieje złego, a druga część zostaje gdzieś z tyłu, wtedy ta przemoc narasta i zachowania przemocowe. Rodzic nie jest w stanie zrozumieć dziecka, które zaczyna stawiać granice na przykład i odwrotnie dziecko, które nigdy nie miało stawianych granic.

Istotnym zasobem w mniemaniu uczestników badania są ponadto indywidualne konsultacje z psychologiem dla rodziców, którzy mają problemy wychowawcze ze swoim dzieckiem.

Rodzice mają też możliwość skorzystania z indywidualnych konsultacji z psychologiem w przypadku występowania takiej bezradności problemów wychowawczych. Z tego czasem korzystają.

Poradnictwo psychologiczne prowadzone jest nie tylko dla rodziców, ale także dla wszystkich mieszkańców Dzielnicy. W Ośrodku porad udziela również prawnik, co według respondentów jest bardzo ważne, a mieszkańcy chętnie z tego korzystają.

To o czym jeszcze zapomnieliśmy powiedzieć, to jest poradnictwo psychologiczne, które mamy we współpracy z miastem i nasi klienci bardzo chętnie korzystają z prawnika, którego mamy na miejscu, co też jest bardzo ważne, ponieważ wiele tych osób nie jest w stanie dojechać gdzieś, albo w ogóle nie wie z czym ma do czynienia. Wpływa jakiś wniosek, mają odpowiedzieć na coś w jakimś terminie i oni są kompletnie bezradni.

Podejmowane na terenie Dzielnicy działania to według respondentów także warsztaty umiejętności rodzicielskich, edukowanie społeczeństwa na temat przemocy w rodzinie, współpraca z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi oraz szkołami, a także kierowanie osób stosujących przemoc do programów korekcyjno-edukacyjnych. W opinii jednej z rozmówczyń, terminy na udział w tych programach są niestety odległe.

Warsztaty umiejętności rodzicielskich, czy to u nas, czy to na zewnątrz, współpraca z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, szkołami.

Pomimo wielu organizacji pozarządowych, jest niewiele takich miejsc, które pracują ze sprawcą i to więcej osób doznających przemocy korzysta w dzielnicy. Natomiast programy korekcyjno-edukacyjne dla osób wskazanych jako stosujące przemoc są niedostępne, nawet jeżeli prosimy o termin poradnię, to to jest za kilka miesięcy. Czasami nie można tyle czekać w większości przypadków. W związku z czym podążając za potrzebami dzielnicy, Ośrodek Pomocy Społecznej stara się też podejmować różnego rodzaju działania, rozszerzać kafeerie dostępnych różnych programów profilaktycznych, edukacyjnych dla swoich klientów, dla osób, do których mają dostęp w tej chwili. Też prowadzimy takie działania dotyczące programu warszawskiego, który polega na edukowaniu społeczeństwa danej dzielnicy, na tym co to jest przemoc, bo jednak wiele osób jeszcze ma z tym problem, młodzieży szczególnie, jakie formy są przemocy, co to jest przemoc, co trzeba zrobić, żeby to było zachowanie przemocowe. Dla nas to jest bardzo proste. To jest dokładnie tak, że wielu klientów też nie potrafi zdiagnozować z czym ma do czynienia tak

na prawdę. I dochodzą. tak jak tutaj koleżanka psycholog mówiła o tym, przez wiele, wiele lat nie potrafią same powiedzieć, w czym tkwiły od kilkunastu lat. To na prawdę jest bardzo duża skala.

Jak wynika z relacji jednego z uczestników badań, na terenie Dzielnicy podejmowanych jest szereg różnych działań wspierających i aktywizujących rodziny – pikniki, wyjścia integracyjne, wyjazdy, czy też zapewnianie rodzinom alternatywnych form spędzania czasu wolnego. Dla pracowników Ośrodka jest to ważny element pozwalający im zaobserwować pewne zależności w poszczególnych rodzinach.

Jeżeli chodzi o profilaktykę, to takie tutaj działania działowe, takie nasze doświadczenia w projekcie pokazały, że tak naprawdę organizowanie też takich szerszych inicjatyw na przykład pikników, wyjść integracyjnych, wyjazdów, też pokazywanie w ten sposób rodzicom, jakie są takie sposoby spędzania wolnego czasu. Dla nas jest to o tyle ciekawe jako specjalistów pracujących z rodzinami, bo mamy możliwość zaobserwowania jak rodzice reagują, jak nawiązują te relacje, jak też są w stanie, czy są w stanie w ogóle takie możliwości zaoferować. To też jest dla nas bardzo interesujące, takie ciekawe, bo możemy w ten sposób też mieć taki gotowy materiał do pracy później, takiej właściwej już z tymi rodzinami.

OPINIA NA TEMAT SKUTECZNOŚCI DZIAŁAŃ PODEJMOWANYCH NA TERENIE CAŁEJ DZIELNICY

Pracownicy placówek oświatowych uczestniczący w wywiadach zostali poproszeni również o wyrażenie swojej opinii na temat skuteczności działań zapobiegawczych i interwencyjnych podejmowanych na terenie Dzielnicy. Respondenci zapytani o to, które według nich są najskuteczniejsze i powinny być podejmowane na szerszą skalę, wskazywali różnorodne działania. Jeden z rozmówców stwierdził, że dobrym pomysłem byłoby zapewnienie urzędnikom możliwości częstszego odwiedzania i kontrolowania rodzin, a także aby odbywało się to niespodziewanie.

Ja myślę, że te patrole. Nie wiem do końca jak to się nazywa, ale właśnie żeby urzędnicy państwowi mogli częściej odwiedzać te rodziny, sprawdzać, patrzeć. Z tego względu też żeby to było niespodziewane, byłoby najlepiej. Jeżeli rodzina wie, że urzędnik przychodzi, to stara się wszystko ukryć, ten bałagan, alkohol, ubrać się okazjonalnie. Myślę, że to przede wszystkim - nadzorowanie, sprawdzanie tych rodzin.

Inny uczestnik badania jako skuteczne formy działań uznaje szkolenia dotyczące przemocy w rodzinie wśród pracowników placówek oświatowych, a przede wszystkim prawnych aspektów przeciwdziałania temu problemowi. Dla tego rozmówcy ważne byłoby również szkolenie z procedury „Niebieskie Karty”.

Ja na przykład byłam w piątek na fajnym szkoleniu z panem sędzią z Legnicy, który właśnie w OPS-ie robił szkolenie na temat przeciwdziałania przemocy, ale też tutaj chodziło o takie aspekty prawne i to było fajne, bo ja na przykład osobiście przyznam, że pracuję w tej szkole konkretnie rok i to było moje pierwsze szkolenie apropos tego i myślę, że takie szkolenia dla kadr byłyby taką skuteczną formą, chociaż jeżeli chodzi o tą odwagę na zakładanie Niebieskich Kart, czyli takie szkolenie, które wzmocniłoby, pokazało, że to nie jest tragedia. Ja myślę, że każda forma jakoś działa, że każdą formę jakakolwiek by nie była trzeba wdrażać, tak jak z tym warsztatami. Ja uważam, że to jest mało skuteczne, ale wystarczy nawet jak to pomoże jednemu. Dlatego każda forma jest skuteczna byleby była i byleby o tym mówiono.

Skuteczne w opinii jednej z osób badanych są z kolei warsztaty dla dzieci i młodzieży, w mniejszych grupach oraz w atrakcyjny dla uczniów sposób. Dobrym pomysłem według tego respondenta byłoby większe zaangażowanie fundacji, które potrafią w przystępny i interesujący sposób przekazać młodym ludziom wiedzę.

Jeżeli chodzi o profilaktykę to na pewno w większych grupach jakieś spotkania, warsztaty. Ja też je prowadziłem, różne fundacje też prowadzą, na przykład Dzieci Niczyje. Te warsztaty, w ten sposób, tylko właśnie w mniejszych grupach, nie cała klasa, tylko kilka osób. Te dzieci są w stanie bardziej pracować, skupić, też podejrzewam, że ta forma jest atrakcyjna. My często o tej przemocy mówimy, szkoła mówi i no dzieci mają dość - „o Jezus

znowu przemoc". Jakoś to uatrakcyjnić. Myślę, że ta fundacja prowadzi w sposób bardzo atrakcyjny, klarowny, interesujący. Bo to jest trudny temat. To trzeba jakoś ugryźć, żeby dziecko zrozumiało, co może być tą przemocą.

Kolejny respondent wskazał na upowszechnianie informacji dotyczących przemocy, czy też możliwości uzyskania pomocy w przypadku doświadczenia problemów w gablotkach znajdujących się na klatce schodowej bloków. Według niego mieszkańcy często tam zaglądną w związku z czym zasięg takich informacji znacząco się zwiększy.

Myślę, że w każdym budynku jest gablotka, gdzie są informacje od dzielnicowego, o jakiś remontach, jakieś plany, myślę że takie miejsce jest po pierwsze zawsze widoczne, codziennie każdy mieszkaniec bloku mija taką gablotkę, więc to jest dobre miejsce na umieszczenie plakatu informacyjnego, właśnie gdzie ma się zgłosić, jakie są przejawy agresji i tak dalej.

W wypowiedzi respondenta pojawiła się również opinia odnośnie nowych rozwiązań prawnych w zakresie rozwiązywania problemu przemocy w rodzinie, które mają wejść w życie 30 listopada. Dla pracownika placówki oświatowej biorącego udział w badaniu, zmiana przepisów będzie skutecznym rozwiązaniem.

Ja uważam, że w tej chwili to prawo co wejdzie od 30 listopada, uważam, że to będzie bardzo dobre rozwiązanie, bo wtedy sprawcy przemocy dopiero zobaczą, co to znaczy na kogoś podnosić rękę, kogoś po prostu psychicznie maltretować i to będzie najskuteczniejsze.

Respondenci stosunkowo często jako skuteczne działania wymieniali pracę z rodzicami – warsztaty z komunikacji stosowanej względem dziecka, edukowanie w zakresie sposobów rozmowy z dzieckiem, zajęcia na temat przemocy w rodzinie, uświadamianie jakie zachowanie jest przemocą i rozwijanie umiejętności wychowawczych.

Dla dorosłych też powinny być prowadzone warsztaty. Ale dorosłych jest dużo trudniej namówić również ze względu na brak czasu, bo się nie chce, bo po co. Na pewno byłoby to przydatne z tego względu, że rodzic też często nie wie, czy ta komunikacja, którą stosuje względem dziecka jest bezprzemocowa. Myślę, że jeżeli chodzi o rodziców to podejrzewam, że stosowanie lekcji, zadań polegających na zmianie komunikacji. Jeśli dziecko coś przeskrobie to nie straszyć pasem, nie wyzywać od nierobów, tylko stosować troszeczkę inne słownictwo. I myślę, że to najbardziej by się przydało jeśli chodzi o rodziców, osoby dorosłe. Słownictwo jakie się stosuje.

Powiedzenie rodzicom wprost. Nie wiem, ulotki na początek roku o tym co to jest ta przemoc w ogóle, bo oni nie wiedzą. Oni myślą, że przemoc to jest bicie, albo to stereotypowe, że klaps to nie jest przemoc.

Wydaje mi się, że najważniejsza jest praca u podstaw czyli u rodziców, żeby edukować rodziców. Żeby zmienić język. Jak myślę o jakimś działaniu, którego jest mało, a które mogłoby dać wspaniałe efekty, to właśnie komunikacja, praca nad komunikacją zarówno tych prostszych rzeczy jak Fuo czy Komunikatia, po trochę bardziej zaawansowane jak Porozumienie Bez Przemocy. Bo większość trudności leży w komunikacji i w tym jak ludzie ze sobą rozmawiają, a nie wcale to co chcą powiedzieć, bo często nie chcą skrzywdzić nikogo swoimi słowami, a i tak to robią, bo są tak nauczeni.

Myślę, że też prowadzenie takich spotkań, może właśnie dla rodziców, uświadamianie rodziców pod względem tego co jest przede wszystkim przemocą, bo rodzice często traktują przemoc psychiczną jako nie przemoc, bo uważają, że mają problemy wychowawcze z dzieckiem i tak na prawdę nie potrafią sobie z tym poradzić i radzą sobie tak jak umieją, więc myślę, że prowadzenie w poradni jakiś tam spotkań dla rodziców, uświadomienie czym jest przemoc, no i jak sobie radzić, czym można zastąpić tą przemoc.

Ja jestem bardzo ciekawa tego projektu Komunikacja Bez Przemocy. Myślę, że to by było bardzo korzystne dla rodziców, dla nas i dla dzieci. Jestem bardzo ciekawa, czy rodzice podejmą wyzwanie i chęć uczestnictwa w tym programie. Myślę to jest bardzo istotne, ta komunikacja bez przemocy, rozmowa z dzieckiem na przykład z nastolatkiem, tak

warsztatowo, bo to jest bardzo trudne. Ale nawet nie z nastolatkiem, bo to już widzimy problemy na przykład w tych klasach najmłodszych. W klasach 1 i 0.

Dwóch uczestników badań będących pracownikami placówek oświatowych zauważa skuteczność prowadzonych dla dzieci i młodzieży warsztatów. Jeden z respondentów stwierdził, że dzieci nie wiedzą co to jest przemoc, w związku z czym niektóre zachowania rodziców wydają im się koniecznymi zasadami. Drugi rozmówca uważa z kolei, że profilaktyka dotycząca przemocy powinna być realizowana wśród uczniów od najmłodszych lat.

(...) zresztą spotykamy się z uczniami, którzy mówią że tata mówi, że jak mnie trzy razy uderzy to ja mam mu oddać. Takie zasady mają w domu. Dzieci się z tym godzą, oni uważają, że to zasady. To akurat nie jest rzadkie, naprawdę nie jest rzadkie. I wystarczy, że te dzieci są przekonane, że tak jest, to jest normalne.

No ale na przykład ostatnio nawet w klasach 1-3 są duże problemy wychowawcze, zachowania dzieci i nawet raz wezwaliśmy Straż Miejską, ponieważ nie było możliwości upilnowania tego dziecka i powiem szczerze, że takie zdziwienie było jak to pierwsza klasa, a to już Straż. Ale niestety jest zapotrzebowanie i pod tym względem jest tego za mało. Powinno się zacząć od klas tych najmłodszych. Profilaktyka od najmłodszych lat. Nie tylko, że myjemy ręczki, zdrowe jedzenie. Profilaktyka przemocy.

Dla innych respondentów skuteczne w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie byłoby częstsze prowadzenie kampanii społecznych, uświadamianie mieszkańców w zakresie przemocy w rodzinie, a także uwrażliwianie społeczeństwa na wszelkie przejawy przemocy.

Na pewno jeszcze więcej kampanii, więcej uświadamiania, też pokazywania, że ten problem jest cały czas i że to nie jest tak, że jest już super fajnie. I takiej większej wrażliwości też innych, bo często jest tak, że właśnie ciocia, wujek, babcia wiedzą, a nikt nic nie mówi. Myślę, że tak jak tu się staramy jak najwięcej takich zajęć prowadzić, żeby pokazywać dzieciakom, że no właśnie moja złość nieprzepracowana, może innych krzywdzić, jak często się dzieje. Dzieci są jeszcze w miarę plastyczne, takie do

modelowania, do pokazywania różnych wzorców, gorzej z rodzicami, którzy są już ukształtowani, a nie potrafią tej złości przepracować i to wszystko się gdzieś odbija na tych dzieciach, na rodzinie. Więc na pewno też taka świadomość, żeby to też trochę ostracyzmu społecznego było w tym kierunku, że nie zgadzamy się na to.

Za mało jest uświadamiania, za mało jest profilaktyki, kampanii społecznych, żeby zwracać na to uwagę. Nie tylko szkoła, ale w ogóle społeczeństwo. Najczęściej jeżeli się dzieje w domach - mają rodziny, mają sąsiadów. Często wygodniej jest nie mówić, nie wiedzieć, nie słyszeć, bo musiałabym powiedzieć, zeznawać.

Podczas wywiadu jeden z pracowników placówki oświatowej stwierdził, że skuteczna byłaby szybsza interwencja w przypadku podejrzenia doświadczania przez dziecko przemocy. Według niego proces ten jest za długi, a kontakt z kuratorami sądowymi zbyt mały.

Jeżeli chodzi o interwencję to na pewno szybsza interwencja, w tej chwili czekamy miesiącami, żeby się cokolwiek zadziało. Jeżeli sprawa trafi do sądu, te dzieci tkwią nadal w tym środowisku i w tej sytuacji. Ja nie mówię, żeby odebrać, umieszczać dzieci w placówkach, ale myślę, że taki natychmiastowy powinien być nadzór kuratora, a to się ciągnie naprawdę czasami miesiącami. My się do tego zniechęcamy, jeśli chodzi o składanie spraw do sądu, kuratorzy się z nami nie kontaktują, generalnie bardzo rzadko, a powinni, bo szkoła jest źródłem informacji najszerszym, najbardziej wiarygodnym.

Wśród uczestniczących w badaniu osób pojawiła się również negatywna opinia na temat wszelkich podejmowanych w obszarze Dzielnicy działań, jednakże wynika to z czynników zewnętrznych takich jak ustanowione w Polsce prawo oraz lobby kościelne. Dla jednego z rozmówców procedura „Niebieskie Karty” jest czymś nieskutecznym.

Nie ma czegoś takiego. Nie ma. To że przemoc będzie i to że nie każdemu pomożemy to się z tym musimy pogodzić. Bo to jest pewna autonomia rodziny i prawo do robienia za tymi drzwiami co chcą. To co można zrobić, to zmienić prawo polskie. Przecież lata walczyliśmy o to, że jest zapisane, że rodzic sprawuje władzę rodzicielską, czyli ma prawo zbić dziecko i wtedy naruszy przepisy. W innych państwach jest to złagodzone, idzie w stronę pieczy,

nadzoru wtedy państwo może bardziej wkroczyć. U nas niestety nie. Poza tym jest ogromne lobby kościelne, które nie pozwala na zmianę tych przepisów prawa i musimy się z tym pogodzić. A przepis jest fatalny. Ja muszę z agresorem negocjować, żeby on się zmienił. Przecież Niebieska Karta jest farszą w chwili obecnej. Bo to jest negocjowanie, prowadzenie rozmów, jak rodzic jest ugodowy to się podporządkuje, pójdzie na terapię, ale są agresorzy, którzy mówią - no co wy mi zrobicie, no co, skierujecie sprawę do sądu? Zanim to trafi.

Poniżej przedstawiona została opinia jednej z osób pracujących w Straży Miejskiej na temat najskuteczniejszych działań zapobiegawczych. Według niej powinno prowadzić się systematyczne, długofalowe działania profilaktyczne. Ważna jest także interdyscyplinarność i współpraca w rozwiązywaniu istniejących problemów.

Coś co jest systematyczne, prowadzone w sposób ciągły, długofalowy. Swego czasu pracowałam kiedyś w takim zespole rozwiązywania problemów alkoholowych na terenie Pragi-Północ. I wiem, że też Zespoły Interdyscyplinarne się spotykają na Pradze-Południe i były tam osoby zajmujące się przemocą z różnych instytucji i takie interdyscyplinarne też się zbierają. Na ile są skuteczne, trudno mi powiedzieć bo ja już nie jestem w to zaangażowana. To też jest jakiś sposób żeby usiąść wspólnie porozmawiać o tym problemie.

Skuteczność i potrzebę pogłębiania współpracy pomiędzy różnymi instytucjami dostrzegają również pracownicy Ośrodka Pomocy Społecznej. W ich opinii oprócz poradnictwa psychologicznego, pozytywne rezultaty przyniesie współpraca ze Strażą Miejską, Policją oraz placówkami oświatowymi. Skuteczna jest również praca pracowników socjalnych, którzy dzięki swoim działaniom, poprawiają wizerunek pracownika socjalnego i sprawiają, że ludzie chętniej zgłaszają się po pomoc do Ośrodka Pomocy Społecznej.

Na pewno poradnictwo psychologiczne, praca pracowników socjalnych, zdecydowanie poza tym też się zmienia trochę wizerunek tego pracownika. Inaczej jest postrzegany i łatwiej jest też nawiązywać kontakty z rodziną i współpracować. Oni też poprzez różnego rodzaju działania właśnie te grupowe, takie okołodzielnicowe, oni też nas postrzegają

w inny sposób. I myślę też, że mają łatwość dostępu, taką otwartość skorzystania i też wiele osób tak na prawdę uczy się mówić, że coś jest nie tak. I to jest taką wartością. Współpraca z innymi organizacjami, bo umówmy się, nie robimy tego sami. Myślę, że współpraca i z Policją i ze Strażą Miejską, z placówkami oświaty jest takim bardzo dużym zasobem, ponieważ uzupełniamy się kompetencyjnie. Co nam też pomaga tak naprawdę no i tym rodzinom też.

Jeszcze tak nawiązując do skuteczności, mówiąc o skuteczności w przeciwdziałaniu przemocy, to działa taka interdyscyplinarność. To, że nawet jako pracownicy socjalni nie jesteśmy w tym sami to po pierwsze, a działamy tak naprawdę ze służbami, z przedstawicielami służb. Mamy na bieżąco możliwość omówienia w danym momencie te same informacje, a jednocześnie możemy w tym samym momencie oferować pomoc ofierze, sprawcy, czy dziecku, więc ta praca idzie jakby interdyscyplinarnie i tu i teraz w tym momencie.

Na pewno tutaj warto myśleć o bardziej ścisłej współpracy między nami, a szkołą tudzież z innymi placówkami, poradniami pedagogicznymi. Ja tak to widzę, poprzez budowanie jakiejś wspólnej oferty, ponieważ jedną z naszych niezaprzeczalnych zalet jest to, że my dość szybko reagujemy na sygnały o podejrzeniu przemocy.

Pozytywne skutki współpracy dostrzega także inny pracownik Ośrodka Pomocy Społecznej, który stwierdził, że dzięki ich rozwiniętej siatce kontaktów, są w stanie w niektórych przypadkach nawet przyspieszyć wizytę u specjalistów.

Klienci jakby mają możliwość tak naprawdę u nas takiej obsługi kompleksowej. To jest kwestia tego czy chcą z tego skorzystać czy nie. Bo jakby no idę, rozeznaję sytuację i mam propozycję, mam ofertę i ten człowiek nie musi na to długo czekać. A jeśli chodzi o te poradnie zdrowia psychicznego, czy poradnie psychologiczno-pedagogiczne to myślę, że gdzieś na tyle mamy tą siatkę kontaktów zrobioną, że jesteśmy w stanie nawet przyspieszyć wizytę u psychiatry, czy zorganizować tą wizytę domową i poradnia ma dla nas jednak szybsze terminy. Czasem są to kwestie indywidualne, wydreptania pewnej ścieżki, ułożenia sobie tych kontaktów i potem no to działa.

Na pytanie o to, jak przebiega współpraca z placówkami ochrony zdrowia, pracownicy Ośrodka Pomocy Społecznej stwierdzali, że nie kształtuje się ona na zadowalającym poziomie. Według jednego z rozmówcy lekarze najczęściej odsyłają pacjentów z problemami typu uzależnienia, czy przemoc do Ośrodka Pomocy Społecznej lub Policji, a sami bardzo rzadko podejmują jakiegokolwiek działania w tym zakresie.

My się staramy nawiązywać różnego rodzaju relacje z poradniami, tak żeby no w jakiś sposób móc jednak kierować i pomagać, natomiast to zdecydowanie kuleje.

Też mi się tak wydaje, że teraz młodych lekarzy się uczula na każdym kroku, przemoc i depresja i później odsyłają do różnych specjalistów zajmujących się tym, no ale w przypadku przemocy to właśnie odsyłają, jakby cedują, czy założenie Niebieskiej Karty na najczęściej Ośrodek Pomocy Społecznej lub inne instytucje, natomiast bardzo rzadko podejmują działania samodzielnie.

Rzadko podejmują w ogóle działania, które powinni podejmować, a z kolei te środowiska, gdzie ewidentnie powinno być podjęte działanie, są odsyłane do ośrodków, na Policję.

Z wypowiedzi pracownika Ośrodka Pomocy Społecznej wynika, że istotnym zasobem w zakresie wsparcia rodziny i ich problemów jest obecność specjalistów takich jak logopedzi oraz psycholodzy dziecięcy. Rozmówcy dostrzegają konieczność zatrudnienia lekarza psychiatry i uważają, że przyniosłoby to wiele korzyści. Niestety pomimo podjętych dotychczas prób, nie udało się znaleźć chętnej osoby na podjęcie pracy w Ośrodku.

Jeszcze to o czym zapomnieliśmy apropos programów korekcyjnych różnego rodzaju i wsparcia rodziny, też mamy szeroko rozwiniętą specjalistykę. Mamy logopedę, mamy psychologów, dwóch dziecięcych. Widzimy, że z tym jest bardzo trudny dostęp. Mamy bardzo dobrą współpracę z poradnią taką szkolno-pedagogiczną, gdzie część naszych klientów też korzysta ze wsparcia ponieważ tych problemów jest na prawdę makabryczna liczba i widzimy tą potrzebę specjalistyki coraz szerzej rozumianej. Nie możemy zorganizować, chociaż środki były zabezpieczone w tym roku, lekarza psychiatry. No nikt

się nie zgłosił. Brakuje fachowców. Ale widzimy realną taką potrzebę, natomiast no pewnych rzeczy nie jesteśmy w stanie przeskoczyć.

Dla kolejnego z pracowników Ośrodka Pomocy Społecznej skuteczną byłaby przede wszystkim profilaktyka w postaci zajęć warsztatowych dla dzieci od najmłodszych lat, a także podnoszenie kompetencji wychowawczych rodziców oraz modelowanie właściwych postaw. Respondent dostrzega w tym przypadku przede wszystkim rolę placówek oświatowych.

Moim zdaniem na pierwszym miejscu jest profilaktyka. Ja bym tutaj na pierwszym miejscu wysunął placówki szkolne w powiązaniu z nimi, jak gdyby działania profilaktyczne. Moim zdaniem profilaktyka zaczyna się od urodzenia poprzez działania warsztatowe, jeśli chodzi o umiejętności wychowawcze rodziców, poprzez właśnie też takie działania placówek, w których przebywają dzieci, na zasadzie modelowania właściwych postaw, w myśl powiedzenia czym skorupka nasiąknie za młodu. Także moim zdaniem to jest jak gdyby na szczycie.

Podczas prowadzonego z pracownikami Ośrodka Pomocy Społecznej wywiadu, jeden z rozmówców zauważył pewne nieprawidłowości związane z funkcjonowaniem na terenie Dzielnicy Zespołu Interdyscyplinarnego. Respondent stwierdził, że niektórzy członkowie Zespołu nie angażują się wystarczająco w powierzoną im funkcję, a sprawują ją jedynie dla własnych korzyści i swego rodzaju prestiżu.

To co jeszcze uważam wymaga zmiany i świadomości, to jest naprawdę wzmocnienie Zespołów Interdyscyplinarnych i świadomość członków Zespołu po co są, ze względu na to, że ja obserwuję też taką postawę wielu członków Zespołu, gdzie bycie członkiem Zespołu jest jakąś formą prestiżu, wykorzystania w swojej karierze zawodowej, a jeżeli chodzi o angażowanie się w pracę Zespołu, umiejętności podziału pracy, no prawdę to leży. Jednym z argumentów jest też, tak jak domyśla się pani, jest to finansowanie w ogóle Zespołu, natomiast uważam, że każdy członek Zespołu jest świadomy, wie co wynika z ustawy i do czego są powoływane Zespoły i jeżeli decyduje się na coś, no to decydujemy się świadomie, nie tylko dla własnych korzyści. Bo to dezorganizuje też pracę, ponieważ jest

to łańcuszek działań powiązanych. Jeden członek Zespołu, czy dwóch, nie naprawi sytuacji w 600 rodzinach. Jeżeli nie będzie podziału tych kompetencji, takiego wzajemnego zrozumienia, to ta przemoc będzie rosła.

W opinii tego pracownika powinno podejmować się działania zwiększające świadomość członków Zespołu Interdyscyplinarnego w zakresie pełnionej przez nich funkcji, poprzez różnego rodzaju szkolenia, warsztaty, czy też doradztwo.

Ja myślę, że szkolenia różnego rodzaju, doradztwo, takie zwiększanie świadomości, że jednak ponosimy jakąś odpowiedzialność za te osoby, może nie stricte w pełnym tego słowa znaczeniu, ale jednak no są pewne działania, które mają nastąpić w wyniku naszych działań, więc wydaje mi się że edukacja członków zespołu, różnego rodzaju właśnie nawet takie formy doradztwa są bardzo cenne i też widzę tutaj po naszym zespole, że przynoszą na prawdę efekty.

POTRZEBA POSZERZENIA MIEJSC WSPARCIA NA TERENIE DZIELNICY

Pracownikom placówek oświatowych podczas wywiadu zostało zadane również pytanie o to, czy widzą potrzebę poszerzenia miejsc wsparcia dla osób dotkniętych problemem przemocy w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe. Zdecydowana większość badanych udzieliła twierdzącej odpowiedzi wymieniając różnego rodzaju miejsca, czy też działania, które należałoby podjąć. Jeden z uczestników badania zaproponował utworzenie środowiskowego domu samopomocy dla ofiar przemocy w rodzinie, w którym taka osoba mogłaby otrzymać podstawową pomoc i schronienie. Respondent ten dostrzega jednak trudności w utworzeniu takiego miejsca w postaci ograniczonych środków finansowych.

Myślę, że ciekawą rzeczą byłby taki środowiskowy dom samopomocy dla ofiar przemocy domowej, dla dzieci, bez względu na płeć czy na wiek, tak że osoba, którą dotknie ta przemoc uzna za bezpieczną bazę, gdzie mogłaby zjeść, umyć się, dostać darmową pomoc prawną, psychologiczną, ale to by wymagałoby dużych funduszy od miasta.

Kolejny respondent dostrzega potrzebę poszerzenia oferty Dzielnicy o grupy wsparcia dla osób doznających przemocy w rodzinie. W jego opinii takich grup jest za mało.

Myślę że tak, grupy wsparcia dla ofiar przemocy. Nie ma chyba tego za dużo, nie wiem, czy w ogóle coś się dzieje w naszym Ośrodku.

W wypowiedziach respondentów kilkakrotnie pojawiały się również głosy mówiące o konieczności poszerzenia oferty pomocowej o specjalistów takich jak psychologów, psychiatrów, czy terapeutów. Poprawie powinien ulec również dostęp do terapii dla osób stosujących oraz doznających przemocy.

Psychologów, wsparcie psychologa. Ciężko się dostać do psychologa, czy dziecko, czy rodzic (...)

Tak, myślę że jak najbardziej, zwłaszcza takie działalności prospołeczne, które też redukuje właśnie zachowania niepożądane, czy społecznie niepożądane, jak najbardziej powinno ich być jak najwięcej. Tak samo jak jeśli chodzi o dzieci i młodzież to psychologia i psychiatria również na terenie Warszawy jest po prostu dramatyczna.

No myślę, że na pewno większy dostęp do terapeutów, do psychiatrów, no mało jest takich też miejsc, jeszcze ciągle za mało, gdzie są terapie i dla sprawców i dla ofiar (...)

Jeden z pracowników szkoły za konieczne uznał poszerzenie oferty spędzania czasu wolnego dla dzieci i młodzieży w formie ciekawych zajęć, czy świetlic środowiskowych. Stwierdził on, że w tym zakresie jest jeszcze dużo do zrobienia.

(...) jakieś fajne miejsca dla dzieci, świetlice środowiskowe, sesje terapeutyczne, jakieś zagospodarowanie czasu tym dzieciom, na pewno dużo można w tej dziedzinie zrobić.

Dwóch respondentów jako istotne uznało poszerzenie oferty o punkty konsultacyjne, co ważne takie, które byłyby otwarte w godzinach popołudniowych. Zdaniem tych rozmówców, dorośli mieszkańcy w ciągu dnia nie mają na to czasu,

a gdyby takie punkty oferowały pomoc w późniejszych godzinach, więcej osób miałoby możliwość uzyskania wsparcia.

Myślę, że w każdej placówce czy to szkolnej, czy coś z Urzędu Miasta, spółdzielnie mieszkaniowe, ale taki punkt informacyjny, punkt konsultacyjny nawet nie na cały etat 8 godzin dziennie, ale żeby ci ludzie, mieszkańcy wiedzieli, że w każdej spółdzielni, która założymy przez 4 h co drugi dzień w tygodniu udzieli jakiś wskazówek, pomocy, czy w każdej szkole podstawowej, jakiś punkt konsultacyjny też nie codziennie. Są Punkty Urzędu Miasta i można by je wykorzystać bardziej. Ludzie z reguły po pracy chcieliby skorzystać z takich punktów, no to szkoła też nie pracuje już po godzinie 17. Można by coś zorganizować.

Myślę, że tak ponieważ sam OPS to jest za mało tej pomocy, więc myślę, że jest dużo większe zapotrzebowanie. My współpracowaliśmy rok temu z organizacją i rodzice mogli wziąć udział w wykładach, konsultacjach i mało rodziców mogło wziąć w tym udział ze względu na brak czasu. Więc może w godzinach popołudniowych coś, albo jakieś dyżury. Żeby rodzice mogli przyjść na taką konsultację, do takiego punktu jak sobie poradzić, z dzieckiem nastolatkiem.

Wśród badanych znalazła się również osoba, która stwierdziła, że na terenie Dzielnicy jest zbyt mało miejsc, do których można kierować dzieci oraz ich rodziców po specjalistyczne wsparcie. Dla tego respondenta częstotliwość prowadzonych w poradni psychologiczno-pedagogicznej zajęć jest zdecydowanie za mała. Osoba ta przyznała ponadto, że ma duży problem ze wskazaniem miejsc, w których rodzice, czy też uczniowie mogą uzyskać pomoc.

Zdecydowanie jest taka potrzeba, bo my osobiście nie mamy za bardzo do kogo kierować. Gdzieś tam skieruje do koleżanek ze studiów, do jakiś placówek, tak na prawdę po znajomości gdzieś wciskam te dzieci. Tak na prawdę nie bardzo jest gdzie skierować bo u nas w poradni naszej psychologiczno-pedagogicznej nie ma za bardzo takich zajęć. Raz na jakiś czas warsztaty dla rodziców, to jest za mało. Ja myślę, że taka poradnia, która by się konkretnie zajmowała właśnie tym problemem, który jest tutaj właśnie często

spotykany, bo to też jest taka specyfika dzielnicy. U nas jest jeszcze w porządku, ale jeżeli chodzi o te okolice Szaserów, tam naprawdę patrząc po ilości orzeczeń, opinii, myślę że tam takich sytuacji jest więcej niż u nas. Ja zawsze mam taki problem, jeżeli ktoś mnie poprosi o wskazanie miejsca, gdzie mógłby pójść, naprawdę muszę się konkretnie zastanowić, podzwonić, popytać.

Dwóch uczestników badań dostrzega z kolei potrzebę zwiększenia częstotliwości prowadzonych warsztatów dla rodziców, zarówno wzmacniających kompetencje wychowawcze, jak i dla osób z problemami emocjonalnymi. Jeden z rozmówców zaproponował zwiększenie aktywności organizacji pozarządowych w zakresie wspierania działań szkół oraz instytucji znajdujących się na terenie Dzielnicy.

To chodzi nawet o takie zagrożenie, nie chodzi o rodziny z Niebieską Kartą, tylko ogólnie o rodziców, którzy sobie nie radzą, mówią że nie mają siły, już nie dają rady. Jakieś warsztaty kompetencji rodzicielskich, to jest taka rzecz tak rzadko spotykana teraz.

(...) i mało jest tych warsztatów też dla rodziców, w ogóle dla osób dorosłych z problemami emocjonalnymi. Myślę, że ta oferta jest ciągle jeszcze za mała i myślę, że warto poszerzać i warto też może organizacje pozarządowe uaktywnić inne, które też by mogły tutaj wspierać działania szkoły i też działania dzielnicy.

Inny respondent stwierdził, że oferta pomocowa na terenie Dzielnicy jest mocno rozwinięta i daje dużo możliwości.

Nie wiem czy jestem na tyle kompetentny, żeby udzielić odpowiedzi. Jestem przekonany, że nie znam całej oferty i możliwości dzielnicy Praga-Południe więc bardzo trudno jest mi tu powiedzieć, czy należałoby ją poszerzyć. Mam poczucie, że tych możliwości na terenie naszej dzielnicy jest bardzo sporo.

Wśród wypowiedzi pojawił się jeden głos dostrzegający brak ciekawej oferty pomocowej na terenie dzielnicy Praga-Południe. Osoba ta przyznała, że w tym zakresie korzysta z oferty całej Warszawy.

Nie mamy takiej oferty ciekawej. Po prostu korzystamy z innych dzielnic. To są ogólnowarszawskie placówki.

Na pytanie o potrzebę poszerzenia oferty miejsc wsparcia na terenie Dzielnicy członkowie Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych wskazali programy korekcyjne dla osób stosujących przemoc. Pracownicy Straży Miejskiej i Policji stwierdzili natomiast, że oferta jest wystarczająca. Jedna z osób uważa, że przydałoby się jedynie zwiększenie pomocy psychologicznej dla mieszkańców.

Znaczy ja uważam, że starczy bo wie pani, tak 40 procent z tego nie korzysta. Jest potrzeba tylko tyle co jest i to wystarczy.

Są. Niedawno miasto otworzyło nową ogrzewalnię na ul. Grochowskiej dla osób bezdomnych i ja przynajmniej zauważyłem z moich obserwacji, że tam były interwencje w pobliżu tego obiektu, że tych osób, które przychodzą tam z własnej woli, chcą właśnie skorzystać z tej pomocy, jest coraz mniej, natomiast zwiększa się liczba osób, która ma inne środki utrzymania i wykorzystują nieszczelność systemów pomocy i przychodzą właśnie do tego punktu po darmowe jedzenie. Zauważyłem właśnie takie zjawisko. Tak tych ludzi co poniekąd z twarzy się kojarzy jeżdżąc po tej ulicy i człowiek ma pewną wiedzę na ten temat, że te osoby nie są osobami bezdomnymi i nie są w takiej sytuacji, żeby wymagać takiego wsparcia.

Tak, jest dużo takich punktów dostępnych na stronie Policji.

Myślę, że jest wystarczająca. Ewentualnie pomoc psychologiczna.

Pracownicy Ośrodka Pomocy Społecznej również podawali różnego rodzaju działania, czy też miejsca, o które należałoby poszerzyć ofertę pomocową na terenie dzielnicy Praga-Południe. W ocenie jednego z rozmówców brakuje przede wszystkim psychologów i psychiatrów dziecięcych, a także większego zaangażowania Poradni Psychologiczno-Pedagogicznych. Osoba ta zauważa ponadto, że problem zbyt małej ilości psychiatrów dziecięcych nie dotyczy tylko ich dzielnicy, ale jest to zjawisko ogólnokrajowe.

Ja widzę potrzebę psychologów dziecięcych tak naprawdę, bo poradnie są zapchane i robią się coraz dłuższe terminy, ale myślę, że to nic nowego nie odkryję, bo tak samo jak psychologia dziecięca, tak samo psychiatria dziecięca generalnie w kraju leży i często jest tak, że niestety dziecko trafia do Józefowa do szpitala na oddział psychiatryczny, a tak naprawdę ten problem mógłby być wcześniej w środowisku zaopatrzonej przez psychologa dziecięcego. I też tak sobie myślę, że być może to też jest większe pole tutaj do większego być może zaangażowania poradni psychologiczno-pedagogicznych, ściśle ze współpracą ze szkołami, co gdzieś tam mam wrażenie, w niektórych sprawach, które ja przerabiałam troszeczkę się to rozjeżdżało.

Dla innych uczestników badań istotna jest praca środowiskowa i jej rozwój. Jedna z osób dostrzega znaczenie streetworkingu i stwierdza, że powinien on funkcjonować nie tylko w obszarze działalności organizacji pozarządowych, ale także w ramach instytucjonalnych struktur.

Ja myślę cały czas o pracy środowiskowej, rozwinięciu też tego obszaru i tutaj jakby mam na myśli, bo tak środowiskowe centra zdrowia psychicznego powstają, jest to teraz pilotaż na terenie Warszawy, mam nadzieję, że będzie to taki trend ogólnopolski. Mam na myśli pracę w środowisku, to też zwiększa świadomość, jakby wyłapuje.

Na ten moment jest streetworking i pedagogika ulicy, natomiast ona działa w trzecim sektorze. Faktycznie nie ma takiej instytucjonalnej, ale jest taka potrzeba. No i jeszcze terapeuci, czy nawet taka współpraca jeśli chodzi o opiekunów środowiskowych, którzy wychodzą, to też mogą być osoby takiego pierwszego kontaktu, więc też myślę, że rozwój edukacyjny osób, które wychodzą po to, żeby wesprzeć opiekuńczo chociażby osoby starsze, a które już mogą dzięki wiedzy na temat przemocy w rodzinie, wiele wyłapać sygnałów. Ja tutaj widzę moc pracy środowiskowej.

Inne propozycje poszerzenia działalności w zakresie zapobiegania problemowi przemocy w rodzinie wymienione przez pracowników Ośrodka Pomocy Społecznej to zwiększenie częstotliwości i liczby odbiorców warsztatów profilaktycznych dla dzieci i młodzieży oraz ich rodziców.

Zwiększenie oddziaływań. Wydaje mi się, że grupa nastolatków 12+, dzieciaków i rodziców jest niedoopiekowana, brakuje warsztatów umiejętności wychowawczych, czy jakiś grup podwórkowych.

Większa profilaktyka szkolna, większa współpraca ze szkołami.

Dwóch respondentów wskazało również na potrzebę poszerzenia oferty pomocowej o placówki dla samotnych matek lub osób doznających przemocy w rodzinie, a posiadających dzieci.

Idąc w drugą stronę, ośrodki dla samotnych matek, albo dla stricte już stwierdzonych ofiar przemocy z dziećmi. No mamy tak odległe i dalekie miejsce, jesteśmy sporą dzielnicą, jakaś taka mała placówka na 5-7 miejsc, myślę żeby nie zawadziła, a wręcz była przydatna.

W ogóle jeżeli chodzi o ośrodki interwencji kryzysowej, czy domy dla matek z dziećmi, to w ogóle ja mam takie wrażenie, że to w ogóle jest tak marginalnie potraktowane i te odległości, które te kobiety muszą pokonać, są bardzo dużą barierą.

POTRZEBY PRACOWNIKÓW INSTYTUCJONALNYCH W ZAKRESIE PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE

Ostatnie pytanie dotyczące działań profilaktycznych i interwencyjnych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie podejmowanych na terenie dzielnicy Praga-Południe miało na celu określenie potrzeb i oczekiwań pracowników lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Pracownicy placówek oświatowych bardzo często wskazywali na potrzebę dostępu do superwizji. Argumentują to pojawianiem w ich pracy dużych trudności. Porozmawianie ze specjalistą pomogłoby im w rozwiązaniu niektórych sytuacji.

Superwizja, zdecydowanie superwizja. Ponieważ niektóre sytuacje są naprawdę dość trudne.

Tak, superwizje to jak najbardziej. Zdecydowanie.

Uczestnictwo w superwizjach na pewno.

Myślę, że superwizje jak najbardziej, myślę że to jest bardzo ważne. Dla naszego zespołu i dla nauczycieli, ponieważ tych problemów jest naprawdę sporo czasami. I tak naprawdę nauczyciele do nas przychodzą, ale my tak samo byśmy chciały w tej pracy superwizje, czy dobrze robimy.

W ogóle no nie mamy superwizji, więc myślę, że to w ogóle jest luka w systemie ogromna. Kiedyś pracowałam w domu dziecka, potem w takich świetlicach socjoterapeutycznych i mieliśmy takie organizowane superwizje własne na terenie Pragi-Południe w Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę i tam właśnie był taki program, ale wtedy pamiętam, że byliśmy my pracownicy organizacji pozarządowych, byli ludzie ze szkół, z domów dziecka, więc jakby też no te superwizje bardzo dużo dawały i mi, i wiem, że tym ludziom też. Odkąd pracuję w szkole takich możliwości nie ma, nie ma czegoś takiego. Myślę, że jest nam to tutaj dosyć potrzebne.

W wypowiedziach uczestników badań bardzo często pojawiała się również potrzeba udziału w szkoleniach, między innymi w zakresie prawnych aspektów przeciwdziałania przemocy w rodzinie, procedury „Niebieskie Karty”, czy też wzmacniania umiejętności społecznych u uczniów oraz rodziców. Jeden z rozmówców wskazał na potrzebę większego zaangażowania rodziców w działania podejmowane na terenie szkoły.

Szkolenia na pewno też. I kwestie prawne, to z pewnością, jakieś szkolenia z prawa, jak to wygląda dokładnie, żeby już nie szukać cały czas jak to działa. Myślę, że w tą stronę.

Też udział w szkoleniach, no bo teraz to wygląda tak, że za szkolenia musimy sobie sami płacić. Oczywiście zależy to od funduszy, natomiast one są ucinane, zwłaszcza teraz na terenie miasta, ponieważ nie wchodząc w jakieś tam polityczne szczegóły, no to jednak miasto coraz mniej dostaje pieniędzy, zwłaszcza na edukację, a już nie mówiąc o szkoleniu, czy wyposażeniu nawet. Tak zdecydowanie szkolenia.

Szkolenia też są bardzo czasami fajne i jestem bardzo ciekawa tego szkolenia, jeśli chodzi o tą komunikację bez przemocy. Oczywiście szkolenia, które dadzą nam konkretne narzędzie pracy byłyby fajne, nie tylko wykłady, tylko też co by dało nam narzędzie konkretne.

Na pewno też szkolenia by się przydały dla kadry dotyczące umiejętności społecznych, jak te umiejętności przekazywać i wzmacniać u uczniów. I o rodziców oczywiście znowu, najważniejsze, żeby rodzice byli bardzo zaangażowani, nie tyle w życie swoich konkretnych dzieci, ale w rozwijanie umiejętności wychowawczych i społecznych też wśród tych osób dorosłych.

Ja na przykład byłam na szkoleniu w zeszłym roku z procedur Niebieskiej Karty i uważa, że takie szkolenie było mi bardzo potrzebne. Dowiedziałam się w jakim momencie, w jaki sposób, jak to wygląda, taka procedura i myślę, że tego typu szkolenia.

Dwóch pracowników placówek oświatowych zauważa potrzebę posiadania spisu miejsc, gdzie mogą kierować rodziców mających problemy. Jedna z osób stwierdziła, że wykaz takich miejsc z chęcią powiesiłaby na tablicy u siebie w gabinecie.

Brakuje nam szkoleń, narzędzi, takich miejsc gdzie możemy tych rodziców odesłać, czy nawet takiego wygadania się porozmawiania z jakimś specjalistą, który się tym zajmuje. No niby jest w poradni, ale to też jest tak, że ta osoba jest jedna, też ma tych psychologów mnóstwo, którzy chcą z nią porozmawiać.

Jak przychodzi do mnie rodzic to nie na zasadzie szukania, tylko żeby mieć taki spis gotowy, gdzie można pokierować taką mamę, która przychodzi o problemach, opowiada albo dziecko, które na przykład mówi, że w jego rodzinie dzieje się źle. Wiem co zrobić, natomiast nie wiem gdzie dalej pokierować. Myślę, że oferta taka na przykład z Ośrodka Pomocy Społecznej, jakie miejsca, też żebym miała na przykład taką listę miejsc, gdzie można się zgłosić jeżeli dzieje się źle w rodzinie. Takie przydatne adresy. Nawet jakbym mogła, to bym sobie tutaj na tablicy powiesiła i w tym momencie wiem, nie szukam.

Oprócz potrzeby dostępu do superwizji oraz uczestnictwa w szkoleniach jeden z uczestników badań chciałby, aby na terenie szkoły zatrudniony był prawnik lub inny specjalista zajmujący się problem przemocy w rodzinie.

Możliwość posiadania na terenie szkoły prawnika, albo specjalisty, który by się tylko zajmował tego typu rzeczami.

Kolejny respondent widzi potrzebę zaangażowania w działania profilaktyczne osób z zewnątrz, które będą prowadzić z uczniami oraz rodzicami warsztaty. Inny rozmówca podał pomysł zlecenia zewnętrznej firmie przeprowadzenia w każdej ze szkół szkolenia dla pracowników oświaty.

Szkolenie pewnie też, myślę że osoby które pracują z takimi rodzinami, z takimi osobami, żeby na przykład dla rodziców tutaj coś, żebyśmy mieli jakieś wsparcie z zewnątrz. My jesteśmy z koleżanką we dwie jako pedagog, prowadzimy dla rodziców różne pogadanki, ale to jest co innego jak jest osoba praktykiem, która się tym zajmuje, która prowadzi jakieś grupy wsparcia, zajmuje się tym problemem, żebyśmy miały możliwość zaproszenia do rodziców kogoś innego. Bo my musimy mówić o przemocy dysleksji i alkoholu i tak jesteśmy specjalistkami od wszystkiego i od niczego, ale wiem, że na przykład to jest bardzo mile widziane, inaczej się słucha takiej osoby. A jak byłam na takim spotkaniu, które prowadziła sędzia Anna Maria Wesołowska w szkole dla rodziców, uczniów i nauczycieli. No super to było naprawdę to było super. Tylko, że no na wszystko potrzeba funduszy, nie mamy na to pieniędzy. Wsparcia osób z zewnątrz byśmy potrzebowali do tych rodzicowi. Rodzice nas znają i to też jest inaczej. Grupy wsparcia dla takich osób, żeby nie czekać miesiącami. Psychologów też brakuje.

I na przykład Ratusz, Urząd Miasta czy Urząd Dzielnicy mógłby zlecić jakiejś firmie, która by przeprowadzała w każdej szkole na przykład jakieś takie wykłady, no to też. Zwłaszcza przez jakiś specjalistów w konkretnej w dziedzinie.

Wśród respondentów pojawił się również głos psychologa szkolnego pracującego w jednej z placówek, wskazujący na potrzebę otrzymania narzędzi psychologicznych

przydatnych do diagnozy i wykazywania, że dane dziecko doświadcza przemocy w rodzinie.

Z racji tego, że jestem psychologiem, to może dostarczenie mi jakiś testów psychologicznych, w których ja mogę wykazać, że jest przemoc, no ale to potrzebuje zgody rodzica. Jeśli ja bym taki tekst wypełnił i przekazał dokumentację, też byłoby przydatne. Jakieś narzędzie do diagnozy. Ja też takie posiadam, ale znalazło by się jeszcze parę takich ciekawych, które byłyby pomocne do uzyskania opinii o rodzinie.

Oczekiwania innego respondenta dotyczą liczby osób zatrudnionych w szkole. Rozmówca ten dostrzega problem niewystarczającej pod względem liczebności kadry pedagogicznej i widzi potrzebę zatrudnienia większej ilości pedagogów i psychologów szkolnych.

Więcej kadry w szkole. Jest nas dwóch psychologów, jeden pedagog, dzieciaków 800, 120 z opinii, 13 z orzeczeniami, z tego właściwie każdy ma zalecenia pracy z psychologiem raz w tygodniu, więc zdecydowanie więcej kadry. Bo niektóre problemy człowieka, wiadomo nie bagatelizujemy niczego, ale musimy na to swój czas prywatny poświęcać.

Dla części osób uczestniczących w badaniu ważna jest przede wszystkim ścisła współpraca międzyinstytucjonalna na rzecz rozwiązywania problemów przemocy w rodzinie, zaangażowanie wszystkich osób zatrudnionych w szkole oraz rodziców, a także usprawnienie wymiany informacji pomiędzy poszczególnymi podmiotami lokalnego systemu wsparcia.

Na pewno zaangażowanie wszystkich w działania nie tylko dydaktyczne, ale właśnie wychowawcze. Wszystkich mam na myśli rodziców, nauczycieli, wszystkich osób zaangażowanych w życie szkoły. U nas mi się wydaje mimo wszystko całkiem nieźle wychodzi, aczkolwiek na pewno może być lepiej, zarówno od strony rodziców jak i absolutnie całej kadry pedagogicznej.

(...) i też taki kontakt z innymi instytucjami wsparciowymi, żeby też się wymieniać tymi informacjami. Często kilka instytucji zajmuje się jedną rodziną, to też jest ważne. Żeby taką

sieć współpracy i wsparcia tworzyć. W tamtym roku uczestniczyliśmy w takiej sieci współpracy, niestety tylko pedagogów i psychologów z dzielnicy, ze szkół. No to trochę daje, pomaga troszeczkę w radzeniu sobie z różnymi sytuacjami, ale myślę, że poszerzenie tego o inne instytucje wsparcia, które pomagają rodzinie i dziecku byłoby bardzo fajnym pomysłem i myślę, że byłoby to ważne. No bardziej by się znało tych ludzi, byłoby wiadomo do kogo uderzyć. Myślę, że to jest czasami trudne, że ten pedagog zostaje z tą sprawą sam, wysłę gdzieś to pismo i potem sam nie wiem gdzie to utknęło, co się stało, nie zawsze mamy informacje zwrotną z sądu, nie zawsze kurator się zgłosi do szkoły i powie, czy był w rodzinie, czy nie był, co stwierdził, no nie ma takiego obowiązku i nie zawsze się zgłasza.

O potrzeby w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie zapytane zostały również osoby zatrudnione w Policji oraz Straży Miejskiej. Osoby te wskazywały przede wszystkim na dostęp do superwizji oraz potrzebę poszerzenia swojej wiedzy.

Uczestnictwo w superwizjach.

Większa wiedza.

Pracownicy Ośrodka również dostrzegają potrzebę poszerzenia i nawiązywania ścisłej współpracy z pracownikami placówek oświatowych. Jeden z respondentów stwierdził, że z częścią pedagogów, czy też psychologów współpraca nie przebiega na zadowalającym poziomie. W jego opinii należałoby objąć pracowników oświaty szkoleniami, a także stworzyć możliwości poznania się i wymiany z nimi doświadczeń.

Tak jak gdzieś tam śmiga współpraca z policją, dzielnicowymi, brakuje mi tutaj takiej współpracy lepszej z oświatą. Mamy pojedynczych pedagogów, psychologów, którzy długo pracują i ta współpraca jest dawno temu nawiązana, natomiast też są duże luki w kadrach i w oświacie. Także raz, że kwestia szkoleń nowych pracowników oświaty, też troszkę wymiany doświadczeń, poznania się i gdzieś tam no takich działań w kierunku zintegrowanych działań, żeby to bardziej zacieśnić.

Brak mi takiej świadomości i po jednej i po drugiej stronie, że mamy ze sobą współpracować, mamy się porozumiewać, mamy sobie przekazywać informacje bo to

później przekłada się na plan pracy z rodziną, na to ile czasu tej rodzinie zajmuje wychodzenie z jakiegoś problemu. Też współpraca ze specjalistami, różnymi innymi organami, które mają wpływ na działanie i funkcjonowanie, w ogóle osób w środowisku przemocy.

Wśród potrzeb i oczekiwań wymienianych przez pracowników Ośrodka Pomocy Społecznej znalazły się również: udział w szkoleniach, doradztwo, superwizje, spotkania integracyjne. Jedna z osób stwierdziła, że dzięki nawiązywaniu bliższych relacji z pracownikami lokalnego systemu wsparcia możliwe jest skuteczniejsze i szybsze działanie na rzecz rozwiązywania problemów mieszkańców.

Właśnie te szkolenia różnego rodzaju, doradztwo, coaching, superwizje, myślę też takie spotkania integracyjne, może mniej formalne, natomiast mamy też doświadczenia takie, że w wielu przypadkach, kiedy instytucjonalnie nie możemy nic wskórać, nasze prywatne jak gdyby kontakty nawiązane w inny sposób działają i wiemy, że da się to zrobić i myślę sobie, że to są naczynia połączone. Mam takie wrażenie, że ten Zespół Interdyscyplinarny jest takim tworem gdzie pracownicy nawet tej samej instytucji tak naprawdę nie wiedzą, czym się ten Zespół zajmuje. Jest to jakaś taka dziwna bańka. Jednocześnie Zespół współpracuje z pracownikami, z grupami roboczymi. Jako członek Zespołu też uczestniczę w grupach roboczych tam gdzie mnie pracownicy dopraszają, ale ja jestem na miejscu.

Dla innego respondenta problemem jest przede wszystkim niewystarczające zaangażowanie prokuratury w działania Zespołu Interdyscyplinarnego, a także częste umarzanie niektórych spraw związanych z przemocą w rodzinie, szczególnie w przypadkach kiedy stosowana jest przemoc psychiczna.

Ja jeszcze mam taką jedną refleksję, że nawet w całej Polsce poza nielicznymi ośrodkami, brakuje mi zaangażowania prokuratury w działania Zespołu Interdyscyplinarnego. Traktowanie trochę tych spraw po macoszemu, bo jakby widzę ilość umorzeń w sytuacjach takich dla mnie niedopuszczalnych. Czy to klient, czy to my dobijamy się do tej prokuratury, no i niestety gdzieś to nie ma przełożenia na to, żeby w tej rodzinie było lepiej.

Wiele naprawdę trudnych spraw przed rozpatrzeniem jest umarzanych. Szczególnie tam, gdzie jest tylko przemoc psychiczna, a potem trudno jest zmotywować klienta, żeby ponownie wystąpił, ponownie złożył. Rodzi się frustracja.

WYPALENIE ZAWODOWE

ZADOWOLENIE Z WYKONYWANEJ PRACY

Ostatni blok tematyczny poruszany podczas wywiadów dotyczył kwestii wypalenia zawodowego wśród pracowników lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Na początku respondenci zostali poproszeni o odpowiedź na pytanie, czy są zadowoleni ze swojej pracy. Większość pracowników placówek oświatowych udzieliło twierdzącej odpowiedzi. W opinii znacznej części rozmówców, wykonywana praca daje im dużą satysfakcję i nie wyobrażają sobie, aby mogli zajmować się czymś innym.

Tak, tak, tak. Oczywiście jak najbardziej, nie wyobrażam sobie innej pracy.

Jestem od paru lat na emeryturze. Tak jak mówię zrezygnowałam z przemocy, bo też nadużyciami seksualnymi się zajmowałam i wróciłam sobie do szkoły, żeby tą profilaktykę pierwszorzędową wspierania dzieci robić i jestem z tego zadowolona.

Tak, ja przez dłuższy czas pracowałam jako informatyk w jednym z ministerstw. Skończyłem psychologię kliniczną i psychoterapię, też jakieś szkolenia przeszedłem i też pracuję jako kurator społeczny. Odnalazłem się w tej pracy i stwierdziłem, że daje mi to dużo większą satysfakcję, niż praca biurowa. Zwykle nawet „dziękuję” od rodzica daje mi większą satysfakcję niż praca biurowa. Trzeba mieć trochę powołanie i trochę misję, żeby być spełnionym, bo na pewno pod względem finansowym, czy zaplecze socjalne, no to tutaj tego nie ma, nie ma co ukrywać.

Tak, jak już wspominałem, dosyć krótko pracuję jako pedagog szkolny, ale daje mi to bardzo dużą satysfakcję, bo mogę pracować zarówno z grupą jak i indywidualnie, z dorosłym jak i z dzieckiem, więc jest duże spektrum interakcji, które też wzbogacają mnie. Wiec tak, ja jestem zadowolony.

Tak, ja bardzo lubię swoją pracę i mimo, że dużo się mówi właśnie o wypaleniu zawodowym nauczycieli, to myślę, że ja w ogóle lubię kontakt z dziećmi. Teraz od pierwszego września się wdrażam w pracę pedagoga, no ale widzi pani, dzieci przychodzą, co chwilę ktoś puka na każdej przerwie, czasami dzielą się radościami, czasami czegoś potrzebują i przychodzą, czasami po prostu przyjdą bo jest za głośno na przerwie i mimo, że jestem w tym pokoju dopiero od 15 dni, to już nie brakuje mi spotkań z dziećmi, nauczycielami, rodzice też przychodzą. No ja swoją pracę lubię.

Część pracowników stwierdziło, że są zadowoleni ze swojej pracy, która daje im poczucie satysfakcji, są w ich opinii jednak pewne czynniki lub sytuacje, które sprawiają im wiele trudności i przyczyniają się do niezadowolenia. Należą do nich: małe zarobki, biurokracja, natłok sytuacji interwencyjnych, bezsilność w niektórych przypadkach spowodowana brakiem dostępnych możliwości.

Tak. Zależy jaka, finansowej nie, ale pracuje już 25 lat, lubię to co robię, myślę że jestem zadowolona. Nie wiem, czy wybrałabym drugi raz to samo patrząc na dzisiejsze czasy.

Tak daje mi satysfakcję, ale są takie momenty, że nie daje mi satysfakcji, bo nieraz mogliśmy, a właśnie problem nasz polega na tym, że jesteśmy zasypani też biurokratycznymi rzeczami, zajmujemy się całym socjałem. W tej chwili na szczęście odeszły nam stypendia szkolne. Tak samo zajmujemy się obiadami z budżetu i refundowanymi przez Ośrodek Pomocy Społecznej więc to jest bardzo duża liczba takich rzeczy papierkowych, gdzie my uważamy, że nie powinniśmy się tym zajmować. Powinniśmy być tylko dla dzieci, wsparciem dla nauczycieli, dla rodziców, tutaj być w stałym kontakcie. Czasami jesteśmy zmęczeni tą pracą papierkową i natłokiem sytuacji interwencyjnych. Nieraz po prostu robimy kilka rzeczy na raz, bo taka jest potrzeba.

Bardzo, jestem bardzo zadowolona z tej pracy, bardzo lubię tą pracę i marzyłam o tym, żeby tak pracować i tak pracuję, więc mimo tego co mówię i tych niektórych żali, uwielbiam pracę z dziećmi. Jedyne co mi przeszkadza to system taki trochę rodem z PRL-u, więcej tej papierologii, mimo że mamy już wszystko niby elektroniczne to i tak mamy segregatory, bo musimy pisać tu i tu na wszelki wypadek. Więc to mi jedynie przeszkadza.

No ja lubię swoją pracę. Czy jestem zadowolona? To zależy od dnia i od tego co się uda zrobić, ale lubię tu przychodzić. Całe życie pracuję z dziećmi, z młodzieżą, to jest takie moje miejsce. Czasami te trudne sytuacje, kiedy człowiek napotyka pewien mur i czuje swoją bezsilność, że on już wszystkie swoje narzędzia wyczerpał, no to na pewno jest to dołujące i frustrujące, że już kurczę mam taką rodzinę, no już nie wiem co mam zrobić, co mam zrobić, żeby tam się polepszyło. Musiałabym zabrać to dziecko, porwać i zabrać do siebie. No gdzieś podajemy tą sprawę dalej. Bywa frustrująca ta praca, natomiast no daje satysfakcję, że widzę właśnie też dzieciaki, które tu przychodzą, gadają, otwierają się jeszcze bardziej, wychodzą uśmiechnięte, pocieszone, dostały wsparcie, jakiś problem udało się rozwiązać, udało się dogadać z rodzicami, z nauczycielem. To daje satysfakcję.

Wszyscy członkowie Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych zapytani o to, czy są zadowoleni ze swojej pracy odpowiedzieli twierdząco dodając, że Komisja docenia i wyróżnia ich pracę.

Tak jesteśmy zadowoleni. Komisja Miejska docenia i wyróżnia naszą pracę.

Zadowolone ze swojej pracy wyrazili również pracownicy Straży Miejskiej i Policji. Oprócz niżej przytoczonych wypowiedzi, pozostali uczestnicy badań na pytanie to także udzielali twierdzącej odpowiedzi.

Ja osobiście tak. Jestem z wykształcenia pedagogiem i tak naprawdę pracuję w szkołach i to jest moje miejsce.

Ja podobnie, jestem też z wykształcenia pedagogiem, skończyłam socjoterapię, więc jakby to co robię, no chciałabym robić ten kawałek, który mam, możliwość że pracuję

w profilaktyce, to mnie interesuje. To jest trudna praca jak się wychodzi na ulice, w każdej chwili możemy, jesteśmy strażnikami, więc to jest trudny kawałek dla nas, ktoś może nas zaczepić, coś się może wydarzyć. Ale jeśli się zajmujemy tylko naszą działką...

Po tylu latach ciężko mówić o czym takim jak wypalenie. Bo wypalanie się trafia po roku, po 3, po 5 i po 40. Każdy z nas ma gorsze chwile, ale skoro już tyle wytrzymałem, no to pracuję dalej.

Z wypowiedzi pracowników Ośrodka Pomocy Społecznej wynika, że oni również są zadowoleni ze swojej pracy, która daje im dużo satysfakcji.

Bardzo.

Jak najbardziej.

Jesteśmy bardzo zadowoleni z wykonywanej pracy, mamy dużo satysfakcji, chcielibyśmy dłużej jeszcze pracować.

SYMPTOMY WYPALENIA ZAWODOWEGO WŚRÓD PRACOWNIKÓW LOKALNEGO SYSTEMU PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE

W kolejnym pytaniu uczestnicy badań byli proszeni o określenie, czy często odczuwają stres, zniechęcenie, wyczerpanie fizyczne lub psychiczne w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych. Wymienione symptomy mogą być przejawem wypalenia zawodowego. Zebrany materiał badawczy wykazał, że znaczna część pracowników szkół doznaje niektórych wyżej wymienionych objawów, natomiast osoby te w większości stwierdzały, że ma to związek z pojawiającymi się co jakiś czas trudnymi sytuacjami, nie jest natomiast czymś długotrwałym. Wśród badanych często wymieniany był stres wynikający z dużej odpowiedzialności oraz występujących przeciwności.

Zniechęcanie nie, ale stres jak najbardziej. Ja już nie wiem co z tym zrobić, nie mam pomysłu, mimo usilnych starań pojawiają się problemy. No ale nie można się łamać.

Tak, czasami tak. Już jakieś zniechęcenie, czasami brak sukcesów. Ja przez kilkanaście lat byłam kuratorem społecznym na Pradze-Południe i powiem szczerze, że też się wypaliłam w tym, bo brak było sukcesów w tej pracy. Często tak jest tutaj w pracy z rodzinami, żeby coś zmienić w ich sytuacji, to albo nie chce, albo jest tak że czasami się nie da. Problem jest mieszkaniowy, mieszkania ze sprawcą przemocy w domu. Czasami są sytuacje nie do rozwiązania.

Tak, ale życie i treningi i superwizje w moim życiu nauczyły mnie radzić sobie z tym, także nie mam zupełnie kłopotów. To jest przygotowanie do pracy z takimi ciężkimi klientami. Jak tu mam uśmiechnięte dzieci, to nie ma żadnego stresu.

Często nie, ale czasami tak. Bywają takie dni, kiedy są jakieś trudne sytuacje, czy dziecko przyjdzie. Czasami do siebie dzwoniemy, czy piszemy, taka superwizja koleżeńska. Zdarzają się, ale nie jest to bardzo często.

Stres tak i wyczerpanie też, ale mimo wszystko z satysfakcją.

Tak, jak najbardziej. Jest to praca jednak z ludźmi. Jest to praca, która ma dosyć duży bagaż odpowiedzialności za moje decyzje oraz za moje działania, dlatego bywają sytuacje, że jestem zestresowany. No ale chyba nie jakoś skrajnie.

Tak często, no stres jest. Myślę, że każda trudna sprawa to jest jakiś stres. No wyczerpanie się pojawia kiedy są takie sprawy, które popychamy dalej i nie wiem co się dzieje, widzimy po dziecku, że za dużo się nie zmieniło, a to gdzieś utknęło, sprawa się ciągnie ileś tam lat, to wtedy człowiek na prawdę jest zniesmaczony, zły, sfrustrowany, że kurczę czemu tak, jak już powinna być dawno decyzja. Już dawno powinni zabrać to dziecko z tej rodziny.

Zmęczenie tak, stres też. W miarę doświadczenia wydaje mi się z większą jakąś skalą problemu umiem sobie też poradzić sama. Na pewno bardziej stresowałam się jak byłam młodszym nauczycielem. Jestem doświadczonym nauczycielem, wydaje mi się, że mniej tych

stresów, chociaż jest dużo papierkowej pracy. Kiedyś szkoła wyglądała inaczej, ale też większe zmęczenie czasami, bo więcej rzeczy jest odgórnie nałożone na nauczycieli. Kiedyś było inaczej, jak zaczynałam w 92 roku pracę, no to szkoła zupełnie wyglądała inaczej. W szkole się tylko uczyło i nie było szeregu różnych dokumentacji, które teraz są nałożone na nauczycieli. I z tego jesteśmy rozliczani.

Podczas rozmowy jeden z respondentów przyznał, że często odczuwa wyżej wymienione symptomy, a ponadto jest pod opieką specjalisty.

Tak. Zresztą sama jestem pod opieką specjalisty.

Jeden z pracowników placówki oświatowej stwierdził, że nie odczuwa żadnych z wyżej wymienionych uczuć, ale wynika to przede wszystkim z tego, że praca daje mu bardzo dużą satysfakcję i radość.

Nie, ja akurat nie, ale to myślę, że to z tego względu na to, że to jest ścieżka, którą obrałem i w której się czuję dobrze i czuję się pewnie. Znam swoje kompetencje i uważam, że mam dobry kontakt z młodzieżą, więc daje mi to wręcz odwrotnie - power i kopa i satysfakcję. Jeśli na przykład uczeń mówi „dziękuję, pomógł mi pan, jest mi teraz lepiej” i wiem, że pracę, którą zrobiłem to jest dobra praca.

Pracownik Ośrodka Pomocy Społecznej zapytany o to, czy często odczuwa zniechęcenie, wyczerpanie fizyczne lub psychiczne w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych stwierdził, że tak, ale ma to związek z zaniechaniami prokuratury.

Ja odczuwam w związku z zaniechaniami prokuratury. Odczuwam stres i zmęczenie, ale nie poddaje się, wciąż walczę.

Jeden z respondentów przyznał, że w ich pracy męczące jest to, że niektóre problemy mogłyby zostać rozwiązane dużo prościej, gdyby nie pojawiające się w międzyczasie bariery. Jak podał ten rozmówca – budzi to w nich również kreatywność w szukaniu alternatywnych rozwiązań.

Cały czas poszukujemy nowych rozwiązań i już chyba jesteśmy mistrzami w tym prawdę mówiąc, bo jak nie możemy w jakiś sposób, to szukamy jakiś alternatyw do czegoś. Także myślę, że to też jest męczące, bo jednak połowa tych spraw mogłaby być załatwiana prościej, natomiast to też budzi w nas kreatywność.

Kolejny pracownik Ośrodka Pomocy Społecznej stwierdził, że nie zawsze jest dobrze. Praca jest wyczerpującą ze względu na natłok obowiązków, trudnych sytuacji oraz pojawiającą się w niektórych przypadkach bezradność.

Wszyscy, że tak cudownie. Praca jest taka bardzo wyczerpująca i emocjonalna, pracujemy sobą więc powiem szczerze, że przy tych ilościach naprawdę, konsultacje z dziećmi, czy z osobami, które nawet doświadczają przemocy, ich czasami taka bezradność, takie uwikłanie w tej przemocy, współzależnienie i też to jaka no trochę praca, niezwykle trudna, żeby w końcu znaleźć ten czynnik wyzwalający, że ona ruszy do przodu, bo mamy takie przypadki, że to już idzie, no i nagle jest wycofane wszystko. Poza tym takie osoby na poziomie emocjonalnym, one emocjonalnie są trudne w kontakcie, bo my pracujemy swoimi emocjami.

PRZYPADKI WYPALENIA ZAWODOWEGO WŚRÓD PRACOWNIKÓW LOKALNEGO SYSTEMU PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE

Uczestnicy wywiadów zostali poproszeni również o odpowiedź na pytanie, czy wśród ich kolegów i koleżanek z pracy są osoby, których zachowanie może wskazywać na to, że doświadczają problemu wypalenia zawodowego. Czterech pracowników placówek oświatowych stwierdziło, że takie przypadki nie mają miejsca. Jedna z tych osób uważa, że ma to związek z obecnością młodego zespołu, druga, że pojawiają się gorsze okresy, ale nie jest to wypalenie zawodowe, trzecia przyznała, że nie zauważyła takich symptomów u żadnego z pracowników, natomiast kolejny rozmówca zadeklarował brak osób z objawami wypalenia zawodowego, ale wśród pedagogów, czy też psychologów.

Nie, jesteśmy dość młodym zespołem, cały czas rozmawiamy o tym co się dzieje, każdy z nas się monitoruje. Nie, myślę że nie.

Ja myślę, że to są takie na zasadzie sinusoidy, że są okresy takie większego zniechęcenia, a potem przechodzi. Troszkę euforii, jest jakiś tam sukces i z powrotem wraca ta chęć. Jest jakiś marazm chwilowy, ale nie można, że tak można nazwać to wypaleniem zawodowym.

Nie zauważyłam chyba jeszcze. Nie wiem.

Jeżeli mówimy o zespole pomocowym, nie mam poczucia, że ktoś jest wypalony.

Pozostali pracownicy placówek oświatowych biorący udział w wywiadach stwierdzali, że znają osoby, których zachowanie może wskazywać na doświadczanie wypalenia zawodowego. Jedna z osób przyznała, że jest to duży odsetek kadry pedagogicznej.

Tak. Duży procent.

Myślę, że tak. Myślę, że spotkałam się tutaj wśród swoich kolegów z takimi osobami, które tego doświadczały.

Tak. Jest to taka frustracja przez wszystkich zauważalna, bezsilność. Nie ukrywajmy, nasza placówka, czyli MOS, jest dość specyficznym miejscem. To są dzieci i młodzież z problemami emocjonalnymi, z problemami ze środowisk domowych, więc one potrzebują większej uwagi, większego skupienia. Czasami trzeba im powtórzyć parę razy pewną rzecz zanim oni zrozumieją, wolniej piszą, wolniej przyswajają, szybciej się rozdrażniają, gubią motywację. Do tego trzeba przykładać się dwa razy bardziej. Dla kogoś kto przelewa już tą frustrację i stres to tak jest zauważalne.

Tak. Nie akurat tutaj, ale są.

Inny respondent przyznał, że problem wypalenia zawodowego dostrzega wśród nauczycieli przedmiotów szkolnych, natomiast wśród specjalistów takich jak psychologów i pedagogów takie symptomy obserwowane są zdecydowanie rzadziej.

Wśród nauczycieli takich przedmiotowców tak. Jak najbardziej tutaj bardzo często się z tym spotykam, ale u specjalistów mniej. Podejrzewam, że to kwestia osobowości, ale też w poprzednich placówkach spotkałam się z depresją u psychologów. Podejrzewam, że też indywidualne predyspozycje do pracy. Nie każdy jest w stanie to unieść. Ja myślę, że jak jest jakaś szkoła, gdzie jest tylko jeden specjalista np. pedagog i zajmuje się wszystkim, myślę że może się wypalić. Na pewno ważne jest to, że u nas jest dwóch psychologów, pedagog, terapeuta pedagogiczny i logopeda i jakby coś, to zawsze możemy się superwizować.

W opinii kolejnego rozmówcy w jego szkole pracują nauczyciele, których zachowanie może wskazywać na wypalenie zawodowe – są to jednak pojedyncze osoby. Według respondenta znaczna grupa nauczycieli w jego szkole nie wykazuje takich symptomów.

W mojej szkole, to jest wyjątkowa szkoła. Jest dużo nauczycieli, którym naprawdę się chce i też widać po nich, że oni są zmęczeni, znaczy mają bardzo dużo na głowie, papierami są przysypani totalnie, nawet wczoraj mieliśmy radę pedagogiczną i coraz więcej na tych nauczycieli jest nakładane, natomiast patrząc na naszą kadrę pedagogiczną, to jest spora też grupa ludzi młodych, którym się chce i starszych nauczycieli też którym się chce, natomiast no są też takie osoby, ale to są pojedyncze osoby, po których widać, że są już po prostu zmęczone, że one już by nie chciały. Przychodzą do tej pracy no bo przychodzą, czasami popadają w jakąś tam rutynę, ale dyrekcja wymaga od nas cały czas szkolenia się i też wymaga przemiany, bo wchodzi różne technologie komputerowe i tak dalej i nie możemy stanąć w miejscu. My musimy cały czas iść z duchem czasu.

TRUDNOŚCI ZWIĄZANE Z WYKONYWANIEM OBOWIĄZKÓW SŁUŻBOWYCH W ZAKRESIE PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE

Na pytanie o to, co respondentom najbardziej utrudnia wykonywanie swoich obowiązków służbowych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, pracownicy placówek oświatowych stosunkowo często wymieniali nieodpowiednie warunki lokalowe. W ich opinii dzieci czasami nie zwierzają się ze swoich problemów, ponieważ w pokoju pedagoga lub psychologa przebywają lub co chwilę wchodzi do pomieszczenia

inne osoby. Dzieciom brakuje przede wszystkim intymności oraz możliwości porozmawiania w ciszy i spokoju.

Na pewno kwestia tego, że to jest jednak dużo się dzieje, jest głośno, dziecko które przychodzi z dużymi problemami nie ma też takiego pełnego poczucia, że może się tutaj w pełni wyluzować. Że nie ma ciszy.

Tak jak my teraz siedzimy, ktoś puka, otwiera drzwi, coś chce, a założymy, że siedzi u mnie uczeń który płacze, bo go rodzic pobił, no to drugi raz może mieć obawy czy przyjdzie, bo ktoś zobaczy, ktoś usłyszy, później będą plotki.

Chociaż by nawet to pomieszczenie, że przyjdzie dziecko i nie ma takiego pomieszczenia, żeby z nim wyjść i porozmawiać, czy nawet jak rodzic przyjdzie, widzi pani, my nawet nie możemy sobie porozmawiać spokojnie, bo po prostu nie ma żadnego takiego pomieszczenia. I to najbardziej utrudnia. Warunki lokalowe.

Czas i warunki lokalowe, jeżeli chodzi o takie sprawy przyziemne. Tutaj naprawdę jest mało miejsca. Mamy tylko taki mały gabinecik. Pedagog ma drugi gabinet, no ale nas są dwie no i uczniowie nie czują się tutaj za bardzo, nie ma takiej intymności. Oni nie chcą tutaj za bardzo rozmawiać o głębokich sprawach, co chwile ktoś dzwoni.

Przekonanie o złych warunków lokalowych wyrazili również pracownicy Ośrodka Pomocy Społecznej. Respondenci stwierdzili, że baza lokalowa powinna być lepiej dostosowana do podejmowanych przez nich specjalistycznych działań.

Warunki lokalowe, ze względu na to, że przy tej ilości prowadzonych procedur potrzebujemy więcej miejsca do prowadzenia różnego rodzaju działań, rozmów z klientami, gdzie są to rozmowy trudne. I tak jesteśmy szczęśliwcami bo posiadamy pokoje rozmów. Nie wszędzie one są, natomiast zdecydowanie jeżeli by była ta baza lokalowa bardziej dostosowana do działań specjalistycznych, zdecydowanie ułatwiłoby nam to też pracę.

W opinii stosunkowo dużej pracowników placówek oświatowych, pracę utrudnia im niewystarczający kontakt z rodzicami, możliwość pracy przede wszystkim z dzieckiem, z wyłączeniem całej rodziny, brak zrozumienia niektórych rodziców swojego niewłaściwego zachowania oraz brak możliwości monitorowania sytuacji ucznia bezpośrednio w jego domu.

Brak kontaktu z rodzicami, jak najbardziej. No i to, że dziecko nie mówi, ale na to nie mam wpływu. To jest normalne, że te dzieci tak reagują. Jeśli to jest młodsze dziecko, to staram się jakoś ułatwić temu dziecku mówienie, poprzez rysunek domu rodzinnego.

Może to, że często jest tak, że po prostu oni nie chcą i nie mam kontaktu. Ja mogę pracować z dzieckiem, ale nie rozwiążę problemu rodziny, bo nie pracuję z całą rodziną. Bo szkoła nie jest miejscem terapii. Mogę wzmocnić dziecko, dać mu poczucie większej wartości, rozmowy, wsparcia, ale rzadko jest tak, że pracujemy w rodzinie. Jeśli znamy problem to bardziej kierujemy do instytucji pomocowych, czy grupy wsparcia. Informujemy Ośrodek Pomocy Społecznej, żeby wchodził do domu, czy dzielnicowego, ale jako tako z całą rodziną nie pracujemy.

Czasami brak kontaktu z rodzicem, nie odbierają telefonu, nie korzystają z librusa, twierdzą, że nie potrafią nawet jak się im wytłumaczy krok po kroku. Właśnie brak kontaktu z rodzicem. Nie każdym, ale zdarza się.

Ambiwalencja pewnych osób dorosłych biorących udział w danej trudności. Głównie mam na myśli osób dorosłych, ale też i nauczyciele, ale przede wszystkim rodzice, którzy nie chcą mieć kontaktu albo nie chcą zaakceptować, że niektóre ich decyzje i metody były założenia niesłuszne i że trzeba zmienić strategię. Oczywiście trudne jest też to, że nie jesteśmy w stanie jako pracownicy szkoły monitorować tego co się dzieje w domu. Jak dziecko idzie na weekend do domu, zwłaszcza w takich trudniejszych domach, może zdarzyć się wszystko i nie możemy tego jakkolwiek zmonitorować.

Wśród respondentów pojawił się również głos psychologa szkolnego mówiący o niewłaściwym podejściu do jego pracy w szkole, co bardzo utrudnia mu pracę.

Utrudnia mi brak świadomości innych nauczycieli, na temat samej pracy psychologa i jakby charakteru pracy i potrzebie zaplecza dla psychologa. Często też jest psycholog w szkole wykorzystywany jako taka, mówiąc kolokwialnie zapchajdziura. Nie ma co zrobić dzieckiem na religii, no to niech przyjdzie do psychologa posiedzieć, a mogę mieć ucznia, coś poważnego. Ale myślę, że do tego jeszcze dojdziemy, to też jest taka trochę psychoedukacja samej kadry nauczycielskiej i też wypracowania swojej pracy.

Inny rozmówca do utrudnień w wykonywaniu swoich obowiązków służbowych w zakresie rozwiązywania problemu przemocy w rodzinie zalicza przede wszystkim zbyt długi czas oczekiwania na wizyty u specjalistów, długi czas działania innych instytucji po przekazaniu im sprawy doświadczania przemocy przez dziecko (przede wszystkim sąd), czy też niewystarczający kontakt pomiędzy pracownikami placówek oświatowych, a innymi instytucjami.

Fakt, że przede wszystkim nie zawsze wiemy o tym. Jak już wiemy to jak przekazujemy sprawę dalej na przykład do kuratorów, czy do sądu, to strasznie długo to wszystko trwa, więc w czasie wszystkie działania są bardzo rozciągnięte. Czasami to wynosi pół roku, a czasami więcej, więc myślę, że to najbardziej. Kontakt z innymi instytucjami, właśnie z sądem, no i to że nieraz staramy się wspomóc rodzinę w zapisaniu do takiej placówki, gdzie można by było udzielić pomocy i nie zawsze jest szansa na to. Są strasznie długie terminy oczekiwania.

Dla kolejnego respondenta utrudnieniem jest przede wszystkim biurokracja oraz brak wystarczającej wiedzy odnośnie miejsc, gdzie może kierować rodziny, w których występują trudności.

Czasami może też niewiedza i papierologia. Chyba tylko papierologia i niewiedza gdzie się udać, że muszą to znaleźć.

Wśród respondentów znalazła się również osoba, która stwierdziła, że nie doświadcza żadnych problemów w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych, a wynika to przede wszystkim z doświadczenia i posiadania dużej wiedzy w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, a także regularnego uczestniczenia w superwizjach.

Nie. I pomaga mi to, że jestem specjalistą w tym zakresie. Natomiast gdybym nie miała tej wiedzy, gdybym tyle lat nie pracowała ze sprawcami przemocy, to byłoby mi ciężko i popełniłabym pewnie nie jeden błąd. Nie wyobrażam sobie pracować z kimś i nie uczyć się poprzez superwizje. To jest najlepsza metoda. To daje człowiekowi wyposażenie i siłę w radzeniu sobie. Są momenty zwątpienia, siadam i się zastanawiam, nieraz powiem brzydkie wyrazy, ale to jest raczej odreagowanie napięcia, a potem się siada i wraca rozum i się zaczyna postępować prawidłowo.

RYZYKO WYPALENIA ZAWODOWEGO WŚRÓD PRACOWNIKÓW INSTYTUCJONALNYCH

Respondenci pytani byli również o to, czy według nich osoby wykonujące pracę w zakresie rozwiązywania problemów innych osób są szczególnie narażeni na wypalenie zawodowe. Zdecydowana większość pracowników placówek oświatowych zgodziła się z tym stwierdzeniem, argumentując to w wieloraki sposób. Rozmówcy wskazywali na obciążający charakter pracy z drugim człowiekiem, zbyt małe zarobki, identyfikowanie się z problemami, brak umiejętności zdystansowania się od pojawiających się trudności, czy też nieprzepracowywanie swoich własnych problemów.

Na pewno, jak najbardziej. Podejrzewam, że nie jest to praca, w której da się długo pracować. Te osoby powinny być objęte pomocą psychologiczną, czy superwizjami. Na pewno trzeba mieć dużą odporność psychiczną i dużą chęć pomocy tym osobom. Podejrzewam, że zarobki nie są za wysokie. Więc to jest czysta idea, żeby komuś pomóc, pracować w takich strukturach.

Tak bo za bardzo się identyfikują z problemem. To co mnie na początku wykańczało, taka identyfikacja. Do tego trzeba podejść zdroworozsądkowo, nie brać pewnych rzeczy na siebie, bo to nie o to chodzi. Człowiek wtedy zapłaci sobą.

To zależy jakie mają podejście i z czym przyszedł do pracy. Uważam, że jeżeli ktoś przyszedł tu w celach zarobkowych to jak najbardziej. Bo nie ma co ukrywać, praca jest obciążająca, trzeba umieć sobie radzić z własnymi emocjami, znać własne zasoby, dzięki którym będzie można rozładować napięcie po pracy w sposób efektywny, a nie pijąc na przykład. Trzeba znać siebie, ja sam przeszedłem własną psychoterapię, więc znam siebie, potrafię sobie też poradzić z tym stresem który wynoszę z pracy. Jeśli ktoś tak przyszedł tak z partyzanta, nie próbując wcześniej popracować trochę w tym charakterze, to może być narażony na wypalenie lub objawy somatyczne, czy jakieś choroby.

Myślę, że to zależy. Jeżeli ktoś nie superwizuje swojej pracy, nie miał przepracowanych swoich problemów, to jak najbardziej może się szybko wypalić taka osoba.

Jeśli chodzi o pracowników Ośrodka Pomocy Społecznej to na pewno. A u nas jest inaczej, bo jest duża wolność, możemy się doszkalać, każdy ma jakąś swoją działkę. Ja bardzo lubię prowadzić warsztaty z dziećmi i to raczej nie da się wypalić prowadząc warsztaty.

Myślę, że tak, no bo pracują też na swoich emocjach, pracują z emocjami innych ludzi i też często, że tak powiem obrywają za cały świat. Kiedy rozpoczyna się taką rozmowę, czy z ofiarą, czy z dzieckiem, z jakimś trudnym zachowaniem, no to też obrywa się trochę za tych wszystkich, że tak powiem co go skrzywdzili. Są dzieci, które w ogóle nienawidzą dorosłych, po tym jak zostały skrzywdzone, więc my też dostajemy rykoszetem, ale myślę, że w ogóle praca z drugim człowiekiem, kiedy wchodzi w grę emocje, no nie jesteśmy z betonu, nie jesteśmy z żelaza, pracujemy oczywiście na tych emocjach, jak ich nie przenosić, jak oddzielać pracę od życia, od siebie, tak że nawet jeżeli przyjdzie jakiś rodzic, nakrzyczy na mnie albo jakieś dziecko, będzie wobec mnie agresywne, to ono nie będzie wobec mnie agresywne, tylko ono jest wobec instytucji, wobec dorosłego, wobec pedagoga szkolnego. Natomiast to jest trudne i myślę, że ci ludzie są narażeni na wypalenie zawodowe.

Myślę, że tak. To jest tak, że jeżeli pomaga się innym osobom, to człowiek się spala. Nie każdy ma taki charakter, że potrafi się do pewnych rzeczy zdystansować. A nauczyciele szczególnie, bo to nie jest tak, że my wychodzimy ze szkoły, z pracy i zamykamy za sobą drzwi i kończymy pracę. Praca nauczyciela na tym nie polega. Ja całe życie wychodziłam ze szkoły i gdzieś tam w głowie jeszcze myślałam, jak rozwiązać dany problem, co zrobić. No myśli się. Ta szkoła to jest naszym całym życiem. No i się spalamy, spalamy się dlatego, że pomagamy innym i nie umiemy przestać w momencie, kiedy wychodzimy z tej pracy. I tak ma większość nauczycieli.

Tylko jeden z rozmówców stwierdził, że według niego osoby wykonujące pracę w zakresie rozwiązywania problemów innych osób nie są szczególnie narażeni na wypalenie zawodowe. Jego zdaniem praca jest na tyle ważna, że daje dużo satysfakcji i spełnienia, w związku z czym zagrożenie wypaleniem zawodowym nie jest znaczne.

Nie uważam tak. Znowu to jest sytuacja mocno indywidualna, więc też nie chce mówić ogólnie, ale wedle mojego doświadczenia, to jest praca, która nakręca, bo zawsze to praca, która będzie potrzebna, której ludzie potrzebują. To wsparcie jest naprawdę bardzo ważne dla bardzo wielu rodzin i osób. Wydaje mi się, że aż takiego dużego zagrożenia wypalenia zawodowego nie ma.

DZIAŁANIA ZAPOBIEGAWCZE WYPALENIU ZAWODOWEMU

Ostatnie z pytań zadawanych respondentom miało na celu poznanie ich opinii względem działań zapobiegawczych wypaleniu zawodowemu wśród pracowników lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Badani podawali swoje propozycje działań, które według nich mogą zapobiegać temu problemowi. Jednym z nich jest poddawanie pracowników superwizjom oraz organizowanie dla nich grup wsparcia.

Nie ma na pewno grup wsparcia. Nie ma superwizji. Ja myślę, że też ostatnio jest tak, że jest duża społeczna nagonka na zawód nauczyciela. Nie jest to zawód poważany w społeczeństwie ze względu też na wynagrodzenie. Są duże braki kadrowe w szkołach. Za

chwilę będzie tragedia jak poodchodzą nauczyciele z mojego pokolenia, to nie wiem kto będzie te dzieci uczył. Pedagogów, wychowawców świetlic będzie dużo, ale po przedmiotach matematyce, fizyce, chemii nikt nie przyjdzie do szkoły pracować.

(...) jakieś takie spotkania, czy nawet jakaś grupa wsparcia dla nauczycieli, no czemu nie. Mogliby się wymieniać doświadczeniami, problemami.

Bycie w grupie, żeby nauczyciele się znali, potrafili ze sobą rozmawiać, żeby nie bać się, bo każdy ma prawo czuć się gorzej, ale warto o tym mówić, żeby te emocje z nas wychodziły.

No chociażby te superwizje. Na pewno mniej biurokracji, no ale tego nie możemy przeskoczyć, więc ja myślę taka superwizja (...)

Część pracowników placówek oświatowych jako skuteczne działanie w tym zakresie uznaje szkolenia i podnoszenie kompetencji zawodowych. Jeden z respondentów uważa, że dobrym pomysłem byłoby również odsuwanie od pracy na jakiś czas osób borykających się z problemem wypalenia zawodowego.

Myślę, że powinny być na przykład takie może konsultacje psychologiczne, jakieś szkolenia podnoszenie kompetencji cały czas, no bo taka frustracja, czy wypalenie też może być powodem braku kompetencji, czy to swoich, czy to zawodowych, więc myślę, że tak.

Mieliśmy szkolenie odnośnie stresu, myślę że właśnie takie superwizje. Też jakieś rozwiązania może na wyższych szczeblach, że jeśli taki człowiek jest wypalony zawodowo, to żeby go odsuwać przynajmniej na tydzień od pracy.

(...) konkretne metody pracy z dziećmi, konkrety jakieś, bo nawet czytając orzeczenia, opinie to tak czasami jest to ogólnie napisane, że ciężko się do czegoś odnieść. Fajnie jakby to było wszystko bardziej konkretnie opisane, jak pracować z takim dzieckiem, co można, bo to czasami jest tak zagmatwane.

Dwóch respondentów wskazało na spotkania integracyjne pracowników szkoły. Osoby te stwierdziły ponadto, że skuteczne w zapobieganiu wypaleniu zawodowemu byłoby również organizowanie wspólnych wyjazdów.

Taka integracja na pewno byłaby wskazana, na przykład jakiś wyjazd raz na jakiś czas z rady pedagogicznej.

Angielski dla pracowników, jakiś fajny wyjazd co jakiś czas. To są takie rzeczy, które motywują. Nauczyciele są taką specyficzną grupą, że oni mało ze sobą rozmawiają bo nie mają kiedy, no bo tylko te przerwy. Jakiej integracji częstsze tych pracowników, żeby mogli sobie porozmawiać, bo mamy taki zawód, w którym nie zawsze możemy przyjść do domu i wszystko opowiedzieć mężowi, więc między sobą wspólny czas, poznawanie się. To jest takie plotkarskie środowisko siła rzeczy, więcej mężczyzn, o to jest to, u nas dyrekcja jest młoda i stawia na mężczyzn i to jest super pomysł w ogóle. Inna praca, oni są konkretni, nie przejmują się, no inny punkt widzenia i to jest bardzo potrzebne.

Wśród innych pomysłów zapobiegania wypaleniu zawodowemu znalazł się także udział kadry pedagogicznej w treningach interpersonalnych oraz organizowanie dla nich zajęć psychoedukacyjnych pozwalających pedagogom na lepsze zrozumienie siebie i własnych emocji.

Wszystkie przepisy oświatowe mówią, że nauczyciele mają udzielać pomocy psychologicznej, wsparcia, ale nie ma przymusu przechodzenia przez treningi interpersonalne. Oni nie do końca siebie znają. Gdyby sami przechodzili przez takie treningi, wzmocnili by się. Na nauczycieli nakłada się z tego obszaru wychowania, psychologii, pedagogiki zadania, ale nie nakłada się obowiązku zainwestowania w siebie.

Psychoedukacja, szczególnie o emocjach, o tym jak możemy się czuć po takim typowym ciężkim dniu, dlaczego pojawiają się symptomy zbyt przedłużającego się zmęczenia, braku chęci działania na rzecz szkoły, wycofywania społecznego, tylko pytanie czy to jest dla wszystkich atrakcyjne. Nie każdy to lubi, ale podejrzewam, że tą świadomość powinno się rozszerzać. Na zasadzie większego wglądu w swoje emocje. Żeby umieć nazwać to co się dzieje, w chwili gdy ta praca zaczyna nie dawać satysfakcji. No od tego się zaczyna. Niechęć, z nieumiejętności prowadzenia prawidłowo lekcji, czy poprzez popadanie w jakieś używki. Myślę, że głównie psychologia.

W wypowiedziach badanych kilkakrotnie pojawiła się również kwestia odpowiedniego wsparcia pracowników placówek oświatowych. Jedna z osób uważa, że pracownikom trzeba pomagać w trudnych sytuacjach, czasami nawet odciążyć w nadmiarze obowiązków, a nie osądzać i piętnować w przypadku niepowodzeń. Drugi rozmówca dostrzega potrzebę wsparcia w postaci dawania poczucia otrzymania w każdej sytuacji pomocy ze strony innych pracowników. Inny respondent uważa, że odpowiednie byłoby również tworzenie takich miejsc wsparcia dla kadry pedagogicznej, do których mogli by się oni udać między innymi po pomoc psychologiczną.

Na pewno tworzenie warunków pracy dla tych pracowników, które są bezpieczne i wsparcie. Zaufanie też, bo w paru miejscach spotkałem się z tym, że jak wszystko jest dobrze, albo powiedzmy w miarę dobrze, czyli wszystko działa tak jak jest zaplanowane i nie ma jakiś większych odchyłeń, to wszyscy się głaszczą po głowach, a jak już jest problem, to już jest ktoś oskarżony o zaniechanie, o błędy, a tutaj warto zaznaczyć, że błędy się zdarzają. Nie wszystko jesteśmy w stanie przewidzieć, zwłaszcza w pracy z ludźmi i właśnie w sytuacjach trudnych powinno być więcej wsparcia i więcej współpracy wtedy i nawet odciążenia tej osoby, na której dana kwestia jest oparta, a niestety często pojawiają się wtedy zarzuty, wyrzuty no i właśnie oceny i sądy, które tutaj nie są kompletnie potrzebne.

Na pewno trzeba obserwować i też dawać czas na tą regenerację, jakoś wspierać wspomagać i dawać poczucie, że no nie są te osoby same i że, czy ze strony dyrekcji, innych pracowników, ale ze strony po prostu systemu, że te osoby tutaj nie działają same, tylko we współpracy z innymi co też daje jakąś siłę i mobilizuje. No ale też trzeba o siebie dbać, trzeba wiedzieć jak to robić.

Też powinny być jakieś miejsca wsparcia dla nauczycieli, żeby nauczyciele wiedzieli do kogo się udać po pomoc w momencie kiedy coś się dzieje. Takie wsparcie też psychologiczne.

Dla jednej z respondentek odpowiednim działaniem zapobiegawczym byłoby stworzenie systemu motywacji dla pracowników oświaty, a także organizowanie różnego rodzaju zadań, za które można byłoby uzyskać nagrody.

Zmiana odpowiedzialności, pracowałam dla kilku korporacji i tam był jakiś system motywacyjny, jakieś nagrody nie tylko trzynastki. Tu nie chodzi o to żeby utrudniać życie, ale chodzi o to żeby motywować, żeby były te zadania do zrealizowania co kwartał, na przykład taki system motywacji fajny. Też jakaś rotacja, zmiana odpowiedzialności co jakiś czas.

Wśród wymienianych przez pracowników oświaty działań zapobiegawczych znalazło się również odbarczenie kadry pedagogicznej niepotrzebną biurokracją.

Na pewno zdjęcie z nauczycieli takiej niepotrzebnej papierologii, żeby nauczycieli nie obciążać papierami i dokumentami.

Pracownicy Straży Miejskiej i Policji wskazywali z kolei na dostęp do superwizji, organizowanie dla pracowników spotkań lub szkoleń integracyjnych oraz wyjazdów.

Superwizje na pewno.

No i integracje, bo to jest też ważne.

Może taki wyjazd, czy właśnie takiego troszeczkę resetu. Takie szkolenie integracyjne.

Problem w Straży Miejskiej polega na tym, że tutaj nikt takich spotkań integracyjnych nie robi, nie przeprowadza, aczkolwiek kilkanaście lat temu były takie wyjazdy dla pracowników, którzy już się wypalili zawodowo w Straży Miejskiej, przez powiedzmy dwa/trzy lata był taki okres, że dwa razy w roku na dwa tygodnie był prowadzony taki wyjazd, natomiast czy akurat te osoby jeździły, które powinny to nie wiadomo. Ale coś takiego było, ale się skończyło. Dlaczego nie wiem, czy pieniędzy nie ma, czy ktoś zadecydował, że to jest nikomu niepotrzebne.

Myślę, że na takim wyjeździe można było trochę odpocząć, także wydaje mi się, że powinno to być, porównując np. służbę taką jak Policja, myślę że w Policji takie spotkania, czy wyjazdy są prawdopodobnie organizowane. Tam jest całkowicie inny system pracy z takimi ludźmi wypalonymi niż u nas. Nie chce tutaj za dużo mówić, bo się nagrywa.

Na pytanie o działania zapobiegające problemowi wypalenia zawodowego wśród pracowników lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie osoby pracujące w Ośrodku Pomocy Społecznej podawały superwizje. Dla respondentów tych szczególnie przydatne byłyby superwizje organizowane poza Ośrodkiem z tego względu, że pracownicy mogą odciąć się od wykonywanych obowiązków i mniej się rozpraszać.

Ja mam doświadczenia superwizji poza Ośrodkiem i superwizji poza Ośrodkiem z ludźmi z Ośrodka i z ludźmi z różnych miejsc i jeśli bym miała porównać jakość tych dwóch rodzajów superwizji, to jednak wolę tą na zewnątrz. Po pierwsze wychodzę z tego miejsca, gdzie pracuję i nikt mnie nie woła, nie myślę, że tam mam telefon, a tam jest żółta kartka, że coś trzeba zrobić. Po drugie też zbieram z doświadczeń ludzi, którzy pracują w innych instytucjach, wymiana doświadczeń.

Popieram jak najbardziej.

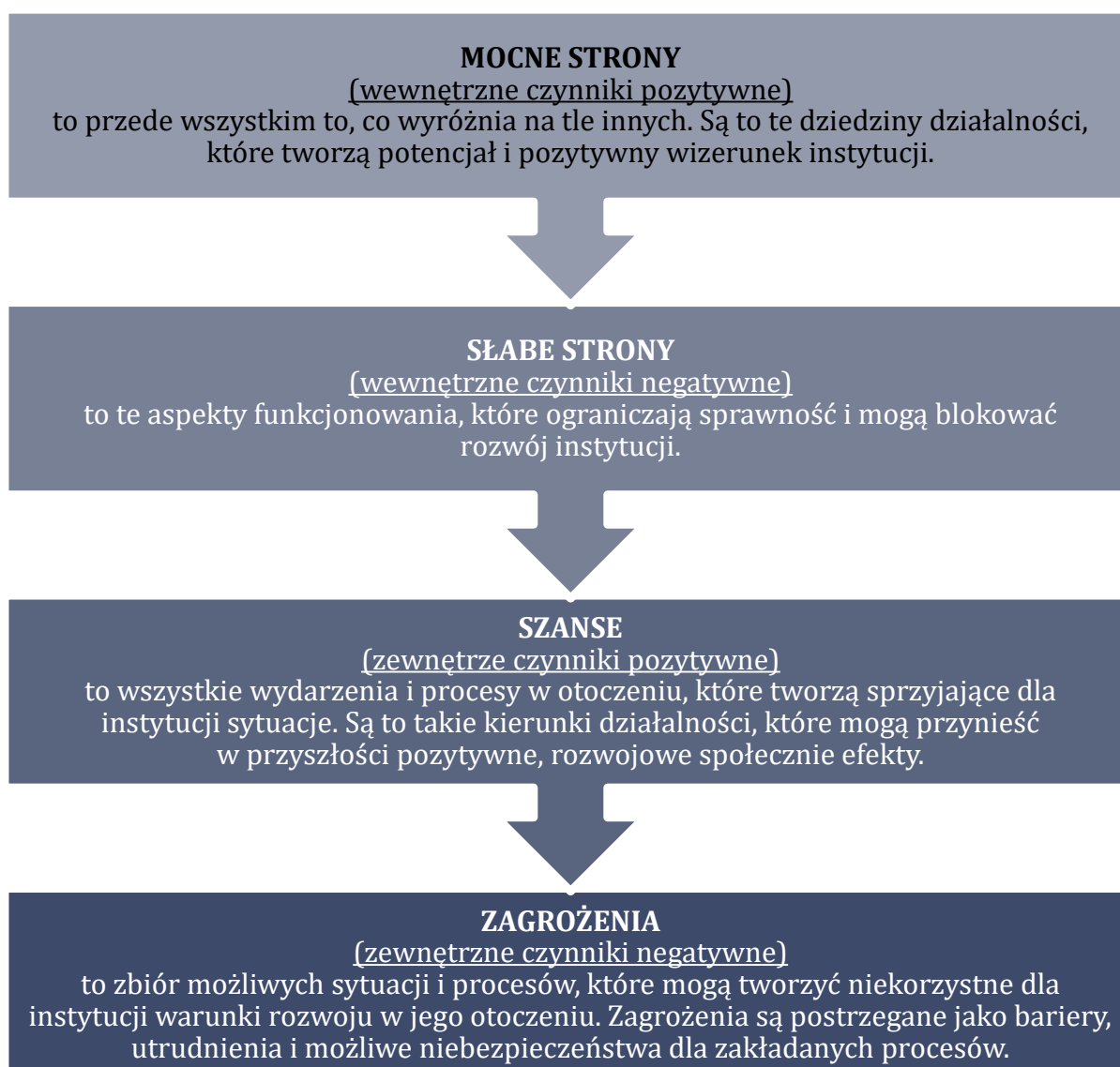
Ja jestem też zwolennikiem superwizji dla pracowników na zewnątrz, bo zazwyczaj jeżeli jest na miejscu ta superwizja, to każdy jest odciągany siłą rzeczy do jakiś innych czynności. To powinien być dla nich czas, więc też powinniśmy podjąć taką decyzję, że część osób jest korzystających tutaj, ale większość pracowników korzysta z superwizji zewnętrznych. Często też Ośrodki robią tak, że po tej superwizji, która trwa 5-6 godzin zarządzenie jest takie, żeby już nie wracać do tego Ośrodka, żeby gdzieś to sobie przerobić przemyśleć i na świeżo przyjść następnego dnia.

ANALIZA SWOT

Jedną z powszechnie stosowanych metod i technik służących budowaniu różnego rodzaju strategii działania jest analiza SWOT. Analiza SWOT polega na zbadaniu silnych i słabych stron podmiotów działających w sferze polityki społecznej, a następnie ich konfrontacji z szansami i zagrożeniami tkwiącymi w jej bliższym i dalszym otoczeniu. Pozwala oszacować możliwości i potencjał, jakim dysponuje dany podmiot.

GRUPY CZYNNIKÓW W METODZIE SWOT SĄ DEFINIOWANE W NASTĘPUJĄCY SPOSÓB:

MOCNE STRONY

1. Dodatni przyrost naturalny.
2. Rozwinięta infrastruktura sportowo-rekreacyjna.
3. Rozwinięta infrastruktura kulturalna.
4. Dostęp dzieci i młodzieży do nauki na każdym szczeblu edukacji.
5. Funkcjonowanie Poradni Psychologiczno-Pedagogicznych, Międzyszkolnego Ośrodka Sportowego oraz Ognisk Pracy Pozaszkolnej.
6. Funkcjonowanie na terenie Dzielnicy licznych organizacji pozarządowych o profilu działalności skierowanej na pomoc w rozwiązywaniu problemów społecznych.
7. Prężnie działający i posiadający zaangażowanych pracowników Ośrodek Pomocy Społecznej.
8. Dostęp mieszkańców do bezpłatnego specjalistycznego poradnictwa (psychologiczne i prawne).
9. Funkcjonowanie na terenie Dzielnicy grup wsparcia dla osób doświadczających przemocy oraz rodziców.
10. Spadek liczby dzieci doświadczających przemocy w rodzinie.
11. Stosunkowo niewielka część dorosłych mieszkańców deklarujących brak wiedzy odnośnie miejsc, gdzie można się zgłosić po pomoc i wsparcie.
12. Mniejszy odsetek dorosłych mieszkańców Dzielnicy deklarujących znajomość w swoim otoczeniu kogoś doświadczającego przemocy w swoim domu niż ma to miejsce w całej Polsce.
13. Mniejszy odsetek dorosłych mieszkańców Dzielnicy oceniających pozytywnie stosowanie kar cielesnych wobec dzieci niż ma to miejsce w całej Polsce.
14. Stosunkowo mała część osób starszych deklarujących występowanie w ich domu problemu przemocy.
15. Problem wypalenia zawodowego występujący wśród małej części pracowników lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy.

SŁABE STRONY

1. Znaczny wzrost udziału osób starszych w ogólnej liczbie ludności na przestrzeni ostatnich lat oraz spadek udziału mieszkańców w wieku produkcyjnym.
2. Znaczny odsetek mieszkańców Dzielnicy zarejestrowanych w Urzędzie Pracy.
3. Brak klubów samopomocowych dla osób współuzależnionych, członków rodziny osoby uzależnionej oraz Dorosłych Dzieci Alkoholików na terenie Dzielnicy.
4. Wzrost liczby sporządzonych formularzy „Niebieska Karta – A” wszczynających procedurę w porównaniu do ubiegłych lat.
5. Wzrost liczby dorosłych kobiet i mężczyzn doświadczających przemocy w rodzinie.
6. Dzielnica Praga-Południe będąca na drugim miejscu pod względem liczby prowadzonych procedur „Niebieskie Karty” w skali całej Warszawy.
7. Stosunkowo duży odsetek dorosłych mieszkańców oraz uczniów deklarujących występowanie w ich domu problemu przemocy.
8. Brak wiedzy części dorosłych mieszkańców, osób starszych oraz uczniów na temat form przemocy.
9. Występowanie tolerancji wobec przemocy skierowanej w stosunku do dzieci jako metody wychowawczej u znaczącej części dorosłych mieszkańców.
10. Niski odsetek mieszkańców deklarujących zwrócenie się po pomoc do Ośrodka Pomocy Społecznej, punktów konsultacyjnych oraz Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.
11. Stosunkowo duża część uczniów deklarująca doświadczenie przemocy ze strony członka swojej rodziny.
12. Mała część uczniów deklarująca udział w warsztatach profilaktycznych oraz uznająca takie zajęcia za ciekawe.
13. Utrzymujący się na stałym poziomie na przestrzeni ostatnich lat problem przemocy w rodzinie w opinii pracowników lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

14. Przemoc psychiczna występująca w rodzinach będących w trakcie rozwodu.
15. Zaniedbywanie emocjonalne dzieci pojawiające się wśród rodzin na terenie Dzielnicy.
16. Przemoc psychiczna i ekonomiczna występująca w rodzinach dobrze sytuowanych.
17. Stosunkowo duży problem uzależnień na terenie Dzielnicy.
18. Brak wystarczających kompetencji wychowawczych wśród niektórych rodziców.
19. Brak zaangażowania części rodziców w działania podejmowane na terenie szkoły.
20. Brak wiedzy niektórych pracowników placówek oświatowych odnośnie miejsc pomocy na terenie Dzielnicy, do których mogą kierować rodziców przejawiających problemy.
21. Długi czas trwania procesu wsparcia dzieci doświadczających przemocy w rodzinie.
22. Niewystarczająca współpraca pomiędzy instytucjami lokalnego systemu wsparcia.
23. Niewystarczający dostęp rodzin do specjalistycznej pomocy spowodowany brakami kadrowymi (psychologów, psychiatrów itp.).
24. Niewystarczający dostęp do szkoleń i superwizji pracowników lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

SZANSE

1. Aktywizacja społeczna mieszkańców, rozwój fizyczny i sportowy.
2. Poszerzenie oferty zajęć pozalekcyjnych dla dzieci i młodzieży.
3. Wzrost aktywności i integracji osób starszych.
4. Rozwój usług społecznych na rzecz osób starszych.
5. Szkolenia i podnoszenie kompetencji kadry działającej w obszarze rozwiązywania problemów społecznych.
6. Dostępność do pomocy w przypadku doświadczenia przez mieszkańców

ZAGROŻENIA

1. Starzejące się społeczeństwo.
2. Wzrost zapotrzebowania na ośrodki wsparcia oraz zakłady opiekuńczo-lecznicze dla osób starszych i niepełnosprawnych.
3. Zwiększenie się liczby mieszkańców potrzebujących pomocy społecznej.
4. Narastanie zjawiska wyuczonej bezradności.
5. Zagrożenie izolacją społeczną i samotnością osób starszych.
6. Wzrost liczby osób długotrwale bezrobotnych.
7. Zwiększenie skali problemu przemocy w stosunku do dzieci.

- problemów przemocy lub uzależnień.
7. Rozwiązywanie problemów społecznych mieszkańców we współpracy z organizacjami pozarządowymi.
  8. Dostęp mieszkańców do informacji na temat możliwych form pomocy w przypadku problemów uzależnień i przemocy.
  9. Skuteczność w rozwiązywaniu problemów społecznych oraz przeciwdziałaniu im dzięki współpracy międzyinstytucjonalnej.
  8. Wzrost problemów opiekuńczo-wychowawczych w rodzinach, zaburzenie więzi rodzinnych.
  9. Podejmowanie zachowań ryzykownych przez dzieci i młodzież.
  10. Ryzyko zaburzeń psychicznych i zachowań suicydalnych wśród dzieci i młodzieży.
  11. Rozwój problemów uzależnień behawioralnych.
  12. Wzrost problemu wypalenia zawodowego wśród pracowników lokalnego systemu wsparcia.

WNIOSKI I PODSUMOWANIE WYNIKÓW BADAŃ

Celem badania było przedstawienie skali problemu przemocy w rodzinie występującej wśród mieszkańców dzielnicy Praga-Południe, a także określenie potrzeb i problemów w zakresie przeciwdziałania temu problemowi. Cel ten został osiągnięty w toku weryfikacji zebranego materiału badawczego, będącego podstawą do opracowania wniosków i rekomendacji, które następnie posłużą do tworzenia różnego rodzaju programów pomocowych zmierzających do poprawy sytuacji na terenie Dzielnicy, w tym jakości życia jej mieszkańców. Przeprowadzona diagnoza oraz analiza danych umożliwiła:

rozpoznanie sytuacji dorosłych mieszkańców dzielnicy Praga-Południe, ich opinii i postaw względem przemocy w rodzinie;

zapoznanie się z problemami uczniów, poznanie ich postaw i doświadczeń związanych z przemocą w rodzinie;

zidentyfikowanie potrzeb i problemów związanych z zapobieganiem oraz rozwiązywaniem problemu przemocy w rodzinie.

W oparciu o dokonaną analizę wyników badań, sformułowane zostały rekomendacje. Poniżej znajdują się wnioski z badania diagnozującego problem przemocy w rodzinie występujący na terenie dzielnicy Praga-Południe i rekomendacje w zakresie dalszych działań profilaktycznych skierowanych do dzieci, młodzieży, dorosłych mieszkańców Dzielnicy oraz instytucji, których celem jest profilaktyka.

DOROŚLI MIESZKAŃCY

Podsumowanie

Odsetek mieszkańców dekarujących znajomość kogoś w swoim otoczeniu, kto jest osobą doświadczającą przemocy w swoim domu.

• 22%

Odsetek mieszkańców deklarujących doświadczenie przemocy w swoim domu w ciągu ostatnich 12 miesięcy.

• 11%

Odsetek mieszkańców deklarujących występowanie w ich domu problemu przemocy.

• 6%

Wnioski

Opinia na temat przemocy w rodzinie

- Bazując na uzyskanych wynikach można stwierdzić, że dla większości mieszkańców Dzielnicy przemoc to przede wszystkim bicie, groźenie, straszenie oraz spoliczkowanie. Część respondentów nie ma wiedzy odnośnie wszystkich form przemocy – nieopiekowanie się kimś kto wymaga opieki, czy też podszywanie się w Internecie jako przemoc uznaje tylko połowa badanych.
- Prawie wszyscy mieszkańcy dostrzegają związek pomiędzy spożywaniem alkoholu, a przemocą domową. W opinii wielu badanych przyczyną przemocy jest także zażywanie narkotyków, dopalaczy oraz wykluczenie społeczne.
- Wśród niektórych mieszkańców Dzielnicy występuje tolerancja wobec przemocy skierowanej w stosunku do dzieci jako metody wychowawczej. Analiza materiału badawczego pod kątem stosowania kar fizycznych wobec dzieci pozwala zauważyć, że średnio co piąty mieszkaniec biorący udział w badaniu nie wie, czy

jest to dobra metoda wychowawcza, czy też nie lub ma do niej pozytywny stosunek. Należy wziąć to pod uwagę podczas projektowania działań profilaktycznych wśród dorosłej części społeczności lokalnej.

- Warto zwrócić uwagę również na to, że część mieszkańców dostrzega możliwość usprawiedliwienia przemocy lub nie ma w tym zakresie wiedzy – średnio co trzeci badany nie zaprzeczył, iż istnieją okoliczności usprawiedliwiające przemoc.
- Większość mieszkańców Dzielnicy uważa, że na postępowanie osób stosujących przemoc wpływ ma poczucie bezkarności, cechy charakteru, przyzwolenie otoczenia oraz brak umiejętności wychowawczych, a osoby doznające przemocy powinny przede wszystkim szukać pomocy poza rodziną, w rodzinie lub bronić się.
- Podobnie jak wskazują statystyki ogólnopolskie, tak i w opinii większości respondentów osobami najczęściej stosującymi przemoc w rodzinie na terenie Dzielnicy są mężczyźni (mąż), natomiast osobami doznającymi kobiety (żona) oraz dzieci.
- Wyniki uzyskane w badaniu dorosłych mieszkańców jednoznacznie wskazują na to, że część mieszkańców nie ma prawidłowej wiedzy odnośnie przemocy w rodzinie – co dziesiąty respondent uważa, że w sprawy rodzinne nie należy się wtrącać oraz że gdyby osoba doznająca przemocy naprawdę cierpiała, bez wątplenia odeszłaby od sprawcy, z kolei co czwarty badanych sądzi, że najczęstszą formą przemocy jest bicie.

Skala przemocy w rodzinie

- Zebrane dane pokazały, iż problem przemocy w rodzinie dotyczy 6% dorosłych mieszkańców dzielnicy Praga-Południe biorących udział w badaniu – stwierdzili oni, że w ich domu występuje przemoc.
- Skala problemu przemocy w rodzinie została oszacowana również dzięki określeniu, jak duża część badanych zna kogoś w swoim otoczeniu, kto jest osobą doświadczającą przemocy w swoim domu. Przeprowadzone badanie wskazuje na to, że co piąty badany zna taką osobę, w tym połowa respondentów wskazała iż jest ona dzieckiem, dwóch na trzech ankietowanych stwierdziło, że jest to osoba

dorośla (18-60 lat), natomiast co drugi respondent zna osobę starszą doznającą przemocy.

- Analizując wyniki uzyskane w trakcie badania mieszkańców dzielnicy Praga-Południe pod kątem osobistych doświadczeń związanych z przemocą w rodzinie możemy stwierdzić, że w ciągu ostatnich 12 miesięcy poprzedzających badanie ze strony członka rodziny przemocy doznał średnio co dziesiąty ankietowany. Niewiele mniej, bo 7% badanych, przyznało się z kolei do zastosowania przemocy.
- Najczęściej deklarowanym rodzajem przemocy doświadczanym przez mieszkańców biorących udział w badaniu okazała się przemoc psychiczna (88%). Do jej doznania przyznało się trzykrotnie więcej osób niż do doświadczenia przemocy psychicznej (28%). Wyniki badań wskazują na to, że znacznym problemem wśród rodzin z terenu Dzielnicy jest również przemoc ekonomiczna – wskazał na nią co trzeci badany (spośród tych, którzy doznali przemocy).
- Mieszkańcy Dzielnicy najczęściej doświadczali przemocy ze strony męża/żony lub partnera/partnerki. Warto zauważyć, że średnio co szósty respondent zadeklarował również doznanie przemocy ze strony dziecka/dzieci.
- Wśród osób, które zadeklarowały zastosowanie przemocy wobec członka swojej rodziny większość stanowiły te, które stosowały ją wobec dziecka/dzieci (6% spośród całej próby badawczej). We wskazaniach respondentów często pojawiał się również mąż/żona oraz partner/partnerka.
- Bazując na uzyskanych wynikach badań można stwierdzić, że zdanie mieszkańców odnośnie natężenia przemocy w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe jest podzielone – w opinii 26% ankietowanych problem ten jest znaczny, a według 25% przeciwnie. Pozostałe osoby zadeklarowały brak wiedzy w tym zakresie.
- Średnio co piąty respondent stwierdził ponadto, że istnieje ryzyko nasilenia problemu przemocy w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe. Podobnie jak w przypadku pytania o natężenie tego problemu, tak i teraz większość ankietowanych zaznaczyło odpowiedź „nie wiem”.

Opinia na temat działań profilaktycznych

- Zebrany materiał badawczy wykazał, że zdecydowana większość respondentów nie ma wiedzy na temat zaangażowania władz lokalnych związanych z rozwiązywaniem problemów społecznych mieszkańców. Wśród osób, które wyraziły swoją opinię w tym zakresie, średnio co piąty badany uważa, że jest ono niedostateczne. W opinii takiej samej części respondentów zaangażowanie władz jest dostateczne, dobre lub bardzo dobre.
- Opinia mieszkańców na temat najskuteczniejszych form działań profilaktycznych w zakresie przemocy w rodzinie jest jednoznaczna – zdecydowana większość respondentów uważa, że warto organizować warsztaty profilaktyczne dla dzieci oraz osób dorosłych. Najmniej skuteczne w opinii badanych są festyny, imprezy, pikniki profilaktyczne oraz spoty radiowe.

Znajomość miejsc, do których można się udać po pomoc w przypadku doświadczenia problemów

- Do braku wiedzy odnośnie miejsc, do których można się zwrócić o pomoc w przypadku doświadczenia problemów przyznał się średnio co ósmy badany. Większość respondentów stwierdziła natomiast, że nie jest pewnych co do ich znajomości, jednak wie jak znaleźć przydatne informacje. W tym przypadku mieszkańców mogli mieć na myśli Internet.
- Instytucją wskazywaną najczęściej jako miejsce, do którego badani zgłosiliby się o pomoc, okazała się Policja. Znaczna część mieszkańców wsparcia szukałaby też wśród rodziny, dzwoniła pod Telefon Zaufania lub udała się do psychologa. Na Ośrodek Pomocy Społecznej wskazał średnio co czwarty respondent. Przeprowadzone badanie wykazało ponadto, że punkty konsultacyjne oraz Komisja Rozwiązywania Problemów Społecznych nie są większości mieszkańcom znane lub nie udaliby się tam po pomoc.

Porównanie do badań ogólnopolskich

- Wyniki badań przeprowadzonych wśród dorosłych mieszkańców dzielnicy Praga-Południe dotyczące przemocy w rodzinie zostały porównane do wyników badań z 2014 roku przedstawionych w raporcie *„Badania porównawcze oraz diagnoza skali występowania przemocy w rodzinie wśród osób dorosłych i dzieci, z podziałem na poszczególne formy przemocy wraz z opisem charakterystyki ofiar przemocy i sprawców”*⁹ oraz danych przedstawionych w Raporcie Rzecznika Praw Dziecka 2017 *„Przemoc w wychowaniu – czas z tym skończyć!”*¹⁰.
- Pierwsza część porównania dotyczy znajomości rodzin z problemem przemocy. Według badań ogólnopolskich przeprowadzonych w 2014 roku, 36,9% badanych znało w swoim otoczeniu rodziny, w których dochodziło do różnych form przemocy wobec kobiet, 20,2% słyszało o przemocy wobec mężczyzn, natomiast 47,1% badanych znało w swoim otoczeniu rodziny, w których dochodziło do przemocy wobec dzieci. Według badań przeprowadzonych w Dzielnicy, odsetek osób znających w swoim otoczeniu kogoś doświadczającego przemocy w swoim domu kształtuje się na poziomie 22%. Jest to zatem mniejsza wartość, w porównaniu do wartości prezentowanych w ogólnopolskim raporcie.

---

⁹ Miedzik M., Godlewska-Szurkowska J., *Badania porównawcze oraz diagnoza skali występowania przemocy w rodzinie wśród osób dorosłych i dzieci, z podziałem na poszczególne formy przemocy wraz z opisem charakterystyki ofiar przemocy i sprawców*, Wyniki badań PSDB dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2014.

¹⁰ Jarosz E., *Przemoc w wychowaniu – czas z tym skończyć!* Raport Rzecznika Praw Dziecka, Uniwersytet Śląski 2017.

Rysunek 10. Znajomość rodzin z problemem przemocy – porównanie wyników badań ogólnopolskich do wyników badań lokalnych

Polska

- znajomość rodzin, w których dochodzi do przemocy wobec kobiet - **36,9%**
- znajomość rodzin, w których dochodzi do przemocy wobec mężczyzn - **20,2%**
- znajomość rodzin z problemem przemocy wobec dzieci - **47,1%**

Dzielnica Praga-Południe

- znajomość rodzin, w których dochodzi do przemocy - **22%**

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportu „Badania porównawcze oraz diagnoza skali występowania przemocy w rodzinie wśród osób dorosłych i dzieci, z podziałem na poszczególne formy przemocy wraz z opisem charakterystyki ofiar przemocy i sprawców” z 2014 roku oraz *Diagnozy lokalnych potrzeb w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie w rejonie Dzielnicy Praga-Południe m. st. Warszawy*

- Dane dotyczące stosunku do kar fizycznych wobec dzieci, przedstawione zostały w Raporcie Rzecznika Praw Dziecka z 2017 roku „Przemoc w wychowaniu – czas z tym skończyć”.

„Dane pokazują, iż nadal połowa Polaków uważa (52%), że są sytuacje kiedy dziecko należy ukarać kłapsem. I jakkolwiek można dostrzec że osób deklarujących zdecydowaną akceptację nie jest wiele (6%), to jednocześnie zwraca uwagę fakt, że zdecydowani przeciwnicy takich zachowań stanowią jedynie jedną piątą społeczeństwa (21%)”¹¹.

- Mieszkańcy dzielnicy Praga-Południe również zostali zapytani o to, czy stosowanie kar fizycznych w stosunku do dzieci jest dobrą metodą wychowawczą. Wyniki badań lokalnych pokazały, iż pozytywny stosunek do takiej formy kary ma 5% badanych, negatywny – 80% badanych, natomiast brak wiedzy w tym zakresie zadeklarowało 15% respondentów.

¹¹ Tamże.

- Nastawienie mieszkańców Dzielnicy do stosowania kar fizycznych wobec dzieci wskazuje na pozytywną tendencję w porównaniu do wyników badań ogólnopolskich – znacznie większy odsetek mieszkańców ocenia taką formę kary negatywnie.

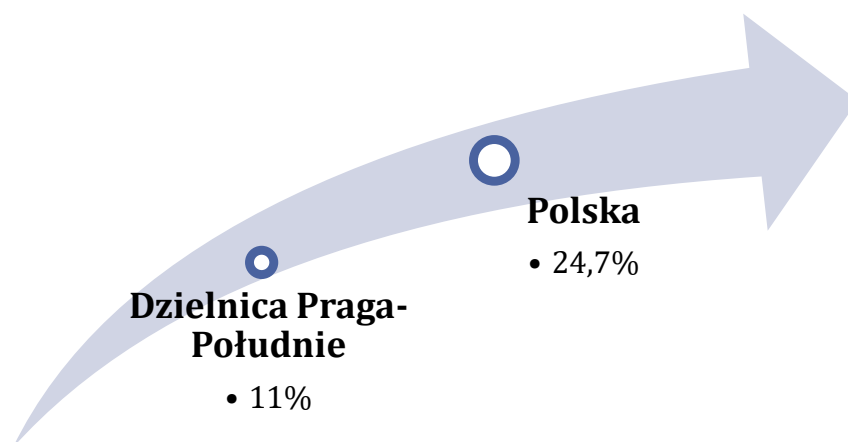
Rysunek 11. Opinia na temat stosowania kar fizycznych w stosunku do dzieci – porównanie wyników badań ogólnopolskich do wyników badań lokalnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportu Rzecznika Praw Dziecka 2017 „Przemoc w wychowaniu – czas z tym skończyć!” oraz Diagnozy lokalnych potrzeb w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie w rejonie Dzielnicy Praga-Południe m. st. Warszawy

- Porównaniu do badań ogólnopolskich poddane zostały również dane dotyczące odsetka osób deklarujących doznanie przemocy. W dzielnicy Praga-Południe do doświadczenia przemocy przyznało się 11% badanych. Według danych ogólnopolskich z kolei, problem przemocy dotknął 24,7% badanych. Różnica pomiędzy danymi ogólnopolskimi, a danymi lokalnymi kształtuje się na poziomie 13,7 pp. Skala problemu przemocy jest zatem w Dzielnicy nieco mniejsza, niż ma to miejsce w całej Polsce.

Rysunek 12. Doświadczenie problemu przemocy – porównanie wyników badań ogólnopolskich do wyników badań lokalnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportu „Badania porównawcze oraz diagnoza skali występowania przemocy w rodzinie wśród osób dorosłych i dzieci, z podziałem na poszczególne formy przemocy wraz z opisem charakterystyki ofiar przemocy i sprawców” z 2014 roku oraz Diagnozy lokalnych potrzeb w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie w rejonie Dzielnicy Praga-Południe m. st. Warszawy

OSOBY STARSZE

Podsumowanie

Odsetek seniorów deklarujących znajomość kogoś w swoim otoczeniu, kto jest osobą doświadczającą przemocy w swoim domu.

• 10%

Odsetek seniorów deklarujących doświadczenie przemocy w swoim domu w ciągu ostatnich 12 miesięcy.

• 3%

Odsetek seniorów deklarujących występowanie w ich domu problemu przemocy.

• 1%

Wnioski

Opinia na temat przemocy w rodzinie

- Zebrany materiał badawczy wykazał, że dla zdecydowanej większości osób starszych formą przemocy jest bicie, grożenie, straszenie oraz spoliczkowanie. Niewielka część badanych za przemoc uważa podszywanie się w Internecie – taką odpowiedź zaznaczyło tylko 7% seniorów. W porównaniu z młodszymi mieszkańcami Dzielnicy, widoczny jest mniejszy zasób wiedzy osób starszych w zakresie rodzajów przemocy. Całowanie, dotykanie wbrew woli czy też nieopiekowanie się kimś kto wymaga opieki jako przemoc uznaje tylko co piąty respondent.
- Przeważająca część seniorów uważa, że problem przemocy domowej związany jest z piciem alkoholu.
- Jak wynika z analizy zebranych danych, osoby starsze nie uważają jakoby istniały okoliczności usprawiedliwiające przemoc. Taką opinię ma tylko 2% respondentów. Znaczna część badanych zadeklarowała jednak brak wiedzy w tym zakresie.
- Dla większości osób starszych na postępowanie osób stosujących przemoc wpływ mają cechy charakteru oraz poczucie bezkarności. Pozostałe czynniki wymienione w kafeterii odpowiedzi takie jak status społeczny i materialny, brak umiejętności wychowawczych, czy też przyzwolenie otoczenia były wskazywane tylko przez około 40-30%.
- Opinia seniorów odnośnie zachowania się osoby doznającej przemocy w rodzinie jest podobna do opinii młodszych mieszkańców Dzielnicy – większość respondentów uważa, że taka osoba powinna się bronić, szukać pomocy w rodzinie lub poza rodziną.
- Bazując na uzyskanych wynikach badań można stwierdzić, że osobami najczęściej doznającymi przemocy w rodzinie na terenie Dzielnicy jest żona oraz dzieci. W opinii istotnej części respondentów osobami najczęściej dotkniętymi tym problemem są również osoby starsze (16%).

- Analiza materiału badawczego wykazała również, że respondenci nie byli skłonni stwierdzać, iż istnieje ryzyko nasilenia się problemu przemocy w rodzinie na terenie Dzielnicy. Taką opinię ma zaledwie 2% seniorów, przy czym zdecydowana większość badanych zadeklarowała brak wiedzy w tym zakresie.
- Dla licznej części osób starszych, gdyby osoba naprawdę cierpiała, bez wątpienia odeszłaby od sprawcy, najczęstszą formą przemocy jest bicie oraz w sprawy rodzinne nie należy się wtrącać. Znaczna część respondentów poproszona o ustosunkowanie się na temat stwierdzeń dotyczących przemocy w rodzinie, deklarowała brak wiedzy, co wskazuje na niską świadomość seniorów w tym zakresie.

Skala przemocy w rodzinie

- Skala problemu przemocy w rodzinie oszacowana została między innymi dzięki zadaniu respondentom pytania o znajomość na terenie Dzielnicy osób doświadczających przemocy w rodzinie. Jak wynika z udzielonych odpowiedzi, takie osoby zna nieco mniej starszych (10%), niż młodszych mieszkańców Dzielnicy (22%).
- Co trzeci starszy mieszkaniec Dzielnicy, który zadeklarował znajomość osoby doświadczającej przemocy w rodzinie, stwierdził, że osobą dotkniętą tym problemem jest osoba starsza.
- Do bezpośredniego doświadczenia przemocy w rodzinie w ciągu ostatnich 12 miesięcy poprzedzających badanie przyznała się niewielka część badanych – 3%. Podobnie do stosowania przemocy (2%).
- Seniorzy z Dzielnicy nie doświadczali przemocy fizycznej, tylko przemocy psychicznej, zaniedbania oraz przemocy ekonomicznej, w większości ze strony partnera/partnerki, dziecka/dzieci (co trzecia osoba) i męża/żony (co czwarta osoba).
- Nieznaczne natężenie problemu przemocy wobec osób starszych w Dzielnicy dostrzegalne jest także po odpowiedziach respondentów na pytanie *Czy w Pana/i domu występuje problem przemocy?* – tylko 1% zadeklarował bycie dotkniętym tym problemem.

- Obraz jaki wyłania się z badania to nieznaczny problem przemocy w rodzinie w opinii osób starszych zamieszkujących dzielnicę Praga-Południe, w przeciwieństwie do jej młodszych mieszkańców (problem ten jest znaczny według 5% osób starszych oraz 26% młodszych mieszkańców).

Opinia na temat działań profilaktycznych

- Zdania seniorów na temat zaangażowania władz lokalnych w rozwiązywanie problemu przemocy w rodzinie są podzielone – część uważa, że zaangażowanie jest dobre lub bardzo dobre (7%), a część ocenia je źle (6%). Większość badanych miało jednak trudność w ocenie stopnia zaangażowania.
- Dla większości osób starszych najskuteczniejsze działania profilaktyczne to wykłady/pogadanki, a najmniej skuteczne – festyny, imprezy/pikniki profilaktyczne. Tylko co trzecia osoba uważa, że efekty przyniosłyby warsztaty profilaktyczne dla osób dorosłych oraz dla dzieci.

Znajomość miejsc, do których można się udać po pomoc w przypadku doświadczenia problemów

- Zebrany materiał badawczy wykazał, że większość osób starszych zamieszkujących dzielnicę Praga-Południe nie jest pewnych co do znajomości danych kontaktowych do instytucji pomocowych, jednak w razie problemów wie jak znaleźć takie informacje. Całkowity brak świadomości na ten temat zadeklarował średnio co piąty badany.
- Większość seniorów po pomoc w przypadku problemu przemocy w rodzinie zwróciłoby się do Policji oraz rodziny. Zaufaniem wśród znacznej części respondentów cieszy się również Ośrodek Pomocy Społecznej oraz Telefon Zaufania. Zespół Interdyscyplinarny, Ośrodek interwencji Kryzysowej, czy też Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych zostały wskazane przez niewielką część badanych.

UCZNIOWIE

Podsumowanie

Odsetek uczniów dekarujących znajomość kogoś w swoim otoczeniu, kto jest osobą doświadczającą przemocy w swoim domu.

- 15%

Odsetek uczniów deklarujących doświadczenie przemocy ze strony członka swojej rodziny.

- 17%

Odsetek uczniów deklarujących występowanie w ich domu problemu przemocy.

- 6%

Wnioski

Opinia na temat przemocy w rodzinie

- Dla zdecydowanej większości uczniów formą przemocy jest groźenie, straszenie, bicie przedmiotami oraz spoliczkowanie.
- Badanie wykazało, że część uczniów nie ma świadomości na temat form przemocy – większość uczniów nie wskazało na niepiekowanie się kimś kto wymaga opieki, czy też podszywanie się w Internecie, a połowa respondentów nie uważa za przemoc również kradzieży pieniędzy lub ciągłego krytykowania wyglądu.
- Część uczniów postrzega problem przemocy w rodzinie stereotypowo – co piąty badany stwierdził bowiem, że przemoc jest wtedy, gdy są widoczne ślady na ciele osoby jej doznającej, co szósty jest zdania, że przemoc w rodzinie to sprawa prywatna, w którą nie należy się wtrącać, a w opinii co piątego - gdyby osoba doznająca przemocy naprawdę cierpiała, bez wątpienia odeszłaby od sprawcy.
- Warto zwrócić uwagę na to, że średnio co piąty uczeń uważa, że przemoc w rodzinie to nie przestępstwo lub nie ma na ten temat wiedzy.

Skala przemocy w rodzinie

- Obraz jaki wyłania się z badania to stosunkowo duża część uczniów deklarująca doświadczenie przemocy w domu ze strony członka rodziny. Problem ten dotknął niemal co szóstego ucznia. Taka sama część respondentów przyznała ponadto, że była świadkiem przemocy w swoim domu.
- Z zebranych danych wynika, iż uczniowie z dzielnicy Praga-Południe najczęściej doświadczali przemocy psychicznej (71% spośród tych, którzy doznali przemocy). Na drugim miejscu pod tym względem znalazła się przemoc fizyczna (58%), a na trzecim – zaniedbanie (21%) oraz przemoc seksualna (13%).
- Osobą najczęściej stosującą przemoc wobec uczniów okazał się tata – wskazała na niego połowa respondentów.
- Występowanie przemocy w swoim domu zadeklarował taki sam odsetek uczniów, jak i dorosłych mieszkańców, tj. 6%. Na uwagę zasługuje również fakt, że część uczniów (28%) miała trudność w określeniu tego, czy doświadczają przemocy w swoim domu, co może wynikać między innymi z braku wiedzy na temat tego problemu.
- Analiza materiału badawczego wykazała, że większość uczniów czuje się w swoim domu bezpiecznie, jest jednak widoczna część respondentów, która miała trudność w określeniu swojego poczucia bezpieczeństwa w domu.
- Na znajomość kogoś dotkniętego problemem przemocy w swoim domu wskazało 15% uczniów, w tym większość zna jedną taką osobę.

Opinia na temat działań profilaktycznych

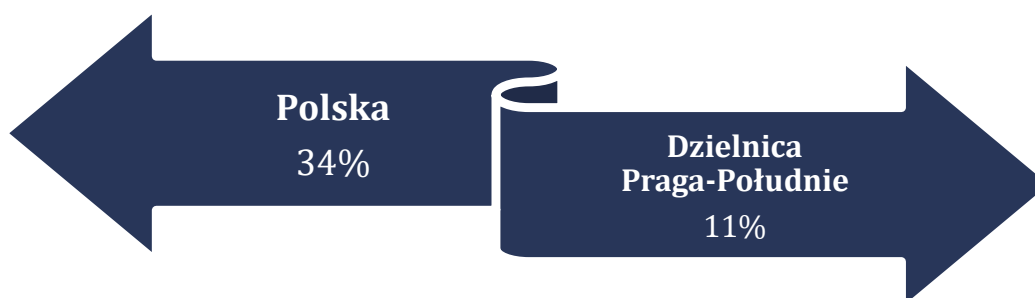
- Z zebranych w procesie badawczym danych wynika, że stosunkowo niewielka część uczniów brała udział w zajęciach profilaktycznych w szkole i jednocześnie uważa, że wiele się podczas nich dowiedziało.
- Dla większości respondentów najciekawszym rodzajem zajęć profilaktycznych byłyby zajęcia warsztatowe z psychologiem, pedagogiem lub innym specjalistą oraz zajęcia z przedstawicielem Policji, natomiast najmniej ciekawe spektakle lub musicale profilaktyczne oraz zajęcia z wykorzystaniem form multimedialnych.

- W przypadku problemów związanych z przemocą w rodzinie największym zaufaniem wśród respondentów cieszą się rodzice/opiekunowie, ale znaczna część badanych po wsparcie zwróciłaby się także do psychologa/pedagoga szkolnego, nauczycieli oraz Policji. Warto zauważyć, że średnio co dziesiąty uczeń nie wie, do kogo mógłby się udać po pomoc w razie takich problemów.

Porównanie do badań ogólnopolskich

- Rozpatrując kwestię przemocy ze strony dorosłych w skali ogólnopolskiej możemy zauważyć, że w całej Polsce przemocy z ich strony kiedykolwiek w życiu doświadczyło 34% uczniów. W przypadku badań prowadzonych na terenie dzielnicy Praga-Południe, doświadczenie przemocy ze strony osób dorosłych zadeklarowało 11% (spośród wszystkich badanych uczniów, tj. 705 osób).

Rysunek 13. Doświadczenie przemocy ze strony dorosłych – porównanie wyników badań ogólnopolskich do wyników badań lokalnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportu „Ogólnopolskiej diagnozie problemu przemocy wobec dzieci” z 2013 roku oraz *Diagnozy lokalnych potrzeb w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie w rejonie Dzielnicy Praga-Południe m. st. Warszawy*

PRACOWNICY INSTYTUCJONALNI

Wnioski i podsumowanie

Problem przemocy w rodzinie

Skala przemocy w rodzinie. Zdanie uczestników badań na temat skali przemocy w rodzinie jest podzielone. Część respondentów uważa, że przemoc w rodzinie występuje na znacznym poziomie, część uznaje natomiast poziom natężenia tego problemu jako niewielki. Pracownicy placówek oświatowych w zdecydowanej większości nie potrafili oszacować skali zjawiska na terenie całej Dzielnicy, wypowiedzieli się tylko na temat problemu występującego wśród uczniów z ich szkoły. Zdanie o znacznym natężeniu tego problemu wyraziło pięciu pracowników placówek oświatowych. Oprócz tego dwie osoby uważają, że zjawisko to jest ukryte i może być znacznie powszechniejsze niż wynika to z ujawnionych przypadków. Pracownicy Straży Miejskiej wyrazili pogląd, iż problem przemocy w rodzinie występuje w większym natężeniu wśród mieszkańców starszych osiedli. O przemocy w rodzinie jako znacznym problemie przekonanie ma trzech respondentów. Pracownicy Ośrodka Pomocy Społecznej z kolei uważają przemoc w rodzinie za duży problem. Według jednego z rozmówców może on dotyczyć aż 30% mieszkańców. Pracownicy Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych stwierdzili natomiast, że przemoc w rodzinie występująca na terenie dzielnicy Praga-Południe, kształtuje się na podobnym poziomie jak w innych dzielnicach Warszawy.

Dynamika zmian problemu przemocy w rodzinie. Opinia respondentów na temat dynamiki zmian problemu przemocy w rodzinie na przestrzeni ostatnich lat nie jest jednoznaczna, ale przekonanie o malejącej tendencji wyraził tylko jeden pracownik placówki oświatowej. Stosunkowo duża część pedagogów i psychologów uważa, iż problem ten utrzymuje się na względnie stałym poziomie. Pogląd taki wyrazili również członkowie Komisji Rozwiązywania problemów Alkoholowych, Straży Miejskiej i Policji. Opinia na temat dynamiki zmian problemu przemocy w rodzinie wśród pracowników Ośrodka Pomocy Społecznej również nie jest jednoznaczna. Jedna z osób

stwierdziła, że zjawisko to utrzymuje się na stałym poziomie, jednak jego skala w porównaniu do innych dzielnic Warszawy jest bardzo duża. Dwóch rozmówców przyznało z kolei, że według nich jest to problem który się nasila.

Rodzaje przemocy w rodzinie. Dla znacznej części pracowników placówek oświatowych najczęściej występującym wśród rodzin rodzajem przemocy, jest przemoc psychiczna. W kilku wypowiedziach respondentów pojawiał się również pogląd jakoby przemoc psychiczna wynikała przede wszystkim z trwającego procesu rozwodowego wśród znacznej części rodzin uczniów. Jeden z pracowników placówki oświatowej stwierdził, że przemoc psychiczna występuje wśród rodzin wracających z emigracji, drugi uważa, że ma to związek z zaniedbaniem emocjonalnym swoich dzieci (pozostawianie dzieci samych sobie, nie interesowanie się nimi). W wypowiedziach badanych pojawia się również przemoc ekonomiczna, występująca według nich szczególnie wśród rodzin dobrze sytuowanych. Kilku pracowników placówek oświatowych dostrzega różne formy przemocy w rodzinach swoich uczniów – zarówno przemoc fizyczną, psychiczną, jak i zaniedbanie. Pracownicy Ośrodka Pomocy Społecznej wskazywali na przemoc ekonomiczną i psychiczną pojawiającą się wśród zamożniejszych rodzin związaną z rozwodami, podziałami majątku, czy też walką o alimenty.

Osoby najczęściej doznające i stosujące przemoc w rodzinie. Większość uczestników badań stwierdziło, że osobami najczęściej doznającymi przemocy w rodzinie na terenie Dzielnicy są kobiety, a także stosunkowo często dzieci. Pracownicy Ośrodka Pomocy Społecznej wyrazili ponadto pogląd, jakoby coraz częściej dotknięte tym problemem były osoby starsze. W ich opinii wynika to z nieumiejętności zajmowania się osobami w podeszłym wieku, a także brakiem czasu członków ich rodzin. Pracownicy Straży Miejskiej stwierdzili, że według nich nasila się problem stosowania przemocy kobiet wobec mężczyzn. Osoby zatrudnione w Ośrodku Pomocy Społecznej dostrzegają natomiast wzrost przemocy kobiet wobec swoich dzieci. W opinii prawie wszystkich rozmów osobami najczęściej stosującymi przemoc w rodzinie są mężczyźni. Respondenci zapytani o skalę stosowania przemocy ze strony dzieci wobec rodziców stwierdzili, że zjawisko to nie jest powszechne.

Przyczyny przemocy w rodzinie. Dla znacznej części pracowników placówek oświatowych przyczyną przemocy w rodzinie są: uzależnienia, nieumiejętność radzenia sobie ze stresem, własnymi emocjami, frustracje, problemy finansowe, niski status społeczny, brak umiejętności wychowawczych, czy też problemy w komunikacji. Pojedynczy respondenci wskazywali również na zły dostęp do terapii i specjalistycznej pomocy, różnice kulturowe, czy też problemy ze zdrowiem psychicznym. Pracownicy Ośrodka Pomocy Społecznej wskazywali na przyczyny przemocy wobec osób starszych, do których należą: problemy zdrowotne osób w podeszłym wieku i trudności w zapewnieniu im odpowiedniego wsparcia przez członków ich rodziny. Część pracowników Ośrodka do przyczyn przemocy w rodzinie zalicza również przekazywanie nieodpowiednich wzorców z pokolenia na pokolenie, dorastanie w rodzinach dysfunkcyjnych, naśladowanie niepożądanych wzorców zachowań, powrót z emigracji, a także rozwody.

Profilaktyka i interwencja

Podejmowane w szkole działania interwencyjne. Wśród działań interwencyjnych wymienianych przez pracowników placówek oświatowych znalazła się procedura „Niebieskie Karty”, współpraca z Ośrodkiem Pomocy Społecznej, kuratorami sądowymi, Policją, prowadzenie rozmów z dzieckiem oraz rodzicami, kierowanie rodziców do różnego rodzaju instytucji, w których mogą uzyskać pomoc, rozpoznawanie i diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie wśród uczniów, proponowanie oferty pomocowej rodzicom, a także praca z rodzicem w celu zmiany strategii wychowawczej.

Podejmowane w szkole działania profilaktyczne. Respondenci zapytani o działania profilaktyczne podejmowane w szkole wymieniali szereg różnych działań takich jak: psychoedukacja, prowadzenie warsztatów dla uczniów oraz rodziców, konsultacje dla rodziców, organizowanie dzieciom i młodzieży alternatywnych form spędzania czasu wolnego, uczestnictwo kadry pedagogicznej w szkoleniach dotyczących przemocy w rodzinie. W wypowiedziach badanych stosunkowo często pojawiała się kwestia zajęć i warsztatów prowadzonych dla rodziców. Respondenci sygnalizowali jednak trudności

pojawiające się ze współpracą z rodzicami, którzy w większości nie chcą angażować się w działania podejmowane na terenie szkoły.

Opinia na temat skuteczności działań podejmowanych w szkole. Respondenci podawali różne działania, które są według nich najskuteczniejsze. Dla jednej z osób pozytywne skutki przynosi przede wszystkim procedura „Niebieskie Karty”, inna osoba wskazała na skuteczność działalności Ośrodka Pomocy Społecznej (możliwość wglądu w sytuację rodziny), kolejna na pracę z rodzicami (warsztaty, grupy wsparcia, nawiązywanie pozytywnych relacji). Badani stosunkowo często wskazywali na prowadzenie warsztatów profilaktycznych z uczniami (przekazywanie młodym ludziom wiedzy odnośnie możliwości uzyskania pomocy, organizowanie warsztatów zwiększających kompetencje społeczne dzieci i młodzieży, a także uczenie pożądanych zachowań).

Wiedza na temat możliwości uzyskania pomocy wśród uczniów oraz dorosłych mieszkańców. Wszyscy pracownicy placówek oświatowych stwierdzili, że uczniowie mają wiedzę na temat możliwości uzyskania pomocy w przypadku doświadczenia problemu przemocy. Zdaniem badanych dzieci i młodzież czerpią ją z zajęć i warsztatów organizowanych w szkole. Wśród źródeł wiedzy wymienianych przez respondentów znalazły się także media i środki masowego przekazu oraz gabloty, w których rozwieszono są informacje na temat możliwych miejsc wsparcia i pomocy oraz numery telefonów alarmowych. Kilku rozmówców stwierdziło ponadto, że uczniowie z chęcią przychodzą do nich po poradę i wsparcie. Według tych osób, uczniowie darzą ich zaufaniem w tej kwestii. Pracownicy Ośrodka Pomocy Społecznej również stwierdzili, że mieszkańcy Dzielnicy wiedzą, gdzie uzyskać pomoc w razie problemów. W opinii badanych czerpią ją głównie dzięki udostępnianiu informacji na stronie Ośrodka Pomocy Społecznej, Facebooku, przekazywaniu ulotek oraz informowaniu mieszkańców przez pracowników Ośrodka Pomocy Społecznej i Policji w kontakcie bezpośrednim.

Podejmowane na terenie całej dzielnicy Praga-Południe działania interwencyjne i profilaktyczne. Pracownicy placówek oświatowych wśród podejmowanych działań wymieniali: prowadzenie warsztatów przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną oraz Straż Miejską. Dla jednej z osób oferta Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej jest niewspółmierna do zapotrzebowania. Stosunkowo często w wypowiedziach badanych pojawiało się funkcjonowanie Ośrodka Pomocy Społecznej. W opinii znacznej części badanych współpraca z Ośrodkiem jest bardzo dobra i przynosi wiele pozytywnych efektów. Kilku respondentów dostrzega na terenie Dzielnicy również dużą rolę jaką odgrywają organizacje pozarządowe (w wypowiedziach pojawiała się Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę). Dwóch pracowników placówek oświatowych stwierdziło, że działania podejmowane na terenie Dzielnicy nie są wystarczające. Kolejnych dwóch rozmówców przyznało, że nie mają na ten temat wiedzy. Członkowie Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych uważają, że podejmowane działania są wystarczające pod względem zapotrzebowania, natomiast pracownicy Straży Miejskiej i Policji wymieniali: procedurę „Niebieskie Karty”, organizowanie spotkań oraz prowadzenie warsztatów profilaktycznych w szkołach. Pracownicy Ośrodka Pomocy Społecznej do podejmowanych działań zaliczają: pomoc psychologiczną, kierowanie do różnego rodzaju placówek pomocowych, pracę asystenta rodziny, zawiadamianie do sądu i prokuratury, współpracę z dzielnicowymi, wyjaśnianie sytuacji w rodzinie, prowadzenie grup wsparcia, indywidualne konsultacje z psychologiem dla rodziców, którzy mają problemy wychowawcze ze swoim dzieckiem, pomoc prawną, warsztaty umiejętności rodzicielskich, edukowanie społeczeństwa na temat przemocy w rodzinie, współpracę z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi oraz szkołami, a także kierowanie osób stosujących przemoc do programów korekcyjno-edukacyjnych. W opinii jednej z rozmówczyń, terminy na udział w tych programach są zbyt odległe. Z relacji pracowników Ośrodka Pomocy Społecznej wynika, że na terenie Dzielnicy podejmowanych jest również wiele działań wspierających rodziny: pikniki, wyjścia integracyjne, wyjazdy, czy też zapewnianie rodzinom alternatywnych form spędzania czasu wolnego. Jak wynika z analizy zebranego materiału badawczego część pracowników placówek oświatowych, Straży Miejskiej oraz Policji nie ma wystarczającej

wiedzy odnośnie dostępnej oferty pomocowej występującej na terenie dzielnicy Praga-Południe. W ich wypowiedziach pojawiała się tylko część możliwości.

Opinia na temat skuteczności działań podejmowanych na terenie całej Dzielnicy.

Pracownicy placówek oświatowych do skutecznych działań w zakresie przeciwdziałania i zapobiegania problemowi przemocy w rodzinie zaliczają: zapewnienie urzędnikom możliwości częstszego i niespodziewanego odwiedzania rodzin, szkolenia dla kadry pedagogicznej dotyczące przemocy w rodzinie (m. in. prawne aspekty), warsztaty dla dzieci i młodzieży (w mniejszych grupach, od najmłodszych lat oraz w atrakcyjniejszy sposób), upowszechnianie informacji dotyczących przemocy, czy też możliwości uzyskania pomocy w przypadku doświadczenia problemów w gablotach znajdujących się na klatce schodowej bloków, pracę z rodzicami (warsztaty z komunikacji stosowanej względem dziecka, edukowanie w zakresie sposobów rozmowy z dzieckiem, zajęcia na temat przemocy w rodzinie, uświadamianie jakie zachowanie jest przemocą i rozwijanie umiejętności wychowawczych), częstsze prowadzenie kampanii społecznych, uświadamianie mieszkańców w zakresie przemocy w rodzinie, a także uwrażliwianie społeczeństwa na wszelkie przejawy przemocy. Jeden z pracowników placówek oświatowych jako skuteczne uznaje przede wszystkim szybsze działanie instytucji w przypadku doświadczania przez dziecko przemocy. Osoba ta uważa, że obecnie proces ten jest za długi, a kontakt z kuratorami sądowymi ograniczony. Dla pracowników Straży Miejskiej i Policji skuteczne są systematyczne i długofalowe działania profilaktyczne, a także interdyscyplinarność i współpraca międzyinstytucjonalna w rozwiązywaniu istniejących problemów. Pracownicy Ośrodka Pomocy Społecznej na pytanie o skuteczne działania wskazywali na współpracę między instytucjami lokalnego systemu wsparcia, poradnictwo psychologiczne, organizowanie warsztatów i zajęć profilaktycznych dla dzieci od najmłodszych lat, podnoszenie kompetencji wychowawczych rodziców, a także zatrudnianie specjalistów takich jak logopeda, psycholog, czy też psychiatra. Niestety pomimo podjętych dotychczas prób, nie udało się znaleźć chętniej osoby na podjęcie pracy w Ośrodku na stanowisku psychiatry. W opinii pracowników Ośrodka współpraca z placówkami ochrony zdrowia nie kształtuje się na zadowalającym poziomie. Jeden z pracowników Ośrodka Pomocy

Społecznej zwrócił uwagę również na nieprawidłowości związane z funkcjonowaniem na terenie Dzielnicy Zespołu Interdyscyplinarnego – przede wszystkim brak zaangażowania niektórych jego członków w realizowane działania. Według tej osoby, pracownicy Zespołu powinni zostać objęci szeregiem działań takich jak zwiększanie świadomości w zakresie pełnionej przez nich funkcji poprzez różnego rodzaju szkolenia, warsztaty, czy też doradztwo.

Potrzeba poszerzenia miejsc wsparcia na terenie Dzielnicy. Większość pracowników placówek oświatowych zapytanych o to, czy na terenie Dzielnicy jest potrzeba poszerzenia oferty miejsc wsparcia, udzieliło twierdzącej odpowiedzi. Respondenci podawali swoje propozycje miejsc, czy też działań, o które należałoby poszerzyć ofertę, a należą do nich: utworzenie środowiskowego domu samopomocy dla ofiar przemocy w rodzinie (bezpośrednia pomoc w formie jedzenia, ubrania, noclegu, pomocy psychologicznej oraz prawnej), zwiększenie liczby grup wsparcia dla osób doświadczających przemocy, zwiększenie liczby zatrudnionych specjalistów (psycholodzy, psychiatry, terapeuci), poprawa dostępu do terapii dla osób doświadczających i stosujących przemoc, zwiększenie oferty spędzania czasu wolnego dla dzieci i młodzieży, utworzenie punktów konsultacyjnych dostępnych w godzinach popołudniowych, zwiększenie częstotliwości prowadzonych warsztatów dla rodziców, a także uaktywnienie organizacji pozarządowych w zakresie wspierania działań szkół oraz instytucji znajdujących się na terenie Dzielnicy. Jeden z pracowników placówki oświatowej stwierdził, że na terenie Dzielnicy jest zbyt mało miejsc, do których można kierować dzieci oraz ich rodziców po specjalistyczne wsparcie, a częstotliwość prowadzonych w poradni psychologiczno-pedagogicznej zajęć jest zdecydowanie za mała. Członkowie Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych zauważyli potrzebę poszerzenia oferty pomocowej o programy korekcyjne dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Pracownicy Straży Miejskiej i Policji stwierdzili natomiast, że oferta jest wystarczająca. Jedna z osób uważa, że przydałoby się jedynie zwiększenie pomocy psychologicznej dla mieszkańców. W opinii pracowników Ośrodka Pomocy Społecznej na terenie Dzielnicy należałoby zwiększyć liczbę dostępnych psychologów i psychiatrów dziecięcych, rozwijać środowiskowe formy pracy (między innymi streetworking), zwiększyć

częstotliwość i liczbę odbiorców warsztatów profilaktycznych dla dzieci, młodzieży i rodziców, a także poszerzyć wsparcie dla kobiet samotnie wychowujących dzieci lub doświadczających przemocy w rodzinie o placówki wsparcia.

Potrzeby pracowników instytucjonalnych w zakresie przeciwdziałania przemocy

w rodzinie. Pracownicy placówek oświatowych w swoich wypowiedziach często wskazywali na potrzebę dostępu do superwizji oraz uczestnictwa w szkoleniach (prawne aspekty przeciwdziałania przemocy w rodzinie, procedura „Niebieskie Karty”), a także zwiększenia zaangażowania rodziców w działania podejmowane na terenie szkoły. Wśród wymienianych przez respondentów potrzeb pojawiło się również: zatrudnienie na terenie szkoły prawnika, zaangażowanie w podejmowane w placówkach działania osób z zewnątrz, czy też prywatnych firm (szkolenia, warsztaty), otrzymanie narzędzi psychologicznych do diagnozowania przemocy w rodzinie wśród uczniów, zwiększenie liczebności kadry pedagogicznej (pedagogzy, psychologzy), zacieśnianie i rozwijanie współpracy międzyinstytucjonalnej, a także usprawnienie wymiany informacji pomiędzy poszczególnymi podmiotami lokalnego systemu wsparcia. Zapytani o potrzeby Strażnicy Miejscy i Policjanci, wskazywali podobnie jak pracownicy oświaty – widzą potrzebę dostępu do superwizji oraz szkoleń. W wypowiedziach pracowników Ośrodka Pomocy Społecznej znalazło się z kolei poszerzenie i zacieśnianie współpracy z pracownikami placówek oświatowych, objęcie szkoleniami kadry pedagogicznej, a także stworzenie możliwości poznania się i wymiany doświadczeń. Wśród potrzeb i oczekiwań wymienianych przez pracowników Ośrodka Pomocy Społecznej znalazły się również: udział w szkoleniach, doradztwo, superwizje, spotkania integracyjne, a także zwiększenie zaangażowania prokuratury w działania Zespołu Interdyscyplinarnego.

Wypalenie zawodowe

Zadowolenie z wykonywanej pracy. Zebrany materiał badawczy wykazał, że większość pracowników placówek oświatowych jest zadowolona ze swojej pracy i daje im ona duże poczucie satysfakcji. Czterech badanych stwierdziło natomiast, że są zadowoleni z pracy, jednak pojawiają się pewne czynniki, które przyczyniają się do ich niezadowolenia takie jak: małe zarobki, biurokracja, natłok sytuacji interwencyjnych,

a także bezsilność w niektórych przypadkach spowodowana brakiem dostępnych możliwości. Zadowolenie z wykonywanej pracy wyrazili również pracownicy Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Straży Miejskiej, Policji oraz Ośrodka Pomocy Społecznej.

Symptomy wypalenia zawodowego wśród pracowników lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Znaczna część pracowników placówek oświatowych deklarowała doznawanie stresu w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych. Symptomy wypalenia zawodowego pojawiają się wśród respondentów, są jednak krótkotrwałe i zdarzają się jedynie w sytuacjach kryzysowych i trudnych. Nie można powiedzieć zatem, aby było to wypalenie zawodowe. Tylko jedna z osób pracująca w szkole, a biorąca udział w wywiadzie stwierdziła, że jest pod opieką specjalisty. Pracownicy Ośrodka Pomocy Społecznej podawali różne odpowiedzi – jedna z osób stwierdziła, że odczuwa stres i zmęczenie, ale w związku z zaniechaniami prokuratury, kolejny badany przyznał, że praca jest męcząca ze względu na pojawiające się co jakiś czas bariery, z kolei inna osoba uznaje swoją pracę za wyczerpującą z powodu natłoku obowiązków, trudnych sytuacji oraz pojawiającą się niektórych przypadkach bezsilność.

Przypadki wypalenia zawodowego wśród pracowników lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Czterech pracowników placówek oświatowych stwierdziło, że nie zna wśród swoich kolegów i koleżanek z pracy osób, których zachowanie może wskazywać na problem wypalenia zawodowego, pozostali pracownicy oświaty przyznali, że znają takie osoby, w tym jeden respondent zna takie przypadki, ale wśród nauczycieli przedmiotów szkolnych. Pracownicy Ośrodka Pomocy Społecznej, Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Straży Miejskiej nie wskazywali na znajomość kogoś dotkniętego tym problemem. Można zatem uznać, że problem wypalenia zawodowego występuje wśród pracowników szkół na terenie Dzielnicy, ale nie jest alarmujący.

Trudności związane z wykonywaniem obowiązków służbowych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Do trudności stosunkowo duża część pracowników placówek oświatowych zaliczyła nieodpowiednie warunki lokalowe – brak ciszy i intymności. Przekonanie o złych warunkach lokalowych mają również pracownicy Ośrodka Pomocy Społecznej. Kadra pedagogiczna podczas wywiadu podawała także inne trudności związane z wykonywaniem swojej pracy takie jak: niewystarczający kontakt z rodzicami (brak zaangażowania z ich strony), brak zrozumienia niektórych rodziców swojego niewłaściwego zachowania, brak możliwości monitorowania sytuacji ucznia bezpośrednio w jego domu, nieodpowiednie podejście pracowników szkoły do pracy psychologa szkolnego, zbyt długi czas oczekiwania na wizyty u specjalistów, długi czas działania innych instytucji po przekazaniu im sprawy doświadczania przemocy przez dziecko (przede wszystkim sąd), niewystarczający kontakt pomiędzy pracownikami placówek oświatowych, a innymi instytucjami, a także brak wystarczającej wiedzy odnośnie miejsc, gdzie może kierować rodziny, w których występują trudności.

Ryzyko wypalenia zawodowego wśród pracowników instytucjonalnych. Większość pracowników placówek oświatowych stwierdziło, że osoby wykonujące pracę w zakresie rozwiązywania problemów innych osób są szczególnie narażeni na wypalenie zawodowe. Argumenty pojawiające się w wypowiedziach respondentów to: obciążający charakter pracy z drugim człowiekiem, zbyt małe zarobki, identyfikowanie się z problemami, brak umiejętności dystansowania się od pojawiających się trudności, czy też nieprzepracowywanie swoich własnych problemów. Tylko jedna osoba uważa, że ryzyko nie jest duże.

Działania zapobiegawcze wypaleniu zawodowemu. Na pytanie o działania mogące zapobiegać problemowi wypalenia zawodowego pracownicy placówek oświatowych wskazywali głównie zapewnianie dostępu do superwizji oraz organizowanie szkoleń podnoszących kompetencje wychowawcze. Wśród wymienianych przez respondentów działań znalazło się również: organizowanie dla pracowników grup wsparcia, spotkań i wyjazdów integracyjnych, odsuwanie od pracy na jakiś czas osób borykających się z problemem wypalenia zawodowego, udział kadry pedagogicznej w treningach

interpersonalnych, organizowanie dla nich zajęć psychoedukacyjnych, a także odbarczenie niepotrzebną w tak dużych ilościach biurokracją. W wypowiedziach badanych kilkakrotnie pojawiła się również kwestia odpowiedniego wsparcia pracowników placówek oświatowych (pomoc psychologiczna, wspieranie w trudnych sytuacjach, a nie piętnowanie za niepowodzenia). Dla jednej z respondentek odpowiednim działaniem zapobiegawczym byłoby stworzenie systemu motywacji dla pracowników oświaty, a także organizowanie różnego rodzaju zadań, za które można byłoby uzyskać nagrody. Pracownicy Straży Miejskiej oraz Policji podobnie jak część pedagogów i psychologów jako działania zapobiegawcze podawali organizowanie superwizji, spotkań i wyjazdów integracyjnych oraz szkoleń. Do działań zapobiegawczych pracownicy Ośrodka Pomocy Społecznej zaliczają przede wszystkim superwizje, przy czym lepsze w ich mniemaniu są te, organizowane poza miejscem pracy.

REKOMENDOWANE DZIAŁANIA PROFILAKTYCZNE

- Organizowanie dla mieszkańców warsztatów, których celem będzie zapobieganie i przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, poprzez ukazanie sposobów komunikowania się z osobą stosującą przemoc, naukę asertywnych form radzenia sobie z osobą agresywną oraz poprzez wskazanie innych możliwości, które mogą pomóc ofiarom przemocy.
- Prowadzenie w placówkach opieki zdrowotnej wstępnej diagnozy zjawiska przemocy domowej u nowych pacjentów. Badania pokazują bowiem, że w rodzinach z problemem uzależnienia od alkoholu, nierzadko dochodzi do przemocy.
- Upowszechnienie informacji o miejscach w lokalnej społeczności, w których świadczona jest pomoc medyczna, psychologiczna, prawna, socjalna oraz zawodowa osobom dotkniętym przemocą, za pomocą ulotek, plakatów, broszur i stron internetowych (np. Facebook).

- Tworzenie, wspieranie i finansowanie miejsc pomocy dorosłym i dzieciom oferujących kompleksową pomoc: psychologiczną, terapeutyczną, socjoterapeutyczną, socjalną w przypadku doświadczenia przemocy w rodzinie (np. punkty konsultacyjne, grupy samopomocowe). Informacje o tych miejscach powinny być rozpowszechnione na stronach internetowych i w miejscach publicznych. Ważne, żeby pomoc ta była dostępna również w godzinach popołudniowych.
- Zwiększanie świadomości dorosłych mieszkańców na temat negatywnych konsekwencji stosowania przemocy w procesie wychowania, przy jednoczesnej edukacji w zakresie innych skutecznych i bezpiecznych dla rozwoju dziecka metod wychowawczych, poprzez warsztaty i zajęcia organizowane dla rodziców oraz przy wykorzystaniu strategii informacyjnej, zarówno w środkach masowego przekazu, jak i w społeczności lokalnej.
- Prowadzenie lokalnych kampanii społecznych, które będą obalać mity i stereotypy na temat przemocy w rodzinie, a także będą opisywać mechanizmy przemocy i uświadamiać ich społeczną szkodliwość.
- Włączanie się w ogólnopolskie akcje/kampanie społeczne mające na celu przeciwdziałanie przemocy w rodzinie.
- Rozwijanie pozytywnego potencjału rodziny i jednocześnie wzmacnianie czynnika chroniącego, jakim jest pozytywna więź dziecka z rodzicami poprzez realizację warsztatów podnoszących kompetencje wychowawcze rodziców.
- Prowadzenie zajęć mających na celu poszerzenie wiedzy z zakresu problematyki przemocy. Zakres kierowanej do uczniów informacji oprócz konsekwencji stosowania przemocy, powinien zawierać również treści na temat szerokiego spektrum rodzajów przemocy. Zaleca się stosowanie różnych technik i metod, które będą w atrakcyjny i aktywny sposób przekazywały informację. Skuteczne w tym przypadku mogą być metody takie jak: psychodrama (odgrywanie scenek na temat zachowań przemocowych, które pomogą wczuć się w doświadczenia osób będących ofiarą agresji), "burza mózgów" (stworzenie listy

wszystkich zachowań będących aktem przemocy), praca w grupach (znalezienie wspólnych pomysłów rozwiązań problemu przemocy).

- Przekazywanie uczniom wiedzy na temat możliwych form pomocy w przypadku doświadczania przez nich przemocy zarówno w szkole jak i w domu, a także w jaki sposób mogą reagować, jeśli będą świadkiem agresji.
- Rozwój lub tworzenie placówek wsparcia dziennego, które odgrywają istotną rolę w systemie pomocy zwłaszcza dla dzieci z rodzin z problemem alkoholowym i przemocą.

„[...] placówki wsparcia dziennego stanowią skuteczny instrument wspierania rodzin, szczególnie tych, które doświadczają trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych; placówki świadczą pomoc adekwatną do potrzeb dzieci. Mimo skromnych warunków, w jakich funkcjonują, realizują prawidłowo swoje zadania, a ich praca przynosi wymierne pozytywne efekty w zakresie rozwoju osobowości dziecka, postępów w nauce oraz kształtowania relacji społecznych, opartych na wzajemnej pomocy.” – Rekomendacje do realizowania i finansowania gminnych programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych w 2020 roku.

- Zastosowanie w działaniach profilaktycznych strategii edukacyjnej, która ma na celu rozwijanie ważnych umiejętności psychologicznych i społecznych. Zaleca się realizowanie ćwiczeń, gier psychoedukacyjnych, czy też warsztatów, które będą rozwijały asertywność, uczyły nawiązywania relacji z innymi ludźmi, radzenia sobie ze stresem, rozwiązywania konfliktów oraz podnosiły poczucie własnej wartości. Programy edukacyjne, konstruowane z wykorzystaniem strategii rozwijania umiejętności życiowych, składają się zazwyczaj z bloków ćwiczeń, w których uczestnicy mogą poznawać własne braki w zakresie różnych umiejętności i zacząć je trenować.
- Prowadzenie warsztatów promujących pozytywne wzorce i zachowania przy jednoczesnym uwzględnianiu przeciwdziałania zagrożeniom takim jak przemoc w rodzinie, czy też wykorzystywanie seksualne.

- Prowadzenie zajęć integracyjnych dla dzieci i młodzieży mających na celu budowanie więzi pomiędzy uczniami oraz poczucie bezpieczeństwa i zaufania, stanowi to bowiem czynnik chroniący podejmowania zachowań ryzykownych przez młodych ludzi.
- Realizowanie działań profilaktycznych opartych na równoległym oddziaływaniu zarówno na rodziców, jak i uczniów.
- Zapewnianie ciągłości realizacji programów poprzez możliwość ich wdrażania w ciągu całego roku, bądź w perspektywie wieloletniej.
- Systematyczne prowadzenie badań związanych przede wszystkim z diagnozą zachowań problemowych oraz ewaluacją programów profilaktycznych.

Projektując sieć profilaktyki należy w pierwszej kolejności korzystać z profesjonalnych działań – programów rekomendowanych w ramach systemu rekomendacji Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii, Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Ośrodka Rozwoju Edukacji oraz Instytutu Psychiatrii i Neurologii. Mając na uwadze rekomendacje do realizowania i finansowania gminnych programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych w 2020 roku żadne działania o charakterze jednorazowym, akcyjnym (np. pogadanki, spektakle, festyny) nie zastąpią działań profesjonalnych i mogą stanowić jedynie ich uzupełnienie. W związku z takim założeniem formy profilaktyczne wymienione przez uczniów jako atrakcyjne powinny stanowić jedynie spójny element zaplanowanego i zintegrowanego procesu oddziaływań profilaktycznych.

- Prenumerata lub zakup specjalistycznych opracowań, czasopism, publikacji, czy też materiałów multimedialnych, w celu wspierania rozwoju zawodowego i kompetencji osób pracujących zawodowo w zakresie rozwiązywania problemów społecznych.
- Rozpowszechnianie wśród pracowników placówek oświatowych zawierających informacje o dostępnych formach pomocy na terenie dzielnicy Praga-Południe (gdzie jest możliwość kierowania rodziców po pomoc).
- Zacieśnianie współpracy z przedstawicielami służb realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy i wymiaru sprawiedliwości, mającej na celu kierowanie osób stosujących przemoc w rodzinie lub środowisku lokalnym do

uczestnictwa w oddziaływaniach zmierzających do zniwelowania problemu. Pomocne może być przeprowadzenie interdyscyplinarnych spotkań, konferencji lub szkoleń, na których obecni będą przedstawiciele wszystkich służb.

- Podnoszenie kompetencji służb i przedstawicieli instytucji realizujących działania zapobiegawcze i interwencyjne. Zaleca się również organizowanie i finansowanie szkoleń dotyczących obowiązujących procedur i zasad podejmowania interwencji w przypadku przemocy w rodzinie.

„Rekomenduje się również, aby gminy zadbały o to, by profesjonaliści pracujący z członkami rodzin z problemem przemocy posiadali certyfikat specjalisty w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie nadany przez dyrektora PARPA, który można otrzymać w ramach Programu potwierdzania kwalifikacji osób pracujących w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.” – Rekomendacje do realizowania i finansowania gminnych programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych w 2020 roku.

- Organizowanie i finansowanie szkoleń dla nauczycieli dotyczących obowiązujących procedur (w tym procedury „Niebieskie Karty”), prawnych aspektów postępowania, zasad podejmowania interwencji oraz współpracy służb działających na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
- Rekomenduje się organizowanie i finansowanie dla przedstawicieli placówek pracujących z dziećmi i młodzieżą szkoleń, obejmujących zagadnienia dotyczące skutecznych strategii profilaktycznych oraz podnoszące ich kompetencje w zakresie realizacji warsztatów i zajęć profilaktycznych (w tym programów rekomendowanych).
- Organizowanie dla pracowników lokalnego systemu wsparcia superwizji.
- Organizowanie działań integracyjnych wśród pracowników instytucjonalnych mających na celu nie tylko integrację, ale także zacieśnianie współpracy i rozwijanie sieci kontaktów pomiędzy nimi.

- Prowadzenie dla członków Zespołu Interdyscyplinarnego szkoleń, warsztatów, zajęć edukacyjnych zwiększających ich kompetencje zawodowe oraz świadomość w zakresie pełnionej funkcji.
- Nawiązywanie współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz prowadzenie działań aktywizujących je w zakresie przeciwdziałania i rozwiązywania problemów społecznych mieszkańców.
- Poszerzanie kadry placówek oświatowych o specjalistów takich jak pedagodzy szkolni i psychologzy.
- Organizowanie dla osób starszych warsztatów i zajęć zwiększających wiedzę na temat przemocy w rodzinie (m. in. rodzaje przemocy, pomoc i wsparcie).
- Rozpowszechnianie informacji odnośnie możliwych form pomocy w przypadku doświadczania problemu przemocy w rodzinie w miejscach publicznych (np. placówki ochrony zdrowia).
- Promowanie współpracy między organizacjami rządowymi i pozarządowymi w zakresie eliminacji nadużyć wobec osób starszych i zwiększenie kontroli w tym obszarze.
- Tworzenie i rozwijanie instytucjonalnych form wspierających, aktywizujących oraz informacyjnych dla osób starszych.
- Włączenie kwestii rozwiązywania problemów przemocy wobec starszych osób w obowiązkowe szkolenia dla lekarzy, pielęgniarek, pracowników socjalnych czy innych przedstawicieli służb społecznych.
- Zwrócenie uwagi, uwrażliwienie na problem ludzi starszych i ich potrzeby wśród służb pomocowych i reszty społeczeństwa poprzez szeroko zakrojone działania medialne, kampanie, spoty reklamowe, integrację międzypokoleniową.
- Tworzenie kampanii informacyjno-edukacyjnych, które mają na celu przeciwdziałanie marginalizacji osób starszych.
- Organizacja spotkań/warsztatów/zajęć dla seniorów zamieszkałych w Dzielnicy, które posłużą zapobieganiu poczucia osamotnienia lub wykluczenia społecznego, a także podtrzymywaniu kontaktów międzyludzkich oraz aktywizacji społeczeństwa lokalnego w rozwijaniu działań na rzecz seniorów.

- Rozwijanie wolontariatu na rzecz osób starszych.
- Organizowanie szkoleń dla pracowników socjalnych w zakresie przemocy wobec osób starszych i rozpoznawania tego typu problemów wśród beneficjentów.

BIBLIOGRAFIA

1. Babbie E., Badania społeczne w praktyce.
2. Czajkowska- Majewska D., Człowiek globalny.
3. Denzin N., Wprowadzenia. Dziedzina i praktyka badań jakościowych.
4. <https://bdl.stat.gov.pl/>
5. <https://www.pragapld.waw.pl/>
6. Jarosz E., Przemoc w wychowaniu – czas z tym skończyć! Raport Rzecznika Praw Dziecka, Uniwersytet Śląski 2017.
7. Kwaśniewski J., Rola diagnozy w rozwiązywaniu problemów społecznych.
8. Miedzik M., Godlewska-Szurkowa J., Badania porównawcze oraz diagnoza skali występowania przemocy w rodzinie wśród osób dorosłych i dzieci, z podziałem na poszczególne formy przemocy wraz z opisem charakterystyki ofiar przemocy i sprawców, Wyniki badań PSDB dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2014.
9. Ocena Zasobów Pomocy Społecznej za 2017, 2018 i 2019 rok.
10. Przewłocka J., CAWI- specyfika, wykorzystanie, perspektywa rozwoju.
11. Sprawozdania merytoryczne z działalności Zespołu Interdyscyplinarnego ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za 2017, 2018 i 2019 rok.
12. Sprawozdania merytoryczne z działalności Zespołu Interdyscyplinarnego ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za 2017, 2018 i 2019 rok.
13. Sprawozdanie z działań Ośrodka Pomocy Społecznej Dzielnicy Praga-Południe m. st. Warszawy rok 2019.
14. Sprawozdanie z realizacji procedury „Niebieskie Karty” w 2017, 2018 i 2019 roku.
15. Szatur-Jaworska B., Diagnoza i diagnozowanie w polityce społecznej.
16. Sztumski J., Wstęp do metod i technik badań społecznych.
17. Wódz J., Socjologia dla prawników i politologów.

SPIS TABEL, WYKRESÓW I RYSUNKÓW

SPIS TABEL

Tabela 1. Przyrost naturalny w dzielnicy Praga-Południe na przestrzeni lat 2017-2019	
Tabela 2. Udział ludności według ekonomicznych grup wieku w ogólnej liczbie ludności w latach 2017-2019.....	18
Tabela 3. Placówki oświatowe znajdujące się na terenie dzielnicy Praga-Południe.....	23
Tabela 4. Wykaz organizacji pozarządowych działających na terenie dzielnicy Praga-Południe m.st. Warszawy	27
Tabela 5. Dane na temat zasobów instytucjonalnych umożliwiających zapobieganie i rozwiązywanie problemu przemocy w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe wraz z obszarami ich działania	29
Tabela 6. Dane statystyczne dotyczące działań Zespołu Interdyscyplinarnego ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Grup Roboczych w latach 2017-2019	34
Tabela 7. Dane statystyczne dotyczące procedury „Niebieskie Karty” w latach 2017-2019.....	34
Tabela 8. Kim jest osoba, która doświadcza przemocy w swoim domu?	43
Tabela 9. Jak często, w okresie ostatnich 12 miesięcy zdarzyło się Panu/i doświadczyć przemocy?	46
Tabela 10. Jakiego rodzaju przemocy Pan/i doznał/a w ciągu ostatnich 12 miesięcy? ..	46
Tabela 11. Kto stosował wobec Pana/i przemoc?	47
Tabela 12. Jak często w ciągu ostatnich 12 miesięcy doszło do sytuacji gdzie zastosował/a Pan/i przemoc wobec członka swojej rodziny?.....	48
Tabela 13. Jakiego rodzaju przemoc Pan/i zastosował/a w ciągu ostatnich 12 miesięcy?	49
Tabela 14. W stosunku do kogo zastosował/a Pan/i zachowanie przemocowe?.....	49
Tabela 15. Kim jest osoba, która doświadcza przemocy w swoim domu?.....	65
Tabela 16. Jak często, w okresie ostatnich 12 miesięcy zdarzyło się Panu/i doświadczyć przemocy?	67

Tabela 17. Jakiego rodzaju przemocy Pan/i doznał/a w ciągu ostatnich 12 miesięcy? ..	68
Tabela 18. Kto stosował wobec Pana/i przemoc?	68
Tabela 19. Jak często w ciągu ostatnich 12 miesięcy doszło do sytuacji gdzie zastosował/a Pan/i przemoc wobec członka swojej rodziny?	70
Tabela 20. Jakiego rodzaju przemoc Pan/i zastosował/a w ciągu ostatnich 12 miesięcy?	70
Tabela 21. W stosunku do kogo zastosował/a Pan/i zachowanie przemocowe?	71
Tabela 22. Kto stosował wobec Ciebie przemoc?	86
Tabela 23. Jakiego rodzaju przemocy doznałeś/aś?	87

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Liczba mieszkańców dzielnicy Praga-Południe w latach 2017-2019	17
Wykres 2. Liczba osób pracujących w dzielnicy Praga-Południe z podziałem na płeć na przestrzeni lat 2017-2019	19
Wykres 3. Ludność dzielnicy Praga-Południe według edukacyjnych grup wieku z podziałem na płeć w 2019 roku	22
Wykres 4. Liczba rodzin korzystających z pomocy i wsparcia Ośrodka Pomocy Społecznej z powodu przemocy w rodzinie w latach 2017-2019	33
Wykres 5. Liczba osób doznających przemocy w rodzinie wskazanych w ramach procedury „Niebieskie Karty” w latach 2017-2019	35
Wykres 6. Dane statystyczne dotyczące liczby zawiadomień o powzięciu podejrzenia o popełnieniu ściganego z urzędu przestępstwa z użyciem przemocy w rodzinie w latach 2017-2019	36
Wykres 7. Wiek	38
Wykres 8. Wykształcenie	38
Wykres 9. Miejsce zatrudnienia	39
Wykres 10. Jak ocenia Pan/i swoją sytuację materialną?	39
Wykres 11. Stan cywilny:	40
Wykres 12. Które z wymienionych poniżej sytuacji są Pana/i zdaniem aktem przemocy?	42

Wykres 13. Czy zna Pan/i w swoim otoczeniu (dzielnicy Praga-Południe), kogoś kto jest osobą doświadczającą przemocy w swoim domu?	43
Wykres 14. Z czym Pana/i zdaniem związany jest problem przemocy domowej?	44
Wykres 15. Czy w czasie ostatnich 12 miesięcy zdarzyło się Panu/i doświadczyć przemocy w swoim domu (ze strony członka Pana/i rodziny)?	45
Wykres 16. Czy w czasie ostatnich 12 miesięcy doszło do sytuacji gdzie zastosował/a Pan/i przemoc wobec członka swojej rodziny?	48
Wykres 17. Czy Pana/i domu występuje problem przemocy?	50
Wykres 18. Czy Pana/i zdaniem stosowanie kar fizycznych w stosunku do dzieci (przysłowiowy „klaps”) jest dobrą metodą wychowawczą?	51
Wykres 19. Czy Pana/i zdaniem istnieją okoliczności usprawiedliwiające stosowanie przemocy?	51
Wykres 20. Jakie Pani/Pana zdaniem czynniki mogą mieć wpływ na postępowanie osób stosujących przemoc w rodzinie?	52
Wykres 21. Jak Pana/i zdaniem powinna zachowywać się osoba doznająca przemocy w rodzinie?.....	53
Wykres 22. Kto wg Pani/Pana wiedzy jest najczęściej osobą doznającą przemocy w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe?	53
Wykres 23. Kto wg Pani/Pana wiedzy jest najczęściej osobą stosującą przemoc	54
Wykres 24. Czy postrzega Pani/Pan przemoc w rodzinie jako znaczny problem występujący na terenie dzielnicy Praga-Południe?.....	54
Wykres 25. Czy Pani/Pana zdaniem istnieje ryzyko nasilenia się problemu przemocy w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe?	55
Wykres 26. Proszę ocenić, czy zgadza się Pan/i z poniższymi stwierdzeniami.....	56
Wykres 27. Jak ocenia Pan/i stopień zaangażowania władz lokalnych, związanych z rozwiązywaniem problemów społecznych mieszkańców?	57
Wykres 28. Do kogo zwrócił(a)by się Pan/i o pomoc w razie problemu przemocy w rodzinie?.....	58
Wykres 29. Czy zna Pan/i dane kontaktowe do instytucji pomocowych, gdzie można się zgłosić w razie problemów?	59

Wykres 30. Poniżej wymieniono różne formy działań profilaktycznych. Które z nich według Pana/i przyniosą najlepsze efekty jeśli chodzi o zapobieganie przemocy w rodzinie?.....	60
Wykres 31. Wykształcenie.....	62
Wykres 32. Miejsce zatrudnienia	62
Wykres 33. Jak ocenia Pan/i swoją sytuację materialną?.....	63
Wykres 34. Stan cywilny:	63
Wykres 35. Które z wymienionych poniżej sytuacji są Pana/i zdaniem aktem przemocy?	64
Wykres 36. Czy zna Pan/i w swoim otoczeniu (dzielnicy Praga-Południe), kogoś kto jest osobą doświadczającą przemocy w swoim domu?	65
Wykres 37. Z czym Pana/i zdaniem związany jest problem przemocy domowej?	66
Wykres 38. Czy w czasie ostatnich 12 miesięcy zdarzyło się Panu/i doświadczyć przemocy w swoim domu (ze strony członka Pana/i rodziny)?	67
Wykres 39. Czy w czasie ostatnich 12 miesięcy doszło do sytuacji gdzie zastosował/a Pan/i przemoc wobec członka swojej rodziny?	69
Wykres 40. Czy Pana/i domu występuje problem przemocy?	71
Wykres 41. Czy Pana/i zdaniem istnieją okoliczności usprawiedliwiające stosowanie przemocy?	72
Wykres 42. Jak Pani/Pana zdaniem czynniki mogą mieć wpływ na postępowanie osób stosujących przemoc w rodzinie?	72
Wykres 43. Jak Pana/i zdaniem powinna zachowywać się osoba doznająca przemocy w rodzinie?.....	73
Wykres 44. Kto wg Pani/Pana wiedzy jest najczęściej osobą doznającą przemocy w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe?	74
Wykres 45. Kto wg Pani/Pana wiedzy jest najczęściej osobą stosującą przemoc	74
Wykres 46. Czy postrzega Pani/Pan przemoc w rodzinie jako znaczny problem występujący na terenie dzielnicy Praga-Południe?.....	75
Wykres 47. Czy Pani/Pana zdaniem istnieje ryzyko nasilenia się problemu przemocy w rodzinie na terenie dzielnicy Praga-Południe?	75
Wykres 48. Proszę ocenić, czy zgadza się Pan/i z poniższymi stwierdzeniami.....	76

Wykres 49. Jak ocenia Pan/i stopień zaangażowania władz lokalnych, związanych z rozwiązywaniem problemów społecznych mieszkańców?	77
Wykres 50. Czy zna Pan/i dane kontaktowe do instytucji pomocowych, gdzie można się zgłosić w razie problemów?	78
Wykres 51. Do kogo zwrócił(a)by się Pan/i o pomoc w razie problemu przemocy w rodzinie?.....	79
Wykres 52. Poniżej wymieniono różne formy działań profilaktycznych. Które z nich według Pana/i przyniosą najlepsze efekty jeśli chodzi o zapobieganie przemocy w rodzinie?.....	80
Wykres 53. Wiek:.....	82
Wykres 54. Klasa:	82
Wykres 55. Które z wymienionych poniżej sytuacji są Twoim zdaniem aktem przemocy?	83
Wykres 56. Oceń, czy zgadasz się z poniższymi stwierdzeniami.....	85
Wykres 57. Czy kiedykolwiek zdarzyło Ci się doświadczyć przemocy w swoim domu ze strony członka Twojej rodziny?.....	86
Wykres 58. Czy znasz kogoś w swojej szkole, kto wie, że doświadcza przemocy w swoim domu (ze strony mamy, taty lub innych członków rodziny)?	88
Wykres 59. Czy w Twoim domu członkowie rodziny stosują przemoc?	88
Wykres 60. Czy byłeś/aś kiedykolwiek świadkiem przemocy w swoim domu?	89
Wykres 61. Czy czujesz się bezpiecznie w swoim domu?.....	89
Wykres 62. Do kogo zwrócił(a)byś się o pomoc, gdybyś doświadczył/a przemocy w swoim domu?	90
Wykres 63. Czy w Twojej szkole organizowane są zajęcia/warsztaty na temat przemocy w rodzinie?.....	91
Wykres 64. Jaka forma zajęć profilaktycznych jest wg Ciebie najciekawsza/najefektywniejsza?.....	91
Wykres 65. Czy Twoim zdaniem prowadzone zajęcia profilaktyczne spełniają swoje zadanie?.....	92

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1. Typy diagnozy społecznej.....	7
Rysunek 2. Harmonogram tworzenia Diagnozy.....	8
Rysunek 3. Zastosowane metody i techniki badawcze	12
Rysunek 4. Rodzaje doboru próby badawczej	13
Rysunek 5. Struktura próby badawczej.....	13
Rysunek 6. Położenie dzielnicy Praga-Południe na mapie miasta Warszawy.....	16
Rysunek 7. Płeć:	37
Rysunek 8. Płeć:	61
Rysunek 9. Płeć:	81
Rysunek 10. Znajomość rodzin z problemem przemocy – porównanie wyników badań ogólnopolskich do wyników badań lokalnych	197
Rysunek 11. Opinia na temat stosowania kar fizycznych w stosunku do dzieci – porównanie wyników badań ogólnopolskich do wyników badań lokalnych.....	198
Rysunek 12. Doświadczenie problemu przemocy – porównanie wyników badań ogólnopolskich do wyników badań lokalnych	199
Rysunek 13. Doświadczenie przemocy ze strony dorosłych – porównanie wyników badań ogólnopolskich do wyników badań lokalnych	205

Centrum Profilaktyki i Reeducacji Atelier
ul. Krasickiego 27/1
30-513 Kraków
tel.: 881 455 251
tel./fax: 12 427 21 41
biuro@atelier-profilaktyka.edu.pl